DIGITAL SOUTH CAUCASUS COLLECTION

This pdf is a file in the Digital South Caucasus Collection (DSCC), a collection in the Ancient World Digital Library (AWDL) hosted by the Institute for the Study of the Ancient World Library at New York University.

- Creator: Abramishvili, T. / აბრამიშვილი, თ. / Абрамишвили, Т. Я.
- Title: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის პართული მონეტების კატალოგი / Каталог Парфянских монет государственного музея Грузии
- Publication Date: 1974
- Publisher: Georgian National Academy Of Sciences, Georgian National Museum
- Place of Publication: Tbilisi
- Collection: Digital South Caucasus Collection
- Collection ID: dscc_5ab0e43dc1

About

The Digital South Caucasus Collection (DSCC) is a collection in the Ancient World Digital Library (AWDL), a project of the Library of the Institute for the Study of the Ancient World (ISAW) at New York University in cooperation with the Georgian National Museum and the Institute of Archaeology and Ethnography in the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia. AWDL's mission is to identify, collect, curate, and provide access to a broad range of scholarly materials relevant to the study of the ancient world. The ISAW library is responsible for curating the collection, clearing the rights as needed, preserving the digital copies in NYU's Faculty Digital Archive, creating high-quality metadata in order to maximize discoverability, and making the works accessible to the general scholarly public.

Rights

The Georgian National Museum has granted permission to the Institute for the Study of the Ancient World of New York University to publish this material electronically in the Digital South Caucasus Collection (DSCC). We are making such material available on a noncommercial basis for research and educational purposes, in an effort to expand access to thinly-held and/or out-of-print material related to the study of the ancient world to the widest possible audience. If you wish to use copyrighted material from this site for purposes beyond those in accordance with fair use (Title 17 U.S.C. Section 107), you must obtain permission from The Georgian National Museum. We respect the intellectual property rights of others. If you believe that you own the copyright to the material made available on this site, please see our takedown policy: http://dcaa.hosting.nyu.edu/dscc/takedown-notice.

თამარ აბრამიშვილი

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის პართული მონეტების კატალოგი

Т. Я. АБРАМИШВИЛИ

Каталог парфянских монет государственного музея Грузии

„მეცნიერება„ 1974 „МЕЦНИЕРЕБА“

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МУЗЕЙ ГРУЗИИ им. С. Н. ДЖАНАШИА

Т. Я. АБРАМИШВИЛИ

Каталог парфянских монет Государственного музея Грузии

Издательство „Мецниереба“
Тбилиси 1974

12275

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი

თამარ აბრამიშვილი

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ვართული მონეტების კატალოგი

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1974

902.9
737.1(356)
ა 186

მონოგრაფიაში ისტორიული მონაცემებისა და ნუმიზმატიკური მასალის შესწავლის საფუძველზე გამოკვლეულია საქართველოსა და პართიის სამეფოს შორის პოლიტიკური და ეკონომიური ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი.

წიგნში ნაჩვენებია საქართველოში პართული მონეტების შემოსვლისა და გავრცელების გზები.

ნაშრომში აღრიცხული და შესწავლილია საქართველოს მუზეუმებში დაცული პართული მონეტები; აღწერილია ხუთასზე მეტი სამონეტო ტიპი და ვარიანტი. წიგნს ახლავს აღწერილი მონეტების ფოტორეპროდუქციის 30 ტაბულა, ამ მონეტების გავრცელების რუკა, ინდექსები და საძიებლები.

რედაქტორი აკად. სიმონ ყაუხჩიშვილი

A 10602 / M 607 (03)—74 160—73

© გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1974

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა

საქართველოს ტერიტორიაზე მოპოვებული პართული მონეტების დიდი ნაწილი არქეოლოგიური გათხრების დროს არის აღმოჩენილი, ნაწილი — სხვადასხვა ხასიათის მიწის სამუშაოების დროს, ზოგიერთი კი შემთხვევითი მონაპოვარია.

ჩვენში აღმოჩენილი პართული მონეტები ძირითადად მაინც სამარხეულია და მოიცავს ხანას ძვ. წ. II საუკ. I ნახევრიდან ახ. წ. II საუკ. I ნახევრამდე, ე. ი. დაწყებული მითრიდატე I-დან (171—138) დამთავრებული ვოლოგეზ I-ით (51—77) და მხოლოდ ორმოცდაათიოდე წლის შუალედის შემდეგ გვაქვს მითრიდატე IV-ის (130—147) დრაქმა.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე ჯერჯერობით მხოლოდ დრაქმებია აღმოჩენილი; ტეტრადრაქმებისა და სხვა ნომინალების პოვნა დღეისათვის არაა დადასტურებული, ხოლო სპილენძის მონეტის აღმოჩენის ერთადერთი შემთხვევაა ფიქსირებული.

საქართველოს ტერიტორიაზე მოპოვებული პართული მონეტებიდან ყველაზე ადრეულია: გასული საუკუნის ორმოცდაათიან წლებში გორის მიდამოებში აღმოჩენილი ძვ. წ. III საუკ. II ნახევრისა და II საუკუნის დასაწყისის პართული მონეტები[1]; 1951 წელს ზნაურის რაიონის სოფ. სხლითში ნაპოვნი მითრიდატე II-ის დრაქმა; მცხეთაში ნაპოვნი მონეტებიდან ჯერჯერობით ყველაზე ადრეული არტაბან II-ის დრაქმებია.

ჩვენში პართული ნუმიზმატიკური ძეგლების მოპოვებისა და გავრცელების ცენტრად მცხეთა და მისი მიდამოები შეიძლება მივიჩნიოთ, ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად გათხრილი აკლდამა, რომელშიც სხვა ძვირფას ინვენტარსა და მონეტებთან ერთად 47 პართული დრაქმა აღმოჩნდა, მათგან 43 ცალი მხოლოდ ოროდ I ეკუთვნის.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების განძები და იმ ფონდში დაცული პართული მონეტები, რომელთა მოპოვების გარემოება ცნობილი არაა; გამოყენებულია წლების განმავლობაში განყოფილებისა და ჩვენ მიერ შეკრებილი ცნობები და, აგრეთვე საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მონეტების კარტოთეკა; განხილულია საქართველოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში დაცული მონეტები და სპეციალურ ლიტერატურაში მოცემული ცნობები.

ნაშრომის მომზადებისას ჩვენ შეძლებისდაგვარად შევეცადეთ შეგვეჯამებინა ისტორიული წყაროები და ჩვენ მიერ დამუშავებული ნუმიზმატიკური ფაქტები: ამასთან, ვხელმძღვანელობდით საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მიღწევებით: ვიყენებდით საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ არქეოლოგიურ და ნუმიზმატიკურ მონაცემებს, რომლებიც საქართველოსა და პართიას შორის არსებულ ეკონომიური და პოლიტიკური კავშირის შესახებ მოღწეულ ძუნწ ისტორიულ ცნობებს გარკვეულად შეავსებს და შუქს მოჰფენს.

---

[1] I. Bartholomaei, Lettres numismatiques et archeologiques relatives á la Transcaucasie. StPb., 1859, გვ. 23; შესაძლებელია ამ განძიდანაა მითრიდატე I დრაქმა, რომელიც დაცულია გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში. იხ. ქვემოთ.

შესწავლილი და დამუშავებულია 1000-მდე მონეტა, აღწერილია ძირითადი ტიპები და ვარიანტები 505 ცალი; ნაშრომს ახლავს პართული მონეტების საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელების ტოპოგრაფია, მონეტების სააღრიცხვო სია, მონეტების ფოტორეპროდუქციული ტაბულები, საძიებელი და რუკა.

ნაშრომთან დართული ფოტოები შეასრულეს ვ. თულაშვილმა და ი. პინაევმა, რუკა — მერი გაგუამ, მონოგრამები — ლილი ჯიქურაშვილმა.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

საქართველოში შემოსულ და გავრცელებულ უცხო საფასეთა შორის თავისი გარკვეული ადგილი უკავია პართულ მონეტებს ანუ არშაკიანთა ვერცხლს.

ისტორიული, პოლიტიკური და სავაჭრო-ეკონომიური ვითარება და, აგრეთვე, მთავარი სავაჭრო-სატრანზიტო მაგისტრალი, რომელიც საქართველოზე გადიოდა და აკავშირებდა ერთმანეთთან აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნებს, ქმნიდა პირობებს და ხელს უწყობდა საქართველოში სხვადასხვა ქვეყნის მონეტის შემოსვლას, შემოსული ფული მონაწილეობდა სავაჭრო მიმოქცევაში და შესაფერის პირობებში განძადაც იმარხებოდა. ასეთივე ვითარებაში უნდა იყოს შემოსული საქართველოში პართული ფულიც.

ამჯერად, ჩვენი მიზანია აღნიშნული პართული მონეტების შესწავლა — მათი საქართველოში შემოსვლისა და გავრცელების გზების შეძლებისდაგვარად გარკვევა.

სამწუხაროდ, როგორც თვით პართიის სამეფოს წარმოქმნის საკითხი, ისე პართული ნუმიზმატიკა სუსტად არის შესწავლილი. არშაკიანთა მონეტები იჭრებოდა როგორც ვერცხლისა, ისე სპილენძისაგან. ოქროს მონეტებს კი ისინი არ ჭრიდნენ[1]. ჩვენი მიზანია წინამდებარე ნაშრომში, ჩვენს ხელთ არსებული ნუმიზმატიკური მონაცემების საფუძველზე, წარმოვადგინოთ მეტნაკლებად სრული სურათი იმისა, თუ როგორი არეალი ჰქონდა საქართველოში მოპოვებულ არშაკიანთა მონეტებს.

აქვე განიხილება ყველა პართული მონეტა, რომლებიც საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული; შესაძლებლობის ფარგლებში მოიხსენიება არშაკიანთა ის მონეტებიც, რომლებიც საქართველოს დანარჩენ მუზეუმებშია თავმოყრილი.

საქართველოს ტერიტორიაზე პართული მონეტების ხშირმა აღმოჩენამ, მათი გავრცელების არეალი გაზარდა. დღეისათვის მაინც მათი მოპოვება, ძირითადად, აღმოსავლეთ საქართველოზე — იბერიაზე მოდის, მცირე ნაწილი დასავლეთ საქართველოზე — კოლხეთზე, მაგრამ აღმოსავლეთი კოლხეთის ზოგი ადგილი იმდროისათვის იბერიაში შედიოდა და მის უკიდურეს დასავლეთს წარმოადგენდა. იბერიაში პართული მონეტების მეტი ნაწილი მცხეთაში და მის მიდამოებში ჩნდება.

მცხეთაში ხანგრძლივად წარმოებულმა არქეოლოგიურმა კვლევა-ძიებამ ჩვენს საისტორიო მეცნიერებას სხვა ბევრ, მეტად მნიშვნელოვან ძეგლებთან ერთად, ნუმიზმატიკური მასალაც გამოუვლინა.

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებულ ნუმიზმატიკურ მასალას უსათუოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს, მონეტები გვეხმარება აღმოჩენილი ნივთებისა და სამარხების დათარიღებაში (ზოგჯერ კი პირიქით, განათხარი ნივთები საშუალებას გვაძლევს მივუჩინოთ ადგილი და თარიღი უცნობ — ანონიმურ მონეტას); მონეტები ხშირად გვეხმარება რიგ საკითხთა გადაწყვეტაში და იმის ნათელყოფაშიც, რომ საქართველოს ნამდვილად ინტენსიური სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონდა უცხო ქვეყნებთან. სწორედ „სავაჭრო ურთიერთობის უტყუარი და, შეიძლება ითქვას, პირდაპირი მაჩვენებელი, მცხეთაში აღმოჩენილი მონეტებია"[2].

არქეოლოგიური მონაცემების მიხედვით, მტკიცედ მჟღავნდება მცხეთაში უცხოური მონეტების სიმრავლე, მაგრამ ძირითადი და წამყვანი, როგორც პროფ. ა. აფაქიძე აღნიშნავს, არის რომაული აურეუსები, დენარები და პართული დრაქმები[3], (გოტარზესა და ოროდ I-ის). მცხეთის ნიადაგში

---

[1] პართიის სამეფოს სამონეტო სისტემა ვერცხლზე იყო დამყარებული; ოქროსი — სამახსოვრო მონეტა, იჭრებოდა მხოლოდ რაიმე მნიშვნელოვანი მოვლენის აღსანიშნავად.

[2] ა ნ. ა ფ ა ქ ი ძ ე, მცხეთა, ქართლის სამეფოს ძველი დედაქალაქი, თბილისი, 1959, გვ. 104.

[3] ი ქ ვ ე.

პართიის სხვა მეფეთა მონეტებიც არის აღმოჩენილი, მაგრამ თითო-ოროლა ცალი.

ამრიგად, ცხადია, რომ ამ ორ, აღმოსავლეთისა (პართია) და დასავლეთის (რომი) ქვეყანასთან საქართველო ცხოველ სავაჭრო ურთიერთობაში ყოფილა.

სელევკიდების დიდმა სახელმწიფომ ძვ. წ. III საუკუნიდან დაშლა დაიწყო, ჩამოშორდა მთელი რიგი ქვეყნები და მათ საფუძველზე შეიქმნა ელინისტური ტიპის სახელმწიფო, ხოლო III საუკუნის ნახევრიდან მას გამოეყო ბაქტრია და პართია. ეს უკანასკნელი პირველ ხანებში კასპიის ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდებარე ოლქს წარმოადგენდა, მაგრამ მალე, ადგილობრივი წარჩინებული გვარის მეთაურობით, პართელნი აუჯანყდნენ ბერძნულ მაკედონურ სახელმწიფოს და ძვ. წ. 247 წელს აჯანყების ბელადმა თავი მეფედ გამოაცხადა, მიიღო არშაკის სახელი, რომლისგანაც შემდგომ წარმოსდგა სამეფო დინასტია[4] — არშაკიანთა.

პართია ძვ. წ. II საუკუნის ბოლოს წინააზიის ძლიერ სახელმწიფოდ გადაიქცა — „პართიის ძლიერების ხანაში არშაკიანთა დინასტიის მეთაურობით, მისი მიწა-წყალი მდინარე ევფრატიდან მდინარე ინდუსამდე წვდებოდა“[5] და მისმა მეფეებმა მეფეთა-მეფის ტიტული მიიღეს[6].

არშაკიანთა პოლიტიკური ცენტრი იყო ქ. ნესა (ახლანდელი აშხაბადის მახლობლად). ძვ. წ. II საუკუნის დამლევიდან მათ კვლავ დაიპყრეს მთელი რიგი ადგილები: დასავლეთ ირანი, სომხეთი, მესოპოტამიის ნაწილი, ხოლო ძვ. წ. I საუკუნეში, სახელდობრ ოროდ I-ის (57—37), დროს პართია აღწევს თავისი ძლიერების უმაღლეს წერტილს[7].

სელევკიდებმა ბევრჯერ სცადეს თავიანთი ძალაუფლების აღდგენა, მაგრამ ძვ. წ. II საუკუნიდან ისინი თანდათან სუსტდებიან, ხოლო პართიის სამეფო თანდათან ძლიერდება, სელევკიდებს გაძლიერების გზაზე დამდგარი რომის სახელმწიფოც არ აძლევდა მოსვენებას — გამარჯვება პართიის სამეფოს დარჩა და ამ სამეფომ რამდენიმე საუკუნე გაუძლო რომთან ბრძოლას. ახ. წ. III საუკუნეში პართიის სამეფო სასანური ირანის სახელმწიფომ შეცვალა.

ს. ჯანაშია პართიის სახელმწიფოს პონტისა და სომხეთის სამეფოების გვერდით აყენებს და წერს, რომ ძვ. წ. I საუკუნის პირველი ნახევრიდან იყო „მესამე დიდი სახელმწიფო, რომელიც საქართველოდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით და სომხეთის უშუალო მეზობლად მდებარეობდა და, რომელმაც მითრიდატესა (პონტოელი) და ტიგრანის (სომხეთის მეფე) სახელმწიფოებზე დიდხანს შეინარჩუნა პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და სიძლიერე, იყო პართია, სადაც არშაკიდების ცნობილი დინასტია მეფობდა“[8]. — იგი რომის მთავარი მოწინააღმდეგეა წინა აზიაში როგორც ეკონომიურად, ისე პოლიტიკურად[9].

ასეთივე მაღალ შეფასებას აძლევს პართიის სახელმწიფოს გ. კოშელენკო და წერს: რომ იგი (პართია) არის ძველი, მსოფლიოში ერთ-ერთი სახელმწიფო, რომელიც მნიშვნელობით არ ჩამოუვარდება რომის იმპერიას, მაგრამ მისი ისტორია შედარებით ნაკლებად არის შესწავლილი[10]. ასეთივე მდგომარეობაა პართული ნუმიზმატიკის მხრივაც, თუმცა როგორც პართიის სამეფოს ისტორიის, ისე მისი მონეტების შესახებ ლიტერატურა არსებობს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, პართული ნუმიზმატიკა შესწავლილად მაინც ვერ ჩაითვლება. ჩვენ შევეცდებით საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მიღწევების საფუძველზე და საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პართული ნუმიზმატიკური ძეგლების მოშველიებით, ზოგად ხაზებში დავსახოთ საქართველოს სახელმწიფოსა და პართიის სამეფოს შორის არსებული ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობანი.

პართიის სამეფოს ისტორიის დასაწყისი თითქმის არაა ცნობილი. წერილობითი წყაროებიც ამ პერიოდში ძუნწად მოიპოვება; ნუმიზმატიკური მასალა კი მეფეთა თანამიმდევრობითი ქრონოლოგიის

---

[4] Г. А. Меликишвили, К истории древней Грузии, Тбилиси, 1959, გვ. 298; მათ მიერ მოჭრილ მონეტაზე *Арсáкоу* არის მოხსენებული.

[5] საქართველოს ისტორია, I, 1958, გვ. 58.

[6] Н. В. Пигулевская и др., История Ирана с древнейших времен до конца XVIII века, 1958, გვ. 29.

[7] М. Е. Массон, Новые данные по истории Парфии, Вестник Древней Истории, № 3, М.-Л., 1950, გვ. 47.

[8] ს. ჯანაშია, ადრეული ფეოდალიზმი, შრომები, II, თბილისი, 1952, გვ. 177.

[9] იქვე.

[10] Г. А. Кошеленко, Культура Парфии, Москва, 1966, გვ. 5.

დადგენის საშუალებასაც არ იძლევა, რადგან არშაკიანთა თითქმის ყველა მონეტაზე მხოლოდ დინასტიის დამაარსებლის სახელია აღბეჭდილი, მონეტის მომჭრელი მეფის საკუთარი სახელი კი (იშვიათი გამონაკლისის გარდა) არ არის მოხსენებული და არც ისტორიულ საბუთებშია რაიმე ცნობები ამის შესახებ. პართულ მონეტებზე თარიღი სპორადულად ჩნდება, ისიც არა უადრეს ძვ. წ. II საუკუნის 30-იანი წლებისა[11]. მ. დიაკონოვის დაკვირვებას ნუმიზმატიკური ძეგლები ნაწილობრივ მაინც უჭერს მხარს, რადგან პართული მონეტების დიდი უმრავლესობა, შეიძლება ითქვას, ანონიმურია და ყველა მეფის ყველა ნომინალი დათარიღებულიც არ არის[12].

პართიის სამეფოში ძლიერი იყო ელინისტური კულტურის გავლენა და იდეოლოგია. პართიის მეფეები თავიანთ თავს „ელინოფილებად“ — ბერძენთა მეგობრად თვლიდნენ. არშაკიანები თავს მზისა და მთვარის შვილების შთამომავლებათაც მიიჩნევდნენ, ისინი, აგრეთვე თავიანთ თავს „ფილელენებსაც“[13], უწოდებდნენ. ესა და მსგავსი ტიტულები მათ მიერ მოჭრილი მონეტების ზედწერილებშიც აღიბეჭდა.

ამრიგად, ამ სახელმწიფოს ელინისტურმა ხასიათმა მკვეთრად იჩინა თავი მონეტებზე — (ბერძნული ზედწერილები), სადაც მოხსენებულია: მეფეთა მეფე არშაკი, ბერძენთა მეგობარი, ბერძენთა მოყვარული, ბერძენთა მამა და ძმა. ამასთან ერთად, მონეტის ზურგზე მოცემულია პართიის სამეფო დინასტიის დამაარსებლის არშაკის სქემატური გამოსახულება[14], ბერძნული ზედწერილით[15].

ამრიგად, ნუმიზმატიკური ფაქტები თავის მხრივ ამტკიცებს ისტორიულ მონაცემებს.

არშაკიანთა სამეფოში პართული ენისა და დამწერლობის პარალელურად იყენებდნენ ბერძნულ ენასა და დამწერლობას. ეს უკანასკნელი იხმარებოდა ოფიციალურ საქმეებში. ელინისტურ ქალაქებში ბერძნული ენა და დამწერლობა რომ მტკიცედ იყო დამკვიდრებული, ამას მონეტის ლეგენდებიც გვიდასტურებს.

პართული მონეტები პირველ ხანებში, როგორც წესი, იჭრებოდა ბერძნული ზედწერილობით, მხოლოდ ახ. წ. I საუკუნის მეორე ნახევრიდან, სახელდობრ ვოლოგეზ I-ის (51—77) დროიდან, პართიის სამეფო წყობაში ცვლილებები შეიმჩნევა და მისი მონეტების ბერძნულ ლეგენდებში ფალაური ასოები შემოერია[16].

ვოლოგეზ I-ის (51—77/78) დრაქმის შუბლზე (წინა პირი) ბიუსტის უკან ორი ფალაური ასოთი (—ვოლოგეზ მეფე[17]), ზედწერილში ბერძნულ-ფალაური ანბანია შერეული.

ვოლოგეზ II-ის (77/78—146/47) დრაქმის შუბლზე, ასევე, რამდენიმე ფალაური ასოთია აღბეჭდილი — ვოლოგეზ მეფე[18].

მითრიდატე IV-ის (130—147) დრაქმის ზურგზე (უკანა მხარე) ორი სიტყვა „მითრიდატე მეფე“ ფალაურია, ბერძნულად კი ასეა: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ, მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ, ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, მაგრამ წარწერა დამახინჯებულია[19].

ვოლოგეზ III-ის (147/48—191) დრაქმის ზურგზე აგრეთვე ორი სიტყვაა ფალაურით[20] შესრულებული.

ვოლოგეზ III-ის სპილენძის მონეტის ზურგზე მხოლოდ ფალაური ზედწერილია მოცემული — ვოლოგეზ არშაკი მეფეთა მეფე[21].

---

[11] М. М. Дьяконов, Очерки истории Древнего Ирана, Москва, 1961, стр. 180.

[12] W. Wroth, Catalogue of the coins of Parthia, London, 1903. შემდეგ ყველგან — BMC, Parthia.

[13] პირველად ეს ტიტული მითრიდატე I-ის მონეტის ლეგენდაშია მოხსენებული.

[14] 1946 წ. ძველი ნესის არქეოლოგიური გათხრების დროს, ქალაქის საზეიმო შესასვლელთან აღმოჩნდა თიხის ფრაგმენტი მჯდომარე მამაკაცის ქანდაკებისა, რომელსაც მარჯვენა ფეხი წინ ისე აქვს წაზიდული, როგორც პართული მონეტების ზურგზე მოთავსებულ არშაკს. იხ. М. Е. Массон, Новые данные..., გვ. 52.

[15] ზედწერილები მონეტის ზურგზეა მოთავსებული. შემდეგ, შუბლზე მეფის სახელის აღმნიშვნელი თითო-ოროლა ნიშანი ჩნდება — თუმცა ზოგჯერ ეს სახელი მთლიანადაც არის.

[16] М. Е. Массон, Новые данные. . ., გვ. 49.

[17] BMC, Parthia, გვ. 182, № 37, ტაბ. XXVIII, 16; გვ. 183; № 38, 39, 40, XXIX, 1; Gardner, The Parthian coinage, London, 1877, ტაბ. V, 30.

[18] А. К. Марков, Неизданные Арсакидские монеты, Санкт-Петербург, 1892, გვ. 25, ტაბ. IV, 23; BMC, Parthia, გვ. 214, № 38, 39, ტაბ. XXXII, 12.

[19] BMC, Parthia, გვ. 219, № 25, ტაბ. XXXIII, 11.

[20] BMC, Parthia, გვ. 230, № 54, ტაბ. XXXIV, 5.

[21] BMC, Parthia, გვ. 236, № 96—99, ტაბ. XXXV, 3—6.

ვოლოგეზ IV-ის (191—207/08?) დრაქმაზე ორი სიტყვა — „ვოლოგეზ მეფე“ — ფალაური დამწერლობითაა მოცემული[22] ისე, როგორც ვოლოგეზ III-ის დრაქმებზე.

ვოლოგეზ V-ის (207/08—221/222) დრაქმის შუბლზე ფალაურითაა „ვოლ“[23], ზურგზე კი ორი სიტყვაა[24] — „ვოლოგეზ მეფე“.

არტაბან V-ის (213—227) დრაქმის ზურგზე ფალაურით არის „არტაბან მეფე“[25].

დაბოლოს არტავაზდის (227/228) მონეტის (დრაქმის) შუბლზეც კვლავ აღბეჭდილია ორი ფალაური ნიშნით „არტავაზდ მეფე“, ზურგზე კი რამდენიმე ფალაურივე ასოთი ისევ აწერია „არტავაზდ მეფე“, ბერძნულით მხოლოდ ერთი სიტყვაა — ΒΑΣΙΛΕΩΝ — მოცემული და ისიც დამახინჯებული ასოებითა და შეცდომებით[26].

სავარაუდოა, რომ ჯერ კიდევ, არტაბან III-ის (10—40) დროიდან დაიწყო ელინიზმისადმი ზურგის შექცევა, რადგან ამ დროიდან პართულ მონეტებზე ბერძნულით შესრულებული ზედწერილები დამახინჯებულია და უკვე მისწრაფებაა ბერძნული ლეგენდების ფალაურით შეცვლისა. „А с Вологеза I греческие легенды вообще начинают заменяться надписями арамейского алфавита“[27].

პართული მონეტებისათვის დამახასიათებელი მონოგრამები კვლავ ბერძნული[28] ანბანიდან აღებული ნიშნებით არის შედგენილი და მოთავსებულია მონეტების ზურგზე დინასტიის დამაარსებლის არშაკის წინ, გაწვდილ ხელში მიცემულ მშვილდის ქვემოთ, იშვიათად — მშვილდის ზემოთ (იხ. ოროდ I-ის მონეტები).

მონოგრამა ერთი, ან ზოგჯერ ორი და მეტი ასო-ნიშნით ერთად შეწიაღებულადაა ამოკვეთილი. მონოგრამები პართულ მონეტებზე პირველად ძვ. წ. II საუკუნიდან სახელდობრ მითრიდატე I-ის (171—138)[29] მონეტებზე გვხვდება და შემდეგ თითქმის ყველა პართელ მეფეთა მონეტებზეა წარმოდგენილი, თუმცა აქაც შეიმჩნევა ხარვეზი. მონოგრამათა შორის ყველაზე ხშირია A სხვადასხვა ვარიანტით. სხვადასხვა სახის მონოგრამები, რომლებიც გვხვდება არშაკიანთა მონეტებზე, ზოგიერთი ნუმიზმატის აზრით, ამა თუ იმ ზარაფხანის აღმნიშვნელი უნდა იყოს, მაგრამ მონოგრამების შემცირება და ბოლოს მხოლოდ A-ს შენარჩუნება, ზარაფხანის სახელზე ლაპარაკის საშუალებას უკვე აღარ გვაძლევს[30].

მონოგრამა A პირველად ფრაატ III-ის (70—57) დრაქმის ზურგზე[31] არშაკის გაწვდილ ხელის ქვემოთ არის აღბეჭდილი.

ადრეული ხანის არშაკიანთა მონეტების სახე, მაღალმხატვრული გარეგნობისა იყო. შემდეგ მოჭრის ტექნიკა თანდათან ქვეითდება. გოტარზედან მოყოლებული პართიაში მონეტებმა წონა და ზომა თითქმის შეინარჩუნეს. სამაგიეროდ გარეგანი სახე, შუბლზე მეფის ბიუსტის გამოსახულება, ძლიერ დაკნინდა; სქემატური გახდა ზურგზე დინასტიის დამაარსებლის არშაკის გამოსახულებაც, რომელიც უსწორმასწორო ხაზებად იქცა; ძლიერ დამახინჯდა ის ლამაზი ბერძნული ასოებით ამოკვეთილი ლეგენდებიც, რომლებიც ადრეულ მონეტებს ამკობდა.

გვიანდელი მონეტების ზედწერილებში, როგორც ზემოთ ითქვა, ფალაური ასოები შემოერია. ამ უკანასკნელში მეფეთა სახელებია მოხსენებული — ზედწერილები შერეულია ბერძნულ-ფალაური — მერე კი თანდათან ბერძნულის ადგილს უკვე ფალაური იკავებს, რაც შექმნილი პოლიტიკური ვითარების ანარეკლია.

გოტარზეს დროს პართული დრაქმა ჯერ კიდევ ახერხებს თავისი მნიშვნელობის შენარჩუნებას მეზობელი და შორეული ქვეყნების ბაზარზე, ხოლო მისი მემკვიდრეების დროს, პართული ვერცხლის მონეტების ლითონის გაუარესებასთან დაკავშირე-

---

[22] BMC, Parthia, გვ. 239, № 17, ტაბ. XXXV, 9.
[23] BMC, Parthia, გვ. 243, № 20, ტაბ. XXXVI, 3.
[24] BMC, Parthia, გვ. 243, 244, ტაბ. XXXVI, 1, 2, 3, 4.
[25] BMC, Parthia, გვ. 247, № 1, ტაბ. XXXVI, 8.
[26] BMC, Parthia, გვ. 251, № 1, ტაბ. XXXVI, 14.
[27] М. Е. Массон, Новые данные. . ., стр. 49.
[28] BMC, Parthia, გვ. 247, № 1, ტაბ. XXXVI, 8.
[29] А. К. Марков, დასახ. ნაშრომი, გვ. 12—13, № 11, 12, ტაბ. IV, 11, 12, თუმცა საქართველოს სახ. მუზეუმის ფონდებში დაცულ მითრიდატე I-ის დრაქმებზე (5 ცალი) მონოგრამა არცერთ მათგანზე არაა აღბეჭდილი.
[30] Е. А. Пахомов, Монеты Азербайджана, I, Баку, 1959, გვ. 10.
[31] BMC, Parthia, გვ. 45, № 2, ტაბ. X, 9 და შემდეგ.

ბით, მონეტების გასვლა თითქმის შეწყვეტილია პართიის სამეფოს გარეთ[32]. გოტარზეს შემდეგ საქართველოში აღმოჩენილია მხოლოდ ვოლოგეზ I-ისა და მითრიდატე IV-ის დრაქმები. დანარჩენ მეფეთა მონეტებიდან ძირითად ფონდში თითქმის ყველა დრაქმაა დაცული. მ. მასონის გამოთქმულ მოსაზრებას ნუმიზმატიკური მასალა ვერ უპერს მხარს.

პართები, გარდა ოქროს სამახსოვრო მონეტისა, გამარჯვების ნიშნად ვერცხლის მონეტებსაც ჭრიდნენ, მაგ., მითრიდატე II-ის დროს, საკებთან გამარჯვების აღსანიშნავი მონეტები მოჭრეს. ამ კატეგორიის ზოგიერთ ცალზე ზედწერილში ნახმარია სიტყვა „Καταστράτεια“, ე. ი. სალაშქრო; ეს მონეტები მიეკუთვნება ძვ. წ. II საუკუნის ბოლოს — მითრიდატე II-ის მმართველობის დროს, და იმდროინდელ ისტორიულ ვითარებას შეესაბამება[33].

პართიის მეფეებმა თავიანთი ტიტულები Μεγάλος (დიდი) და Βασιλεύς Βασιλέων (მეფეთა მეფე) მათ მიერ მოჭრილი მონეტების ლეგენდებში მოათავსეს. სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებული აზრით, ტიტული — Βασιλεύς Βασιλέων — თითქოს მითრიდატე I-ს უკვე ჰქონდა, სინამდვილეში კი იგი პირველად მითრიდატე II-ემ მიიღო[34]. ამას ნუმიზმატიკური მონაცემებიც უპერს მხარს. მის მიერ მოჭრილ მონეტის შუბლზე, მეფის ბიუსტია, ზურგზე არშაკი — მჯდომარე მშვილდ-ისრით ხელში — ოთხივე მხარეს შემოწერილია Βασιλέως Βασιλέων Μεγάλου, Αρσάκου Επιφανοῦς.

პართული დრაქმების შუბლზე მეფის ბიუსტი, პროფილში მარცხნივ, იშვიათად მარჯვნივ და პირდაპირ; შეიძლება ზოგიერთ მონეტაზე პორტრეტული გამოსახულებაც იყოს — მეფე წარმოდგენილია ხან მოკლე, ხან გრძელი წვერ-ულვაშით; თმა თითქმის ყველას გრძელი აქვს, ზოგს კისრამდე, ზოგს მხრებამდე დაფენილი; ყველა მონეტაზე მეფე გამოსახულია დიადემით, იშვიათად მუზარადითაც, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში დიადემა მუზარადზეა შემოხვეული. მითრიდატე I-ის დრომდე და შემდეგაც (სინათრუქი, ფრაატ III, ვარდან II, პაკორ II, ვოლოგეზ II, ვოლოგეზ III და სხვა) — დიადემა უკან, კეფასთანაა შეკრული და ბაფთები ხან აფრიალებულია, ხან დაბლა არის დაშვებული.

პართული მონეტების ზურგზე არშაკის, დინასტიის დამაარსებლის სქემატური გამოსახულება — ომფალოზე მჯდომარე — (მითრიდატე II-მდე, ნაწილობრივ მის დროსაც). შემდეგ ტახტზე მჯდომარე (ზოგ მონეტაზე ღუზა არშაკის უკან) მარჯვნივ მოქომული მშვილდ-ისრით, ბერძნული ზედწერილით.

ზედწერილები არშაკის მიმართ ჰორიზონტალურად და ვერტიკალურად არის ამოკვეთილი ზოგჯერ თითო, ზოგჯერ ორ-ორ სტრიქონად.

ე. პახომოვის ცნობით, ტეტრადრაქმები ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე არ გვხვდება[35], მაგრამ ახლა ამ დებულებას შეიძლება დავუპირისპიროთ ა. ზოგრაფის ცნობა — ლენინაკანში ფრაატ IV-ის ტეტრადრაქმების აღმოჩენა[36]. საქართველოში პართული ტეტრადრაქმების აღმოჩენა ჯერჯერობით არაა ფიქსირებული.

პართიის ძლიერი სამეფო თავის საომარ მოქმედებას კიდევ მეტად აფართოებს, ისე, რომ მის აგრესიულ მოქმედებას კავკასიის ხალხმაც ვერ აარიდა თავი.

ამავე დროს მსოფლიო სარბიელზე გამოსული რომი სამხრეთ-დასავლეთიდან უახლოვდება ამ ქვეყნებს, მაგრამ წინააზიაში რომის მთავარი მოწინააღმდეგეა ეკონომიურად და პოლიტიკურად ძლიერი და გაბატონებული პართია[37].

რომი თავის ექსპანსიის დასაწყისში პართიას არ აქცევს ყურადღებას. მისი მთავარი მიზანია

---

[32] М. М. Массон, Новые данные. . . , გვ. 49.

[33] მ ი ს ი ვ ე, Некоторые моменты политической жизни парфянского государства в связи с историей областей Южного Туркменистана, Труды Южно-Туркменистанской Археологической комплексной экспедиции, том V, Ашхабад, 1955, გვ. 12, სქოლიო 2; მ ი ს ი ვ ე, Новые данные . . . , გვ. 47. შდრ. М. М. Д ь я к о н о в, დასახ. ნაშრომი, გვ. 190, 192.

[34] М. Е. Массон, Некоторые моменты. . , გვ. 13, სქ. 3.

[35] Е. А. П а х о м о в, Монеты Азербайджана, вып. I, Баку, 1959, გვ. 9; მ ი ს ი ვ ე, Монетные клады Азербайджана и Закавказья, вып. I, Баку, 1926, (შემდეგ ყველგან Пахомов), გვ. 18.

[36] А. Н. З о г р а ф, Распространение находок античных монет на Кавказе, Труды отдела нумизматики Государственного Эрмитажа, том. I, Ленинград, 1946, გვ. 66/67, № 97.

[37] ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, შრომები II, გვ. 177.

სწრაფმზარდი პონტის სამეფოს მოსპობა, რომელიც რომის სახელმწიფოს კონკურენტიც კი ხდება — გამარჯვება რომს დარჩა ამიერკავკასიაში და კერძოდ, საქართველოში „მეორე საუკუნის დამდეგს რომაელთა ციხოვანი ჯარი მდგარა ქ. ფაზისსა (ფოთში) და სებასტოპოლში (სოხუმში)“[38]. ამას კი რომის სახელმწიფოსათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან მას ამიერკავკასიაში ძლიერ საშიში მტერი ჰყავდა პართიის სამეფოს სახით.

რომსა და პართიას შორის ბრძოლა პირველობისათვის ძირითადად სომხეთში ხდებოდა, ზოგჯერ ეს ბრძოლა საქართველომდეც წვდებოდა. ამ უკანასკნელს რომი იყენებდა თავისი მიზნებისათვის და სომხეთის ტახტს სთავაზობდა მას.

სომხეთი რომისა და პართიას შორის ბრძოლის ასპარეზად იყო ქცეული, იბერია კი, როგორც რომის მოკავშირე სამეფო, დამხმარე ძალად გამოდიოდა. რომი ცდილობდა იბერია გამოეყენებია საკუთარი პოლიტიკური მიზნების განსახორციელებლად. რომის პოლიტიკის შედეგი იყო იბერიის მეფის ფარსმან I-ის შეჭრა სომხეთში და იქ თავისი ძმის მითრიდატეს გამეფება. შემდეგაც იბერია რომის საიმედო დასაყრდენი იყო აღმოსავლეთში. რომსა და პართიას შორის ბრძოლაში იბერიელთა მონაწილეობის მაჩვენებელია იბერიის მეფის მითრიდატეს ძმის ამაზასპის სამარხის წარწერა, რომელიც გვაცნობს, რომ იგი დაღუპულია რომსა და პართიას შორის მოწყობილ ბრძოლაში[39]. რომისათვის იბერიის მნიშვნელობას ისიც ზრდიდა, რომ მის ტერიტორიაზე გადიოდა ის მნიშვნელოვანი გზები (დარიალის ხეობა და სხვა), რომლის საშუალებით მას ყოველთვის შეეძლო ჩრდილო კავკასიიდან მომთაბარე ტომების (აღებულ ხანაში ალანების) დაქირავება და თავის ნება-სურვილის მიხედვით, სამხედრო საჭიროებისათვის გამოყენება[40].

ტაციტისა და იოსებ ფლავიუსის ცნობით, ფარსმან I-მა 35-36 წლებში ჩრდილოეთში დაქირავებული რაზმი გადმოიყვანა პართიის წინააღმდეგ საბრძოლველად[41].

ახ. წ. I საუკუნეში სომხეთში იბერიის მეფის ვაჟის გამეფება რომის დახმარებით, პართიის მეფე არტაბანთან შედავებაა[42]. იბერიის უფლისწულის მეფედ დასმას სომხეთში ომიც მოჰყვა, მაგრამ ვითარება შეიცვალა და პართიამ კვლავ დაიუფლა სომხეთი[43].

მიუხედავად ამისა, იბერიის მეფეს ფარსმანს ფარხმალი არ დაუყრია და შემდეგ უკვე მოისურვა თავისი ვაჟის რადამისტის გამეფება, თუმცა სამეფო ტახტი მის ძმას მითრიდატეს ეჭირა. ფარსმანს ორივესი, (ძმისა და შვილის) მოშორება სწადდა. მართალია, რადამისტმა მიზანს მიაღწია, მაგრამ მისი შეცვლა აუცილებელი გახდა. ამით ისარგებლა პართიამ და სომხეთის ტახტი დაიბრუნა[44]. ამრიგად, სომხეთში მომხდარი ცვლილებებისა და ახალი ვითარების გამო, რადამისტი სომხეთიდან გააძევეს, ხოლო ვოლოგეზ I-ის ძმა ტირიდატი დაამტკიცეს მეფედ.

რომისა და პართიის ჭიშპობას ღრმა ეკონომიური და პოლიტიკური მიზეზები ჰქონდა. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ირანზე გადიოდა იმდროისათვის უდიდესი მნიშვნელობის სავაჭრო გზა „აბრეშუმის გზა“. იგი რომს აკავშირებდა აღმოსავლეთის ქვეყნებთან (ჩინეთთან, ინდოეთთან, შუა აზიასთან). ამ გზით ხდებოდა ძვირფასი საქონლის გაზიდვა და ცხადია, ვის ხელშიაც იქნებოდა იგი, მას დიდი ეკონომიური სარგებლობაც ექნებოდა[45].

სწორედ პართია იყო შუამავალი აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნებს შორის და „აბრეშუმის ვაჭრობის მონოპოლია პართიის სამეფოს

---

[38] ს. ჯანაშია, ადრინდელი ფეოდალიზაციის პროცესი, შრომები I, 1949, გვ. 192.

[39] А. И. Амиранашвили, Иберия и Римская экспансия в Азии, Вестник Древней истории, № 4, 1938, გვ. 162.

Г. В. Церетели, Эпиграфические находки в Мцхета древней столице Грузии. Доклады на общем собрании АН СССР. Общее собрание АН СССР посвященное 30-летию Великой Октябрьской Социалистической Революции, М. Л. 1948.

[40] ს. ჯანაშია, საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე, შრომები, I, თბილისი, 1949, გვ. 183, 184.

[41] გ. ინაძე, იბერიისა და რომის ურთიერთობა, II საუკ. პირველ ნახევარში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, I, თბილისი, 1955, გვ. 315.

[42] Г. Меликишвили, К истории . . . , стр. 53.

[43] Т. Моммзен, История Рима, том V, 1949, გვ. 344, შენიშვნა 1.

[44] Н. В. Пигулевская, Города Ирана в раннем средневековье, М.-Л., 1956, გვ. 75, 76.

[45] ლ.-ნ. ჯანაშია, ლაზარ ფარპეცის ცნობები საქართველოს შესახებ, თბილისი, 1962, გვ. 73.

ხელთ იყო, ხოლო „აბრეშუმის გზის“ მარშრუტები — საიდუმლოდ დაცული[46].

შუამავლის როლში მყოფ პართიას პლინიუსით რომი ყოველწლიურად 100 მილიონ სესტერცს უხდიდა აღმოსავლეთიდან შეტანილ საქონელში, რომლის უდიდესი ნაწილი აბრეშუმი იყო — სწორედ ამის გამო, შემდეგ, რომსა და პართიას შორის ხანგრძლივი ომი წარმოებდა — განსაკუთრებით მსოფლიო სავაჭრო-სატრანზიტო გზაზე გაბატონებისათვის.

რომის იმპერიისა და პართიის სამეფოს შორის ბრძოლის მთავარი მიზეზი იყო სავაჭრო მონოპოლია აღმოსავლეთში — ინდოეთსა და ჩინეთში, დასავლეთით კი — ტიგროსისა და ევფრატის ხეობით ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროებზე.

ინდოეთიდან წამოსული მსოფლიო მნიშვნელობის დიდ სავაჭრო-სატრანზიტო გზას მცხეთაზე უნდა გაევლო. სტრაბონის თქმით „მდინარე ოქსით — ამუდარიით — მრავალი ინდური საქონელი ჩააქვთო ჰირკანიის ზღვაში (კასპიის ზღვაში), აქედან ალბანეთში გადააქვთო და შემდეგ მდ. მტკვრით და მის იქით მდებარე ადგილებით ჩააქვთო ევქსინში (ე. ი. შავ ზღვაში, შავი ზღვის ნავსადგურებში“)[47]. გარდა ამისა, მცხეთა სტრატეგიული მნიშვნელობითაც გამოირჩეოდა „აქ თავს იყრიდა მეზობელი მხარეებიდან მომავალი გზები“[48] სტრაბონის ცნობით იბერიაში ხომ ოთხი შესასვლელი იყო — სავარაუდოა ეს გზები თავს იყრიდნენ მცხეთის მიდამოებში, ერთი — დასავლეთიდან „კოლხეთიდან სარაპანის (შორაპანის) ციხე-სიმაგრის და მის მეზობლად მდებარე ხეობის (სურამის უღელტეხილი) გზით, მეორე — „ჩრდილოეთის მომთაბარეთაგან“ — ე. ი. ჩრდილოეთ კავკასიიდან: სამდღიანი ძნელი აღმართი, შემდეგ კი ოთხდღიანი გადასასვლელი მდ. არაგვის ვიწრო ველით (თანამედროვე საქართველოს სამხედრო გზა), მესამე გზა მოდის ალბანეთიდან (თანამედროვე აზერბაიჯანი) და მეოთხე — არმენიიდან[49].

ამრიგად, მცხეთა — ოთხი მხრიდან მომავალი გზის შესაყარს წარმოადგენდა. აქვე გადიოდა ინდოეთიდან მომავალი მსოფლიო მნიშვნელობის სავაჭრო-სატრანზიტო გზა, რომელიც შავი ზღვის ნავსადგურისაკენ — ფაზისისაკენ მიიმართებოდა. მცხეთაში ამ გზას ჰკვეთდა მეორე დიდი მნიშვნელობის გზა, რომელიც ჩრდილოეთიდან მდინარე არაგვის ხეობით სამხრეთისაკენ მიემართებოდა. ეს გზა მარტო ჩრდილო მომთაბარეთა და მათი რაზმების შემოსევისათვის, ან კიდევ სამხრეთის მესვეურთ მიერ მოწინააღმდეგეებთან საბრძოლველად შემოსასვლელი კი არ იყო, — „არამედ ამ გზით ხორციელდებოდა სავაჭრო ურთიერთობა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთისა და ჩრდილოეთ კავკასიის ტომებთან“[50]. ეს ის გზა უნდა იყოს, რომლითაც ალ. ზოგრაფი გოტარზეს მონეტების გადასვლას ვარაუდობს ჩრდილოეთში[51].

„არაგვის გზისა და დარიალის კონტროლი მთლიანად ქართველების ხელში იმყოფებოდა.

ტაციტი „ანალებში“ მოგვითხრობს, რომ I საუკუნის (ახ. წ.) ოცდაათიან წლებში ამტყდარ ქართველ-პართელთა ომში ორივე მხარე ცდილობდა ქირის ჯარი ეშოვნა სარმატებთან. ამ საქმეში ქართველებმა დაასწრეს პართებს, იმიტომ, რომ „იბერებმა, რომელნიც ამ ადგილების მფლობელნი იყვნენ, სწრაფად შემოუშვეს სარმატები კასპიის გზით არმენიელების წინააღმდეგ, ის სარმატები, კი რომელნიც პართების დასახმარებლად მოდიოდნენ, ადვილად შეჩერებულნი იყვნენ, რადგანაც მოწინააღმდეგეებმა (ე. ი. ქართველებმა და მათმა მოკავშირეებმა ს. ჯ.) დაკეტა ყველა სხვა გასავალი, ერთადერთი დარჩენილი კი, ზღვასა და ალბანიის მთების ბოლოს შორის ზაფხულში გასავლელი იყო“-ო[52].

სავაჭრო გზების გარჩევისას მიმოვიხილეთ საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი გზა, რომე-

[46] ვ. გ ა ბ ა შ ვ ი ლ ი, სასანური ირანის სახელმწიფო, ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან, თბილისი, 1957, გვ. 19.

[47] თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, სტრაბონის გეოგრაფია, თბილისი, 1958, XI, 7, 3; გ. მ ე ლ ი ქ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოში კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წარმოქმნის საკითხისათვის, თბილისი, 1955, გვ. 138.

[48] გ. მ ე ლ ი ქ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოში კლასობრივი. . . , გვ.138.

[49] თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, სტრაბონის გეოგრაფია, 1958, XI, 3, 4—5; გ. მ ე ლ ი ქ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოში კლასობრივი. . . , გვ. 138.

[50] გ. მ ე ლ ი ქ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოში კლასობრივი. . . , გვ. 162.

[51] А. Н. З о г р а ф, Распространение находок античных монет на Кавказе. Труды отдела нумизматики Государственного Эрмитажа, том I, Ленинград, 1945, გვ. 42.

[52] ტაციტი, ციტირებულია ს. ჯანაშიას იბერიის (ქართლის) სამეფოს პოლიტიკური გეოგრაფიისათვის უძველეს პერიოდში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტომი, III, № 7, 1942, გვ. 725.

ლიც ძირითადად მტკვრის ხეობას მიჰყვება; გასათვალისწინებელია აგრეთვე ალაზნის მაგისტრალიც, რადგან პართული მონეტების აღმოჩენის შემთხვევები ფიქსირებულია სოფლებში: ახალდაბაში (ახმეტის რაიონი), გრემში (ყვარლის რაიონი), შრომაში (გურჯაანის რაიონი), ყარაღაჯში (სიღნაღის რაიონი).

რომი და პართია ერთნაირად იყვნენ დაინტერესებული ამიერკავკასიით და ყოველ პოლიტიკურ ვითარებას თითოეული მათგანი იყენებს თავის სასარგებლოდ.

ჩვენი ქვეყანა ამ ორ მოჭიშპე სახელმწიფოს არეშია მოქცეული, რომლებიც ცდილობენ მის ხელში ჩაგდებას.

რომის იმპერიასა და პართიის სამეფოს შორის პირველი შეიარაღებული ბრძოლა ძვ. წ. 65 წელს მოხდა[53]. ეს იყო დასაწყისი ამ სახელმწიფოთა შორის ხანგრძლივი ომებისა „Апогея успехов своего оружия Парфия достигла в середине I в. до н. э. при Ороде I (57—38/37)“[54] რომმა კარგად იცოდა, რომ მას ბრძოლა უხდებოდა იმდროინდელ სამყაროს მეორე უძლიერეს სახელმწიფოსთან — პართიასთან[55].

იბერია კი საერთოდ ორივე მოძალადისაგან განთავისუფლებას ცდილობდა. შესაფერ მომენტში ქართველები იარაღსაც იღებდნენ მტრის გასადევნად, ასე მოხდა ძვ. წ. 36 წელს, მაგრამ იბერიელთა მარცხით დამთავრდა.

ამ რთულ პოლიტიკურ სიტუაციაში მყოფმა იბერიის მეფემ რომთან კვლავ მორიგება და მეგობრული ურთიერთობის აღდგენა განიზრახა და ავგუსტი კეისარს ელჩებიც კი გაუგზავნა.

მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ამისა, იბერია „ფაქტიურად რომისაგან დამოუკიდებელ პოლიტიკას დაადგა“[56].

როგორც ზემოთ ითქვა, პართიის მეფემ არტაბან III-მ ახ. წ. 35 წელს რომაელთა მფლობელობაში მყოფ სომხეთში მათ დაუკითხავად თავისი ვაჟი არშაკი დასვა მეფედ. მაშინ, რომის კარნახით, იბერიის მეფე ფარსმანმა, ჯერ მოტყუებით, ხოლო შემდეგ უკვე იარაღით, მოახერხა არშაკიანთა წარმომადგენლის მოშორება, მაგრამ არტაბანმა მეორე შვილი ოროდი გამოგზავნა — ფარსმანს პირისპირ მოუხდა მასთან ბრძოლა და კვლავ გაიმარჯვა. ამის შემდეგ მას თვით არტაბანი შეებრძოლა მთელი თავისი ჯარით, მაგრამ ქართველებმა კვლავ სძლიეს.

ქართლის აქტიურობა ახ. წ. I საუკუნეში საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიურ ურთიერთობაში სავაჭრო გზების სიახლოვით იყო გამოწვეული. ქართლის სამეფოს ძლიერება I—II საუკუნეებში და მისი სომხეთის შინაურ საქმეებში ჩარევის ცდები კი იმით იყო გაპირობებული, რომ — მახლობელ აღმოსავლეთის უდიდესი სავაჭრო მაგისტრალი სომხეთზე — ქ. არტაშატთან გადიოდა და აქედან იბერიის მეფეთა ენერგიული ჩარევა და სომხეთზე თავიანთი უფლებების გავრცელება იქით მიდიოდა, რომ ამ გზის კონტროლსაც ვარაუდობდნენ[57]. ამ გზის ერთი შტო მცხეთამდე აღწევდა და ალბათ ჩრდილოეთითაც გრძელდებოდა; ადვილი შესაძლებელია, პართული მონეტები სწორედ ამ გზით იყოს შესული ნიჩბისში, ცხინვალში, მის პერიფერიებზე და თიანეთის რაიონის სოფ. მაგრანეთსა და თრანშიც.

საფიქრებელია საქართველოში აღმოჩენილი პართული დრაქმების გარკვეული ნაწილი ეკუთვნოდეს საქართველოს ისტორიის იმ ხანას, როცა იბერიის სამეფო მოქცეული იყო რომის იმპერიასა და პართიის სამეფოს შორის.

იბერია იმხანად იმდენად გაძლიერებულია, რომ მას რომის იმპერიაც ანგარიშს უწევს. ამის ნიშანდობლივი და საყურადღებო საბუთია რომის მთავრობის მიერ მცხეთის ზღუდის გამაგრება (ამით პართიას იბერიაში შემოსასვლელი გზა ეხშობა) და, სამახსოვროდ, იქ დიდი სანიშნო ქვის აღმართვა — ვესპასიანეს ცნობილი წარწერით. ამ წარწერაში იბერიის მეფე და ხალხი რომაელთა

---

[53] М. Е. Массон, Некоторые моменты..., გვ. 13.

[54] იქვე, უახლესი კვლევა-ძიებით დადასტურდა, რომ ოროდ I, ფრაატ III-ის ვაჟი ოროდი, არ იყო პირველი, მას ჰყავდა თანამოსახელე, წინამორბედი, რომელიც მოხსენებულია ერთ-ერთ თიხის ტაბულაზე ძვ. წ. 80 წ., რომელსაც, როგორც ჩანს, მოკლე ხანს უმეფია, რადგან 76/75 წწ. მოხსენებულია უკვე სხვა მეფე—(გვ. 13, სქ. 4) ოროდის მონეტებს, ვ. როსის განსაზღვრის მიხედვით, კვლავ ოროდ I-ად ვიხსენიებთ.

[55] ლ.-ნ. ჯანაშია, ლაზარ ფარპეცის ცნობები საქართველოს შესახებ..., გვ. 72.

[56] საქართველოს ისტორია, I, 1958, გვ. 66.

[57] Г. А. Меликишвили, К истории . . . , გვ. 444.

მეგობრად იყვნენ გამოცხადებული[58]. ეს წარწერა წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს ისტორიულ ძეგლს ახ. წ. დამდეგის საქართველოს საშინაო და საგარეო ვითარების გასათვალისწინებლად[59].

II საუკუნეში კი გაძლიერებული იბერიის სამეფოს ავტორიტეტი მეზობელ ქვეყნებსა და თვით რომშიც კიდევ უფრო გაიზარდა და იბერიის მეფეებს რომთან ურთიერთობაში თავი დამოუკიდებლად ეჭირათ. რომის იმპერატორები ცდილობდნენ იბერიის მეფე ფარსმან II მათი პოლიტიკური ერთგული ყოფილიყო და უსაზღვროდ ასაჩუქრებდნენ მას. ბოლოს, ფარსმანი რომში მიიწვიეს და დიდ საჩუქრებთან ერთად, რომის ტაძარში — კაპიტოლიუმში მსხვერპლის შეწირვის უფლება მისცეს, რაც უცხოელისათვის დიდ პატივისცემად ითვლებოდა. ფარსმან მეფემ და მისმა მხლებლებმა უჩვენეს ეროვნული სამხედრო ვარჯიში ცხენით[60]. ამით მასპინძლებს თავი კიდევ უფრო მეტად მოაწონეს, სწორედ ამის გამო, იმპერატორის ბრძანებით ფარსმანის ცხენოსანი ქანდაკება გააკეთეს და მარსის მოედანზე დადგეს. ყველაფერი ეს იმისათვის კეთდებოდა, რომ რომის მთავრობას ესაჭიროებოდა იბერიის მეფის გულის მოგება პართიასთან მდგომარეობის გამწვავების გამო[61], მაგრამ მაინც ჩვენი ქვეყნის მესვეურებმა ჯერ ფარსმან I-მა, ხოლო შემდეგ — ფარსმან II-ემ მოხერხებულად გამოიყენეს იმდროინდელი ორი დიდი სახელმწიფოს რომისა და პართიის ჭიშპობა, აგრეთვე რომის ძლიერების თანდათან დაქვეითება და რომის მეგობრობისა და მოკავშირეობის გარეგნულ საფარქვეშ ფაქტიურად დამოუკიდებელი „—აქტიური პოლიტიკის წარმოებას შეუდგნენ“[62].

საქართველო როგორც პლაცდარმი და მნიშვნელოვან სავაჭრო გზაზე მდებარე სახელმწიფო, ამ ორ მოქიშპე ქვეყნის საომარი ობიექტიც იყო. ამის მიზეზითა და ამ სახელმწიფოებთან სავაჭრო ურთიერთობის შედეგად, ჩვენში, ერთი მხრივ, პართული მონეტები შემოსულა და გავრცელებულა, მეორე მხრივ კი, მის პარალელურად — რომაული მონეტები. სავაჭრო ურთიერთობა ამ შემთხვევაში საქართველოსა და პართიას შორის ხორციელდებოდა იმ გზით, რომელსაც მსოფლიო მნიშვნელობა ჰქონდა და რომელიც ამიერკავკასიის ქვეყნებზე და მათ შორის საქართველოზე გავლით, ამიერკავკასიას შუააზიასა და ინდოეთთან აკავშირებდა[63].

პართული მონეტების შემოსვლის გზა მტკვრის დინებით უნდა ვივარაუდოთ — სწორედ ამ გზის გაყოლებით, სადაც განლაგებული იყვნენ ქალაქები და დასახლებული პუნქტები: თბილისი, ავჭალა, მცხეთა, სამთავრო, არმაზციხე, არმაზისხევი, კასპი, უფლისციხე, კავთისხევი, გორი, ურბნისი, ზღუდერი და სხვა. შემდეგ კი სურამის უღელტეხილის გადასვლის მერე ყვირილა-რიონის მაგისტრალით — ბორი, კლდეეთი, ქუთაისი, ვანი და სხვა, სადაც პართული მონეტებია აღმოჩენილი. თუ მხოლოდ აქ აღმოჩენილი ნუმიზმატიკური ფაქტებით ვიმსჯელებთ, საქართველოსა და პართიას შორის ურთიერთობა არც ისე ხანგრძლივი ყოფილა.

დღესდღეობით ჩვენში პართული დრაქმები არშაკიანთა დინასტიის თორმეტი წარმომადგენლის მონეტების აღმოჩენით განისაზღვრება, რომლებიც არქეოლოგიური გათხრებისა თუ მიწის სხვა ხასიათის სამუშაოების შედეგადაა აღმოჩენილი.

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პართული ნუმიზმატიკური ძეგლები შემდეგ პართელ მეფეებს განეკუთვნებიან:

მითრიდატე I-ის	(171—138)...	1 დრაქმა
მითრიდატე II-ის	(123— 88)...	4 დრაქმა
არტაბან II-ის	(88— 77)...	7 დრაქმა

[58] А. И. Амирана швили, Греческие надписи музея Грузии. Вестник музея Грузии, IV, 1928, გვ. 193; თ. ყაუხჩიშვილი, ბერძნული წარწერები საქართველოში, 1951 გვ. 236—237; გ. მელიქიშვილი, საქართველოში კლასობრივი..., გვ. 169, 173; საქართველოს ისტორია, I, 1958, გვ. 67; გ. წერეთელი, მცხეთის ბერძნული წარწერები ვესპასიანეს ხანისა, თბილისი, 1958, გვ. 5; მ. ინაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 319, 320; ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 172.

[59] მცხეთა I, გვ. 63.

[60] დიონ კასიოსის ცნობები საქართველოს შესახებ, ბერძნული ტექსტი, ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და შესავალი და კომენტარები დაურთო ნ. ლომოურმა, თბილისი, 1966, გვ. 83.

[61] ალ. გამყრელიძე, ახლად აღმოჩენილი ლათინური წარწერა ფარსმან მეფისა, ჟურნალი „ცისკარი“, № 9, 1959, გვ. 139.

[62] იქვე, გვ. 137.

[63] ო. ლორთქიფანიძე, ანტიკურ ხანაში ინდოეთიდან შავი ზღვისაკენ მიმავალი სატრანზიტო-სავაჭრო გზის შესახებ, საქ. მეც. აკად. მოამბე, XIX, № 3, 1957; მისივე, ანტიკური სამყარო და ქართლის სამეფო იბერია, თბილისი, 1968, გვ. 54.

სინათრუქის	(77—70)	—	6 დრაქმა
ფრაატ III-ის	(70—57)	—	7 დრაქმა
მითრიდატე III-ის	(57—54)	—	4 დრაქმა
ოროდ I-ის	(57—37)	—	76 დრაქმა
ფრაატ IV-ის	(37 — 2)	—	10 დრაქმა
არტაბან III-ის	(10—40)	—	1 დრაქმა
გოტარზეს	(40/41—51)	—	150 დრაქმა 1 სპილენძი
ვოლოგეზ I-ის	(51—77)	—	5 დრაქმა
მითრიდატე IV-ის	(130—147)	—	2 დრაქმა

როგორც წარმოდგენილი სიიდან ჩანს, საქართველოში აღმოჩენილი პართული მონეტების დიდი ნაწილი გოტარზესა (136 ც.) და ოროდ I-ისაა (76 ც.), ხოლო დანარჩენებისა — თითო-ოროლა.

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პართული მონეტები საუკუნეების მიხედვით ასე ნაწილდებოდა:

ძვ. წ. II საუკუნის 5 მონეტა
ძვ. წ. I საუკუნის 110 „
ახ. წ. I საუკუნის 157 „
ახ. წ. II საუკუნის 2 „

სისტემატური არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგად, მრავლდება ძვ. წ. I საუკ. მონეტების[64] აღმოჩენის შემთხვევები, მაგრამ მათი რაოდენობა ახ. წ. I საუკუნის მონეტების რაოდენობას ვერ უსწორდება.

ჩვენ ხელთ არსებული ცნობების მიხედვით, საქართველოს ტერიტორიაზე პართული მონეტების აღმოჩენის 55 ადგილი და 141 შემთხვევაა ფიქსირებული. აქედან, სამარხიდან ამოღების 94 შემთხვევაა, მიწის სამუშაოებისას — 44, ხოლო განძისა — 3.

აღმოსავლეთ საქართველოში აღმოჩენის 46 ადგილია აღრიცხული 129 შემთხვევით. აქედან, სამარხიდან ამოღების — 86, მიწის სამუშაოების დროს — 41, ხოლო განძის პოვნის ორი შემთხვევა.

დასავლეთში აღმოჩენის 9 ადგილი[65] და 12 შემთხვევაა აღრიცხული. აქედან, 8 შემთხვევა სამარხეულია, 3 — სხვადასხვა სახის მიწის სამუშაოების დროს არის ნაპოვნი, ერთიც — განძია[66].

როგორც დავინახეთ, დასავლეთ საქართველოში პართული მონეტები იშვიათად ჩნდება, აღმოჩენის 12 (აქ ერთი ართვინშია) შემთხვევიდან სოფ. ბორის გამოკლებით 11 გვრჩება. ეს უკანასკნელი პუნქტი დღევანდელი ადმინისტრაციული დაყოფით დასავლეთ საქართველოს საზღვრებშია, მაგრამ ჩვენთვის საკვლევ პერიოდში ის იბერიაში შედიოდა და მისი დასავლეთის სასაზღვრო საპიტიახშო იყო. „ბორის პიტიახში ერთ-ერთი ამათთაგანია“[67]. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ სოფ. კლდეეთში 1941—1942 წლების არქეოლოგიური აღმოჩენები ბორის ანალოგიურია[68] და იქაც ნაპოვნია პართული მონეტები, მაშინ დასავლეთ საქართველოს შიდა რაიონებში დღევანდელი მონაცემებით პართული მონეტების პოვნა იშვიათია.

ამრიგად, პართული მონეტების გავრცელებისა და აღმოჩენის დიდი ნაწილი აღმოსავლეთ საქართველოში მცხეთის, ხოლო დასავლეთში ბორისა და კლდეეთის მიდამოებით ისაზღვრება. დანარჩენ ადგილებში აღმოჩენის შემთხვევები თითო-ოროლაა.

შესწავლილი და აღწერილი პართული მონატები ძირითადად საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკურ ფონდებშია დაცული.

ჩვენ მიერ შესწავლილი პართული ნუმიზმატიკური ფაქტები მხოლოდ საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მონეტებით არ შემოფარგლულა. ყურადღების გარეშე არ დაგვიტოვებია სა-

---

[64] აქ არ არის მოხსენებული გორსა და დიღომში აღმოჩენილი მონეტები, რადგან მათი კუთვნილება ცნობილი არ არის.

[65] აღსანიშნავია, რომ კ. გოლენკოს თავის ნაშრომში («Денежное обращение Колхиды в Римское время» Ленинград, 1964) მონეტათა აღმოჩენის ჩამოთვლის დროს, სოფ. დიდო-ლალო ორჯერ აქვს მოხსნებული: ერთ შემთხვევაში მაიაკოვსკის რაიონში (გვ. 83, № 68), მეორედ — ზესტაფონის რაიონში (გვ. 87, № 84). დასახელებული სოფელი წიგნში და დართულ რუკაზედაც—«Находки монет Римского времени Западной Грузии» (схема) არის აღნიშნული. კ. გოლენკოს საყურადღებოდ უნდა ითქვას, რომ ასეთი სოფელი საქართველოში საერთოდ არ არსებობს, შესაძლებელია მას აღრევა მოუხდა გარდაბნის რაიონის სოფ. დიდ ლილოსთან, მაგრამ ავტორი ხომ დასავლეთ საქართველოს იხილავს!? ამიტომ მისი ტოპოგრაფია გაურკვეველი რჩება!. . .

[66] 1971 წ. ცხაკაიას რაიონის სოფ. ეკში რომაული მონეტების განძში ოროდ I-ის ერთადერთი დრაქმა იყო.

[67] გ. ც ქ ი ტ ი შ ვ ი ლ ი, იბერიის საპიტიახშოს საკითხისათვის ლიხთიმერეთში, ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, I, თბილისი, 1955.

[68] ი ქ ვ ე, გვ. 309. გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე, არქეოლოგიური გათხრები საქართველოს ძველ დედაქალაქში, თბილისი, 1945, გვ. 52; მ ი ს ი ვ ე, კლდეეთის მდიდრული სამაროვანი, თბილისი, 1956.

ქართველოს მუზეუმში დაცული ის მონეტებიც რომელთა მოპოვების გარემოება ცნობილი არაა — მათ სათანადო ადგილი აქვთ დათმობილი მონეტათა აღწერის დროს.

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ პართელ მეფეთა სამონეტო ნიშნების ნაწილი დაცულია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში, ნაწილი კი — საქართველოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ პართული მონეტების შემოსვლა სისტემატური თანამიმდევრობით წარმოებს მითრიდატე I-დან (171—138) მოკიდებული ვიდრე ფრაატ IV-ის (37—2) ჩათვლით; ამის შემდეგ ამ დრაქმების შემოსვლა ერთხანს წყდება და კვლავ განახლებას იწყებს არტაბან III-ის (10—40), გოტარზეს (40—51) და ვოლოგეზ I-ის (51—77) დროს, ხოლო მთელი 70-წლიანი „შესვენების“ შემდეგ ხელახლა ჩნდება არშაკიანთა დრაქმა მითრიდატე IV-ის (130—147). ამის შემდეგ პართიის დანარჩენ მეფეთა მონეტების აღმოჩენები საქართველოს ტერიტორიაზე, ჯერჯერობით ფიქსირებული არ არის.

საქართველოში მოპოვებული არშაკიანთა დრაქმების რაოდენობიდან, როგორც დავინახეთ, პირველი ადგილი გოტარზეს მონეტებს უჭირავს, შემდეგ კი ოროდ I-ისა, ე. ი. ძვ. წ. I საუკუნისა და ახ. წ. I საუკუნის შუა წლებით იფარგლება.

ჩვენ ხელთ არსებული ისტორიული მონაცემებით, საქართველოსა და პართიას შორის, ზემო დასახელებული ორი მეფის (ოროდ I-ის და გოტარზეს) დროს, რაიმე განსაკუთრებული დამოკიდებულება არ შეინიშნება.

ნუმიზმატიკური მასალა კი გვავარაუდებინებს და მიგვითითებს ოროდ I-ისა და გოტარზეს დროს გაცხოველებულ სავაჭრო ურთიერთობაზე.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე ხშირია პართულ დრაქმებთან ერთად რომაული დენარების აღმოჩენა, განსაკუთრებით (ავგუსტისა და გოტარზეს) მცხეთაში, თრანში, მაგრანეთში, ზღუდერში, კლდეეთში და ა. შ. ამ გარემოებას ხელს უწყობდა სავაჭრო გზა, რომელიც დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნებს აკავშირებდა და საქართველოზე გადიოდა. ამას ემატება ის გარემოებაც, რომ მცხეთა მდებარეობდა გზაჯვარედინზე. მცხეთაზე გადიოდა სავაჭრო-სატრანზიტო გზა და იგი წარმოადგენდა სავაჭრო-სახელოსნო ცენტრს[69]. ეს უწყობდა ხელს ვაჭრობის განვითარებას და უცხოური მონეტების შემოსვლა-გავრცელებას მცხეთაში. „დიდი რაოდენობის რომაული და პართული ფულები მსხვილ მეურნეობათა და სახელოსნოთა ნაწარმოშია დახარჯული“[70].

ავგუსტისა და გოტარზეს მონეტების ერთდროული მოქმედება გვავარაუდებინებს რომისა და პართიის ერთდროულ ექსპანსიას საქართველოში, განსაკუთრებით იბერიაში. გვიანდელ სამარხებში მათი მონეტების აღმოჩენა კი მათი ბრუნვის უნარიანობას არ უნდა მეტყველებდეს. სამარხში აღმოჩენილი მონეტები არც ვ. კროპოტკინს მიაჩნია ხანგრძლივობის საბუთად[71]. გარდა ამისა, ერთად თავმოყრილი პართული და რომაული მონეტების განძის აღმოჩენის[72] შემთხვევა ჯერჯერობით ფიქსირებული არ არის, რაც შეიძლებოდა ყოფილიყო მათი მოქმედების დროის არაპირდაპირი მაჩვენებელი.

ჩვენი დაკვირვებით გოტარზესი და ავგუსტის მონეტების ურთიერთმეტოქეობა არ შეიმჩნევა. დ. კაპანაძეს კი მიაჩნია, რომ ამ ორი ქვეყნის მონეტები მეტოქეობას უწევენ ერთიმეორეს[73]. ჩვენი აზრით, ერთდროულად მიმოქცევა მეტოქეობას არ უნდა ნიშნავდეს, რადგან ამ მონეტების მიერ ურთიერთის განდევნის კვალი არა ჩანს, პირიქით, ისინი თითქმის ერთობლივად მოქმედებენ, რაც არქეოლოგიური მონაცემებითაც მტკიცდება. მცხეთაში უცხოური მონეტების სიმრავლეა, მაგრამ ძირითადი და წამყვანი, როგორც პროფ. ან. აფაქიძე აღნიშნავს, არის „რომაული აურეუსები და დენარები და პართული დრაქმები“[74]. (ოროდ I-ისა და გოტარზესი).

ამრიგად ცხადია, რომ აღმოსავლეთის და დასავლეთის ქვეყნებთან საქართველო ცხოველ სა-

---

[69] გ. მ ე ლ ი ქ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოში კლასობრივი. . ., გვ. 162.

[70] ან. ა ფ ა ქ ი ძ ე, მცხეთა ქართლის სამეფოს ძველი დედაქალაქი, თბილისი, 1959, გვ. 102. მ ი ს ი ვ ე, ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში, I, თბილისი, 1963, გვ. 235.

[71] В. В. К р о п о т к и н, Клады римских монет на территории СССР, Москва, 1961, გვ. 20.

[72] 1971 წ. ცხაკაიას რაიონის სოფ. ეკში აღმოჩენილ რომაული მონეტების განძში ოროდ I-ის ერთადერთი დრაქმა იყო.

[73] დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937—1951 წწ. ნუმიზმატიკური მონაპოვარი, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის ტ. I, 1955, გვ. 80.

[74] ან. ა ფ ა ქ ი ძ ე, მცხეთა ქართლის სამეფოს ძველი დედაქალაქი, გვ. 104.

ვაჭრო ურთიერთობაში ყოფილა. პროფ. ან. აფაქიძის აზრით, მონეტები უმთავრესად შეძლებულთა სამარხების ატრიბუტია, „გამონაკლის გარეშე ასეა აურეუსები მაინც“[75]. პატივცემული მკვლევრის ეს მოსაზრება, როგორც თვითონაც შენიშნავს, რომაულ დენარებზე და პართულ დრაქმებზე არ გავრცელდება, რადგან ეს უკანასკნელი არამდიდრულ სამარხებშიც გვხვდება.

მოხსენებულ ქვეყნებთან ურთიერთობის შესასწავლად აგრეთვე ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვს წერილობით ძეგლებს (ბერძნული და არამეული წარწერები), რომლებიც მცხეთაშია აღმოჩენილი და, რომელთა წყალობით, „უფრო მკაფიოდ წარმოგვიდგება ქართლის დედაქალაქის როლი საგარეო ასპარეზზე“[76].

სპეციალურ ლიტერატურაში მოცემული ცნობით, საქართველოს ტერიტორიაზე პართული დრაქმების განძად აღმოჩენის ორი შემთხვევაა ფიქსირებული[77] — ორივე გორში. ერთი გასული საუკუნის 50-იან წლებში[78], მეორე კი ჩვენი საუკუნის დასაწყისში[79]. ეს უკანასკნელი აღმოჩენა, როგორც ჩანს, ს. მაკალათიამაც განძად მიიჩნია, რადგან 1940 წ. გორში გოტარზეს მონეტის აღმოჩენა საფლავში პირველ შემთხვევად აღიარა[80].

გამორიცხული არ არის ის გარემოება, რომ გორში, ჯარის ბანაკისათვის მიწის თხრის დროს, სწორედ ორმოსამარხები იყო შეუმჩნევლად აღმოჩენილი და შეუმჩნევლადვე დაზიანებული; რადგან 1900-იან წლებში აღმოჩენილი „განძის“ კომპლექსში (გარდა ლისიმაქის ოქროს სტატერის მინაბაძისა, კლეოპატრას ვერცხლის მონეტისა, ავგუსტის დენარებისა, ოროდ I-ისა და გოტარზეს დრაქმებისა) ნაპოვნი იყო ლაგამი და ფიალა, ვფიქრობთ, პატივცემულ მკვლევრებს ამან ავარაუდებინათ დასახელებული აღმოჩენა განძად ჩაეთვალათ. ორმოსამარხებისათვის კი ეს ინვენტარი ჩვეულებრივია.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, პართული დრაქმების დიდი ნაწილი არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი სამარხებიდან არის, ნაწილი კი მიწის სამუშაოების დროს არის მიკვლეული. შესაძლებელია აქაც ნიადაგისეულ ორმოსამარხებთან გვქონდეს საქმე.

დღეისათვის საქართველოს ტერიტორიაზე პართული მონეტების აღმოჩენის 141 შემთხვევიდან 3 — განძია[81], 94 — სამარხისეული; 44 კი მიწის სამუშაოების დროს არის ნაპოვნი.

პართული სპილენძის მონეტების შესახებ ე. პახომოვი 1910 წლის გამოკვლევაში — Монеты Грузии — წერს, რომ „Нужда в дробной монете заставила усилить выпуски меди, которая особенно в I в. н. э., находится в Грузии в массах, преимущественно в восточной части[82]“. ე. პახომოვის გამოთქმულ მოსაზრებას ნუმიზმატიკური მონაცემები ჯერჯერობით ვერ უპერს მხარს. იგი კვლავ წერს „Медных мелких монет аршакидского времени, битых как от именами самих аршакидов, так и подчиненных им мелких государств, здесь не встречается вовсе“[83] ასევე პართული სპილენძის მონეტების შესახებ კ. გოლენკო წერს: რომ „Парфянская медь в Закавказье отсутствует“[84]. ე. პახომოვისა და კ. გოლენკოს მოსაზრებათა საწინააღმდეგოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ჯერჯერობით სპილენძის მონეტის აღმოჩენის მხოლოდ ერთი შემთხვევაა გორში[85].

---

[75] ან. აფაქიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 104.

[76] იქვე, გვ. 105; მისივე, ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში, I, თბილისი, 1963, გვ. 237.

[77] არის სპილენძის მონეტების განძის აღმოჩენის ბუნდოვანი ცნობები.

[78] იხ. Bartholomaei, Lettres numismatiques et archéologiques relatives á la Transcaucasice, St Pb., 1859, გვ. 23.

[79] Е. А. Пахомов, Монетные клады . . ., вып. I, გვ. 41, № 40, ამ აღმოჩენას ე. პახომოვი განძად თვლის. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აქ ორმოსამარხია.

[80] ს. მაკალათია, გორში აღმოჩენილი ნეკროპოლის დათარიღებისათვის, ბარათაშვილის სახ. გორის სახელმწიფო პედინსტიტუტის შრომები, II, 1947, გვ. 102.

[81] არის აგრეთვე ცნობა კასპის რაიონის სოფ. კოდისწყაროში ნაპოვნი პართული მონეტების განძის შესახებ. ამ განძიდან (თუ ეს განძი იყო და არა სამარხი(?) ჩვენამდე მოაღწია ბუნდოვანმა სავარაუდო ცნობამ და ოროდ I-ის (57—37), ფრაატ IV-ის (37—2) და არტაბან III-ის (10—40) თითო-თითო დრაქმამ. მონეტები დაცულია კასპის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

[82] Е. А. Пахомов, Монеты Грузии, გვ. 10.

[83] მისივე, Монеты Азербайджана, вып. I, Баку, 1959, გვ. 7.

[84] К. В. Голенко, Аршакидское серебро, Денежное обращение Колхиды в Римское время, Ленинград, 1964, გვ. 52, სქოლიო 3.

[85] გორში აღმოჩენილი პართული სპილენძის მონეტები ბუნდოვანი ცნობით თითქოს განძი უნდა ყოფილიყო. აქედანვეა

მართალია, სპილენძის მონეტები არც თუ ისე უხვადაა, მაგრამ მაინც არის ცნობილი და საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების იმ ფონდებშია, რომელთაც მოპოვების შესახებ არავითარი ცნობები არ გააჩნიათ — ან შეიძლება თავის დროზე არ არის ფიქსირებული.

სავარაუდოა, რომ ეს მონეტები ადგილობრივ მონაპოვარია, რადგან, როგორც ცნობილია, სპილენძის მონეტა თავისი პოვნის ადგილიდან შორს არ მიდის[86].

პროფ. ე. პახომოვის დასკვნა ამიერკავკასიაში პართული სპილენძის მონეტების აღმოჩენათა შემთხვევების უქონლობის შესახებ, ირღვევა იმითაც, რომ პართული სპილენძის მონეტების აღმოჩენის შემთხვევა ცნობილია სომხეთშიც.

აქვე საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ, თუმცა საქართველოში პართული ტეტრადრაქმების აღმოჩენები არაა ცნობილი, მაგრამ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის იმ ფონდში, რომელთაც მოპოვების ცნობები არ გააჩნიათ, დაცულია 4 პართული ტეტრადრაქმა[87].

ამრიგად, დღეისათვის არსებული მონაცემებით ტეტრადრაქმები თითქოს არა ჩანს მიმოქცევაში, მაგრამ ვარაუდი იმისა, რომ ეს მონეტები არ იყო ბრუნვაში საქართველოში, მოკლებულია რეალურ საფუძველს.

აქ უფრო რეალური იქნება ვივარაუდოთ, რომ დღეისათვის გაშლილი ფართო არქეოლოგიური გათხრები დადებით პასუხს გაგვცემენ საქართველოს ტერიტორიაზე პართული მონეტის ყველა სახეობათა ბრუნვის შესახებ, რასაკვირველია, მათი ისტორიულ გარემოსთან მეტნაკლებად შეფარდებით.

პართიის სამეფო გარესამყაროსთან ბრძოლის გარდა შინაურმა აჯანყებებმა და ძმათა შორის შუღლმა და გაუტანლობამ დიდ გასაჭირში ჩააგდო. ბრძოლა ძმების მითრიდატე III-ისა (57—54) და ოროდ I-ის (57—37) შორის ოროდის გამარჯვებით დამთავრდა და ეს უკანასკნელი შეიქმნა ქვეყნის სრული ბატონ-პატრონი, თუმცა ეს ორი ძმა ოთხიოდე წლის მანძილზე მართავენ სახელმწიფოს და იბრძვიან ტახტისათვის. აგრეთვე ორივე მათგანი ჭრის მონეტებს. ამ ისტორიულ სიტუაციას ნუმიზმატიკური მასალა სავსებით ასახავს.

ასევე ხშირი იყო წინააღმდეგობა და ბრძოლაც მამაშვილთა შორის — ოროდ I დაიღუპა თავისი მემკვიდრის ფრაატ IV-ის (37—2) ხელით. თავის მხრივ ფრაატი (IV) გაუსწორდა ძმებს, რომელთაც პრეტენზია ჰქონდათ სამეფო ტახტზე.

არტაბან III-ის (10—40) გარდაცვალების შემდეგ პართიის სამეფოში კვლავ დაიწყო დინასტიური შუღლი და არეულობა. მისი მემკვიდრეები ვარდან I და გოტარზე ერთმანეთს სამეფო ტახტს ეცილებოდნენ; გოტარზემ თავისი მამობილის (არტაბან III) შვილები, რიგრიგობით მოიშორა. პართიის სამეფო ტახტზე ერთხანს ვხედავთ ვარდან I (41/42—45), მან მონეტების მოჭრაც კი მოასწრო[88], მაგრამ გოტარზემ მისი მოშორებაც მოახერხა — მოაკვლევინა იგი. თუმცა გოტარზეს გამეფებას შინაგანი წინააღმდეგობა და არეულობა მაინც მოჰყვა. მაგრამ მან მოახერხა აჯანყების ჩაქრობა, გარეშე მტრებზეც გაიმარჯვა და მიუხედავად მისი დიდი სიმკაცრისა, პართელებმა რომაელთა ბატონობას გოტარზეს მეფობა ამჯობინეს.

გოტარზეს ერთ-ერთ დიდ გამარჯვებას 49-50 წწ. მიაწერენ. ამ გამარჯვების აღსანიშნავად ბესიუტინის კლდეზე ამოკვეთილია წარწერა და უხეშად გამოყვანილი ცხენოსანი გოტარზეს რელიეფური გამოსახულება; მის ზემოთ წარმოდგენილია ფრთაგაშლილი გამარჯვების ქალღმერთი ნიკე; მტრები გოტარზეს ფეხქვეშ არიან გართხმულნი; რელიეფის ახლოს ბერძნული წარწერაა — „Γωθαρσης γεοπουρος, ე. ი. გოტარზე ძე ღვთისა (გოტარზე-ძეო გეოსი (გევსოსი)".

სპილენძის ერთადერთი მონეტა, რომელიც საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის განძების ფონდშია დაცული. საინვ. № 730. ეს ერთადერთი სპილენძის მონეტა იმდენად არის გაცვეთილი, რომ დაბეჭდითებით რომელიმე პართელი მეფისათვის მიკუთვნება ძნელია, მაგრამ ზოგიერთი შერჩენილი დეტალის წყალობით, მაინც ყველაზე მეტად იგი გოტარზეს სპილენძის მონეტას უახლოვდება, შუბლზე — ადამიანის თავი პროფილში მარცხნივ, ზურგზე — მარჯვნივ მიმავალი რომელიღაც ფრინველი, იხ. აღწერილობა.

[86] თ. ლომოური, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში, „შოთა რუსთაველის ეპოქის მატერიალური კულტურა", ივ. ჯავახიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1938, გვ. 300. ვფიქრობთ, გამოთქმული მოსაზრება ამჯერად ჩვენთვის საინტერესო პერიოდისათვისაც გამოდგება.

[87] ძველი ერანის ძირითადი ფონდი № 77, 418, 488, 495.

[88] BMC, Parthia, გვ. 153—160.

ამ წარწერას უნდა დაუპირისპირდეს გოტარზეს მონეტის იშვიათი ნიმუში აგრეთვე ბერძნული ზედწერილით: Γωτέρζης Βασιλεὺς Βασιλέων — Ἀρσανῶν Υἱὸς κεκαλουμένος Ἀρταβάνου — ე. ი. გოტარზე მეფეთა მეფე არიების (ირანის) ძე წოდებული არტაბანისა[89] (ამ წარწერით გოტარზე თავის თავს არშაკიანთა დინასტიის წარმომადგენლად აცხადებს). იქნებ საჭირო იყოს, წერს ნ. პიგულევსკაია — წავიკითხოთ არა Ἀρσανῶν, როგორც მოცემული აქვს ჰერცფელდს, არამედ ისე, როგორც თვით წარწერაშია Ἀρσανον, და მაშინ თარგმანი ირანის (არეანის) შაჰინშაჰი (მეფეთა მეფე) უფრო გამართლებული იქნება. სიტყვა Κεκαλουμένος (სიტყვასიტყვით) ითარგმნება „წოდებული" და მიუთითებს იმაზე, რომ თუმცა გოტარზე ძეა გეოსი, მაგრამ იგი თავის თავს სთვლიდა არტაბან III-ის ძე-შვილობილად. ამდენად, მუდმივ კავშირში იყო არშაკიანთა დინასტიასთან და თავი მათ მემკვიდრედ მიაჩნდა.

გამარჯვებული გოტარზე იმტკიცებს სამეფო ტახტს. მაგრამ 51 წ. გოტარზე გარდაიცვალა, როგორც ჩანს, ძალდატანებითი სიკვდილით[90].

გოტარზეს სიკვდილის შემდეგ ერთხანს ვონონესი მართავს სახელმწიფოს, ხოლო შემდეგ ტახტზე ადის გოტარზეს მემკვიდრე ვოლოგეზ I.

ხაზი უნდა გავუსვათ იმას, რომ გოტარზეს მონეტებზე ΑΡΣΑΚΟΥ-ს ნაცვლად ზოგჯერ ამოკვეთილია ΑΡΙΑΝΟΥ. შესაძლოა გოტარზე ამით ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ, მართალია, იგი არ არის არშაკიანთა გვარის ან დინასტიის უშუალო წარმომადგენელი, მაგრამ აღიარებულია არტაბანის ძე-შაჰინშაჰად ირანისა.

პართულ მონეტებზე საუბრის დროს არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ სუბარშაკიანთა მონეტები, რომლებიც საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული. მაგრამ წინამდებარე ნაშრომში, ტექნიკური მიზეზების გამო, ზემოაღნიშნული მონეტების ფოტორეპროდუქციული მასალის მოთავსებით დავკმაყოფილდით, (იხ. ტაბ. XXIX, XXX) თანაც ამ ჯგუფის მონეტებზე გამოკვლევას ავტორი მომავლისათვის ამზადებს.

არშაკიანთა დინასტია გარეშე ქვეყნებთან ბრძოლის გარდა, შინაურმა აჯანყებებმა და ძმათა შორის შუღლმა დიდ გასაჭირში ჩააგდო.

გაუთავებელმა ომებმა პართიის სახელმწიფო დაშლისა და დაცემის გზაზე დააყენა. ამ პროცესის შეჩერება ვეღარ შესძლეს მისმა მეფეებმა და III საუკუნის 20-იან წლებში, სახელდობრ 224 წელს, არშაკიანთა სახელმწიფოს მაგიერ ისტორიულ სარბიელზე გამოდის უფრო ძლიერი და ორგანიზებული — სასანიანთა სახელმწიფო, როგორც გ. მელიქიშვილი წერს — „Сасанидский Иран был более сильным централизованным государством, чем Аршакидская Парфия"[91].

ამრიგად, ახ. წ. III საუკუნის I ნახევარში არშაკიანთა დინასტია საკმაოდ დაუძლურდა. პართიის სამეფოს „ბოლო მოუღეს სასანიანებმა (224 წ.)... ფეოდალიზაციის გზაზე შემდგარ ირანში დაგმეს არშაკიდების ელინისტური მისწრაფებანი, დაუბრუნეს სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ცეცხლთაყვანისმცემლობას"[92]. პართიის უკანასკნელი მეფეების მონეტებზე უკვე შეიმჩნევა სასანიანთა გავლენა. ძალიან მახინჯდება ბერძნული ზედწერილები, ხოლო მეფის სახელი უკვე ფალაურით აღიბეჭდება.

224 წ. არდაშირმა დაამარცხა არშაკიანნი, დაიპყრო ქტეზიფონი და პართიის სხვა სამფლობელოებიც და 226 წ. წარმოიქმნა სასანური ირანის სახელმწიფო[93]. „სასანური ირანის პოლიტიკური ორგანიზაცია პართიის სახელმწიფოს ეკონომიური განვითარების ნაყოფი იყო"[94].

ყოველივე ზემოთქმული ცხადყოფს, რომ პართული მონეტების შესწავლა-დამუშავებას და მის მონოგრაფიულად გამოცემას დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოსა და პართიის სახელმწიფოების პოლიტიკურ-ეკონომიური და სავაჭრო ურთიერთობის ისტორიის საკითხების შესწავლა-გარკვევისათვის.

---

[89] Н. В. Пигулевская, Города Ирана в раннем средневековье, М.-Л., 1956, გვ. 75, ასეთი მონეტა არ შეგვხვედრია.

[90] Н. В. Пигулевская, Города Ирана. . ., стр. 75.

[91] Г. А. Меликишвили, К истории древней Грузии . . , გვ. 391.

[92] საქართველოს ისტორია, 1958 წ., გვ. 87.

[93] ვ. გაბაშვილი, სასანური ირანის წარმოშობის დრო და პირობები, ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან, თბილისი, 1957, გვ. 23.

[94] იქვე, გვ. 18.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ფრაათ I (176—171)*	
			ვერცხლი, დრაჰმა**	
1	ძვ. ერ. ძ[1]. 450	4.32 20/21	მეფის ბიუსტი მარცხნივ: წოპიანი მუზარადითა (მომთაბარის სახისა) და დიადემით (დიადემა თვლებით არის შემკული, ირჩევა სამი თვალი). დიადემის ბოლოები თავის უკან დაბლა არის დაშვებული: ყურზე ერთრკალიანი საყურე: სამოსელის საყელოს ორი ზოლი მოჩანს: გარშემო წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შემონახული[2].	არშაკი[3] (დინასტიის დამწყები) ზის ომფალოზე მარჯვნივ: გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს: მშვილდი მარჯვნივ ვერტიკალურად განლაგებულ ზედწერილს ორ ნაწილად ჰყოფს; ზედწერილი სამი მხრიდან თითო პწკარად ასეა განლაგებული: მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა[4]. ასოთა კიდურები წერტილებით ბოლოვდება[5]. ტაბ. I, 1[6].
2	ძვ. ერ. ძ. 466	3.92 20	როგორც № 1[7], მხოლოდ ცხვირის ნესტოსთან დიდი მეშეჭი: წვრილი წერტილების რკალი ისეა განლაგებული, თითქოს თითოეული წერტილიდან სხივები გამოდის. ამ რკალის ნაწილია შემონახული.	როგორც № 1, მხოლოდ სიჭა ოდნავ არის ჩაზნექილი; ზედწერილის ასოთა კონტურებია შერჩენილი[8]. ტაბ. I, 2.
3	ძვ. ერ. ძ. 533	4.21 19/20	როგორც № 2, მხოლოდ ცხვირთან უფრო დიდი მეშეჭი; ნაწილობრივ გაცვეთილია.	როგორც № 2, მხოლოდ ზედწერილი სრულად[9] არის შემონახული: მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზევით — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ[10]. ტაბ. I, 3.

* მეფის სახელის გვერდით ფრჩხილებში მოთავსებული ციფრები აღნიშნავს მათი მეფობის წლებს.

** დრაქმა—პართული სამონეტო სისტემის ძირითადი ერთეული (იგივე დრამა).

1 ძვ. ერ. ძ. აქ და შემდეგ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების ძველი ერანის ძირითადი ფონდის მაგიერ.

2 მონეტის არე დატალღულია, გარშემოვლებული რკალის წერტილები გაცურებულია.

3 ზურგი ჩაღრმავებულია.

4 W. Wroth, Catalegue of the coins of Parthia London, 1903 (შემდეგ, BMC, Parthia), გვ. 3, № ტაბ. 1, 8; S. Petrowicz Arsaciden—Münzen, Catalogue Wien, 1904, გვ. 18, ტაბ. II, 5 Г. А. Кошеленко. Некоторые вопросы истории ранней Парфии, ВДИ, I, 1968, ტაბ. I, 8, დაახლოებით ასეთია ჩვენი მონეტა; მონეტათა განსაზღვრისას ძირითადად ვეყრდნობოდით ვ. როსს.

5 ასოები შებრუნებულად არის შესრულებული.

6 ტაბულაზე მოთავსებული მონეტის ფოტორეპროდუქციის ნომრები შეესატყვისება აღწერილობის ნომრებს.

7 მსგავსება რიგითი ნომრითაა მითითებული.

8 BMC, Parthia, გვ. 4, № 24, ტაბ. I, 10.

9 ზურგის არე ოდნავ ჩაღრმავებულია.

10 ომიკრონი(O), კაპას (K) კიდურებს შორის ზის.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
4	ძვ. ერ. ძ. 449	3.97 20	როგორც № 2, მხოლოდ წერტილოვანი რკალი გაცურებული თუ სხივისებრია, ოდნავ გაცვეთილი, ერთგან გახვრეტილია.	როგორც № 2, მხოლოდ ზედწერილი[11] ოდნავ განსხვავებული მანერით არის შესრულებული[12]. ტაბ. I, 4.
5	ძვ. ერ. ძ. 579	3.49 20	როგორც № 2, მხოლოდ ცხვირის ნესტოსთან მეჩეჩი; წვრილი წერტილების რკალი მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი.	როგორც № 2, მხოლოდ მუზარადიანი თავი ოდნავ წინწაზიდულია[13], ზედწერილი მთლიანად არის შერჩენილი. ტაბ. I, 5.

მითრიდატე I (171—138)

ვერცხლი. დრაჭმა

6	ძვ. ერ. ძ. 314	3.77 20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს გრძელი, ხვეული წვერ-ულვაში უმშვენებს; თვლებით შემკული დიადემით, რომლის ბოლოები თავის უკან, განასკული, დაბლა ეშვება; ყელსაბამი, ორი სფერული სამაგრით; ბექთარის მხოლოდ საყელო მოჩანს; რკალი ხაზოვანია, ხაზებშორის ორ-ორი წერტილია (იქნებ დაფნის გვირგვინია).	არშაკი ზის ომფალოზე, მარჯვნივ; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდი უჭირავს[15]. ზედწერილი თითო სწკარად არის შემოწერილი: მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზევით — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ. ტაბ. I, 6.
7	ძვ. ერ. ძ. 580[16]	4.09 18/19	როგორც № 6, მხოლოდ ყელსაბამი ერთსფეროიდული სამაგრით; სამოსელის სამხრეები ნაკეცებიანია; შემორკალულია დაფნის გვირგვინით; პუნქტირების რკალი სანახევროდ ჩანს.	როგორც № 6, მხოლოდ უფრო მეტად ჩაღრმავებულია; შტამპი თითქოს დაკვრის დროს გაცურებულა[17]. ტაბ. I, 7.
8	ძვ. ერ. ძ. 582	3.88 19	როგორც № 6. იხ. № 29.	როგორც № 6[18]. იხ. № 29. ტაბ. I, 8.
9	ძვ. ერ. ძ. 4	4.06 18	როგორც № 7.	როგორც № 6, მხოლოდ ზედწერილის ასოთა კიდურები წერტილებით მთავრდება. ტაბ. I, 9.

[11] ზურგი ჩაღრმავებულია.

[12] ზედწერილი პირველ აღწერილ მონეტას ახლავს, განსხვავებული, — დამახინჯებული და ნაკლოვანი ზედწერილი საჭიროების შემთხვევაში მოცემულია აღდგენილ-შევსებული. პალეოგრაფიული სიზუსტით ზედწერილების მოცემა ტექნიკური მიზეზების გამო ვერ მოხერხდა.

[13] ზურგზე ნაკაწრებია.

[14] ერთგან გახვრეტილია, შუბლზე ნაკაწრები, ზურგი ოდნავ ჩაღრმავებულია.

[15] BMC, Parthia, გვ. 6, № 2; Г. А. Кошеленко, Монетное дело Парфии при Митридате I, Нумизматика и эпиграфика, том X, 1972, таб. I, 5 (ჰეკატომპილეს ზარაფხანის გამოშვება უნდა იყოს).

[16] ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[17] BMC, Parthia, გვ. 10, № 31, ტაბ. III, 3.

[18] BMC, Parthia, გვ. 11, № 35, ტაბ. III, 4.

№№ ორდ.	ფოსფი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ოგოლი	
10	ძვ. ერ. ძ. 452[19]	0,59 10/12	მეფის ბიუსტი გრძელი წვერ-ულვაშით მარჯვნივ; დიადემით; ყელ-ყურის არეში სამოსელის ორი ზოლი ირჩევა.	გრძელწვერიანი (მეფის ?) ბიუსტი მარჯვნივ; მუზარადით თუ ყაბალახით; ზედწერილიდან იკითხება ΑΡΣΑΚΟΥ და ზოგიერთი ასოს კიდურები ირჩევა[20]. ტაბ. I. 10.
			ფრაატ II (138—128/7)	
			ვერცხლი. დრაჰმა	
11	ძვ. ერ. ძ. 5[21]	4.29 19	მეფის ბიუსტი ხვეული წვერით, მარცხნივ; დიადემით, რომლის ბოლოები თავის უკან დაბლა ეშვება; სამოსელის საყელო ჩანს; გარშემოვლებული წერტილოვანი რკალი სანახევროდ არის შემონახული.	არშაკი ზის ომფალოზე მარჯვნივ, მშვილდ-ისრით; ზედწერილი ორ-ორ პწკარად არის განლაგებული: მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ[22] — ΑΡΣΑΚΟΥ || ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ[23] ე. ი. მეფისა დიდებულისა არშაკისა-მამაღმერთისა. ტაბ. I, 11.
12	ძვ. ერ. ძ. 7	3.72 18	როგორც № 11, მხოლოდ ხვეული წვერი კულულებად არის დალაგებული; თავის უკან TAM; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის მოხვედრილი მონეტის არეზე[24].	როგორც № 11, მხოლოდ ზედწერილის ასოები წერტილებით ბოლოვდება: სტრიქონებს შორის სწორი ხაზი გადის და ქვევით მონაკვეთს უერთდება[25]. ტაბ. I, 12.
13	ძვ. ერ. ძ. 6[26]	2.96 18	როგორც № 12, მხოლოდ თავის უკან TA; მსხვილი წერტილების რკალი თავის ზევით და მარცხნივ არის შემორჩენილი.	როგორც № 12. ტაბ. II, 13.
14	ძვ. ერ. ძ. 411	3.36 19	როგორც № 12.	როგორც № 12. ტაბ. II, 14.
15	ძვ. ერ. ძ. 534	4.13 20/21	როგორც № 12, თავის უკან ისეთივე სამი TAM ასო.	როგორც № 12[27], ტაბ. II, 15.

[19] გაცვეთილია.

[20] BMC, Parthia, გვ. 7, № 3, ტაბ. II, 3. Georges Le Rider, Suse sous les Séleucides et les Parthes, Paris, 1965, გვ. 342, ტაბ. XIX, 9; Г. К. Кошеленко, Монетное дело Парфии при Митрадате I, Нумизматика и эпиграфика, X, Москва, 1972, стр. 102, таб. № 15.

[21] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[22] ზედწერილს დაემატა *ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ* O-მიკრონი ზოგი პატარაა, ზოგი კი დიდი.

[23] BMC, Parthia გვ. 16, № 5, ტაბ. IV, 3.

[24] BMC, Parthia, გვ. 17, № 15, ტაბ. IV, 7.

[25] ზურგის არე ჩაღრმავებულია.

[26] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, ნაპირი ორგან გახეთქილი; ზურგი დაკაწრულიც არის.

[27] ჩაღრმავებულ ზურგის არეზე ორჯერ არის შტამპი დაკრული.

№№ ოქ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
16	ქვ. ერ. ძ. 535[28]	3.22 19/20	როგორც № 12, მხოლოდ თავის უკან NI... შეიძლება აქაც TAM იყოს ოღონდ არ ირჩევა. რკალი თავის ზევით არის შემონახული[29].	როგორც № 12. ტაბ. II, 16.

არტაბან I (128/7—123)
ვერცხლი, დრაჭმა

17	ძვ. ერ. ძ. 412	2.82 18/19	მეფის ბიუსტი გრძელი ხვეული წვერ-ულვაშით და თმით, მარცხნივ; წერტილებით შედგენილი თმის კულულები წრიულად არის დალაგებული; დიადემით, რომლის ორი ბოლო უკან, დაბლა ეშვება; სამოსის საყელოზე ხუთი, ხოლო მხარზე ერთი თვალი ინიშნება; ყელსაბამი; წვრილი წერტილების რკალი სანახევროდ არის შემონახული[31].	არშაკი ზის ომფალოზე მარჯვნივ; ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; ზედწერილიდან[30] ირჩევა... ΑΣ... ΑΕ...|... ΕΓΑΛΟΥ. უნდა იყოს მარჯვნივ ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ ΑΡΣΑ-ΚΟΥ | ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΥ — ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა, ძმათა მოყვარულისა. ტაბ. II, 17.
18	ძვ. ერ. ძ. 10	3.10 18	როგორც № 13[32].	როგორც № 17[33] ტაბ. II, 18.

მითრიდატე II (123—88)
ვერცხლი, დრაჭმა

I ჯგუფი

ა) მეფე დიადემითა და წარწერით ΒΑΣΙΛΕΩΣ

19	ძვ. ერ. ძ. 15	4.19 20	მეფის წვერულვაშიანი ბიუსტი მარცხნივ; დიადემით, რომელიც უკან არის განასკული და ორი ბოლო დაბლა ეშვება; სამოსის საყელო და სამხრე თვლებით არის მოოჭვილი; სამკეცი ყელსაბამის ერთი თავი სფეროსებრი ორნამენტით არის შემკული; საყურით; წვრილი წერტილების რკალი[34].	ომფალოზე მჯდარი არშაკი მარჯვნივ; ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; შემოწერილია თითო სწკარად: მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზემოთ — ΜΕ-ΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; მონაკვეთის ქვემოთ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ, ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა, დამხმარისა. წარწერა წვრილი ასოებით არის

[28] შუბლზე და ზურგზე ნაკაწრებია; ზურგზე შტამპი თითქოს ორჯერ არის დაკრული?
[29] BMC, Parthia, გვ. 17, № 12(?)
[30] BMC, Parthia, გვ. 21, № 4, ტაბ. V, 4.
[31] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირდაზიანებული — დაბილული.
[32] შუბლი გაცვეთილია.
[33] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 8, ორივე მხარე გაცვეთილი; ზურგზე ისევ ამოგლეჯილი, თითქოს გახვრეტაა ნაცადი. მარცხნივ განლაგებულია ზედწერილი *ΑΡΣΑΚΟΥ | ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΥ* კარგად ირჩევა.
[34] BMC, Parthia, გვ. 26, № 12, ტაბ. VI, 6, 7.

№№ ნიმუშებზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				შესრულებული, ზედწერილი მონაკვეთის ქვევით პირველად მითრიდატე II-ის მონეტაზე[35]. ჩნდება. ტაბ. II, 19.
20	ძვ. ერ. ძ. 413	4.27 19/20	როგორც № 19, მხოლოდ ყელსაბამის ბოლო ქვეწარმავლისთავიანი ორნამენტი უნდა იყოს[36].	როგორც № 19, მხოლოდ ...ΕΓΑ-ΛΟΥ. ტაბ. II, 20.
21	ძვ. ერ. ძ. 20	3.90 20	როგორც № 19.	როგორც № 19. მხოლოდ ზედწერილი მსხვილი წერტილებით არის გადმოცემული. ტაბ. II, 21.
22	ძვ. ერ. ძ. 11	3.74 19	როგორც № 19.	როგორც № 19. ტაბ. II, 22.
			ბ) მეფე გრძელი წვერით, ისევ დიადემითა და ზოგი განსხვავებული ზედწერილით	
23	ძვ. ერ. ძ. 12	3.80 20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ გრძელი წვერითა და ულვაშით, წვერი დატალღული ხაზებით არის წარმოდგენილი; დიადემით, რომლის ორი ბოლო თავის უკან არის განასკული და დაბლა ეშვება; საყურით; ორწყება ყელსაბამის ბოლო სფეროსებრი ორნამენტით გვირგვინდება; სამოსელის საყელო და მხრები მოოქვილი უნდა იყოს; გულის არეში, მარჯვნივ ვარსკვლავის მსგავსი სამკაული; წერტილების რკალის ნაწილი მონეტის არეზეა მოხვედრილი.	არმაკი ზის ზურგიან სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული; ზედწერილი: თითო ბწკარად არის შემოწერილი მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[37]; მარცხნივ მონეტის კიდეზე Π (იქნებ ჯვარია). ტაბ. II, 23.
24	ძვ. ერ. ძ. 13	3.94 20	როგორც № 23, მხოლოდ მოოქვილი სამოსის ზედა ნაწილი კარგად ირჩევა.	როგორც № 23, მხოლოდ ნიშნები გაურკვეველია[38]. ტაბ. II, 24.
25	ძვ. ერ. ძ. 646	3.88 19/21	როგორც № 23, მხოლოდ სამოსელის საყელოზე 10 თვალია განლაგებული, მხარზე კი 8 თვალით არის მოოქვილი; მარჯვენა იღლიასთან თვლებით შემკული ვარდულა; ყელსაბამის	როგორც № 23. ტაბ. III, 25.

35 ზედწერილში A ზოგჯერ ასეა A.

36 BMC, Parthia, გვ. 26, № 18, ტაბ. VI, 7, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე ყელსაბამს ქვეწარმავლისთავიანი ორნამენტი აქვს; ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 1, 9.

37 BMC, Parthia, გვ. 26, № 21, ტაბ. VI, 8, მხოლოდ ჩვენ მიერ აღწერილ მონეტაზე Ⱥ — არ არის.

38 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 8, 14, (ორივე გახვრეტილია) და № 15 (ყუნწიანია).

№№ ორგ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ბოლო, ცხენისთავიანი ორნამენტით; სახის წინ რამდენიმე წერტილია; წერტილების რკალის პატარა ნაწილია შერჩენილი[39].	
26	ძვ. ერ. ძ. 14	3.92 18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; მოკლე-მოკლე პარალელური ხაზებით შედგენილი გრძელი წვერით; დიადემით; სპირალური ყელსაბამით; ცხენის (თუ რაღაც სხვა ცხოველის) თავიანი ორნამენტით; საყურით; თვლებით მოოქვილი სამოსელით.	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ. გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული; შემოწერილია; ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[40]; ე. ი. მეფეთა მეფისა, დიდისა არშაკისა დამხმარისა. ტაბ. III, 26.
27	ძვ. ერ. ძ. 16	3.78 19	როგორც № 26.	როგორც № 26. ტაბ. III, 27.
28	ძვ. ერ. ძ. 468	4.11 20/21	როგორც № 26[41].	როგორც № 26. ტაბ. III, 28.
29	ძვ. ერ. ძ. 582	3.88 19	როგორც № 26. იხ. № 8.	როგორც № 26. იხ. № 8.
30	ძვ. ერ. დ[42] 3	3.78 18	როგორც № 26, მხოლოდ ყელსაბამის ორნამენტი რაღაც ცხოველის პირღია თავს წარმოადგენს.	როგორც № 26, მხოლოდ ზედწერილი უფრო მსხვილი წერტილებითა და ხაზებით არის შესრულებული[43].
31	ძვ. ერ. ძ. 1941	4.21 23/26	როგორც № 26, მხოლოდ ყელსაბამის ორნამენტი რაღაც ფრინველს მოგვაგონებს.	როგორც № 26. ტაბ. III, 31.
32	ძვ. ერ. ძ. 536	3.71 20/22	როგორც № 26, მხოლოდ გულმკერდის არეში სფეროსებრი ნიშანი.	როგორც № 26, მხოლოდ არშაკის უკან სფეროს მსგავსი ნიშანი. ტაბ. III, 32.
			სპილენძის მონეტები	
33	ძვ. ერ. ძ. 12245	7.70 21	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს უმშვენებს წვერ-ულვაში; დიადემით; დიადემის უკან გაკრული ორი ბოლო დაბლა ეშვება; საყურით; სამკეცა	ცხენი მარჯვნივ არის მიმართული, მარცხენა წინა ფეხი მოხრილია ისე, თითქოს რაღაცაზე დადგმას აპირებს ფრთხილად; მარცხნივ ზედწერილი არ

[39] BMC, Parthia, გვ. 26, № 21, ტაბ. VI, 8, მხოლოდ ჩვენი მონეტის ზურგზე, უკან არავითარი ნიშანი არ არის.

[40] BMC, Parthia, გვ. 30, № 66, ტაბ. VII, 6.

[41] ასეთია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების ძველი ერანის დუბლეტების ფონდის № 2, 6 (№ 6 ორგან გახვრეტილია).

[42] ძვ. ერ. დ. — აქ და შემდეგ აღნიშნავს საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების ძველი ერანის დუბლეტების ფონდს.

[43] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 4, 5, 7, 10, 18, 21 (№ 7 ერთგან გახვრეტილია).

[44] ორივე მხარე ოდნავ დაზიანებულია.

[45] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ყულსაბამით: სიმოსის საყელო (შემკულობა არ უჩანს): უკან წერტილების რკალი მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[45].	ირჩევა; ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΜΕΓΑΛΟΥ; ქვემოთ — ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[47]. ტაბ. III, 33.
34	ძვ. ერ. ძ. 134	6.15 21/22	როგორც № 33, მხოლოდ თავის უკან არ ირჩევა ნიშანი.	როგორც № 33, მხოლოდ ცხენის ზურგის ზემოთ MP; მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზევით — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ[48]; — ქვევით — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[49]; ტაბ. III, 34.
35	ძვ. ერ. ძ. 124	3.91 17	როგორც № 33, მხოლოდ თვლებით მოოჭვილი სამოსის საყელო გარკვევით ირჩევა; თავის უკან M; წვრილი წერტილების რკალი სანახევროდ არის მონეტის არეზე მოხვედრილი.	ცხენის თავი მარჯვნივ; შემოწერილია მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ[50]; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[51]. ტაბ. III, 35.
36	ძვ. ერ. ძ. 424[52]	2.90 16/17	როგორც № 35, მხოლოდ თავის უკან; [53].	როგორც № 35, მხოლოდ ზედწერილი სწორკუთხედშია ჩაწერილი. ტაბ. III, 36.
37	ძვ. ერ. ძ. 583	4.24 18/19	როგორც № 35, მხოლოდ თავის უკან გარშემოვლებული რკალი ნაწილობრივ არის შემონახული[54].	როგორც № 35, მხოლოდ ზედწერილიდან ირჩევა ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΜΕΓΑΛΟΥ, ΑΡΣΑΚΟΥ. ტაბ. III, 37.
38	ძვ. ერ. ძ. 129	1.80 12	როგორც № 35, მხოლოდ თავის უკან M თუ N(?); წერტილოვანი რკალის ნაწილი მოხვედრილია მონეტის არეზე[55].	კაპარჭი ისრებით; შემოწერილია მარცხნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ზემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΠΙΦΑΝΟΥ[56]. ტაბ. III, 38.

[46] BMC, Parthia, გვ. 28, № 45, ტაბ. VII, 1.

[47] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 218.

[48] ზოგჯერ A ასეა აღბეჭდილი — .

[49] BMC, Parthia გვ. 28, № 44, მხოლოდ აღწერილი მონეტის შუბლზე ჩანს გაურკვეველი კონტურები.

[50] O-მიკრონი წერტილივით არის ამოკვეთილი.

[51] BMC, Parthia, გვ. 29, № 56, ტაბ. VII, 2, მხოლოდ თავის უკან M არ არის ამოკვეთილი.

[52] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ერთგან გახეთქილია.

[53] BMC, Parthia, გვ. 29, № 52.

[54] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 126, 135, 471, მხოლოდ შუბლზე, თავის უკან ნიშნები არაა ამოკვეთილი; დ. ფ. № 216, 221 (№ 221 მონეტის შუბლზე თავის უკან გაურკვეველი ფრინველი)?

[55] ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[56] BMC, Parthia, გვ. 29, № 58, ტაბ. VII, 4.

№№ ნიმუშებ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
39	ძვ. ერ. ძ. 131	1.75 15	როგორც № 35, მხოლოდ წვერთან რაღაც გაურკვეველი ნიშანი თუ საგანი; გარშემოვლებული რკალი შემონახული არაა.	როგორც № 38, მხოლოდ მარცხნივ, განლაგებულ ზედწერილიდან ირჩევა ...A...; ...ΓΑΛ... ტაბ. IV, 39.
40	ძვ. ერ. დ. 268	1.80 14 15	როგორც № 15, მხოლოდ თავის უკან აღბეჭდილი საგანი არ ირჩევა[57].	როგორც № 38.
41	ძვ. ერ. ძ. 123	2.94 18	როგორც № 35, მხოლოდ მეფე უფრო გრძელწვერიანია; თავის უკან MI(?); სახის წინ კი რაღაც გაურკვეველი საგანი; წერტილოვანი რკალი მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის შემონახული[58].	ცხენის თავი მარჯვნივ. შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[59]. ტაბ. IV, 41.
42	ძვ. ერ. ძ. 652	3.79 17	როგორც № 41, მხოლოდ თავის უკან M და რაღაც გაურკვეველი ასოთა თუ ნიშანთა კონტურები[60].	როგორც № 41, მხოლოდ მარცხნივ — ...ΙΛ. ქვემოთ[61]... — ΓΑ... ტაბ. IV, 42.
43	ძვ. ერ. ძ. 127	3.07 15	როგორც № 41, მხოლოდ თავის უკან არავითარი ნიშანი არ არის შემონახული[62].	ფრთოსანი ცხენი (პეგასი)[63] მარჯვნივ: შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. ტაბ. IV, 43.
44	ძვ. ერ. ძ. 128[64]	2.15 15	როგორც № 43.	კაპარჭი ისრებით; შემოწერილია ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[65]. ტაბ. IV, 44.
45	ძვ. ერ. ძ. 121	1.92 17	როგორც № 43, მხოლოდ თავის უკან გაურკვეველი ნიშნები; ყველაფერი ეს ჩასმულია ოვალურ ჩარჩოში.	როგორც № 43, მხოლოდ ზედწერილი მკრთალად ირჩევა.

[57] მონეტის ორივე მხარე გაცვეთილია.

[58] მონეტის ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ერთგან გახეთქილია.

[59] BMC, Parthia, გვ. 32, № 83, ტაბ. VII, 11.

[60] მონეტის ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[61] დაახლოვებით ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 269, ოღონდ შუბლზე, თავის უკან არავითარი ნიშანი.

[62] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია და ამიტომაც ზედწერილი ძალიან მკრთალად ირჩევა.

[63] BMC, Parthia, გვ. 33, № 93, ტაბ. VII, 12.

[64] ორივე მხარე გაცვეთილია, ზურგზე ნაბზარიც არის.

[65] BMC, Parthia, გვ. 33, № 94, ტაბ. VII, 13, მხოლოდ ჩვენი მონეტის შუბლზე ასოები და ნიშნები გარკვევით არა ჩანს.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ვერცხლი, დრაქმა II ჯგუფი მ ე ფ ე მ უ ზ ა რ ა დ ი თ	
46	ძვ. ერ. ძ. 446	4.01 19/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ ტალღოვანი გრძელი წვერით; დიადემიანი მუზარადი, შემკული სამი, ნახევაროკალისებურად განლაგებული თვლებით, ცენტრში თვლებითვე მოოჭვილი ვარსკვლავისებრი ორნამენტით; დიადემის ორი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; სამკეცა ყელსაბამი მსხვილი ბურთულით მთავრდება; სამოსის (კირასის) საყელო და სამხრე თვლებითაა მოოჭვილი; პუნქტირების რკალი მონეტის არეზე სანახევროდ არის მოხვედრილი.	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ[66]; ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[67]; ე. ი. მეფეთა მეფისა დიდისა არშაკისა დამხმარისა. ტაბ. IV, 46.
47	ძვ. ერ. ძ. 18	4.00 20	როგორც № 46, მხოლოდ მუზარადზე განლაგებული თვლები ერთიმეორესთან მიჯრით არიან დალაგებული, გარშემოვლებული რკალი შემონახული არაა.	როგორც № 46, მხოლოდ ზედწერილის ასოები ოდნავ უფრო მსხვილი წერტილებით არის წარმოდგენილი. ტაბ. IV, 47.
48	ძვ. ერ. ძ. 473	3.52 20	როგორც № 46.	როგორც № 46, მხოლოდ მარჯვნივ განლაგებული ზედწერილიდან ...ΣΙΛΕ... ირჩევა[68]. ტაბ. IV, 48.
49	ძვ. ერ. ძ. 17	3.47 20	როგორც № 46, მხოლოდ მუზარადი შედარებით დაბალია[69].	როგორც № 46, მხოლოდ მონაკვეთის ქვევით განლაგებული ზედწერილის ზოგი ასო არ ირჩევა. ტაბ IV, 49.
50	ძვ. ერ. ძ. 467	3.73 19 21	როგორც № 49, მხოლოდ მუზარადის შემკულობის რკალებს შორის დაემატა ახალი მთვარისებურად მოოჭვილი ორნამენტები.	როგორც № 46, მხოლოდ მარცხნივ და ქვემოთ განლაგებული ზედწერილი ასონაკლებია[70]. ტაბ. IV, 50.

[66] BMC, Parthia, გვ. 34, № 106, ტაბ. VIII, 2; ჩვენ მონეტაზე მარჯვნივ განლაგებული ზედწერილი მშვილდით ასეა გაყოფილი *ΒΑΣΙΛΕΩΝ*.

[67] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 22, 472, ხოლო დ. ფ. № 11, 17, 19, 20.

[68] ნაპირი ამოტეხილია.

[69] გადაჭედილია თუ შტამპია ორჯერ დაკრული?

[70] BMC, Parthia, გვ. 35, № 114, ტაბ. VIII, 3.

№№ იგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
51	ძვ. ერ. ძ. 541	3.72 21/22	როგორც № 50.	როგორც № 50, მხოლოდ ზემოთ— ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[71]. ტაბ. IV, 51.
52	ძვ. ერ. დ. 12	3.90 20	როგორც № 46, მხოლოდ მუზარადის ტოტები მხრებამდეა დაშვებული.	როგორც № 46, მხოლოდ ზედწერილი კარგად არ ირჩევა.
53	ძვ. ერ. ძ. 21	3.54 16	როგორც № 46.	როგორც № 46, მხოლოდ ზედწერილს ზევით ბოლო ასო Σ აკლია; მარჯვნივ განლაგებულისა კონტურებიღა ირჩევა; ქვემოთ კი წინა M-ს ერთი კიდური აკლია. ტაბ. IV, 53.
			სპილენძის მონეტები	
54	ძვ. ერ. ძ. 133	1.20 12	მეფის ბიუსტი მარცხნივ: გრძელწვერულვაშიანი; მუზარადი და დიადემა, როგორც № 46; ორკეცა ყელსაბამით; თვლებით შემკული სამოსის საყელო ჩანს; რკალის პატარა ნაწილია შერჩენილი[72].	მარჯვნივ მიმავალი ნიკე; მარჯვენა ხელში გვირგვინი უპირავს, მარცხენაში პალმის ტოტი; ზემოთ განლაგებული ზედწერილიდან ირჩევა — ΒΑΣΙΛΕΩ(Σ); მარჯვნივ — ΒΑΣΙΛ(ΕΩΝ); ქვემოთ — ΜΕΓΑΛΟΥ; მარცხნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[73]; ე. ი. მეფეთა მეფისა დიდისა არშაკისა, დამხმარისა. ტაბ. V, 54.
55	ძვ. ერ. ძ. 132	1.80 12	როგორც № 54.	როგორც № 54. ტაბ. V, 55.
56	ძვ. ერ. ძ. 130[74]	2.51 12	როგორც № 54.	ცენტრში ყალყზე შემდგარი ფრთოსანი ცხენი — პეგასი მარჯვნივ; კვადრატული ჩარჩოს მსგავსად შემოწერილიდან ზევით ირჩევა[75]. ...ΙΛΕΩ...; მარჯვნივ — ...ΑΣΙΛΕΩ...; ქვემოთ — ...ΕΓΑΛ...; ΑΡΣΑΚΟΥ | ...ΑΗ... ტაბ V, 56.

[71] ოდნავ გაცვეთილი, ერთგან გაბზარული, ზურგი ჩაღრმავებულია.
[72] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[73] BMC, Parthia, გვ. 36, № 121, ტაბ. VIII, 6.
[74] ორივე მხარე გაცვეთილია, ორგან კიდე ამოგლეჯილი.
[75] BMC, Parthia, გვ. 37, № 135, ტაბ. VIII, 8.

№№ ორგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
57	ძვ. ერ. დ. 275[76]	1.82 14	როგორც № 56.	როგორც № 56.
			არტაბან II (88—77)	
			ვერცხლი, დრაჰმა	
58	გ[77] 996[78]	3.74 19/21	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; მოკლე პარალელურ ხაზებად დაშვებული წვერულვაშით; დიადემით, რომელიც თავის უკან არის გამონასკული და ორი ბოლო დაბლა ეშვება; ნასკვთან თვალია; ოთხწყება ყელსაბამი სფეროს მსგავსი სამაგრიანი ორნამენტით; სამოსელის საყელო და მხრები მოჭედილია თვლებით; წერტილოვანი რკალის პატარა ნაწილია მონეტის არეზე მოხვედრილი[79].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; მშვილდი მარჯვნივ განლაგებულ ზედწერილს ორად ყოფს; შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΜΕΓΑΛΟΥ[80]; ქვემოთ — ΑΡΣΑΚΟΥ; მარცხნივ ორ პწკარად ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ[81]. ე. ი. მეფის დიდისა არშაკისა, ღვთისმოსავისა ან ღვთისმოყვარულისა, კეთილმოქმედისა. ტაბ V, 58.
59	ძვ. ერ. ძ. 470	3.87 20/22	როგორც № 58.	როგორც № 58. ტაბ. V, 59.
60	გ. 921[82]	2.69 19/21	როგორც № 58.	როგორც № 58, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებულ ზედწერილს ბოლო ასოები აკლია[83]. ტაბ. V, 60.
61	გ. 926[84]	3.37 20	როგორც № 58.	როგორც № 58, მხოლოდ ზედწერილის ზოგი ასოს კონტურებიღა ჩანს[85].
62	ძვ. ერ. ძ. 584	3.94 20	როგორც № 58.	როგორც № 58, მხოლოდ მარჯვნივ ΜΕ ΓΑΛ..., ქვემოთ — ...ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ. ტაბ. V, 62.

[76] გაცვეთილი, ალაგ-ალაგ თითქოს ამონაგლეჯებია.

[77] გ—აქ და შემდეგ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების განძებისა და ცალკეულ აღმოჩენათა ფონდს აღნიშნავს.

[78] 1938 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამხრეთ უბანზე კულტურულ ფენაშია აღმოჩენილი. დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937—1951 წწ. ნუმიზმატიკური მონაპოვარი, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. I, 1955, გვ. 85, ცხრილი, II; მისივე, Монетные находки мцхетской экспедиции (1937—1948 и 1951 гг.), ВДИ, № 1, 1955; Пахомов, VII, 1742.

[79] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[80] ზედწერილში O მიკრონი წერტილით არის აღბეჭდილი, ხოლო წარწერის ასოების კიდურები წერტილებით მთავრდება.

[81] BMC, Parthia, გვ. 39, № 8, ტაბ. IX, 2; ჩვენ მონეტაზე მშვილდით ასეა ΜΕΓ ΑΛΟΥ გაყოფილი.

[82] 1951 წ. მცხეთის აკლდამაშია აღმოჩენილი.

[83] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ერთგან გახეთქილია.

[84] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილ აკლდამაშია აღმოჩენილი.

[85] ორივე მხარე გაცვეთილი, დასერილი (უფრო მეტად შუბლი).

№№ რიგ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
63	ძვ. ერ. ძ. 23	4.04 19	როგორც № 58, მხოლოდ ყელსაბამის ბოლო ცხენის თავიანი ორნამენტით[86].	როგორც № 58.
64	ძვ. ერ. ძ. 469[87]	3.82 21	როგორც № 58, მხოლოდ ყელსაბამის ბოლოს რაღაც ფრინველის გამოსახულებაა.	როგორც № 58, მხოლოდ ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ[88];... ΕΓ ΛΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟ..., ... ΕΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ[89]. ტაბ. V, 64.
65	ძვ. ერ. ძ. 585[90]	3.96 19/20	როგორც № 58	როგორც № 58. ტაბ. V, 65.
66	ძვ. ერ. ძ. 249[91]	3.95 19	როგორც № 58, მაგრამ თმა უფრო მომსხო კულულებად აყრია.	როგორც № 58.

სანათრუქი (77—70)

ᲕᲔᲠᲪᲮᲚᲘ, ᲓᲠᲐᲭᲛᲐ

67	ძვ. ერ. ძ. 27	4.01 20	მოკლეწვერიანი მეფის ბიუსტი მარცხნივ, თავზე მაღალი ყურებიანი ტიარა (სამეფო თავსაბურავი) სამ წყებად განლაგებული თვლებით, გვერდზე ვარსკვლავითა და უკან გაკრული დიადემით, რომლის ორი ბოლო დაბლა ეშვება; ორწყება ყელსაბამი სფეროიდული ორნამენტით; სამოსის საყელო და სამხრეები თვლებითაა მოოჭვილი; გარშემო წერტილოვანი რკალი ნახევრად არის შემორჩენილი[92].	არშაკი ზის ზურგიან ტახტზე მარჯვნივ; მარჯვენა ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; შემოწერილია დამახინჯებული ბერძნული ასოებით[93]: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΜΕ-ΓΑΛΟΥ | ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΑΥ-ΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛ-ΛΗΝΟΣ[94] ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა ხელისუფალისა, მამის მოყვარულისა, დამხმარისა ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. V, 67.
68	ძვ. ერ. ძ. 28	4.07 18	როგორც № 67.	როგორც № 67, მხოლოდ ქვემოთ[95] ,... | ... ΛΠΑ... ΤΟΡ. ტაბ. V, 68.

[86] მხოლოდ ზედწერილში O მიკრონი ხან წერტილით არის წარმოდგენილი, Σ კი ⵊ

[87] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[88] ზოგჯერ Σ ასეა Ɛ ; ამ ასოს ქვედა კიდურია შერჩენილი.

[89] O მიკრონი აქ წერტილით არის წარმოდგენილი, ხოლო V შებრუნებულადაა — Λ აღბეჭდილი.

[90] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 398.

[91] ორივე მხარე გაცვეთილი, დასერილი და უკანა მხარი გასაწმენდიცაა.

[92] ნაწილობრივ გაცვეთილია, ნაპირები უსწორმასწორო, დაჟეჟილი.

[93] ზედწერილის ასოთა კიდურები წერტილებით ბოლოვდება, O — მიკრონის მაგიერ წერტილია აღბეჭდილი.

[94] BMC, Parthia, გვ. 42, ტაბ. X, 2; S. Petrowicz, Arsaciden—Münzen, Wien 1904. გვ. 45, № 3, ტაბ. VII, 5. G. Rider, დასახ. ნაშრომი. გვ. 95.

[95] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 29, 538, 588 (№ 588 მონეტა ერთგან გახვრეტილი არის), ხოლო დ. ფ. № 22, 24, 28.

№№ ნიგნში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
69	ძვ. ერ. ძ. 414	3.85 19/20	როგორც № 67, მხოლოდ ყელსაბამი ცხენის თავის ორნამენტით; რკალი უფრო მსხვილი წერტილებისაგან[96].	როგორც № 67, მხოლოდ ზედწერილი: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩ... | ΜΕΓΑΛΟΥ მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[97]. ტაბ. V, 69.
70	ძვ. ერ. ძ. 586	3.93 17/20	როგორც № 67, მხოლოდ ყელსაბამის ორნამენტი გაურკვეველი ცხოველის მსგავსია.	როგორც № 69.
71	ძვ. ერ. ძ. 26	3.39 18	როგორც № 67.	როგორც № 67.
72	ძვ. ერ. ძ. 25	3.90 20	როგორც № 67, მხოლოდ ყელსაბამის ხუთი წყება ირჩევა[98].	როგორც № 67. ტაბ. VI, 72.
73	ძვ. ერ. ძ. 475	3.86 18/20	როგორც № 67.	როგორც № 67.
74	ძვ. ერ. ძ. 474	3.92 19/20	როგორც № 67, მხოლოდ ყელსაბამის ხაზები ერთმანეთზე შეგრეხილია[99].	როგორც № 67, მხოლოდ ასო Φ ჯვარის სახით არის წარმოდგენილი.
75	გ. 10030[100]	3.67 20,22	როგორც № 68, მხოლოდ ყელსაბამი ოთხწყებაა, რკალი ხაზოვანი უნდა იყოს.	როგორც № 67, მხოლოდ მონაკვეთის ქვემო ზედწერილის მესამე ხაზი ნოსალოდნელი არ იყო, ვფიქრობთ. ეს შეცდომა დაშვებულია შტამპის დამზადებისას. ტაბ. VI, 75.
76	გ. 10075[101]	3.21 18/20	როგორც № 68, მხოლოდ ყელსაბამი სამხაზოვანია.	როგორც № 67, მხოლოდ ზედწერილის სტრიქონებს ბოლო ასოები აკლია. ტაბ. VI, 76.
77	გ. 9220[102]	3.16 18,20	როგორც № 68.	როგორც № 67.
78	გ. 9348[103]	3.40 19/20	როგორც № 68[104].	როგორც № 67.

[96] ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[97] Σ — ხან ასეა აღბეჭდილი, ხან კი ასე — Ε

[98] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 539, 587, ხოლო დ. ფ. № 23, 26, 27, 207.

[99] ნაწილობრივ გაცვეთილი და ნაპირებდაკბილულია.

[100] 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 202 ქვევრსამარხშია აღმოჩენილი.

[101] 1951 წ. სოფ. არკნეთში, სამხრეთ-ოსეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ № 2 ორმოსამარხში აღმოაჩინა; ასეთივეა აქვე აღმოჩენილი № 10076, გაცვეთილია.

[102] 1951 წ. მცხეთის აკლდამიდანაა. იხ. გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე და ირ. ც ი ც ი შ ვ ი ლ ი, ახალაღმოჩენილი აკლდამა მცხეთაში, საქართველოს სსრ, მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტომი XIII, № 10, 1951, გვ. 646.

[103] დიღომშია აღმოჩენილი იხ. ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, 1920—1924, საქართველოში აღმოჩენილი ზოგიერთი ნეკროპოლის დათარიღებისათვის, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, ტ. IV, ტფილისი, 1928.

[104] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, წინა პირი დასერილიც არის.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
79	გ. 11126[105]	3.51 19/20	როგორც № 68.	როგორც № 67, მხოლოდ ქვემო ზედწერილის მეორე ხაზი — ნაწილობრივ ირკვევა[106].
			სპილენძის მონეტები	
80	ძვ. ერ. ძ. 653[107]	3.57 17	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; თვლებით შემკული მაღალი ყურებიანი ტიარა (სამეფო თავსაბურავი); ყელზე ორწყებად ყელსაბამი; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შემორჩენილი.	ცხენის გამოსახულება (თითქოს გადახტომას აპირებს) მარჯვნივ; ზედწერილიდან მხოლოდ ასოთა კონტურებიღა ჩანს. ტაბ. VI, 80.
81	ძვ. ერ. ძ. 654	3.03 14/15	როგორც № 80, მხოლოდ სამოსის მხარზე ვარსკვლავი თუ ჯვარია[108].	ცენტრში ცხენის თავი მარჯვნივ; დამახინჯებული ზედწერილი; ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[109]. ტაბ, VI, 81.
82	ძვ. ერ. დ. 262	1.72 12/14	როგორც № 81.	როგორც № 81, მხოლოდ ზედწერილი ნაწილობრივ ირკვევა. ტაბ. VI, 82.
			ფრაატ III (70—57), დიადემით ვერცხლი, დრაჭმა	
83	გ. 10586[110]	3.58 18/19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, გრძელი ხვეული თმითა და წვერით; თავზე დიადემა, რომლის ორი ბოლო თავის უკან, დაბლა ეშვება; ყელზე სამწყება ყელსაბამი ცხენის თავიანი ორნამენტით; ბეჭთარის (სამოსელი) თვლებით მოოჭვილი საყელო ჩანს; სხივისებრი წერტილების რკალი ნაწილობრივ ირკვევა[111].	არშაკი ზის მაღალზურგიან ტახტზე მარჯვნივ; მარჯვენა ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; წინ მშვილდის ქვემოთ — Α შემოწერილია; ზემოთ ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | (Φ)ΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[112], ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა მოქმედისა — ბერძენთა მოყვარული. ტაბ. VI, 83.

[105] 1958 წ. ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი.
[106] მონეტა გაფხეკილია.
[107] ორივე მხარე გაცვეთილი — უკანა მხარე თითქოს გაკაწრულია. BMC, Parthia, გვ. 43, № 16, ტაბ. X, 5.
[108] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[109] BMC, Parthia..., გვ. 44 № 21, ტაბ. X, 6.
[110] ნაპოვნია ქარელის რაიონში, სოფ. აბისის მახლობლად.
[111] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[112] BMC, Parthia..., გვ. 45, № 2, ტაბ. X, 9. G. Rider, დასახ. ნაშრ., გვ. 97.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
84	ძვ. ერ. ძ. 589[113]	2.97 20	როგორც № 83, მხოლოდ ყელსაბამი სფეროიდული ორნამენტით[114].	როგორც № 83, მხოლოდ შვილდის ქვემოთ ზემოთ — ... ΑΣΙΛΕΩ... | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓ...; მარცხნივ — ...ΠΙ... | ...ΛΛΗΝΟΣ[115]. ტაბ. VI, 84.
85	ძვ. ერ. დ. 399	3.93 19.20	როგორც № 84, მხოლოდ ბეგთარზე ვარსკვლავია ამოჭარგული; გარშემო წერტილების რკალს პატარა ნაწილი აკლია[116].	როგორც № 83, მხოლოდ ზედწერილი ძალიან სტილიზებული და დამახინჯებულია, წინ გაურკვეველი ნიშანი თუ მონოგრამაა.
86	გ. 9221[117]	2.92 18.20	როგორც № 84, მხოლოდ ყელსაბამი ოთხწყებაა[118].	როგორც № 83, მხოლოდ მშვილდის ქვემოთ[119] ზედწერილი: ΒΑΣΙΛΕΩ ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; ...ΠΙΦΑΝΟΥ | ...ΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. VI, 86.
87	ძვ. ერ. ძ. 39	3.82 18	როგორც № 86, მხოლოდ გარშემოვლებული წერტილების რკალი თმის ხაზებს ეხება.	როგორც № 86, მხოლოდ წინ ზედწერილი წერტილებით არის ამოკვეთილი[120]. ტაბ. VI, 87.
88	ძვ. ერ. ძ. 40	3.70 18	როგორც № 86.	როგორც № 87, მაგრამ ოდნავ განსხვავებული მონოგრამა[121], ზედწერილის ზოგი ასო შებრუნებულად არის ამოკვეთილი — ...ΕΛΛΗΝΟΥ[122]. ტაბ. VI, 88.
			სპილენძის მონეტები	
89	ძვ. ერ. ძ. 137[123]	3.99 16	მეფის ისეთივე ბიუსტი, მარცხნივ[124]; როგორც № 80.	ცხენი მარჯვნივ, თითქოს გადახტომას აპირებს; ზედწერილიდან იკითხე-

[113] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[114] BMC, Parthia, გვ. 46, № 8, ტაბ. X, 10.
[115] უკანა მხარე დაჟანგული; ნაპირჩამოტეხილი.
[116] ორივე მხარე გაცვეთილი და ყუნწიანია.
[117] 1951 წ. მცხეთის აკლდამიდანაა; გ. ლომთათიძე და ირ. ციციშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 646.
[118] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[119] BMC, Parthia, გვ. 46, № 10, ტაბ. X, 11.
[120] BMC, Parthia, გვ. 46, № 12, ტაბ. X, 12.
[121] BMC, Parthia, გვ. 46, № 13.
[122] საფიქრებელია, ბეჭდის მჭრელმა სიჩქარისა თუ დაუდევრობის გამო, ამოკვეთა Ε, V, Γ შებრუნებულად.
[123] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[124] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 224.

№№ ნიმუშ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				ბა: ΒΑΣΙΛΕΩ...; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ, დანარჩენი არ იკითხება[125]. ტაბ. VI, 89.
90	ძვ. ერ. დ. 269	1.53 11/12	მეფის ისეთივე ბიუსტი როგორც № 80, მარცხნივ; დიადემით, ბექთარითა და გრძელი წვერით[126].	ცხენის თავის გამოსახულება მარჯვნივ; ზედწერილის ასოთა კონტურები-ღა ირჩევა[127]. ტაბ. VII, 90.
			ფრაატ III, მუზარადით ვერცხლი, დრაჭმა	
91	ძვ. ერ. ძ. 655	4.14 19	მეფის ბიუსტი, მარცხნივ; მოგრძო ხვეული წვერითა და ულვაშით; თავზე მაღალი ტიარა, თვლებით, ჯიხვის ქანდაკებითა და რჭისებური ორნამენტით შემკული; შუბლზე დიადემა, რომლის უკან შეკრული ორი ბოლო დაბლა ეშვება; ყურზე საყურე; ყელზე ორწყება ყელსაბამი სფეროსებრი ორნამენტით; თვლებით მოოქვილი ბექთარის საყელოღა ჩანს; წერტილოვანი რკალის უმნიშვნელო ნაწილი ირჩევა.	არშაკი ზის მაღალზურგიან სამეფო ტახტზე მარჯვნივ მიბრუნებული; ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; გაწვდილი ხელის ქვეშ 𐡀 შემოწერილია; ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; მონაკვეთის, ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[128]. ტაბ. VII, 91.
92	ძვ. ერ. ძ. 591[129]	3.46 17/19	როგორც № 91.	როგორც № 91. ტაბ. VII, 92.
93	გ. 9978[130]	3.53 18, 20	როგორც № 91, მხოლოდ თავსაბურავზე ჯიხვის ქანდაკებები უფრო მკვეთრად არის ამოძერწილი.	როგორც № 91, მხოლოდ ზედწერილი უფრო მომცრო ასოებით არის ამოკვეთილი[131]. ტაბ. VII, 93.
94	გ. 9989[132]	3.68 19/21	როგორც № 93, მხოლოდ თავსაბურავზე ჯიხვის ორნამენტები უფრო მოზრდილია; წვრილი წერტილების რკალი ნახევრად ირჩევა.	როგორც № 93, მხოლოდ გაწვდილი ხელის[133] ქვემოთ[134]. 𐡌 ტაბ. VII, 94.

125 BMC, Parthia, გვ. 51, № 49, ტაბ. XI, 6.
126 BMC, Parthia, გვ. 47, № 15, ტაბ. X, 13.
127 ორივე მხარე, გაცვეთილი; ნაპირჩამოტეხილია.
128 BMC, Parthia, გვ. 48, № 27, ტაბ. XI, 2.
129 ორივე მხარე გაცვეთილი, ნაპირები დაზიანებულია.
130 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 110 ქვევრსამარხშია აღმოჩენილი.
131 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
132 1939 წ. მცხეთაში — სამთავროს № 120 ქვევრსამარხშია აღმოჩენილი.
133 უკანა მხარე დაზიანებულია.
134 BMC, Parthia, გვ. 49, № 37.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
95	ძვ. ერ. ძ. 656	3.58 20	როგორც № 93.	როგორც № 93, მხოლოდ $\mathcal{I}\delta$ [135]; ზედწერილი ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, მაგრამ შედარებით კარგი ხელით არის ამოკვეთილი. ტაბ. VII, 95.
			სპილენძის მონეტა	
96	ძვ. ერ. დ. 223	2.90 15	მეფის ისეთივე ბიუსტი, როგორც № 92; იგივე მუზარადი და ჩაცმულობა.	ცხენი თუ ირემი? მარჯვნივ მიმართული; ზედწერილიდან მხოლოდ ასოთა კონტურებია შერჩენილი[136].
			ფრაატ III[137] ?	
			ვერცხლი, დრაჰმა	
97	ძვ. ერ. ძ. 37	4.06 18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, მოგრძო წვერ-ულვაშით; თავზე მაღალი ტიარა თვლებით, მწოლიარე ჯიხვების ქანდაკებით, რქის ორნამენტითა და დიადემით, რომლის ორი ბოლო თავის უკან დაბლაა დაშვებული; ორწყება ყელსაბამით; თვლებით მოჭედილი ბეჭთარის საყელო ჩანს; წერტილების რკალი ნაწილობრივ არის შემონახული.	არშაკი ზის მაღალ ზურგიან ტახტზე[138]; გაწვდილ ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; შემოწერილია ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΜΕΓΑΛΟΥ; ქვემოთ — ΑΡΣΑΚΟΥ; მარცხნივ — ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ[139], ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა, ღვთის მოყვარული. ტაბ. VII, 97.
98	ძვ. ერ. ძ. 36	4.11 18	როგორც № 97.	როგორც № 97. ტაბ. VII, 98.
99	ძვ. ერ. ძ. 38	4.05 20, 17	როგორც № 98.	როგორც № 98.
100	ძვ. ერ. ძ. 30	3.92 19, 21	როგორც № 97, მხოლოდ მეფე უფრო გრძელი წვერით.	როგორც № 98, მხოლოდ ოდნავ განსხვავებულია[140]. ტაბ. VII, 100.
101	ძვ. ერ. ძ. 31	3.95 19	როგორც № 98.	როგორც № 98. ტაბ. VII, 101.

[135] BMC, Parthia, გვ. 50, № 48, შესაძლებელია მონოგრამა შებრუნებული იყოს, ანდა შეიძლება სრულიად ახალი და ჯერ ლიტერატურაში უცნობი, მაგრამ დაზიანებულია და კარგად ვერ ირჩევა.

[136] ნაპირები დაკბილულია, ერთგან ამოკაწრული.

[137] ვ. როსს ფრაატ III კითხვის ნიშნის ქვეშ აქვს დაყენებული, BMC, Parthia, გვ. 51.

[138] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 476.

[139] BMC, Parthia, გვ. 51, № 55, ტაბ. XI, 8, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ არის.

[140] BMC, Parthia, გვ. 52, № 67, ტაბ. XI, 10; ასეთივეა ძვ. ერ. ძ ფ. № 9, ნაპირი ჩამოტეხილია.

№№ ტიპებს	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
102	ძვ. ერ. ძ. 32	3.81 18/20	როგორც № 97.	როგორც № 99. ტაბ. VII, 102.
103	ძვ. ერ. ძ. 415	3.86 19	როგორც № 100, მხოლოდ თავსაბურავზე ჯიხვის ქანდაკება ძლიერ სტილიზებულია; მონეტის არეზე ამონაკაწრებია.	როგორც № 97, მხოლოდ ქვემოთ მოკლე მომსხო ხაზია. ტაბ. VII, 103.
104	ძვ. ერ. ძ. 34[141]	3.41 18	როგორც № 98.	როგორც № 97. ტაბ. VIII, 104.
105	გ. 9964[142]	3.46 17/19	როგორც № 98[143].	როგორც № 94[144]. ტაბ. VIII, 105.
106	ძვ. ერ. დ. 33	3.75 18	საერთო იერით ისეთივეა, როგორც № 98, მაგრამ უფრო გრძელწვერიანია; ტიარაზე მოყოლებული ჯიხვების ქანდაკება უფრო მოზრდილებია; რქა კი მეტად მოხრილი.	როგორც № 98, მხოლოდ არშაკის გამოსახულება განსხვავებულია. ტაბ. VIII, 106.
107	ძვ. ერ. ძ. 592	3.76 18/19	როგორც № 97, მხოლოდ ჯიხვების ქანდაკებები ძლიერ სტილიზებულია.	როგორც № 98, მხოლოდ ქვემოთ განლაგებულ ზედწერილიდან ირჩევა ... ΣΑΚΟΥ. ტაბ. VIII, 107.
108	ძვ. ერ. ძ. 593	3.98 19/21	როგორც № 98, მხოლოდ ჯიხვის ქანდაკებებიდან სხივებივით გამოდის.	როგორც № 97, მხოლოდ ΘΕΟΠΑΤΡΟΣ. ტაბ. VIII, 108.
109	გ. 9965[145]	3.16 17/20	როგორც № 98.	როგორც № 98, მხოლოდ ზემოთ — ... ΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ... ΓΑΛΟΥ; ქვემოთ — ... ΡΣΑΚΟΥ; მარცხნივ — ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ[146]. ტაბ. VIII, 109.
110	გ. 10074[147]	3.74 19/20	როგორც № 109.	როგორც № 109[148]. ტაბ. VIII, 110.

[141] ასეთია ძვ. ერ. ძ. ფ. № 590.

[142] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავრო № 7 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[143] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[144] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 476, 537, 594 (594 ერთგან გახვრეტილია); დ. ფ. № 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49,50, 51, 52.

[145] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 10 ქვევრსამარხშია აღმოჩენილი.

[146] O — მიკრონი წერტილებით არის აღბეჭდილი.

[147] 1951 წ. სოფ. არკნეთში გათხრილ სამარხშია აღმოჩენილი; იხ. ოთ. ჯაფარიძე, არქეოლოგიური გათხრები სოფ. არკნეთში, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 63, თბილისი, 1956.

[148] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 47.

№№ ორივე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ფრაატ III	
			სპილენძის მონეტები	
111	ძვ. ერ. ძ. 125[149]	3.53 18/15	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, გრძელი და ოდნავ წვეტიანი წვერით; თავზე ისეთივე ტიარა, როგორც № 97. ორწყება ყელსაბამი და სამოსის საყელო ნაწილობრივ მოჩანს.	პეგასი (ფრთოსანი ცხენი) თითქოს გადახტომას აპირებს მარჯვნივ; ზედწერილი: ზევით — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΜΕΓΑΛΟΥ; ქვემოთ — ΑΡΣΑΚΟΥ; მარცხნივ — ΘΕΟΠΤΟΡΟΣ | ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ; ეს ზედწერილი ძალიან მკრთალად არის მონეტის არეზე შერჩენილი[150]. ტაბ. VIII, 111.
112	ძვ. ერ. ძ. 136	3.55 16	როგორც № 111.	როგორც № 111, მხოლოდ ზედწერილი შედარებით კარგად იკითხება[151]. ტაბ. VIII, 112.
			ფრაატ III ან მისი თანამედროვე (?)	
			ვერცხლი, დრაჭმა	
113	ძვ. ერ. ძ. 35	4.06 17	მეფის ბიუსტი მარჯვნივ, მოგრძო ოდნავ წვეტიანი წვერით; დიადემიანი ტიარა შემკულია სამწყებად განლაგებული თვლებით, მეოთხე კი გაშლილ მარაოს მსგავსადაა შემოვლებული; გვერდზე ვარდულა (თითქოს რკოს ჰგავს); დიადემა, რომლის ბოლოები უკან დაბლა ეშვება; ყელზე ორწყება ყელსაბამი, სფეროსებრი ორნამენტით; თვლებით შემკული ბეჭთარის საყელო და სამხრე ჩანს.	არშაკი ზის ზურგიან ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ; მარჯვნივ — ΜΕΓΑΛΟΥ | ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ; ასოები წერტილებით არის ამოკვეთილი[152]. ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა, ქველმოქმედისა გამოჩენილისა ბერძენთა მოყვარული. ტაბ. VIII, 113.
114	ძვ. ერ. ძ. 33	3.51 19	როგორც № 113, მხოლოდ უკან ღუზა[153].	როგორც № 113. ტაბ. VIII, 114.
115	ძვ. ერ. დ. 39	3.78 19	როგორც № 113.	როგორც № 113.
116	ძვ. ერ. დ. 206[154]	3.72 19	როგორც № 113.	როგორც № 113.

[149] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[150] BMC, Parthia, გვ. 54, № 85, ტაბ. XI, 12.
[151] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 223.
[152] BMC, Parthia, გვ. 54, № 90, ტაბ. XI, 14, მხოლოდ ჩვენ მონეტის შუბლზე, თავის უკან ღუზა არ არის აღბეჭდილი.
[153] BMC, Parhia, გვ. 54, ტაბ. XI, 14.
[154] ორივე მხარე, ნაწილობრივ გაცვეთილია.

№№ ნიმუშებზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ჰართელების უცნობი მეფე (57).	
			ვერცხლი, დრაჭმა	
117	ძვ. ერ. ძ. 41	3.61 19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, მოკლე წვერითა და გრძელი ხვეული თმით; თავზე დიადემა, რომელიც უკან არის გამონასკული და ბოლოები დაბლა ეშვება; ყელზე ოთხხაზიანი ყელსაბამი სფეროსებური ორნამენტით; ბეგთაარის საყელო, მხრები თვლებით, ხოლო მარცხენა გვერდზე ვარსკვლავით არის შემკული[155].	მაღალ ზურგიან ტახტზე ზის არშაკი მარჯვნივ; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული, მშვილდის ქვევით [156] ზედწერილი: ზევით ორსტრიქონად — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვევით — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ; მარცხნივ — ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ| ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; ზედწერილის სტრიქონები ნაკლულოვანია[157]. ტაბ. VIII, 117.
118	ძვ. ერ. ძ. 120	3.68 19	როგორც № 117.	როგორც № 117, მხოლოდ გადაჭედილია, თუ სიქაა ორჯერ დაკრული. ტაბ. IX, 118.
			სპილენძის მონეტა	
119	ძვ. ერ. დ. 225[158]	3.64 16	მეფის ბიუსტი ისეთივე როგორც № 117.	ცხენის გამოსახულება მარჯვნივ მიმართული; წინა მარჯვენა ფეხი ისე აქვს აწეული და მოხრილია თითქოს რაღაცაზე აპირებს დადგმას; ზედწერილი არ იკითხება[159].
			მითრიდატე III (57—54)	
			წარწერით — ΒΑΣΙΛΕΩΣ	
			ვერცხლი, დრაჭმა	
120	ძვ. ერ ძ. 44	3.25 19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; მოკლე წვერ-ულვაშით[160]; წერტილებით შედგენილი ხვეული თმა კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, ორნამენტოვანი ყელსაბამით, თვლებით შემკული სამოსელის საყელო და სამხრე მკრთალად მო-	სამეფო ტახტზე მჯდომი არშაკი მარჯვნივ; მარჯვენა ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; მშვილდის ქვევით [161] შემოწერილია ოთხივე მხარეს: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑ-

[155] ორივე მხარე, ნაწილობრივ გაცვეთილი.

[156] BMC, Parthia, გვ. 59, № 32, ტაბ. XII, 10, მხოლოდ ჩვენი მონეტის ზედწერილების ხაზები ნაკლულია, მაგრამ შებრუნებულად არც ერთი ასო არ არის ამოკვეთილი.

[157] გარდა ზემოთ განლაგებული ზედწერილისა ყველა ბოლო ასო თავნაკლულად არის ამოკვეთილი.

[158] ორივე მხარე გაცვეთილია.

[159] MBC, Parthia, გვ. 60, № 40, ტაბ. XII, 12.

[160] გაცრეცილია და ოღნავ ირჩევა, რომ ხვეული წვერი წერტილებით არის გადმოცემული.

[161] ზედწერილში ასოები დამახასიათებლად არის ამოკვეთილი.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ჩანს; გარშემოვლებული რკალი არაა შემონახული.	ΛΟΥ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΔΙΚΑΙΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ; მარცხნივ — ΘΕΟΥΕΥΠΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[162], ე. ი. მეფისა დიდისა არშაკისა, სამართლიანისა, მოქმედისა, მამაღმერთისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. IX, 120.
121	?. 9247[163]	2.97 18/22	როგორც № 120[164].	როგორც № 120, მხოლოდ არშაკის წინ K[165]. ტაბ. IX, 121.
122	ძვ. ერ. ძ. 42	4.01 19	როგორც № 120, მხოლოდ მეფეს ქვედა ტუჩზე ორი მეშეჭი[166].	როგორც № 120, მხოლოდ არშაკის წინ M
123	ძვ. ერ. ძ. 45	3.76 19	როგორც № 120.	როგორც № 122, მხოლოდ არშაკის წინ მოთავსებულ მონოგრამაში სფერო თუ ომიკრონია[167] ტაბ. IX, 123.
124	ძვ. ერ. დ. 58[168]	4.25 19	როგორც № 121.	როგორც № 122, მხოლოდ არშაკის წინ [169] E3 ტაბ. IX, 124.
125	ძვ. ერ. ძ. 599	3.87 22	როგორც № 120, მხოლოდ ყელსაბამი ოდნავ განსხვავებული.	როგორც № 124, მხოლოდ არშაკის წინ [170]. P·3 ტაბ. IX, 125.
126	ძვ. ერ. დ. 57[171]	3.85 18	როგორც № 120.	როგორც № 121, მხოლოდ არშაკის წინ T.

[162] BMC, Parthia, გვ. 61, № 1, ტაბ. XIII, 1, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე, არშაკის უკან, B არ არის აღბეჭდილი.
[163] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილ აკლდამიდანაა.
[164] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[165] BMC, Parthia, გვ. 61, № 4
[166] BMC, Parthia, გვ. 62, № 8.
[167] ასეთივეა, ძვ. ერ. დ. ფ. № 55, 56.
[168] ყუნწიანია.
[169] BMC, Parthia, გვ. 62, № 15.
[170] გადაჭედილია თუ ბეჭედია განმეორებით დაკრული, ამის შედეგად ზედწერილი ერთმანეთშია შერწყმული და ვერ იკითხება.
[171] ორივე მხარე გაცვეთილი, ზურგის არეზე ამოგლეჯილებია, ბეჭედი ორჯერ არის დაკრული.

№№ ტაბ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			სპილენძის მონეტები	
127	ძვ. ერ. ძ. 433[172]	3.43 16/18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ.	ცხენის გამოსახულება მარჯვნივ[173]. ტაბ. IX, 127.
128	ძვ. ერ. დ. 281	1.56 11/14	მეფის თავი მარცხნივ, დიადემითა და სამეფო სამოსით[174].	მარჯვნივ მიმავალი ნიკე[175], ხელში უჭირავს გვირგვინი და პალმის ტოტი[176]; ზედწერილის მხოლოდ ორი პწკარი იკითხება[177]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ.
			დრაჰმები, წარწერით	
			ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ	
129	გ. 9229[178]	3.51 20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; ოდნავ მოგრძო წვერით; კულულებად დალაგებული თმა კისრამდეა დაფენილი; ქვედა ტუჩთან მეჭეჭი; დიადემით, რომელიც თავის უკან გამონასკულია და სამი ბოლო დაბლა ეშვება; ორნამენტული ყელსაბამით; თვლებით მოოჭვილი სამეფო სამოსის საყელოა ჩანს; მონეტის არეზე წერტილოვანი რკალი სანახევროდ არის მოხვედრილი[179].	არშაკი ზის ზურგიან სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდისარი აქვს მომარჯვებული; მშვილდის ქვემოთ 𐡀 ზედწერილი ოთხივე მხრიდან ორ-ორ პწკარად არის განლაგებული: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΜΕΓΑΛΟΥ; ქვემოთ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΘΕΟΥΕΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[180]. ტაბ. IX, 129.
130	ძვ. ერ. ძ. 543	4.04 20/21	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, კულულებად დალაგებული მოკლე წვერითა და გრძელი თმით, რომელიც კისრამდეა დაფენილი; დიადემით; მსხვილი თვლების ყელსაბამით; თავის უკან რვაქიმიანი ვარსკვლავი, თავის წინა და უკან — ნაკაწრები; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შერჩენილი[181].	არშაკი ზის მაღალ ზურგიან სამეფო ტახტზე, მარჯვნივ: გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდი უჭირავს; მშვილდის ქვემოთ 𐡀 ზედწერილი ოთხივე მხრიდან ორ-ორ პწკარად არის შემოწერილი: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ | ΜΕΓΑΛΟΥ; ΔΙΚΑΙΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ; ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΕΛ-

172 ორივე მხარე გაცვეთილია.
173 BMC, Parthia, გვ. 63, № 17, ტაბ. XIII, 5. ჩვენს მონეტაზე ზედწერილი ვერ იკითხება.
174 ორივე მხარე გაცვეთილია.
175 BMC, Parthia, გვ. 65, № 29, ტაბ. XIII, 9.
176 ასეთივეა, ძვ. ერ. დ. ფ. № 282.
177 სიჭა ორჯერ უნდა იყოს დაკრული.
178 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილ აკლდამიდანაა.
179 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
180 BMC, Parthia, გვ. 64, № 27, ტაბ. XIII, 7, მხოლოდ ჩვენი მონეტის ზედწერილი განსხვავებულია.
181 BMC, Parthia, გვ. 54, № 25.

№№ ნიმუშებ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				ΛΗΝΟΣ, ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა დიდისა, სამართლიანისა კეთილისა, ღვთაებრივისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. IX, 130.
131	გ. 9232[182]	2.94 18/19	როგორც № 130, მხოლოდ თავის უკან ვარსკვლავის სამი ქიმი ჩანს[183].	როგორც № 130, მხოლოდ Ε+ [184] ტაბ. IX, 131.
132	ძვ. ერ. ძ. 43	4.06 19	როგორც № 131, თავის უკან ვარსკვლავი მთლიანად ჩანს.	როგორც № 131. ტაბ. IX, 132.
133	ძვ. ერ. დ. 59	4.04 19	როგორც № 132.	როგორც № 131, მხოლოდ ზედწერილის ზოგი ასო დამახინჯებულია. ტაბ. X, 133.
			სპილენძის მონეტა	
134	ძვ. ერ. დ. 226	4.01 14/16	მეფის ბიუსტის ისეთივე გამოსახულება[185], როგორც № 128.	პეგასი (ფრთოსანი ცხენი) მარჯვნივ[186]; თითქოს გადახტომას აპირებს[187]; შემოწერილი: ზემოთ — ΒΑΣΙΛ... | ΒΑΣΙΛΕΩ...; მარჯვნივ მხოლოდ მეორე პწკარია — ΓΑΛ თუ ΡΕΑ; ქვემოთ — ... ΚΑΙΟΥ/...ΦΑΝ..., მარცხნივ ΦΑΝΟ.../ΦΙΛ... ტაბ. X, 134.
			ოროდ I (57—38/37) შუბლი უნიშნოდ ვერცხლი, დრაჭმა	
135	ძვ. ერ. ძ. 441	3.67 18/19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს წერტილებით წარმოდგენილი მოკლე წვერი უმშვენებს; წერტილებითვე შედგენილი თმის კულულები კისრამდეა	არშაკი მარჯვნივ, სამეფო ტახტზე ზის; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; A შემოწერი-

[182] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილ აკლდამიდანაა.
[183] ორივე მხარე, ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაძირგახეთქილია.
[184] BMC, Parthia, გვ. 64, № 28, ტაბ. XIII, 8. ჩვენ მონეტაზე ზედწერილი ასონაკლებია.
[185] ორივე მხარე გაცვეთილია — მეტად შუბლი.
[186] BMC, Parthia, გვ. 65, № 31, ტაბ. XIII, 10.
[187] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 219.

№№ ტიპ. ზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			დაფენილი; თავზე დიადემა, რომლის სამი ბოლო, თავის უკან დაბლა ეშვება; ორწყება ყელსაბამით; ბექთარის თვლებით შემოსილი საყელო მოჩანს; ცხვირის ნესტოსთან მეშეკი წერტილოვანი რკალის პატარა ნაწილია მონეტის არეზე მოხვედრილი.[188]	ლია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვევით — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ — მეფეთა მეფისა არშაკისა, კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. X, 135.
136	ძვ. ერ. ძ. 410	3.68 19,20	როგორც № 135, მხოლოდ ოთხწყება ყელსაბამი ორი თვალით არის შეკინძული.	როგორც № 135. ტაბ. X 136.
137	ძვ. ერ. ძ. 605	3.60 19/20	როგორც № 136.	როგორც № 136. ტაბ. X, 137.
138	გ. 9242[189]	2.66 19,20	როგორც № 135.	როგორც № 135.
139	გ. 9249[190]	2.84 18/19	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებულ ზედწერილის მეორე პწკარიდან სამი ასოღა ჩანს ... ΛΛΝ.
140	გ. 10161[191]	2.86 18,19	როგორც № 135.	როგორც № 135.
141	ძვ. ერ. ძ. 54	4.05 20	როგორც № 136.	როგორც № 136, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებული ზედწერილის მეორე პწკარზე შერჩენილია[192] ... ΙΛΕΛΛΗΝ... ტაბ. X, 141.
142	ძვ. ერ. ძ. 660	3.79 20	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ ბეჭედი ორჯერ არის დაკრული თუ გადაჭედილია.
143	გ. 9258[193]	2.55 19	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის[194] წინ მშვილდის ზემოთ ΓΑΤ; ქვემოთ კი ꝶ ტაბ. X, 143.

[188] BMC, Parthia, გვ. 74, № 39, ტაბ. XV, 3, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე არშაკი ამოკვეთილია ასეთი განლაგებით ΑΡΣΑΚΟΥ.

[189] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.

[190] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა, ამ აკლდამიდანვეა ასეთივე № 9268 ნატეხის სახით.

[191] 1939 წ. კასპის რაიონის სოფ. კავთისხევშია აღმოჩენილი.

[192] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 600, 601, ხოლო დ. ფ. № 60, 64, 65, 98.

[193] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.

[194] ასეთი მონეტა ვ. როსსა და ა. პეტროვიჩს გამოქვეყნებული არა აქვთ; ასეთივე უნდა იყოს ძვ. ერ. ძ. ფ. № 546.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
144	ძვ. ერ. დ. 89	3.60 20	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ მშვილდის ზევით თითქოს გადაბრუნებული[195] M-ია; ქვევით კი [illegible]
145	ძვ. ერ. ძ. 659	3.73 18/20	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ მშვილდის ზევით [illegible] ხოლო ქვევით[196] [illegible] ტაბ. X, 145.
146	გ. 9250[197]	3.45 19/20	როგორც № 144.	როგორც № 144, მხოლოდ არშაკის წინ [illegible] ტაბ. X, 146.
147	გ. 10078[198]	2.76 18/20	როგორც № 143.	როგორც № 145, მხოლოდ არშაკის წინ მშვილდის ზემოთ m̊[199]. ტაბ. X, 147.
148	ძვ. ერ. ძ. 596	3.99 18/21	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ მშვილდის ქვემოთ K [200]. ტაბ. X, 148.
149	გ. 9231[201]	3.18 19	როგორც № 135, მხოლოდ ზედა და ქვედა ტუჩთან თითო მეჭეჭი[202].	როგორც № 148.
150	გ. 11046[203]	2.30 19	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ K თუ სხვა რაიმე ნიშანია?[204].
151	ძვ. ერ. ძ. 658	3.87 18	მეფის ბიუსტის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 135, მხოლოდ თმა და წვერი უფრო მეტად ხვეულია;	არშაკი ზის ზურგიან სამეფო სავარძელში, მარჯვნივ, მშვილდ-ისრით; არშაკის წინ, მშვილდის ზემოთ [illegible]

195 M ხომ არ არის შებრუნებული?

196 BMC, Parthia, გვ. 75, № 46, 47; A. Petrowicz, Arsaciden. გვ. 64, № 50; მაგრამ Δ° [illegible] ნიშნები სპილენძის მონეტებზეა.

197 1951 წ. მცხეთის აკლდამიდანაა.

198 1951 წ. სოფ. არკნეთში № 2 ორმოსამარხშია აღმოჩენილი.

199 BMC, Parthia, გვ. 75, № 46.

200 BMC, Parthia, გვ. 75, № 49.

201 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილ აკლდამიდანაა.

202 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, შუბლზე ერთგან გაღარული.

203 1960 წ. ურბნისშია აღმოჩენილი.

204 ორივე მხარე გაცვეთილია.

№№	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ცხვირის ნესტოსთან და ტუჩზე თითო მეჭეჭი; ყელსაბამის საკინძეზე რაღაც ფრინველის ორნამენტი უნდა იყოს; წერტილების რკალი მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის შერჩენილი.	ქვემოთ კი K; შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ[205]; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕ-ΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙ-ΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[206]. ტაბ. X, 151.
152	გ. 9988[207]	3.89 20	როგორც № 135, მხოლოდ მოღერებული ყელი დაფარულია სპირალური ყელსაბამით[208].	როგორც № 135, მხოლოდ მშვილდის ქვემოთ — ტაბ. X, 152.
153	ძვ. ერ. ძ. 55[209]	4.02 20	როგორც № 135.	როგორც № 135. ტაბ. X, 153.
154	ძვ. ერ. ძ. 52	3.85 20	როგორც № 135, მხოლოდ თმა და წვერი ოდნავ აბურძგნული.	როგორც № 135, მხოლოდ [210] ტაბ. XI, 154.
155	გ. 9248[211]	2.37 21/23	როგორც № 154.	როგორც № 154.
156	ძვ. ერ. ძ. 57	4.13 20	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ ტაბ. XI, 156.
157	ძვ. ერ. ძ. 69	3.81 18	როგორც № 135, მხოლოდ თმისა და წვერის წყობა ოდნავ განსხვავებულია.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ[212] ტაბ. XI, 157.
158	ძვ. ერ. ძ. 604	3.74 18, 20	როგორც № 157.	როგორც № 157, მხოლოდ ΑΡ ΣΑ-ΚΟΥ მშვილდით არის გაყოფილი. ტაბ. XI, 158.
159	ძვ. ერ. ძ. 53	4.05 19	როგორც № 135.	როგორც № 158. ტაბ. XI, 159.
160	ძვ. ერ. დ. 81	3.50 18	როგორც № 138.	როგორც № 159, მხოლოდ [213].

205 ასო K-V მსგავსად არის აღბეჭდილი.

206 ასეთი მონეტა ვ. როსსა (BMC, Parthia) და ა. პეტროვიჩს (Arsaciden. . .), ტექსტში და ტაბულაზე მოხსენებული არ აქვთ.

207 1939 წ. მცხეთაში სამთავროს № 120 ორმოსამარხშია აღმოჩენილი.

208 BMC, Parthia, გვ. 70, № 15, ტაბ. XIV, 5.

209 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 100, 102, 105.

210 BMC, Parthia, გვ. 75, № 55, ტაბ. XV, 5.

211 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა; აქედანვეა ასეთივე № 9262 და ძვ. ერ. ძ. ფ. № 597.

212 BMC, Parthia, გვ. 75, № 53, A. Petrowicz, Arsaciden. . ., გვ. 65, № 62.

213 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 92, მონეტა ერთგან გახვრეტილია.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
161	ძვ. ერ. დ. 214	3.73 18/20	როგორც № 159.	როგორც № 159, მხოლოდ
162	გ. 9237[214]	3.07 19/20	როგორც № 157.	როგორც № 157, მხოლოდ მონოგრამა უფრო პატარა ზომისა არის.
163	გ. 11483[215]	2.85 15,20	როგორც № 157.	როგორც № 157, მხოლოდ მონოგრამა განსხვავებულია[216]. ტაბ. XI, 163.
164	გ. 9233[217]	2.51 19/20	როგორც № 157.	როგორც № 156, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ზემოთ ქვემოთ კი[218] ტაბ. XI, 164.
165	ძვ. ერ. ძ. 668	3.81 19	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ ნიშანი[219]. ტაბ. XI, 165.
166	ძვ. ერ. ძ. 669	3.77 21	როგორც № 135, მხოლოდ თმისა და წვერის წყობა ოდნავ განსხვავებულია; მხარზე ჯვრის მსგავსი ორნამენტი თვლებით; რკალის გადარჩენილი პატარა ნაწილი გრეხილხაზოვანი[220].	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკი წინ, მშვილდის ქვემოთ[221] ტაბ. XI, 166.
167	ძვ. ერ. ძ. 546	3.45 19,20	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ზემოთ Θ?; ქვემოთ კი T[222]. ტაბ. XI, 167.
168	ძვ. ერ. ძ. 661	3.62 18	როგორც № 166.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ზემოთ N, ქვემოთ კი T; ზედწერილის ასოები წერტილებით არის შედგენილი. ტაბ. XI, 168.

214 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
215 1948 წ. ახმეტის რაიონის სოფ. ახალდაბაშია ნაპოვნი.
216 ნაპირი ჩამოტეხილია.
217 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
218 ასეთი მონეტა ვ. როსსა და ა. პეტროვიჩს არა აქვთ გამოქვეყნებული.
219 გაცვეთილია (იქნებ ყალბია).
220 ორივ მხარე გაცვეთილი, ნაპირებდახეთქილი, შეიძლება გადაჭედილი იყოს.
221 A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 64, № 47.
222 A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 64, № 48.

№№ რიგები	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
169	ძვ. ერ. ძ. 477	3.90 20/22	როგორც № 135, მხოლოდ სამოსის საყელო უფრო მსხვილი თვლებით არის მოოქვილი; ყელსაბამის თვლებიც უფრო მოზრდილია.	როგორც № 135, მხოლოდ არშაკის უკან ღუზა[223]. ტაბ. XI, 169.
170	გ. 9224[224]	2.89 18, 19	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ ზედწერილიდან იკითხება: ΒΑΣΙΛΕ ...; ... ΕΥ-ΤΟΥ; ... ΛΕΛΛΗΝ... ტაბ. XI, 170.
171	ძვ. ერ. ძ. 598	2.62 18/20	ზოგად ხაზებში ისეთივეა, როგორც № 135, მხოლოდ თმის ვარცხნილობა და წვერის წყობა განსხვავებულია; განსხვავებულია ყელსაბამიც.	როგორც № 135, მაგრამ სხვა ფაქტურისაა: არშაკის წინ ⅄ ზედწერილი ასოთა გროვას წარმოადგენს[225]. ტაბ. XI, 171.
			სპილენძის მონეტები	
172	ძვ. ერ. ძ. 139	1.51 16/17	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; დიადემით; ყელსაბამით; სამოსი თვლებით არის მოოქვილი[226].	ფრთოსანი ცხენი მარჯვნივ, თითქოს ნახტომს აკეთებს; ზედწერილი მონეტის არეზე ისეა მიმოფანტული, რომ ამოკითხვა არ ხერხდება[227]. ტაბ. XII, 172.
173	ძვ. ერ. ძ. 149[228]	3.06 16/17	როგორც № 172.	ცხენის გამოსახულება მარჯვნივ: ΒΑΣΙΛΑΣΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑ-ΚΟΥ; ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XII, 173.
174	ძვ. ერ. ძ. 146[229]	0.81 9	როგორც № 135.	ცხენის თავი მარჯვნივ. ზედწერილი ვერ ირჩევა[230]. ტაბ. XII, 174.
175	ძვ. ერ. ძ. 224[231]	1.72 12/13	როგორც № 135.	ცენტრში ტიქეს თავი, მარჯვნივ, სახის წინ[232] Λ ზედწერილი ასე უნდა იკითხებოდეს: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ |

[223] ასეთი მონეტა ვ. როსსა და ა. პეტროვიჩს არა აქვთ გამოქვეყნებული.
[224] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
[225] გადაჭედილია, მონეტა შეიძლება ყალბი იყოს?
[226] გადაჭედილი, თუ შტამპი ორჯერაა დაკრული?
[227] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 143, ხოლო დ. ფ. № 222.
[228] გაცვეთილი, ორგან ნაპირგახეთქილი.
[229] ორივე მხრე გაცვეთილი, ნაპირდაზიანებული.
[230] BMC, Parthia, გვ. 77, № 69, ტაბ. XV, 10, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე A არ ირჩევა.
[231] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[232] BMC, Parthia, გვ. 82, № 116, ტაბ. XVI, 8.

№№ რიგები	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XII, 175.
176	ძვ. ერ. დ. 273[233]	1.74 10, 11	როგორც № 175.	როგორც № 175. ტაბ. XII, 176.
177	ძვ. ერ. ძ. 554	1.93 12/13	როგორც № 176.	ცენტრში ორი მაღალი კოშკი, ხოლო აქეთ-იქით თითო დაბალი კოშკი; ციხისა თუ ქალაქის ჭიშკარი[234]; ზედწერილიდან ირჩევა[235] ΕΥΕΡΓΕΤ...; ΑΡΣ... ტაბ. XII, 177.
178	ძვ. ერ. ძ. 141	1.37 10	როგორც № 175.	ფრთებგაშლილი არწივი მარჯვნივ მიემართება; ნისკარტით გვირგვინი უჭირავს წინ Α[236] მონეტის არეზე ზოგი ასოს კონტურიღა ჩანს[237]. ტაბ. XII, 178.
179	ძვ. ერ. ძ. 425	3.35 16/17	როგორც № 178.	როგორც № 178, მხოლოდ მონოგრამა განსხვავებულია. ტაბ. XII, 179.
180	ძვ. ერ. ძ. 147	1.54 10	როგორც № 179.	კაპარჭი ისრებით, ზედწერილიდან ირჩევა: ΒΑΣΙΛ... | ΒΑΣΙΛ... ტაბ. XII, 180.
			თავის უკან ახალი მთვარე ვერცხლი, დრაჭმა	
181	გ. 9236[238]	2.95 18/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, სახე წერტილებით შედგენილი წვერ-ულვაშით, თმით, რომლის კულულები კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, რომელიც უკან არის განასკული და სამი ბოლო დაბლა ეშვება; სამოსელის საყელოს ხაზე-	არშაკი ზის ზურგიან სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; წინ მშვილდის ქვემოთ Α შემოწერილია; ზემოთ — ΒΑΣΙΛΣΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ;

[233] გაცვეთილია.
[234] BMC, Parthia, გვ. 78, № 78, ტაბ. XV, 13.
[235] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 272.
[236] BMC, Parthia, გვ. 85, № 149, ტაბ. XVII, 1, მხოლოდ ჩვენი მონეტის შუბლზე ნახევარი მთვარისა და ვარსკვლავის გამოსახულება არ არის.
[237] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[238] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ბი ირჩევა; ორწყება ყელსაბამით; თავის უკან მწოლიარე ახალი მთვარე, რომლის ერთი ქიმი მონეტის რკალს ეერთდება; თვით რკალი გაცვეთილი წერტილებისგანაა და სანახევროდ არის შენახული[239].	მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[240]. ტაბ. XII, 181.
182	გ. 9246[241]	2.60 19/20	როგორც № 181.	როგორც № 181, მხოლოდ გადაჭედილია თუ შტამპი ორჯერ არის(?) დაკრული; გაცვეთილია.
183	გ. 9255[242]	2.44 19/21	როგორც № 181, მხოლოდ სამოსელის საყელო ნაკეცებიანია; სამწყება ყელსაბამის ბოლო ერთი თვალით არის შემკული[243].	როგორც № 181.
184	ძვ. ერ. ძ. 50	4.02 20	როგორც № 181.	როგორც № 181, მხოლოდ მონოგრამა ოდნავ განსხვავებულია; ზედწერილი წერტილებით და ხაზებით არის აღბეჭდილი. ტაბ. XII, 184.
185	ძვ. ერ. დ. 78	3.72 20	როგორც № 181.	როგორც № 181, მხოლოდ სხვა შტამპია[244].
186	ძვ. ერ. ძ. 480	3.60 20/21	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს წერტილით წარმოდგენილი მოკლე წვერი და გრძელი ულვაშები უმშვენებს; წერტილებითვე შედგენილი თმის კულულები კისრამდეა დაფენილი; თავზე უკან განასკული დიადემით, რომლის სამი ბოლო დაბლა ეშვება; შემოსილია ბეჭთარით; თვლებით მოჭედილი საყელო ჩანს; სამწყება ყელსაბამი; ცხვირის ნესტოსთან მეჭეჭი; თავის უკან მწოლიარე ახალი მთვარე; გაცვეთილი წერტილების რკალი, სი-	არშაკი ზის ზურგიან სამეფო ტახტზე, მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული, მშვილდის ზემოთ Θ(?) ქვემოთ შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΣ[245]...; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XII, 186.

[239] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[240] BMC, Parthia, გვ. 79, № 93, ტაბ. XVI, 1.

[241] 1951 წ. მცხეთის სადგურის მახლობლად გათხრილი აკლდამიდანაა.

[242] 1951 წ. მცხეთის სადგურის მახლობლად გათხრილი აკლდამიდანაა, აქედანვე ასეთივეა გ. ფ. № 9256, 9263, 9267 (უკანასკნელი მონეტა ორ ნატეხად არის).

[243] ორივე მხარე გაცვეთილია.

[244] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 99.

[245] ზედწერილი, ზემოთ ერთი პწკარი და ისიც ნაწილობრივ არის მონეტის არეზე მოხვედრილი.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[246].	
187	გ. 9225[247]	3.12 20	როგორც № 186, მხოლოდ თავის უკან ახალი მთვარის ერთი ქიმი რკალთან არის შეერთებული.	როგორც № 186, მხოლოდ Θ ოდნავ განსხვავებული. ტაბ. XII, 187.
188	ძვ. ერ. ძ. 603	3.56 19/20	როგორც № 181.	როგორც № 181, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ [248] K. ტაბ. XII, 188.
189	გ. 9941[249]	2.85 19/20	როგორც № 181.	როგორც № 188, მხოლოდ K განსხვავებულია. ტაბ. XIII, 189.
190	გ. 9265[250]	2.05 19	როგორც № 181.	როგორც № 188, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ზემოთ T, ქვემოთ[251] კი K. ტაბ. XIII, 190.
191	ძვ. ერ. ძ. 56	3.60 19/22	როგორც № 181.	როგორც № 181, მხოლოდ არშაკის წინ, მშკილდის ქვემოთ[252] M ტაბ. XIII, 191.
192	გ. 9230[253]	3.59 20/21	როგორც № 181, მხოლოდ წვერ-ულვაში ორ წერტილოვან ხაზად არის შემოვლებული[254].	როგორც № 191, მხოლოდ II (M ხომ არ არის?) ზედწერილის ზოგი ასო დამახინჯებულია. ტაბ. XIII, 192.
193	ძვ. ერ. ძ. 670	3.73 17	როგორც № 192.	როგორც № 192, მხოლოდ ზემოთ ზედწერილის ერთი პწკარია მონეტის არეზე მოხვედრილი[255].

246 BMC, Parthia, გვ. 79, № 96.
247 1951 წ. მცხეთის სადგურის მახლობლად აღმოჩენილი აკლდამიდან არის.
248 BMC, Parthia, გვ. 80, № 97, ტაბ. XVI, 3.
249 1938 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 6 ქვევრსამარხშია აღმოჩენილი.
250 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
251 შუბლი გაცვეთილია.
252 BMC, Parthia, გვ. 80, № 99.
253 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
254 ნაპირები დაბზილული, ერთგან გახეთქილია, აქვს ნაკაწრები.
255 ნაპირები დაბზილული, ერთგან გახეთქილია.

№№ ნიმუშებზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
194	გ. 9234[256]	2.09 18/19	როგორც № 181.	როგორც № 181, მხოლოდ არშაკის წინ [257] ტაბ. XIII, 194.
195	გ. 9245[258]	3.14 18/19	როგორც № 181, მხოლოდ ახალმა მთვარემ ზევით აიწია.	როგორც № 194, მხოლოდ არშაკის წინ — — წერტილებით არის წარმოდგენილი[259]. ტაბ. XIII, 195.
196	ძვ. ერ. დ. 101	3.66 18	როგორც № 195.	როგორც № 195, მხოლოდ ზედწერილი წერტილებით არის წარმოდგენილი; არშაკის წინ [260] —
197	გ. 9223[261]	2.92 18/19	როგორც № 181.	როგორც № 195, მხოლოდ განსხვავებული ფაქტურით[262]; არშაკის წინ[263] ტაბ. XIII, 197.
198	გ. 9239[264]	2.79 18/20	როგორც № 197.	როგორც № 197. ტაბ. XIII, 198.
			სპილენძის მონეტები	
199	ძვ. ერ. ძ. 144	1.31 13	მეფის თავი მარცხნივ, გრძელი თმით; დიადემით; თავის უკან რაღაცა გაურკვეველი ნიშნები თუ ახალი მთვარე.	ფრინველი მარცხნივ; ნისკარტით გვირგვინი უჭირავს; წერტილოვანი რკალი მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი. ტაბ. XIII, 199.
200	ძვ. ერ. დ. 272	1.53 11/12	როგორც № 199, მხოლოდ თავის უკან ახალი მთვარე.	კაპარჭი, ზედწერილის ასოები გაურკვეველია. ტაბ. XIII, 200[265].

256 1951 წ. მცხეთის სადგურის მახლობლად გათხრილი აკლდამიდანაა. აქედანვეა და ასეთივე გ. ფ. № 9257. 9261; ძვ. ერ. დ. ფ. № 106.

257 A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 65, ტაბ. X, 15; BMC, Parthia, გვ. 81, № 112.

258 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.

259 სიქა ორჯერ არის დაკრული; ასეთივე გაორებული სიქიანია ძვ. ერ. ძ. ფ. № 570.

260 მონეტის არეზე ნაკაწრებია.

261 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.

262 სიქა თითქოს ორჯერ არის დაკრული.

263 BMC, Parthia, გვ. 81, № 108; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 63, № 40.

264 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა; ასეთივეა გ. ფ. № 9226; ძვ. ერ. ძ. ფ. № 540, დ. ფ. № 75.

265 ტაბულაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა მოცემული.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
201	ძვ. ერ. დ. 228	1.51 11	როგორც № 199, მხოლოდ სახის წინ ახალი მთვარეა თუ ვარსკვლავი[266]?	ტიხეს ბიუსტი, მარჯვნივ; თავზე კოშკის მსგავსი ქონგურებიანი თავსაბურით; წინ [illegible] ზედწერილის პწკარები ჩანს, მაგრამ თვით წარწერა ვერ იკითხება. ტაბ. XIII, 201[267].
			ვერცხლი, დრაქმა თავის წინ ვარსკვლავი, უკან კი ახალი მთვარე	
202	ძვ. ერ. ძ. 662	3.54 20	მეფის თავი მარცხნივ; წვერი და თმა წერტილებით არის წარმოდგენილი, თმა მხრებამდეა დაფენილი; ყელის გარშემო სამწყება მძივი; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება. თავის წინ ექვსქიმიანი ვარსკვლავი წრეშია ჩასმული, ხოლო უკან ახალი მთვარე მწოლიარე მდგომარეობაში; წერტილოვანი რკალი მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი; ვარსკვლავი ქიმით რკალს ეხება[268].	არშაკი ზის მარჯვნივ, ხელში უჭირავს მშვილდი; მშვილდის ქვემოთ [illegible] შემოწერილია: ზემოთ[269] — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XIII, 202.
203	ძვ. ერ. ძ. 47	3.98 21	როგორც № 202, მხოლოდ ვარსკვლავი წრეში არ არის ჩასმული, — ერთი ქიმით არის რკალზე მიბჯენილი, მთვარის ერთი მხარე, რკალთან არის შეერთებული[270].	როგორც № 202, მხოლოდ [illegible] ტაბ. XIII, 203.
204	გ. 9238[271]	2.70 19	როგორც № 203.	როგორც № 203, მხოლოდ მარჯვნივ განლაგებული ზედწერილის ზოგი ასო მონეტის არეზე არ არის მოხვედრილი[272].
205	ძვ. ერ. ძ. 478	3.59 20/21	როგორც № 203.	როგორც № 203, მხოლოდ ზემოთ, მარჯვნივ განლაგებულ ზედწერილს ნაწილობრივ აკლია. ტაბ. XIII, 205.

266 BMC, Parthia, გვ. 93, № 210, ტაბ. XVIII, 2.
267 ტაბულაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა მოცემული.
268 BMC, Parthia, გვ. 82, № 123, ტაბ. XVI, 10.
269 შტამპი ორჯერ არის დაკრული.
270 ნაპირი ერთგან გახეთქილია.
271 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა, აქედანვეა ასეთივე № 9243, 9259 და ძვ. ერ. დ. ფ. № 94, 104.
272 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
206	გ. 9235[273]	3.13 20/21	როგორც № 202, მხოლოდ როგორც ვარსკვლავი, ისე მთვარე მცირე ზომისაა, ვარსკვლავი თითქოს წერტილს მოგვაგონებს[274].	როგორც № 202. ტაბ. XIII, 206.
207	ძვ. ერ. დ. 97	3.75 19/17	როგორც № 202, მხოლოდ ახალი მთვარე მონეტის არეზე მოხვედრილი არ არის[275].	როგორც № 202.
208	გ. 10160[276]	3.35 17/20	როგორც № 202, მხოლოდ ვარსკვლავი უფრო პატარა.	როგორც № 202, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ — [277]
209	ძვ. ერ. დ. 595	3.90 19	როგორც № 208, მხოლოდ ვარსკვლავი და ახალი მთვარე უფრო დიდია; მთვარის ერთი ქიმი რკალის ერთ-ერთ წერტილს უერთდება.	როგორც № 208, მხოლოდ მშვილდის ქვემოთ — ტაბ. XIV, 209.
210	გ. 4805[278]	2.78 19	როგორც № 208.	როგორც № 202, მხოლოდ არშაკის წინ და მშვილდის ზემოთ — ქვემოთ — [279] ტაბ. XIV, 210.
211	გ. 9252[280]	2.40 19	როგორც № 210, მხოლოდ წინ შუბლთან, ნახევარრკალისმაგვარი ნიშანი.	როგორც № 210, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ზემოთა და ქვემოთ განსხვავებული ნიშნები. ტაბ. XIV, 211.
212	გ. 9228[281]	3.35 18/20	როგორც № 210, მხოლოდ ცხვირთან მეჩეჩი.	როგორც № 210, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვევით K[282]. ტაბ. XIV, 212.
213	გ. 9254[283]	2.13 19/21	როგორც № 210.	როგორც № 210, მხოლოდ არშაკის სახის წინ Λ[284]. ტაბ. XIV, 213.

273 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
274 შტამბი ორჯერ არის დაკრული.
275 ამ ტიპისაა, თუ სიჭა არის ცუდად დაკრული?
276 კასპის რ-ის სოფ. კავთისხევთან არის ნაპოვნი.
277 BMC, Parthia, გვ. 83, № 128 !(?).
278 1940 წ. ხაშურის რ-ის სოფ. ქვიშხეთში კოშკის მახლობლად არის ნაპოვნი.
279 BMC, Parthia, გვ. 83, № 129, ტაბ. XVI, 11.
280 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
281 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა; აჭედანევია ასეთივე № 9253 და ძვ. ერ. დ. ფ. № 83, 107.
282 BMC, Parthia, გვ. 83, № 133.
283 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
284 BMC, Parthia, გვ. 84, № 134, ტაბ. XVI, 12; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 68, № 86.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
214	ძვ. ერ. ძ. 671	3.73 19	როგორც № 213.	როგორც № 213. ტაბ. XIV, 214.
215	ძვ. ერ. ძ. 667	3.75 17/19	როგორც № 213, მხოლოდ ახალი მთვარე რკალისაკენ არის მიბრუნებული.	როგორც № 213. ტაბ. XIV, 215.
216	ძვ. ერ. ძ. 657[285]	3.18 20	როგორც № 210.	როგორც № 215.
217	გ. 9227[286]	2.78 20/23	როგორც № 215.	როგორც № 213, მხოლოდ არშაკის სახის წინ — V მშვილდის ქვემოთ — A[287]. ტაბ. XIV, 217.
218	ძვ. ერ. ძ. 665	3.69 20	როგორც № 209.	როგორც № 209, მხოლოდ არშაკის[288] წინ, მშვილდის ქვემოთ[289] 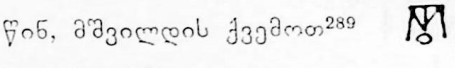 ტაბ. XIV, 218.

სპილენძის მონეტა

219	ძვ. ერ. ძ. 140	1.25 10	მეფის თავი მარცხნივ; წვერულვაშიანი ხვეული თმა კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, თავის წინ ვარსკვლავი; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	მონეტის ცენტრში ფრთებგაშლილი არწივი, მარჯვნივ; წინ შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛ... ΒΑΣΙΛΕ...; მარჯვნივ — ΑΡΣ...; ქვემოთ ასოთა კონტურებიღა ჩანს; მარცხნივ[290] — ΙΛ... ტაბ. XIV, 219.
220	ძვ. ერ. დ. 227[291]	1.09 9	როგორც № 213.	კაპარჭი ისრებით, ზედწერილის მხოლოდ ასოთა კონტურები ირჩევა[292]. ტაბ. XIV, 220.
221	ძვ. ერ. ძ. 148	1.44 10	როგორც № 208, მხოლოდ თავის წინ და უკან რაღაც გაურკვეველი ნიშნები[293].	არშაკი ზის ზურგიან ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს. ტაბ. XIV, 221.

285 ორივე მხარე გაცვეთილია, არშაკის თავი — წინწაზიდული.
286 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
287 ასეთი მონეტა ვ. როსსა და ა. პეტროვიჩს არა აქვთ გამოქვეყნებული.
288 BMC, Parthia, გვ. 84, № 138 ,ტაბ. XVI, 13.
289 ასეთივეა გ. ფ. № 9260, 9264 — მონეტები.
290 BMC, Parthia, გვ. 93, № 214, ტაბ. XVIII, 3.
291 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
292 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 227 (?).
293 არის კი ოროდ I? ასეთივე საეჭვო და გაურკვეველია ძვ. ერ. ძ. ფ. № 161.

№№ ორგ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
222	ძვ. ერ. ძ. 142	1.81 13	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს უმშვენებს ხვეული წვერ-ულვაში; ხვეული თმა კისრამდეა დაშვებული; თვლებით შემკული სამოსელის საყელოს ორი ხაზი მოჩანს; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; თავის წინ ვარსკვლავი, უკან ახალი მთვარე მწოლიარე მდგომარეობაში; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი.	სიუხვის ყანწი, წინ A (?) ზედწერილი: ზემოთ — ΒΑΣΙΛ... | ΒΑ... ΕΛ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚ...; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚ...; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ... ΑΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XIV, 222.
			ვერცხლი, დრაჭმა	
223	გ. 9089[294]	3.70 19/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ წერტილებით შედგენილი მოკლე ხვეული წვერ-ულვაშით; ხვეული კულულები კისრამდეა დაფენილი, შუბლზე და ცხვირთან თითო მეკეცე; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; ორწყება ყელსაბამით; სამოსელის მხარზე თვლებით მორთული ზოლი მოუჩანს; სახის წინ რვაქიმიანი ვარსკვლავი; თავის უკან ახალი მთვარე ერთი ქიმით წერტილოვან რკალს ეხება, რომლის პატარა მონაკვეთია შერჩენილი[295].	არშაკი ზის ზურგიან სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული; მშვილდის ქვემოთ N არშაკის უკან ღუზა[296]; შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა, ქველმოქმედისა, სამართლიანისა, გამოჩენილისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XIV, 223.
224	ძვ. ერ. ძ. 46	3.83 18	როგორც № 223.	როგორც № 223[297]. ტაბ. XIV, 224.
225	გ. 1864[298]	3.91 18/20	როგორც № 223, მხოლოდ შუბლზე მეკეცე არა ჩანს; ახალი მთვარის ერთი ქიმი რკალთან არის შეერთებული.	როგორც № 224, მხოლოდ მარჯვნივ ზედწერილში P ასო შებრუნებულად არის აღბეჭდილი[299]. ტაბ. XV, 225.
226	ძვ. ერ. ძ. 49	3.85 18	როგორც № 225.	არშაკის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 225, მხოლოდ არშაკის წინ NI აღბეჭდილი[300]. ტაბ. XV, 226.

[294] 1954 წ. ბოლნისში, მიწის ზედაპირზეა ნაპოვნი.
[295] ბეკეცი ორჯერ არის დაკრული, ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 77, ზურგზე სიქა ორჯერ აქვს დაკრული.
[296] BMC, Parthia, გვ. 89, № 179, ტაბ. XVII, 8.
[297] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 663, 664.
[298] 1935 წ. ნაპოვნია ჭოროღლის ციხეზე.
[299] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 84.
[300] ასეთივეა გ. ფ. № 9265.

№№ ციგნ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
227	ძვ. ერ. ძ. 666	3.89 17	როგორც № 226, მხოლოდ ახალი მთვარე რკალისაკენ არის მიბრუნებული.	როგორც № 226, მხოლოდ არშაკის უკან ღუზა[301]. ტაბ. XV, 227.
228	ძვ. ერ. ძ. 48	3.92 20	მეფის ისეთივე გამოსახულება როგორც № 226, მხოლოდ მთვარე და ვარსკვლავი ოდნავ პატარებია[302].	არშაკის ჩვეულებრივი გამოსახულება მშვილდით[303]; წინ — ტაბ. XV, 228.
229	ძვ. ერ. ძ. 51	3.91 18	როგორც № 228, მხოლოდ მეფის წინ ვარსკვლავი ნაწილობრივ ჩანს.	როგორც № 228, მხოლოდ მონოგრამა ოდნავ განსხვავებულია. ტაბ. XV, 229.
230	ძვ. ერ. ძ. 672	3.88 18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; ხვეული წვერი სამმწკრივად განლაგებული წერტილებით არის წარმოდგენილი; ოდნავ დატალღული ხაზებითა და წერტილებით შედგენილი თმის კულულები — კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; სამწყება ყელსაბამის ერთი ბოლო ორი თვალით არის შემკული; თავის წინ რვაქიმიანი ვარსკვლავი, უკან კი ახალი მთვარე, რომლის ერთი ქიმი წერტილოვან რკალთან არის შეერთებული; წერტილოვანი რკალის ზემო ნაწილი მონეტის არეზეა სიქიდან მოხვედრილი.	არშაკი ზის ზურგიან ტახტზე მარჯვნივ; ხელში მშვილდი აქვს მომარჯვებული, მშვილდის ქვემოთ — მონოგრამა[304]; ზედწერილი: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ|ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ|ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XV, 230.
231	ძვ. ერ. ძ. 542	3.85 21/22	როგორც № 230, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული.	როგორც № 230, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული. ტაბ. XV, 231.
232	გ. 924[305]	3.47 17/19	როგორც № 230, მხოლოდ ვარსკვლავის ოთხი ქიმი წერტილებით არის წარმოდგენილი.	როგორც № 231, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ[306] ტაბ. XV, 232.
233	გ. 9222[307]	3.02 18/20	როგორც № 230.	როგორც № 232. ტაბ. XV, 233.

301 BMC, Parthia, გვ. 89, № 183, ჩვენ მიერ აღწერილ მონეტაზე ზედწერილი დამახინჯებულია.
302 BMC, Parthia, გვ. 84, № 144.
303 ზედწერილი ძალიან დამახინჯებული ასოებითაა შესრულებული.
304 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 71, 80, 94, 400.
305 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.
306 BMC, Parthia, გვ. 84, № 143.
307 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა; ასეთივეა გ. ფ. № 11786, მხოლოდ არშაკის წინ —V.

№№ ნიმუშებზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			თავის წინ ვარსკვლავი, უკან ახალი მთვარე და ვარსკვლავი, შუბლზე მეჰეჰი; ზურგზე, არშაკის უკან — ღუზა	
234	ძვ. ერ. ძ. 544	4.04 21,22	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; წერტილებით შედგენილი ხვეული წვერულვაში და წერტილებად დალაგებული თმის კულულები კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; შუბლზე ერთი მეჰეჰი, თავის წინ ვარსკვლავი, უკან კი ახალი მთვარე და ვარსკვლავი; ორწყება ყელსაბამი ცხენისთავიანი საკინძით; წერტილების რკალი სანახევროდ არის შერჩენილი[308].	არშაკი ზის ზურგიან სკამზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი უჭირავს; არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ — A არშაკის უკან — ღუზა შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡ ΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[309]. ტაბ. XV, 234.
235	ძვ. ერ. ძ. 440	3.78 18,20	როგორც № 234.	როგორც № 234, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებული ზედწერილიდან ირჩევა ... ΠΙΦΑΝ... ტაბ. XV, 235.
236	ძვ. ერ. ძ. 58	3.59 19	როგორც № 234.	როგორც № 234, მხოლოდ მარჯვნივ ... ΣΑΚ... ტაბ. XV, 236.
237	ძვ. ერ. ძ. 60	3.63 19	როგორც № 234.	როგორც № 234, მხოლოდ[310] მარჯვნივ — ΑΡ ... ΚΟΥ; მარცხნივ — ... ΠΙΦΑΝ... ტაბ. XV, 237.
238	ძვ. ერ. ძ. 602	3.84 20	როგორც № 234.	როგორც № 234, მხოლოდ არშაკის წინ — A უკან — ღუზა ოდნავ განსხვავებული. ტაბ. XV, 238.
239	ძვ. ერ. ძ. 59	3.07 18,20	როგორც № 234, მხოლოდ ყელსაბამის ორნამენტი განსხვავებულია[311].	როგორც № 238. ტაბ. XVI, 239.
240	გ. 10077[312]	3.13 18,20	როგორც № 234, მხოლოდ მოოქვილი სამოსელის მარჯვენა მხარე ჩანს; ყელსაბამის საკინძი განსხვავებულია[313].	როგორც № 239, მხოლოდ როგორც მონოგრამა, ისე ღუზა განსხვავებულია. ტაბ. XVI, 240.

308 BMC, Parthia, გვ. 90, № 189, ტაბ. XVII, 10.
309 ზედწერილის ზოგი ასო დამახინჯებულია; სიქა თითქოს ორჯერ არის დაკრული; ნაპირები დაბილულია.
310 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 72, 93, 215.
311 BMC, Parthia, გვ. 90, № 184, ტაბ. XVII, 9.
312 1951 წ. სოფ. არჯნეთში № 2 ორმოსამარხშია აღმოჩენილი.
313 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 90.

№№ ზე.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
241	ძვ. ერ. ძ. 545	4.07 19,21	როგორც № 240.	როგორც № 240, მხოლოდ მშვილდის ქვემოთ[314] ϕ ტაბ. XVI, 241.
242	ძვ. ერ. დ. 70	3.50 18	როგორც № 241.	როგორც № 241, მხოლოდ ღუზა ოდნავ განსხვავებულია. ტაბ. XVI, 242.
243	ძვ. ერ. ძ. 479	3.50 18,20	როგორც № 240.	როგორც № 242, მხოლოდ არშაკი წინ მშვილდის ქვემოთ A ღუზას ზემოთ ახალი მთვარის მსგავსი ნიშანი[315]. ტაბ. XVI, 243.
244	ძვ. ერ. ძ. 61	3.76 19	როგორც № 243.	როგორც № 243, მხოლოდ Α ΡΣΑΚΟΥ[316]. ტაბ. XVI, 244.
			სპილენძის მონეტები	
245	ძვ. ერ. დ. 270	0.95 11/12	მეფის თავი მარცხნივ; მოკლე წვერით და გრძელი ხვეული თმით; დიადემით, რომლის ერთი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; თავის წინ ვარსკვლავი, უკან ახალი მთვარე და ვარსკვლავი; გაცვეთილი წერტილოვანი(?) რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	არწივი მარჯვნივ; ზევით — ...ΣΙΛ...; მარცხნივ — ... ΦΑΝ... | ... ΕΛΛΗ...; და ასოთა კონტურებია შერჩენილი. ტაბ. XVI, 245.
246	ძვ. ერ. ძ. 145	1.54 10	მონეტის არეზე სიქიდან მეფის თავი სანახევროდ არის მოხვედრილი; სახის წინ ვარსკვლავი და წერტილების რკალი.	ორი მაღალი კოშკი; აქეთ-იქით თითო დაბალი კოშკი — ციხესიმაგრე ქალაქისა. ტაბ. XVI, 246.
			ვერცხლი, ობოლი	
247	ძვ. ერ. ძ. 451	0.56 9,10	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს უმშვენებს ხვეული წვერ-ულვაში, თმის კულულები კისრამდეა დაფენილი; შუბლზე მეჯეჭი; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; თვლებით მოჭედილი სამოსელი მხრებთან ირჩევა; სამწყება ყელსაბამის ბოლო თვალით არის შემკული; წერტი-	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; მშვილდმომარჯვებული: არშაკის წინ, მშვილდის ქვევით A ზედწერილიდან ირჩევა: ΒΑΣΙΛΕ... ΑΡΣ... და ზოგი ასოს კონტურები. ტაბ. XVI, 247.

[314] BMC, Parthia, გვ. 91, № 199, ტაბ. XVII, 13, ჩვენ მონეტაზე ΑΡΣΑΚΟΥ-ს მშვილდი არ ყოფს, არამედ მის შემდეგ არის აღბეჭდილი.

[315] მონეტის არე დასერილია.

[316] BMC, Parthia, გვ. 91, № 192, ტაბ. XVII, 11.

№№ ნუმ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ლოვანი რკალის პატარა ფრაგმენტი მოჩანს[317].	
			ფრაატ IV (38/37—3/2)	
			ᲒᲔᲠᲪᲮᲚᲘ, ᲓᲠᲐᲭᲛᲐ	
			ᲬᲘᲜᲐ ᲛᲮᲐᲠᲔᲡ, ᲗᲐᲕᲘᲡ ᲣᲙᲐᲜ, ᲐᲠᲬᲘᲕᲘ, ᲜᲘᲡᲙᲐᲠᲢᲨᲘ ᲒᲕᲘᲠᲒᲕᲘᲜᲘᲗ, ᲡᲐᲤᲔᲗᲥᲔᲚᲗᲐᲜ ᲛᲔᲫᲔᲒᲘ	
248	ძვ. ერ. ძ. 64	3.33 18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, წვერულვაშიანი (წვერი წერტილებით არის წარმოდგენილი); სქელ კულულებად დალაგებული თმა კისრამდეა დაფენილი; საფეთქელთან მეჭეჭი; დიადემით; მსხვილი მძივის ყელსაბამით; უკან ფრთებგაშლილი არწივი, რომელსაც ნისკარტით გვირგვინი უჭირავს — მეფეს აგვირგვინებს; წერტილების რკალი სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[318].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდისარი აქვს მომარჯვებული; მშვილდის ქვევით — Λ შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ|ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ|ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა, ქველმოქმედისა, სამართლიანისა, გამოჩენილისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XVI, 248.
249	ძვ. ერ. ძ. 483	4.03 20,21	როგორც № 248, მხოლოდ ყელმოღერებული, უფრო მოგრძო წვერით, რომელიც თითქოს ბუდეში თუ რაღაც ქსოვილშია მოთავსებული; სხვადასხვა ფორმის მძივების ყელსაბამით; წვრილი წერტილების რკალი სახის წინა და თავის ზევით არის შერჩენილი.	როგორც № 248, მხოლოდ სამონეტო ბეჭედი ორჯერ არის დაკრული[319]. ტაბ. XVI, 249.
250	ძვ. ერ. დ. 114	3.63 20	როგორც № 248.	როგორც № 248. ტაბ. XVI, 250.
251	ძვ. ერ. დ. 138	3.31 20	როგორც № 248, მხოლოდ სამოსის საყელო ირჩევა.	როგორც № 248.
252	ძვ. ერ. ძ. 548[320]	3.65 19/20	როგორც № 248.	როგორც № 248. ტაბ. XVI, 252.

[317] BMC, Parthia, გვ. 96, №240, ტაბ. XVIII, 9; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 73, № 119, ტაბ. XI, 24.

[318] BMC, Parthia, გვ. 110, № 57, ტაბ. XX, 4; A. Petrowicz, Arsaciden. . ., გვ. 89, № 55, ტაბ. XIII, 4, P. Gardner The Parthian coinage ..., London, 1877, გვ. 42, № 6, ტაბ. IV, 6; G. Rider, დასახ. ნაშრომი, გვ. 104, ტაბ. LVI—LX.

[319] ნაპირები დაზიანებულია.

[320] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 109, 116, 133, 137, 403.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
253	ძვ. ერ. დ. 113	37.5 19	როგორც № 248.	როგორც № 248, მხოლოდ გადაჭედილია თუ ორჯერ არის შტამპში დაკრული. ტაბ. XVI, 253.
254	ძვ. ერ. ძ. 63	3.42 20	როგორც № 249. (იხ. რიგი № 265).	როგორც № 248, მხოლოდ ზედწერილის ასოები წერტილებით არის შედგენილი. ტაბ. XVI, 254.
255	ძვ. ერ. დ. 131	3.49 18	როგორც № 248, მხოლოდ სამოსის მოყვითალო საყელო მოჩანს[321].	როგორც № 248, მხოლოდ ზედწერილიდან შერჩენილია: ΒΑΣ... | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ... ΓΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥ | ... ΛΕΛΛΗΝΟ... ტაბ. XVII, 255.
256	ძვ. ერ. დ. 139	3.59 17	როგორც № 248, მხოლოდ ოდნავ განსხვავებული[322].	როგორც № 248, მხოლოდ ΑΡΣΑ..., ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑ... | ... ΛΕΛΛΗ...
257	ძვ. ერ. ძ. 608	3.70 17,21	როგორც № 248.	როგორც № 248, მხოლოდ ΕΥ... | ΔΙΚΑΙΟΥ; ... ΠΙΦΑΝ...[323]. ტაბ. XVII, 257.
258	ძვ. ერ. ძ. 569	3.69 18/19	როგორც № 248, მხოლოდ არწივის ბოლო და გაშლილი ფრთები სიჭიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[324].	როგორც № 248. ტაბ. XVII, 258.
259	ძვ. ერ. ძ. 416	3.64 19,20	როგორც № 248, მხოლოდ არწივის ფრთები უფრო მეტად არის გაშლილი[325].	როგორც № 248, მხოლოდ არშაკის უკან რაღაც ნიშანია შეიძლება ღუზა იყოს. ტაბ. XVII, 259.
260	ძვ. ერ. ძ. 649	3.79 16,18	როგორც № 248[326].	როგორც № 248. ტაბ. XVII, 260.
261	ძვ. ერ. დ. 108	3.66 18	როგორც № 248, მხოლოდ არწივის გაშლილი ფრთა რკალთან არის შეერთებული[327].	როგორც № 248. ტაბ. XVII, 261.

321 ნაპირები დაზიანებულია.
322 ნაპირები დაკბილულ-დაზიანებულია.
323 გაცვეთილია, მეტად შუბლი; ნაპირი ერთგან გახეთქილია, ერთგან — ამოგლეჯილი.
324 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
325 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
326 ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 447 (ყუნწი აქვს მირჩილული); დ. ფ. № 115, 117, 130, 132, 141, 142, 404.
327 ნაპირები დაზიანებულია.

№№ ნ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
262	ძვ. ერ. დ. 128	4.03 16	როგორც № 252, მხოლოდ მეფის წვერი და არწივის ბოლო სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[328].	როგორც № 252. ტაბ. XVII, 262.
263	გ. 3063[329]	2.83 19/20	როგორც № 248.	როგორც № 248, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდ-ისრის[330] ქვევით M მონოგრამა[331]. ტაბ. XVII, 263.
264	ძვ. ერ. ძ. 606	3.79 18/20	როგორც № 248, მხოლოდ სამოსის საყელო თავისი მოხრთულობით ირჩევა; არწივს ფეხები თითქოს შეკრული აქვს.	როგორც № 248, მხოლოდ არშაკის წინ, მშვილდ-ისრის ქვევით — Å[332]. ტაბ. XVII, 264.
265	ძვ. ერ. ძ. 63	3.42 20	როგორც № 264, მხოლოდ ყელსაბამი მცენაროვანი ორნამენტის მსგავსია, არწივი თითქოს მიფრინავს; წერტილების რკალი ნაწილობრივ ირჩევა. (იხ. № 254).	როგორც № 264. ტაბ. XVII, 265.
266	ძვ. ერ. დ. 129	3.06 18	როგორც № 264.	როგორც № 264.
267	ძვ. ერ. დ. 127	3.15 17	როგორც № 266.	როგორც № 266.
268	ძვ. ერ. ძ. 674	3.62 17	ძირითადად ხაზებში ისეთივეა, როგორც № 248, მხოლოდ უფრო უხეშად შესრულებული სიქიდან არის ნაჰედი; ყელსაბამი მცენაროვან ორნამენტის მსგავსია, სამოსელის სამხრეებიც სამკაულიანია; თავის უკან არწივი წერტილოვან ხარიხაზე ზის, ნისკარტით გვირგვინი უჭირავს; გვირგვინიდან თვლებით მოჭვილი ქსოვილი დაბლა ეშვება და არწივს გულმკერდის არეზე ეფინება; წერტილების რკალის ზემო ნაწილია შერჩენილი.	როგორც № 248, მხოლოდ სავარძლის ზურგი და ფეხები ირჩევა[333]. ტაბ. XVII, 268.

[328] ნაპირები შემოცვეთილია, ერთგან ნაპირგახეთქილი.
[329] 1928 წ. კორბოულის თემშია ნაპოვნი.
[330] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია; ნაპირები დაკბილული, მონეტის წინა პირზე ნაკაწრებია.
[331] BMC, Parthia, გვ. 111, № 74, ტაბ. XX, 8, მაგრამ ჩვენს მონეტაზე ასეთი ნიშანი არ არის.
[332] BMC, Parthia, გვ. 112, № 76, ტაბ. XX, 9.
[333] მონეტა დაზიანებულია.

№№ რიგ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
269	ძვ. ერ. ძ. 675[334]	3.89 17	როგორც № 268, მხოლოდ უფრო გრძელი წვერით, ყელსაბამის ორნამენტი და საკინძი განსხვავებულია; არწივს ნისკარტით დაფნის გვირგვინი(?) უნდა ეჭიროს.	როგორც № 248, მხოლოდ არშაკის წინ — ✝[335] ტაბ. XVII, 269.
270	ძვ. ერ. ძ. 676	3.75 18	როგორც № 248, მხოლოდ არწივის ბოლო მონეტის არეზე სიქიდან ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[336].	როგორც № 248, მხოლოდ არშაკის უკან ფრთებგაშლილი არწივი, ნისკარტში გვირგვინი უნდა ეჭიროს[337]. ტაბ. XVII, 270.
271	ძვ. ერ. ძ. 62	3.04 19	როგორც № 270.	როგორც № 270. ტაბ. XVII, 271.
272	ძვ. ერ. ძ. 677	3.77 18/20	როგორც № 248, მხოლოდ მეფის თავის წინ ვარსკვლავი.	როგორც № 248, მხოლოდ არშაკის წინ — ✝ უკან ვარსკვლავი თუ რაღაცა ნიშანი. ტაბ. XVIII, 272.
			სპილენძის მონეტები	
273	ძვ. ერ. ძ. 151	1.41 8/10	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, წვერულვაშიანი; თმის კულულები კისრამდეა დაშვებული; დიადემით; სამოსელის საყელოს პატარა ნაწილი ირჩევა, ყელსაბამისა კი — მხოლოდ სამი თვალი; თავის უკან არწივი, რომელსაც ნისკარტში გვირგვინი უჭირავს და მეფეს აგვირგვინებს[338].	ქალის (?) (ადამიანის — დიონისეს) გამოსახულება სრული ტანით პირდაპირ; იყურება მარცხნივ; გრძელი სამოსით (ქიტონი და პეპლოსი) გაწვდილი მარჯვენა ხელით ეყრდნობა მონეტის მარცხენა არეზე მდებარე რაღაც საგანს (კიბე?) სახის[339] წინ Ā ზედწერილის ზოგი ასო იკითხება: BA...; ... ΓA...; ΓΥΣ. ტაბ. XVIII, 273.
274	ძვ. ერ. ძ. 678	1.65 9/11	როგორც № 273.	ადამიანის (ათენას) გამოსახულება მთელი ტანით დგას, ოდნავ მარცხნივ მიბრუნებული; მუზარადითა და ქიტონით. გაწვდილ მარჯვენა[340] ხელში უჭირავს პალმის ტოტი (?) მარცხენა-

[334] ერთგან გახვრეტილია.
[335] BMC, Parthia, გვ. 112, № 81, ტაბ. XX, 10.
[336] გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილული.
[337] BMC, Parthia, გვ. 111, № 71, ტაბ. XX, 7.
[338] ოდნავ გაცვეთილი, ნაპირებამოგლეჯილია.
[339] BMC, Parthia, გვ. 115, № 106, ტაბ. XXI, 8.
[340] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				ში — ფარი და შუბი, ზედწერილიდან ირჩევა[341]: ... ΣΙΛ... ტაბ. XVIII, 274.
275	ძვ. ერ. დ. 230	1.68 12	მეფის თავი, მარცხნივ; გრძელი წვერით; თმის სქელი კულულები კისრამდეა დაფენილი; ყელსაბამით, დიადემით; სახის წინ და უკან ახალი მთვარე თუ რაღაცა საგანია.	მჯდომარე ადამიანი? მარცხნივ, მარჯვენა ხელი წინ აქვს გაწვდილი მარცხენათი კი დოინჯი უნდა ჰქონდეს[342]. ტაბ. XVIII, 275.
276	ძვ. ერ. დ. 231	1.38 9	მეფის ბიუსტი უნდა იყოს?[343]	ხარის თავი პირდაპირ[344].
277	ძვ. ერ. ძ. 153	0.71 10	მეფის ბიუსტი ისეთივეა[345], როგორც № 273.	კვერთხი ფრთის მსგავსი ნიშნებით; ზედწერილის NV და ასოთა კიდურები ირჩევა[346]. ტაბ. XVIII, 277.
278	ძვ. ერ. ძ. 158	1.88 10	როგორც № 273.	ცენტრში ყურძნის აკიდო, აქეთ-იქით თითო თავთავი[347]; ქვემოთ — Λ; ზედწერილის ზოგიერთი ასოღა ირჩევა[348]. ტაბ. XVIII, 278.
279	ძვ. ერ. ძ. 155	1.01 9	მეფის ისეთივე ბიუსტი[349], როგორც № 273.	მონეტის ცენტრში თევზი, რომელიც მარჯვნივ არის მიმართული; ზედწერილიდან ასოთა კონტურებიღა ირჩევა[350]. ტაბ. XVIII, 279.
280	ძვ. ერ. დ. 232[351]	1.64 11	როგორც № 279.	ტიხე დგას მარცხნივ; მარცხენა ხელში სიუხვის ყანწი უჭირავს, მარჯვენაში — საჭე[352]. ტაბ. XVIII, 280[353].

[341] BMC, Parthia, გვ. № 115, № 103, ტაბ. XXI, 7.
[342] ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[343] გაცვეთილია, თანაც სიჭიდან მონეტის არეზე მეფის ბიუსტი ნაწილობრივ არის მოხვედრილი.
[344] BMC, Parthia, გვ. 117, № 132, ტაბ. XXI, 15; ჩვენ მონეტაზე გაცვეთილობის გამო მხოლოდ ხარის თავიღა ჩანს.
[345] გაცვეთილი, ნაპირებდაზიანებული.
[346] BMC, Parthia, გვ. 120, № 161, ტაბ. XXI, 21.
[347] მონეტის ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[348] BMC, Parthia, გვ. 120, № 168 ტაბ. XXI, 22.
[349] გაცვეთილია.
[350] BMC, Parthia, გვ. 125, № 213, ტაბ. XXII, 8, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე მონოგრამა არა ჩანს.
[351] გაცვეთილია.
[352] BMC, Parthia, გვ. 133, № 266, ტაბ. XXIII, 3, მხოლოდ ჩვენ მონეტაზე Α არა ჩანს.
[353] ტაბულაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა მოცემული.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
281	ძვ. ერ. ძ. 150	1.19 10	როგორც № 273.	სამი მაღალი კოშკი, აქეთ-იქით კი თითო დაბალი კოშკი ციხესიმაგრე, თუ ჭიშკარი ქალაქისა(?); მარჯვნივ — თითქოს Ā და ასოთა კიდურები[354]. ტაბ. XVIII, 281.
282	ძვ. ერ. ძ. 154	1.12 11	როგორც № 273.	როგორც № 281, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებული ზედწერილიდან ირჩევა — ... ΙΦΑΝ... ტაბ. XVIII, 282.

ფრაატ IV, თავის წინ რვაქიმიანი ვარსკვლავი, თავის უკან ფრთეგგაშლილი არწივი ნისკარტში გვირგვინით

ვერცხლი, დრაქმა

283	ძვ. ერ. ძ. 482	3.24 19/21	წვერულვაშიანი მეფის ბიუსტი, მარცხნივ; ხვეული თმები კისრამდეა დაშვებული; შუბლზე მეჭეჭი; დიადემით; თვლებით შემკული ყელსაბამით; თვლებითვე მოოჭვილი სამოსის საყელო მოჩანს; თავის წინ ვარსკვლავი; უკან არწივი ნისკარტში გვირგვინით და მეფეს აგვირგვინებს; წერტილოვანი რკალი სახის წინ არის შერჩენილი[355].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდ-ისარი[356] აქვს მომარჯვებული; მშვილდის ქვემოთ Ā არშაკის თავის უკან ვარსკვლავი; შემოწერილია ΒΑΣΙΛ... ΒΑΣΙΛ...; ...ΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XVIII, 283.
284	ძვ. ერ. ძ. 682	3.11 18	როგორც № 283.	როგორც № 283. ტაბ. XVIII, 284.
285	ძვ. ერ. ძ. 683	3.86 17	როგორც № 283, მხოლოდ თავის წინ ვარსკვლავი; უკან არწივი — სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი.	როგორც № 284, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებული ზედწერილიდან ირჩევა: ... ΠΙΦΑΝ... | ... ΛΛ... ტაბ. XVIII, 285.
286	ძვ. ერ. ძ. 609	3.86 16/19	როგორც № 283, მხოლოდ სიქიდან მონეტის არეზე ვარსკვლავის ნაწილია მოხვედრილი[357].	როგორც № 283, მხოლოდ არშაკის წინ — EH [358] ტაბ. XVIII, 286.

[354] BMC, Parthia, გვ. 133, № 270, ტაბ. XXIII, 4; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 91, № 76, ტაბ. XIII, 16; ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 156.

[355] ნაწილობრივ გაცვეთილი, ზურგზე მარჯვნივ განლაგებული ზედწერილი და არშაკის ხელში მიცემული მშვილდი გაორებულია, ზედწერილი, მოსალოდნელია მხოლოდ ერთ სტრიქონად, აქ კი ორ პწკრად არის. შესაძლოა შტამპი შეინძრა დაკვრის დროს, თუმც შტამპი მარტო ერთ მხარეზეა გაორებული. საფიქრებელია, რომ შეცდომა ამოკვეთის დროს მოხდა.

[356] BMC, Parthia, გვ. 122, № 191, ტაბ. XXII, I; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ.94, №102, ტაბ. XIV, 6; P. Gardner..., Parthian coinage..., გვ. 42, № 8, ტაბ. IV, 8.

[357] გაცვეთილობის გამო, შუბლზე თავის უკან შერჩენილია არწივის ნისკარტი გვირგვინით.

[358] BMC, Parthia, გვ. 123, № 200, ჩვენს მონეტაზე მონოგრამა ოდნავ განსხვავებულია.

№№ ორდ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			სპილენძის მონეტა	
287	ძვ. ერ. ძ. 157	1.17 9	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი თმითა და წვერით; თავზე დიადემით; ყელსაბამით; საყელოს ერთი ხაზი ირჩევა; თავის წინ ვარსკვლავი[359].	მონეტის ცენტრში მარჯვნივ მიმართული თევზი; ზედწერილის ასოთა კონტურები ირჩევა[360]. ტაბ. XVIII, 287.
			ვერცხლი, დრაჭმა	
			თავის წინ ახალ მთვარეში ჩასმული ვარსკვლავი, უკან კი ფრთებგაშლილი არწივი ნისკარტში გვირგვინით	
288	ძვ. ერ. ძ. 68	3.65 19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; ხვეული წვერულვაშიანი (როგორც წვერი, ისე ულვაშები წერტილებით არის წარმოდგენილი), თმის კულულები კისრამდეა დაფენილი; შუბლზე მეჭეჭი, მსხვილი გრეხილი ყელსაბამი; თავზე დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; სამოსის საყელო მოჩვენილია; თავის წინ, ახალ მთვარეში ვარსკვლავი, უკან ფრთებგაშლილი არწივი ნისკარტში გვირგვინით, მეფეს აგვირგვინებს; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შერჩენილი.	არშაკი ზის მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს; არშაკის[361] წინ Α შემოწერილია: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝ[362]ΟΣ[363]. ტაბ. VXIII, 288.
289	ძვ. ერ. ძ. 481	3.29 18	როგორც № 288, მხოლოდ სიქიდან მონეტის არეზე არც სამოსის საყელო, არც ყელსაბამი და არც არწივის ბოლოა მოხვედრილი.	როგორც № 288, მხოლოდ ბეჭედი ორჯერ არ არის დაკრული? ΒΑΣΙΛΕ...; CΛX[364]ΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟ... | ΔΙΚΑΙΟΥ; ... ΙΦΑΝΟΥΣ | ... Λ ... ΧΟΣ[365]. ტაბ. XVIII, 289.
290	ძვ. ერ. ძ. 70	3.58 20	როგორც № 288.	როგორც № 288. ტაბ. XVIII, 290.
291	გ. 9269[366]	2.95 19/20	როგორც № 289, მხოლოდ განსხვავებულია[367].	როგორც № 289, მხოლოდ ΒΑΣΙΛ...| ΒΑΣΙΛΕΩ...; ... ΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡ... | ΔΙΚΑΙΟΥ. ტაბ. XIX, 291.

[359] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[360] BMC, Parthia, გვ. 125, № 213, ტაბ. XXII, 8; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 95, № 111, ტაბ. XIV, 9.

[361] ნაწილობრივ გაცვეთილია, მარცხნივ განლაგებულ ზედწერილში ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ორ სტრიქონზეა ამოკვეთილი. შტამპი თითქოს ორჯერ უნდა იყოს დაკრული.

[362] მარცხნივ განლაგებულ ზედწერილში N აღბეჭდილია ასე X; Σ ხან ასეა Ɛ.

[363] BMC, Parthia, გვ. 126, № 219, ტაბ. XXII, 10.

[364] K ასე X არის აღბეჭდილი, N ბოლო სტრიქონზე აგრეთვე X ამოკვეთილა.

[365] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 119, 122, 125.

[366] 1951 წ. მცხეთის სადგურთან გათხრილი აკლდამიდანაა.

[367] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 123, 135, 140.

№№ ნიმუშ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
292	ძვ. ერ. ძ. 71	3.80 18	როგორც № 289, მხოლოდ წერტილოვანი რკალი ახალი მთვარის ერთ, ხოლო ვარსკვლავის ორ ქიმთან არის შეერთებული.	როგორც № 290. ტაბ. XIX, 292.
293	ძვ. ერ. ძ. 66	3.75 18,20	როგორც № 292.	როგორც № 290, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული. ტაბ. XIX, 293.
294	ძვ. ერ. ძ. 607	3.80 18,20	როგორც № 292.	როგორც № 292. ტაბ. XIX, 294.
295	ძვ. ერ. ძ. 547[368]	3.95 19,20	როგორც № 292.	როგორც № 292. ტაბ. XIX, 295.
296	ძვ. ერ. ძ. 67	3.65 19	როგორც № 295.	როგორც № 295. ტაბ. XIX, 296.
297	ძვ. ერ. ძ. 417	3.74 18	როგორც № 295.	როგორც № 288, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული. ტაბ. XIX, 297.
298	ძვ. ერ. ძ. 681	3.67 18,20	როგორც № 297, მხოლოდ ახალი მთვარის ქიმი რკალს არ უკავშირდება.	როგორც № 288.
299	ძვ. ერ. ძ. 680	3.33 19	გრძელ წვერულვაშიანი მეფის ბიუსტი, მარცხნივ; წერტილებით შედგენილი თმის კულულები კისრამდე ეშვება; დიადემით, რომლიდანაც უკან სამი ტოტია დაბლა დაშვებული; თვლების მძივით; სახის წინ ნიკე[369] (თუ რაღაცა გაურკვეველი საგანი); თავის უკან გასაფრენ პოზაში არწივი, რომელსაც ნისკარტით გვირგვინი უჭირავს და მეფეს აგვირგვინებს; წერტილების რკალის პატარა ნაწილი ჩანს[370].	არშაკი ზის ზურგიან სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდი უჭირავს, მშვილდის ქვემოთ Ɛ+ შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ...ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ... ΠΙΦΑΝ... ტაბ. XIX, 299.
300	ძვ. ერ. ძ. 549	3.90 19,20	გარეგანი იერით № 299 უახლოვდება, მხოლოდ ძალიან უხეშად არის შესრულებული, როგორც მეფის ბიუსტი, ისევე არწივი; სახის წინ ნახევარი მთვარე ვარსკვლავით; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შერჩენილი.	როგორც № 299, მხოლოდ არშაკი ძალიან სქემატურად არის გამოსახული; სქემატურია აგრეთვე მშვილდ-ისარი, რომელიც არშაკს აქვს მომარჯვებული; უკან ღუზა, მშვილდის ქვემოთ წინ გაურკვეველი მონოგრამა; ზედწე-

368 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 120, 121, 124, 136.

369 ასეთი მონეტა არც ვ. როსის და არც სხვა კატალოგებში არ შეინიშნება.

370 ნაწილობრივ გაცვეთილი, ერთგან ნაპირგახეთქილი.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				რილის ზოგი ასო ΛΛVΛV, და ზოგან კი ასოს კონტურებია შერჩენილი[371]. ტაბ. XIX, 300.
301	ძვ. ერ. ძ. 610[372]	3.28 17/20	როგორც № 300.	როგორც № 300. ტაბ. XIX, 301.
302	ძვ. ერ. ძ. 679	3.60 17	ძირითად ხაზებში ისეთივეა როგორც № 300, მხოლოდ უკან ნიკე, ხელში გვირგვინით, რომლითაც აგვირგვინებს მეფეს; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ირჩევა[373].	როგორც № 300, მხოლოდ ძლიერ სქემატურია, არშაკის წინ მშვილდის ქვემოთ — NI; უკან ღუზა; ზედწერილის მაგიერ რაღაც გაურკვეველი ნიშნებია მიმოფანტული[374]. ტაბ. XIX, 302.

ფრაატ IV (?)

სპილენძის მონეტა

303	ძვ. ერ. ძ. 152	1.88 10	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელწვერიანი; თმის ტალღოვანი კულულები კისრამდეა დაფენილი; დიადემით; სახის წინ ახალ მთვარეში ჩასმული ვარსკვლავი; წერტილოვანი რკალის პატარა ნაწილია შერჩენილი[375].	ტიხე(?) დგას პირდაპირ, თითქოს ოდნავ მარცხნივ მიბრუნებული; მარცხენა ხელში სიუხვის ყანწი უჭირავს, მარჯვენაში მიცემული საგანი ვერ ირკვევა შეიძლება საჭე იყოს, ზედწერილის ასოთა კონტურებიღა ირჩევა[376]. ტაბ. XIX, 303.

ფრაატესი — ფრაატ V (ძვ. წ. 3/2 — ახ. წ. 4)

ვერცხლი, დრაჭმა

304	ძვ. ერ. ძ. 647[377]	3.98 20/22	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი, კულულებად დალაგებული წვერითა და წერტილებით შედგენილი ულვაშით; თმის სქელი კულულები კისრამდე ეშვება; დიადემით, რომელიც უკან არის განასკული და სამი ბოლო დაბლა ეშვება; ყელის გარშემო სამ წყებად ყელსაბამი; სახის წინ და თავის უკან ნიკე; ორივეს ხელში გვირგვინი უჭი-	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული, არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ — Ꭺ შემოწერილია: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΛΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[378] | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[379]. ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა, კეთილ-

[371] სპილენძის მონეტაა დაევერცხლილი.
[372] გაცვეთილია, ერთგან გახვრეტილი.
[373] გაცვეთილია, შუბლზე ბზარი დაუდის.
[374] BMC, Parthia, გვ. 132, № 260, ჩვენი მონეტის მეორე მხარე ძალიან განსხვავებულია.
[375] გაცვეთილია.
[376] BMC, Parthia, გვ. 133, № 9, XXIII, 3, დაახლოებით ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 159.
[377] ნაპირები დაკბილულია.
[378] ზედწერილი წერტილებით არის შესრულებული. შტამპი თითქოს ორჯერ არის დაკრული, თუ გადაჭედილია, ზედწერილი ქვემოთ და მარჯვნივ, ნაცვლად ორისა სამ პწკარად არის განლაგებული.
[379] BMC, Parthia, გვ. 137, № 9, ტაბ. XXIII, 12.

№№	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			რავთ და აგვირგვინებენ მეფეს; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	მოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XIX, 304.
			სპილენძის მონეტები	
305	ძვ. ერ. ძ. 496	3.32 15/18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; წვერულვაშიანი, თმა კისრამდეა დაშვებული; დიადემით; გეომეტრიული ორნამენტიანი ყელსაბამით; სახის წინ და თავის უკან ნიკე გვირგვინით, აგვირგვინებს მეფეს.	არშაკი ზის მარჯვნივ, ხელში მშვილდისარი უჭირავს; წინ Π; მონეტის არეზეა მიმობნეული გაურკვეველი ნიშნები[380]. ტაბ. XIX, 305.
306	ძვ. ერ. დ. 278	1.28 9/11	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; დიადემით.	ქალის გამოსახულება (ტიხე, ქალაქის მფარველი) მარცხნივ; მარჯვენა ხელით რაღაც საგანს ეყრდნობა. დოინჯშემოყრილ მარცხენა ხელში თითქოს სიუხვის ყანწი უნდა ეჭიროს.
			ფრაატესი—ფრაატ V და მუზა ვერცხლი, დრაჭმა	
307	ძვ. ერ. ძ. 650	3.71 19/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; წერტილებითა და გრეხილი ხაზებით დალაგებული წვერ-ულვაში; თმის სქელი კულულები კისრამდე ეშვება; სამწყება ყელსაბამით: დიადემით; სახის წინ ნიკე გვირგვინით, თავის უკან ასეთივე ნიკე, ორივენი აგვირგვინებენ მეფეს; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს[381].	მუზას ბიუსტი მარცხნივ; თავზე დიადემიანი ტიარა; თვლების ყელსაბამი ბალთითაა დამაგრებული; ყელ-ყურის მიდამოებში სამოსლის ნაკეცები ჩანს; სახის წინ ნიკაპთან Ą შემოწერილია: მარჯვნივ — ΘΕΑΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ; მარცხნივ — ΜΟΥΣΗΣ ΒΑΙΛΙΣ ΣΗΣ[382], ე. ი. დედოფალი მუზა, ციური, ღვთაებაა ღვთაებრივი. ტაბ. XX, 307.
			ონონეს I (8/9—11/12) ვერცხლი, დრაჭმა	
308	ძვ. ერ. ძ. 551	3.68 19/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; პარალელური ხაზებისაგან შედგენილ გრძელ წვერულვაშიანი; მოკლე თმა, აგრეთვე პარალელურ ხაზებად არის დალაგებუ-	მარჯვნივ მიმავალი ნიკე; მარჯვენა ხელში პალმის ტოტი უჭირავს, მარცხენაში — დიადემა, წინ — Ą ზედ-

[380] BMC, Parthia, გვ. 138, № 15, ტაბ. XXIII, 13.

[381] ერთგან გახვრეტილია.

[382] Gardner, The Parthian coinage. . . , გვ. 45, № 27, ტაბ. IV, 28; BMC, Parthia, გვ. 140, № 25, ტაბ. XXIV, 2; G. Rider, დასახ. ნაშრ., სათანადო ადგილი.

№№ ნიმუშ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ლი; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თავის უკან დაბლა ეშვება; საყურით; შემოწერილია: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΝΩΝΗΣ ე. ი. მეფე ონონესი, წერტილების რკალი ნაწილობრივ არის შერჩენილი.	წერილი[383]: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΥΣ; მარჯვნივ — ΟΝΩΝΗΣ; ქვემოთ — ΝΕΙΚΗΣΑΣ; მარცხნივ — ΑΡΤΑΒΑΝΟΝ- ე. ი. მეფე ონონესი, არტაბანის მოჭიშპე, მოწინააღმდეგე, მტერი. ტაბ. XX, 308.
309	ძვ. ერ. ძ. 73	3.67 19	როგორც № 308, მხოლოდ ...ΑΣΙΛΕΥΣ ΟΝΩΝΗΣ; მსხვილი წერტილების რკალი სანახევროდ არის შერჩენილი[384].	როგორც № 308. ტაბ. XX, 309.
310	ძვ. ერ. ძ. 72	3.37 19	როგორც № 308, მხოლოდ თმისა და წვერის წყობა ოდნავ განსხვავებულია, საყურე არა ჩანს[385].	როგორც № 308. ტაბ. XX, 310.
311	ძვ. ერ. ძ. 74	3.51 20/22	როგორც № 310, მხოლოდ საყურე გარკვევით ჩანს.	როგორც № 310. ტაბ. XX, 311.
			არტაბან III (10/11—40)	
			ვერცხლი, დრაჰმა	
312	ქვ. ერ. ძ. 75	3 69 19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი პარალელური ხაზებით და სამკუთხად დალაგებული წვერით; გრძელი, ოდნავ ტალღოვანი თმა თითქმის მხრებამდეა დაფენილი; დიადემით, რომლის უკან განასკული სამი ტოტი დაბლა ეშვება; სამწყება ყელსაბამი, წინ მრგვალი საკინძით არის დამაგრებული; წერტილების რკალი სანახევროდ არის შერჩენილი[386].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე, მარჯვნივ; ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული; წინ — Ⱥ შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩ... | ΒΑΣΙΛΕΩ(Ν); მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XX, 312.
313	ძვ. ერ. ძ. 76	3.69 14/19	როგორც № 312, მხოლოდ ყელის არე შესიებულია; წვერის ორი ბეწვი თითქოს ყურის ძირიდან გამოდის და გრძელ წვერს უერთდება[387].	როგორც № 312, მხოლოდ არშაკის წინ მშვილდის ქვემოთ — Ⱨ ტაბ. XX, 313.
314	ძვ. ერ. ძ. 611	3.75 16 18	როგორც № 313, მხოლოდ ოდნავ განსხვავებულია[388].	როგორც № 313, მხოლოდ განსხვავებულია. ტაბ. XX, 314.

[383] BMC, Parthia, გვ. 144, № 6, ტაბ. XXIV, 7; A. Petrowicz, Arsaciden..., ტაბ. XVI, 5.
[384] ნაპირები დაკბილულია.
[385] ერთგან გახვრეტილია, ნაწილობრივ გაცვეთილი.
[386] BMC, Parthia, გვ. 150, № 33, ტაბ. XXV, 7.
[387] BMC, Parthia, გვ. 150, № 38, ტაბ. XXV, 8.
[388] ნაწილობრივ გაცვეთილია.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			სპილენძის მონეტები	
315	ძვ. ერ. დ. 234	0.97 8/10	მეფის ბიუსტი მარცხნივ თავის უკან გაურკვეველი ნიშნები[389].	შიშველი ფრთოსანი ფიგურა (ეროსი) დგას პირდაპირ; ორივე ხელი გაურკვეველი საგნებით აქვს დაკავებული; მარჯვნივ თითქოს — A
316	ძვ. ერ. დ. 276	1.81 11/12	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; პარალელურ ხაზებად დალაგებული გრძელი წვერი; ოდნავ ტალღისებური თმა კისრამდეა დაშვებული; დიადემით; თავის უკან ასოთა(?) კონტურებია[390].	ქალის (?) გამოსახულება.
			ვარდან I (41/42—45)	
			ვერცხლი, დრაჰმა	
317	ძვ. ერ. ძ. 79	3,62 20/21	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; მოკლე პარალელური ხაზებისაგან სამკუთხად დალაგებული წვერულვაშიანი; გრძელი ტალღისებურად ვარცხნილი თმა კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, რომელიც უკან არის განასკული და დაბლა სამი ტოტი ეშვება; საყურით; სამწყება ყელსაბამით; შუბლზე თითქოს მეშეჭი; მსხვილი წერტილების რკალი სანახევროდ არის შენახული[391].	არშაკი ზის ზურგიან ტახტზე მარჯვნივ; ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული; წინ მშვილდის ქვემოთ A შემოწერილი [392]: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΑΣΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XX, 317.
318	ძვ. ერ. ძ. 78[393]	3.65 16/20	როგორც № 317.	როგორც № 317. ტაბ. XX, 318.
319	ძვ. ერ. ძ. 81	3.69 17/21	როგორც № 317, მხოლოდ წვერი ოდნავ დაგრძელდა.	როგორც № 317. ტაბ. XX, 319.
320	ძვ. ერ. ძ. 439	3.42 19/25	როგორც № 317, მხოლოდ შუბლზე მეშეჭი არ ირჩევა[394].	როგორც № 315, მაგრამ გადაჭედილია თუ შტამპია ორჯერ დაკრული. ტაბ. XX, 320.
			სპილენძის მონეტები	
321	ძვ. ერ. დ. 393	1.21 9	მეფის თავი მარცხნივ; გრძელი თმით და დიადემით? თავის უკან გაურკვეველი	ოთხკუთხედ ჩარჩოს შიგნით ადა-

[389] ორივე მხარე გაცვეთილია.
[390] გაცვეთილია.
[391] ნაპირები უსწორმასწოროა, ერთგან გახეთქილი; ასო შებრუნებულად არის აღბეჭდილი.
[392] BMC, Parthia, გვ. 156, № 30, ტაბ. XXVI, № 3; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 114, № 9, ტაბ. XVII, 8.
[393] ნაპირები დაკბილულია.
[394] ნაწილობრივ გაცვეთილია, ნაპირებდაკბილული.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ლი ნიშნები, შეიძლება ასოთა კიდურები იყოს[395].	მიანის გამოსახულება, მარჯვნივ; ხელში რაღაცა საგანი უჭირავს[396].
322	ძვ. ერ. ძ. 162	1.28 9	მეფის თავი მარცხნივ გრძელი თმით; ნაწილობრივ ირჩევა წვერი; საყურითა და დიადემით.	ოთხკუთხედ ჩარჩოში ნიკეს გამოსახულება, მარჯვნივ, ქიტონით; მარჯვენა ხელში დიადემა უნდა ეჭიროს[397]. ტაბ. XX, 322.
323	ძვ. ერ. ძ. 163[398]	0.66 10	როგორც № 322.	როგორც № 322.
324	ძვ. ერ. ძ. 160	0.92 10	როგორც № 321, მხოლოდ სამწყება ყელსაბამით[399].	წერტილების ოთხკუთხა ჩარჩოში მამაკაცის გამოსახულება პირდაპირ (ქალაქის ბრძენი?), იყურება მარცხნივ; შემოსილია მუხლებამდე დაშვებული ქიტონით; ზეაპყრობილ მარჯვენა ხელში გაურკვეველი საგანი უჭირავს, მარცხენაში კი სიუხვის ყანწი[400]. ტაბ. XX, 324.
325	ძვ. ერ. ძ. 684	0.88 7/8	როგორც № 324, მხოლოდ ბიუსტისა და წერტილოვანი რკალის ნაწილია შტამპიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი.	როგორც № 324. ტაბ. XXI, 325.
326	ძვ. ერ. ძ. 429	1.59 9/11	როგორც № 324.	ოთხკუთხა ჩარჩოს შიგნით ფრთებგაშლილი არწივი, თავი მარჯვნივ აქვს მიბრუნებული[401]; ნისკარტში გვირგვინი უჭირავს; არწივის წინ პალმის ტოტი უნდა იყოს[402]. ტაბ. XXI, 326.

გოტარზე[403] (40/41—51)

ვერცხლი, ტეტრადრაქმა

327	ძვ. ერ. ძ. 77	8.02 25,27	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; პარალელურ რიგებად დალაგებულ წვერ-ულ-	მეფე ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; შემოსილია განიერი შარვლითა და ტუ-

395 გაცვეთილია.

396 BMC, Parthia, გვ. 158, № 39, XXVI, 8; ვარდან I-დან და მის შემდეგ სპილენძის მონეტების ზურგზე რკალი არის ნარ-ნაირი ფორმის, შუბლისა კი ჩვეულებრივ, მრგვალი.

397 BMC, Parthia, გვ. 158, № 41, ტაბ. XXVI, 9; A. Petrowicz, Arsaciden, გვ. 115, № 17, ტაბ. XVII, 10; Cardner, the Parthian coinage..., გვ. 48, № 16, ტაბ. V, 16.

398 დაზიანებულია, ნაპირდახეთქილი.

399 ნაწილობრივ გაცვეთილია; ნაპირი ერთგან ამოგლეჯილი.

400 BMC, Parthia, გვ. 159, № 52, ტაბ. XXVI, 10; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 115, № 19, ტაბ. XVII, 11.

401 უსწორმასწორო ნაპირები, ნაწილობრივ გაცვეთილი.

402 Gardner The Parthian coinage..., გვ. 48, № 17, ტაბ. V, 17; BMC, Parthia, გვ. 160, № 57, ტაბ. XXVI, 11.

403 ივ. ჯავახიშვილი, კოტარზეს უწოდებს, ქართველი ერის ისტორია, I, წიგნი, 1960, გვ. 448.

№№ ნიგნზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ვაშით; წერტილებით შედგენილი თმის კულულები ოთხწყებად არის დალაგებული და კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, სპირალური ყელსაბამით; ორნამენტითა და თვლებით შემკული სამოსის საყელო მოჩანს[404].	ნიკით; მის წინ პირისპირ მდგომი ტიხე შემოსილია ქიტონითა და პეპლოსით; მარჯვენა ხელში უჭირავს დიადემა, რომელსაც მეფეს აწვდის, მარცხენაში კი სიუხვის ყანწი, მათ შორის ზემოთ — HNT=358, ე. ი. 46/47 წწ.; ზედწერილიდან ირჩევა: ზემოთ — ...ΑΣΙΛΕ...; მარჯვნივ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; მონაკვეთის ქვემოთ — ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[405];
				ტაბ. XXI, 327.
328	ძვ. ერ. ძ. 488	11.97 28	როგორც № 327.	როგორც № 327, მხოლოდ მეფეს ტიხე პალმის ტოტს აწვდის[406].
				ტაბ. XXI, 328.
			დრაჭმა	
329	ძვ. ერ. ძ. 484	3.60 19,22	მეფის ბიუსტი, მარცხნივ; გრძელი წვერი პარალელური შეუღლი ხაზებით არის წარმოდგენილი, რომლის ბოლო მონეტის კიდეზე თითქოს შეკეცილია, თუ სიქიდან მონეტის არეზე ასეა მოხვედრილი; გრძელი თმა ოდნავ ტალღოვანი ხაზებით, კისრამდეა დაფენილი; საყურით; დიადემით, რომელიც თავის უკან არის გამონასკული და სამი ბოლო დაბლა ეშვება, ყელი დაფარულია სამწყება ყელსაბამით; მარცხენა მხართან ოდნავ მოჩანს სამოსის საყელოზე მოყოლებული სამკაული; მსხვილი წერტილების რკალი, თავის ზევით გადაუყვება და მონეტის არეს სანახევროდ ფარავს — ჩანს სიქაზეც ასე სანახევროდ არის ამოკვეთილი[407].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ მარჯვენა ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული, რომელიც მარჯვნივ განლაგებულ ზედწერილს ორ ნაწილად ყოფს; არშაკის წინ — Ⱥ ზემოთ — ΒΑΕΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ ΑΡΣΑΝΟΥ[408]; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΑΕΛΛΗΝΟΣ[409], ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა, კეთილმოქმედისა სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა.
				ტაბ. XXI, 329

404 მონეტის ნაპირები უსწორმასწორო, გაცვეთილი. ერთგან გახეთქილია; შუბლზე ნაკაწრები აქვს.

405 BMC, Parthia, გვ. 163, № 12.

406 გაცვეთილია, უფრო მეტად შუბლი.

407 P. Gardner. . ., Parthia coinage...., გვ. 49, ტაბ. V, 20; BMC, Parthia, გვ. 166, № 38, ტაბ. XXVII, 3; ჩვენი მონეტის ზედწერილი განსხვავებულია; A. Petrovicz, Arsaciden..., გვ. 120, № 16, ტაბ. XVII, 16.

408 K-ს ნაცვლად N-ია ამოკვეთილი, A-ს მაგიერ Λ არის ამოტვიფრული, N-ს მაგიერ X არის აღბეჭდილი, Φ-ს ნაცვლად + ხან კი ⊢

409 ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 80, დ. ფ. № 147, 162, 171.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
330	გ. 9127[410]	3.33 20	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 330.
331	გ. 9128[411]	3.03 20,22	როგორც № 329, მხოლოდ საყელოს ორნამენტი შედარებით მეტი ჩანს.	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 331.
332	გ. 10032[412]	3.25 20,21	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 332.
333	ძვ. ერ. ძ. 89	3.76 20	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 333.
334	ძვ. ერ. ძ. 82	3.67 18,21	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 334.
335	გ. 11007[413]	3.25 19,23	როგორც № 329, მხოლოდ მეფე უფრო გრძელწვერიანია; კიდეებზე ნაკაწრები.	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 335.
336	გ. 11048[414]	3.28 18,21	როგორც № 329, მხოლოდ სახის წინ ნაკაწრები[415].	როგორც № 329.
337	გ. 2227ა[416]	3.40 20,21	როგორც № 329.	როგორც № 329, მხოლოდ მარჯვნივ განლაგებული ზედწერილი სიქიდან მონეტის არეზე არ არის მოხვედრილი[417].
338	გ. 3056[418]	3.20 19,21	როგორც № 329.	როგორც № 329.
339	გ. 3064[419]	3.06 19,21	როგორც № 329.	როგორც № 329.
340	გ. 4879[420]	2.29 17,18	როგორც № 329.	როგორც № 329.
341	გ. 9174[421]	2.57 18,20	როგორც № 329.	როგორც № 329.

410 1936 წ. სოფ. ნიჩბისში, სამარხშია აღმოჩენილი.
411 ნიჩბისში, იმავე სამარხიდანაა.
412 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 212 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.
413 1958 წ. მცხეთაში, № 6 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.
414 1962 წ. სოფ. ურბნისშია აღმოჩენილი.
415 ასეთივეა, ძვ. ერ. ძ. ფ. № 614; დ. ფ. № 148, 149, 152, 158, 163, 166, 169, 209.
416 სოფ. ილემში სამარხშია აღმოჩენილი.
417 ნაწილობრივ გაცვეთილი, ყუნწიანი, მირჩილულ ყუნწში პატარა რგოლია გატარებული.
418 1923 წ. ზემო ავჭალაში აკლდამაშია აღმოჩენილი.
419 1907 წ. სოფ. ბორშია ნაპოვნი.
420 ა. აფაქიძე, „ახალი არქეოლოგიური მასალა სოფ. ბორიდან," საქართველოს მუზეუმის მოამბე, XII-B. 1945 წ. გვ. 441—448.
421 1940 წ. მცხეთაში, არმაზისხევის სამაროვანზე № 6 აკლდამაშია აღმოჩენილი, მცხეთა, I, გვ. 74, ტაბ. XI, 13.

№№ ტიპ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
342	გ. 9176[422]	2.89 18,24	როგორც № 329, მხოლოდ კიდეებზე ნაკაწრებია.	როგორც № 329.
343	გ. 10049[423]	3.00 20,21	როგორც № 329, მხოლოდ წვერი თითქოს უფრო მოზრდილია.	როგორც № 329, მხოლოდ წარწერა უფრო სუსტი ხაზებით არის შესრულებული; გადაჭედილია თუ შტამპი ორჯერ არის დაკრული.
344	გ. 9945[424]	2.96 19,21	როგორც № 329.	როგორც № 329.
345	ძვ. ერ. ძ. 85	3.73 20	როგორც № 329, მხოლოდ ოდნავ უფრო გრძელი წვერით[425].	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 345.
346	გ. 9316[426]	3.09 19,21	როგორც № 329.	როგორც № 329, მხოლოდ ზედწერილის ქვემოთ და მარცხნივ განლაგებულ პწკალებს ბოლო ასოები აკლია.
347	გ. 9350[427]	3.24 19,22	როგორც № 329.	როგორც № 329, მხოლოდ მარცხნივ ორპწკარად განლაგებულ ზედწერილთან ერთად შეიმჩნევა ქვემოთ განლაგებული წარწერის ზოგიერთი ასო, რომელიც შეცდომით უნდა იყოს ამოკვეთილი[428]. ტაბ. XXI, 347.
348	გ. 9344[429]	2.71 19,20	როგორც № 329.	როგორც № 347.
349	გ. 10002[430]	2.94 18/20	როგორც № 329.	როგორც № 329.
350	გ. 9947[431]	2.58 19,21	როგორც № 329, მხოლოდ მეფე უფრო გრძელი წვერით[432].	როგორც № 329. ტაბ. XXI, 350.

[422] იქვე, არმაზისხევში, № 6 აკლდამაშია აღმოჩენილი; ასეთივეა გ. ფ. № 9130, 9165, 9169, 9171, 9272, 9278; ღ. ფ. № 394.

[423] 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 242 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[424] 1938 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 30 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[425] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 156, 176, 395.

[426] 1942 წ. სოფ. კლდეეთში, № 4 სამარხშია აღმოჩენილი, იხ. გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე, კლდეეთის სამაროვანი, თბილისი, 1957, გვ. 92.

[427] 1924 წ. დიღომშია ნაპოვნი. იხ. ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, 1920—1924 წწ. საქართველოში აღმოჩენილი ზოგიერთი ნეკროპოლის დათარიღებისათვის, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, IV, 1928, გვ. 167.

[428] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[429] 1934 წ. მცხეთაში, ნავთსადენის მიდამოებში ქვასამარხშია აღმოჩენილი.

[430] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 144 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.

[431] 1938 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 30 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[432] ასეთივეა გ. ფ. № 9954, 9980, 8990, 9999, 10000.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შაბლი	ზურგი
351	გ. 10034[433]	3.39 20/21	როგორც № 329, მხოლოდ მეფეს გრძელი, სოლისებურად მიდგმული წვერი, მონეტის კიდით არის გადაკვეთილი[434].	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 351.
352	ძვ. ერ. ძ. 616[435]	3.58 18/20	როგორც № 351, მხოლოდ მეფე მოკლე წვერით [436].	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 352.
353	გ. 10056[437]	2.49 21	როგორც № 329, მხოლოდ წვერი გულმკერდზეა დაფენილი[438].	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 353.
354	ძვ. ერ. ძ. 485	3.80 19/22	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 354.
355	ძვ. ერ. ძ. 615[439]	3.78 20/22	როგორც № 329, მხოლოდ სამოსის ორნამენტიანი საყელო მოჩანს[440].	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 355.
356	ძვ. ერ. ძ. 651[441]	3.71 19/21	როგორც № 329, მხოლოდ სამოსის საყელო ნაწილობრივ ჩანს[442].	როგორც № 329, მხოლოდ ΒΑΣ-ΙΛΩ... ტაბ. XXII, 356.
357	გ. 1660[443]	3.30 19/21	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 357.
358	გ. 3057[444]	3.67 18/20	როგორც № 329.	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 358.
359	გ. 7802[445]	2.96 20/22	როგორც № 329.	როგორც № 329.
360	გ. 9312[446]	3.10 20/21	როგორც № 329, მხოლოდ მეფის წვერის ვარცხნილობა ოდნავ განსხვავებულია.	როგორც № 329. ტაბ. XXII, 360.
361	ხ. 9315[447]	3.22 19,22	როგორც № 360, მხოლოდ მეფეს წვერი უფრო გრძელი აქვს.	როგორც № 360. ტაბ. XXII, 361.

[433] 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 212 ქვასამარხშია აღმოჩენილი, ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, წინა პირზე რკალის გარეთ ნაკაწრებია.

[434] ასეთივეა, გ. ფ. № 10021, 11006.

[435] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია.

[436] ასეთივეა გ. ფ. № 10033 მონეტა.

[437] 1941 წ. მცხეთის რ-ის სოფ. ნაოზასთან № 1 სამარხშია აღმოჩენილი; ასეთივე მონეტებია გ. ფ. № 9129, 9314, 9356, 10048.

[438] ნაწილობრივ გაცვეთილი, ერთგან ნაპირჩამოტეხილია.

[439] ნაპირებდახეთქილია.

[440] ასეთივე მონეტებია ძვ. ერ. ძ. ფ. № 612; დ. ფ. № 210; გ. ფ. № 10039, 11048.

[441] ნაპირი ოთხგან გახეთქილია.

[442] ასეთივეა, ძვ. ერ. ძ. ფ. № 651.

[443] 1912 წ. ართვინშია ნაპოვნი.

[444] 1923 წ. ზემო-ავჭალაში, აკლდამაშია აღმოჩენილი.

[445] 1951 წ. მცხეთაში, ჯაფარიძის ქუჩაზე აღმოჩენილი აკლდამიდანაა: ასეთივეა გ. ფ. № 9132, 9311.

[446] 1942 წ. სოფ. კლდეეთშია აღმოჩენილი.

[447] 1942 წ. სოფ. კლდეეთში, მეოთხე სამარხშია აღმოჩენილი, გ. ლომთათიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 153.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
362	გ. 9944[448]	2.31 20/21	როგორც № 353.	როგორც № 360. ტაბ. XXII, 362.
363	გ. 10037[449]	3.35 17,21	როგორც № 362, მხოლოდ წვერი გულმკერდის არეზე აქვს დაფენილი[450].	როგორც № 360. ტაბ. XXII, 363.
364	გ. 10237[451]	3.14 20/21	როგორც № 362, მხოლოდ თანასწორფერდიან სამკუთხედის მსგავსი საყურე(?) თითქმის მთელ მარცხენა ლოყას ფარავს; წვერი ქვედა ტუჩთან სოლივით არის მიდგმული.	როგორც № 360. ტაბ. XXIII, 364.
365	გ. 10038[452]	3.42 17/21	როგორც № 329, მხოლოდ მეფის წვერი მონეტის კიდეზეა გადაფენილი.	როგორც № 329, მხოლოდ ΕΥΕΡ... | ΔΙΧΑΙΟΥ; ... ΙΠΦΑΝΟΥ | ... ΕΛΛΗΧ...; ნაპირებდაკბილულია.
366	გ. 9946[453]	2.93 18/21	როგორც № 329, მხოლოდ მონეტის არე დასერილია — თუ საჭრელი იარაღის კვალია.	როგორც № 329, მხოლოდ დასერილია — შეიძლება მომჭრელის იარაღის კვალი იყოს.
367	გ. 9309[454]	3.27 18/21	როგორც № 329, მხოლოდ მეფის წვერი მონეტის ნაპირისაკენ არის მიფენილი.	როგორც № 329.
368	გ. 9955[455]	3.15 18/19	როგორც № 329, მხოლოდ მეფე უფრო გრძელი წვერით არის წარმოდგენილი[456].	როგორც № 329, მხოლოდ ზედწერილის ზოგი ასოდან მხოლოდ ასოთა კონტურებიღა არის შერჩენილი[457].
369	გ. 9969[458]	3.07 18/22	როგორც № 329, მხოლოდ ისეთი შთაბეჭდილებაა, რომ თითქოს მეფეს წვერი მკერდზე აქვს მიბჯენილი.	როგორც № 329. ტაბ. XXIII, 369.
370	გ. 10031[459]	3.47 19/20	როგორც № 329.	როგორც № 329, მხოლოდ ΔΙΧΑΙΟΥ; ... ΙΑΕΛΛΗ...[460]. ტაბ. XXIII, 370.

448 1938 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 30 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.
449 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 212 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.
450 ასეთივეა გ. ფ. № 9168, 9956; დ. ფ. № 157, 173.
451 1939 წ. სიღნაღის რ-ის სოფ. ყარაღაჯში— ყოღოთოშია აღმოჩენილი.
452 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 212 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.
453 1938 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 30 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.
454 1942 წ. სოფ. კლდეეთში, მეოთხე სამარხშია აღმოჩენილი.
455 1938 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 32 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.
456 ასეთივეა გ. ფ. № 10001, 10069, 10124; დ. ფ. № 161, 211.
457 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; ორგან ნაპირამოტეხილი.
458 1939 წ. მცხეთაში, სამთაროს № 83 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.
459 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 212 ქვასამარხშია ნაპოვნი.
460 ასეთივეა გ. ფ. № 9971; 9991, 9992, დ. ფ. № 154, 164.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
371	ძ. ერ. ძ. 88	3.14 17/20	როგორც № 329, მხოლოდ მეფეს წვერი ოდნავ უფრო გრძელი აქვს[461].	როგორც № 329, მხოლოდ ზედწერილიდან ირჩევა: ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΙΑ-ΝΟ...; ΔΙΧΑΙΟΥ; ... ΙΦΑΝΟΥΣ. ტაბ. XXIII, 371.
372	გ. 9987[462]	3.14 21	როგორც № 371, მხოლოდ სამოსის საყელოს შემკულობა მოჩანს[463].	როგორც № 371. ტაბ. XXIII, 372.
373	გ. 10028[464]	3.34 19/20	როგორც № 371.	როგორც № 371[465]. ტაბ. XXIII, 373.
374	გ. 9308[466]	3.23 19/22	როგორც № 371.	როგორც № 371.
375	გ. 11005[467]	2.97 21/22	როგორც № 371, მხოლოდ მეფის წვერი მონეტის კიდესთან, თითქოს, გადაკვეთილია; სახის წინ ნაკაწრები.	როგორც № 372.
376	გ. 9979[468]	3.13 18/21	როგორც № 371.	როგორც № 375. ტაბ. XXIII, 376.
377	გ. 9162[469]	3.32 19/24	როგორც № 371, მხოლოდ მეფეს უფრო მოკლე წვერი აქვს.	როგორც № 371, მხოლოდ ზედწერილი არშაკის ზევით და მარჯვნივ თითო დამატებითი ბწკარია ამოკვეთილი: ზემოთ — ΒΑΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΛΙΣΩΝ; მარცხნივ — ΑΡΙΑΝΟ...; ΕΠΙΝΟΣΑ. ტაბ. XXIII, 377.
378	გ. 10034[470]	2.91 18/20	როგორც № 371.	როგორც № 371. ტაბ. XXIII, 378.
379	ძვ. ერ. ძ. 115	3.37 17	როგორც № 371, მხოლოდ წვერი სამოსის საყელომდეა დაფენილი.	როგორც № 378. ტაბ. XXIII, 379.
380	გ. 9171[471]	2.54 20/21	როგორც № 371[472].	როგორც № 378. ტაბ. XXIII, 380.

[461] P. Gardner ..., Parthia coinage...., გვ. 50, ტაბ. V, 28; A. Petrovicz, Arsaciden, გვ. 119, ტაბ. XVII, 15; BMC, Parthia, გვ. 165, № 33, ტაბ. XXVII, 2.

[462] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 120 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[463] წინა პირი ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[464] 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 182 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[465] ასეთივეა გ. ფ. 11002 დ. ფ. № 171, 175.,

[466] 1941 წ. სოფ. კლდეეთში, მეოთხე სამარხშია აღმოჩენილი.

[467] 1958 წ. მცხეთაში, № 6 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[468] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 116 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.

[469] 1940 წ. მცხეთაში, არმაზისხევის № 3 აკლდამაშია აღმოჩენილი; მცხეთა, 1, გვ. 57, № 74, ტაბ. X, 1, 4, მხოლოდ შუბლის ფოტო.

[470] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 144 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.

[471] 1940 წ. მცხეთაში, არამაზისხევის № 6 აკლდამაშია აღმოჩენილი, იხ. მცხეთა, I, გვ. 74, ტაბ. XI, 8.

[472] ნაწილობრივ გაცვეთილია, სახის წინ ჩაჭდეული; თავზე, დიადემასთან, გადასერილია; ასეთივეა გ. ფ. № 9968; დ. ფ. № 150, 174.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
381	ძვ. ერ. ძ. 571	3.75 19/21	როგორც № 371.	როგორც № 376. ტაბ. XXIII, 381.
382	გ. 9173[473]	2.98 19/23	როგორც № 371, მხოლოდ მონეტის მთელ არეზე ჭობოსნის მსგავსი იარაღის კვალია.	როგორც № 371, მხოლოდ აქაც წინა პირის მსგავსად. რაღაც იარაღის კვალია.
383	გ. 9986[474]	3.30 19/20	როგორც № 371.	როგორც № 371.
384	ძვ. ერ. ძ. 84[475]	3.80 20	როგორც № 371, მხოლოდ მეფეს გრძელი წვერი ლაღად აქვს დაფენილი გულმკერდის არეში; კისრამდე დაფენილი თმა ოდნავ დატალღულია[476].	როგორც № 371, მხოლოდ ...ΣΙΛΣΩ... | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΙΑΝΟΥ[477]; ΕΥΕΡΓΕΤ... | ΔΙΧΑΙΟΥ; ... ΙΦΑΝΟΥΣ | ...ΛΛΗΝ... ტაბ. XXIII, 384.
385	გ. 3559[478]	3.32 18/19	როგორც № 371, მხოლოდ მეფის წვერის უმნიშვნელო ნაწილია სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი[479].	როგორც № 371, მხოლოდ ... ΣΙΛΓΩ...; ΑΡΙΝΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤ... | ΔΙΧΑΙΟΥ; ... ΦΑΝΟΥΣ | ...ΗΝ ტაბ. XXIII, 385.
386	ძვ. ერ. ძ. 486[480]	3.50 20/21	როგორც № 371, მხოლოდ მეფე უფრო მოკლე წვერითა და ოდნავ გრძელი თმით არის წარმოდგენილი[481].	როგორც № 371. ტაბ. XXIV, 386.
387	გ. 10035[482]	3.09 20/21	როგორც № 371.	როგორც № 371, მხოლოდ ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΙΑΝΟΥ[483]; ΕΥΕΡΓ... | ΔΙΧΑΙΟΥ; ... ΠΙΦΑΝΟΥΣ | ... ΛΛΗΝ...
388	გ. 9306[484]	3.52 19/21	როგორც № 371, მხოლოდ მეფე უფრო მოკლე წვერით არის გამოსახული.	როგორც № 386.
389	გ. 11012[485]	2.81 17/19	როგორც № 371.	როგორც № 371, მხოლოდ ზედწერილი გახეხილ-გადასულია[486].

[473] 1940 წ. მცხეთაში, არმაზისხევის № 6 აკლდამაშია აღმოჩენილი; იხ. მცხეთა, I, გვ. 74.

[474] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 120 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი; ასეთივეა გ. ფ. № 4878, 9338, 9967, 10082; დ. ფ. № 159, 168.

[475] ნაპირებდაკბილული, ერთგან გახეთქილია.

[476] ასეთივე, გ. ფ. № 9131.

[477] Ε-ნი წერტილებით : არის ამოკვეთილი.

[478] 1938 წ. ყვარლის რ-ის სოფ. გრემის მონასტრის მიდამოებშია აღმოჩენილი; Пахомов, Монетные клады, IV, გვ. 15, № 1029.

[479] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. 146, 396.

[480] ნაპირებიდაკბილული, ერთგან გახეთქილია.

[481] არშაკის მარცხნივ განლაგებული (?), ზედწერილი ორმაგია; დადამღულია (?).

[482] 1940 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 212 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.

[483] ასო V — ამოკვეთილია წაქცეული და ბოლოშეკრული Δ, Ε — სამი : წერტილით არის წარმოდგენილი.

[484] 1936 წ. სოფ. ნიჩბისშია აღმოჩენილი;

[485] 1958 წ. მცხეთაში, № 1 ქვასამარხშია აღმოჩენილი

[486] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 153, 155, 160, 165, 167, 170.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
390	ძვ. ერ. ძ. 83	3.73 20	როგორც № 371.	როგორც № 371.
391	ძვ. ერ. ძ. 613	3.40 18/21	როგორც № 371, მხოლოდ მეფე ოდნავ მოკლე წვერით.	როგორც № 371. ტაბ. XXIV, 391.
392	გ. 9175[487]	2.93 19/24	როგორც № 371, მხოლოდ სიქა თითქოს ორჯერ არის დაკრული.	როგორც № 371, მხოლოდ სიქა დაკვრის დროს თითქოს გაცურებულა. ტაბ. XXIV, 392.
393	გ. 10004[488]	2.14 20/22	როგორც № 392.	როგორც № 392, მხოლოდ ზედწერილი ნაწილობრივ გადასულია[489].
394	ძვ. ერ. ძ. 87	3.60 16/19	მეფის ბიუსტი სტილიზებული ხაზებით არის გადმოცემული; სახის წინ ახალმთვარეში ჩასმული შვიდქიმიანი ვარსკვლავი. მსხვილი წერტილოვანი რკალი სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი.	არშაკის სტილიზებული გამოსახულება (თავი თითქოს ტანიდან დაშორებულია) მარჯვნივ; მშვილდ-ისრით; არშაკის წინ — M ზედწერილი ტეხილი ხაზებითა და წერტილებით არის აღბეჭდილი[490]. ტაბ. XXIV, 394.
			სპილენძის მონეტები	
395	ძვ. ერ. ძ. 487[491]	3.70 15/17	მეფის ბიუსტი გრძელი წვერ-ულვაშითა და თმით მარცხნივ; თავზე დიადემა უნდა ჰქონდეს; მსხვილი წერტილების რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული; არშაკის მოხრილი ფეხის წინ — Π ზურგის უკან რაღაც გაურკვეველი ნიშნები[492]. ტაბ. XXIV, 395.
396	ძვ. ერ. ძ. 168[493]	0.98 11	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; პარალელური ხაზებისაგან შედგენილი გრძელი წვერი მკერდამდეა დაფენილი; ასევე, ხაზებით წარმოდგენილი გრძელი თმა კისრამდეა დაფენილი: დიადემით; სამწყება ყელსაბამით[494].	წერტილოვან ოთხკუთხა ჩარჩოში, მარჯვნივ, მიმავალი ნიკე არის გამოსახული, ქიტონით; ხელში პალმის ტოტი უჭირავს[495]. ტაბ. XXIV, 396.
397	ძვ. ერ. ძ. 178	1.34 13	როგორც № 396, მხოლოდ მეფის სამოსი მოკლეა[496].	ათენას გამოსახულება, პირდაპირ, იყურება მარცხნივ; მარჯვენა ხელში

[487] 1940 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის არმაზისხევის № 6 აკლდამაშია აღმოჩენილი.
[488] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 144 ქვასამარხშია აღმოჩენილი.
[489] ორივე მხარე გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილული. ზოგან ამოგლეჯილები.
[490] BMC, Parthia, გვ. 167, № 50, ტაბ. XXVII, 5; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 121, № 25. ტაბ. XVIII, 5.
[491] გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია.
[492] BMC, Parthia, გვ. 167, № 55, ტაბ. XXVII, 7, ვ. როსთან ასეთი ტიპის მონეტა ვერცხლისაა.
[493] ნაპირებდაკბილულია.
[494] BMC, Parthia, გვ. 169, № 72, ტაბ. XXVII, 11; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 123, ტაბ. XVIII, 15; ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 500.
[495] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 277, მხოლოდ მეორე მხარე გაცვეთილია.
[496] ორივე მხარე გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია.

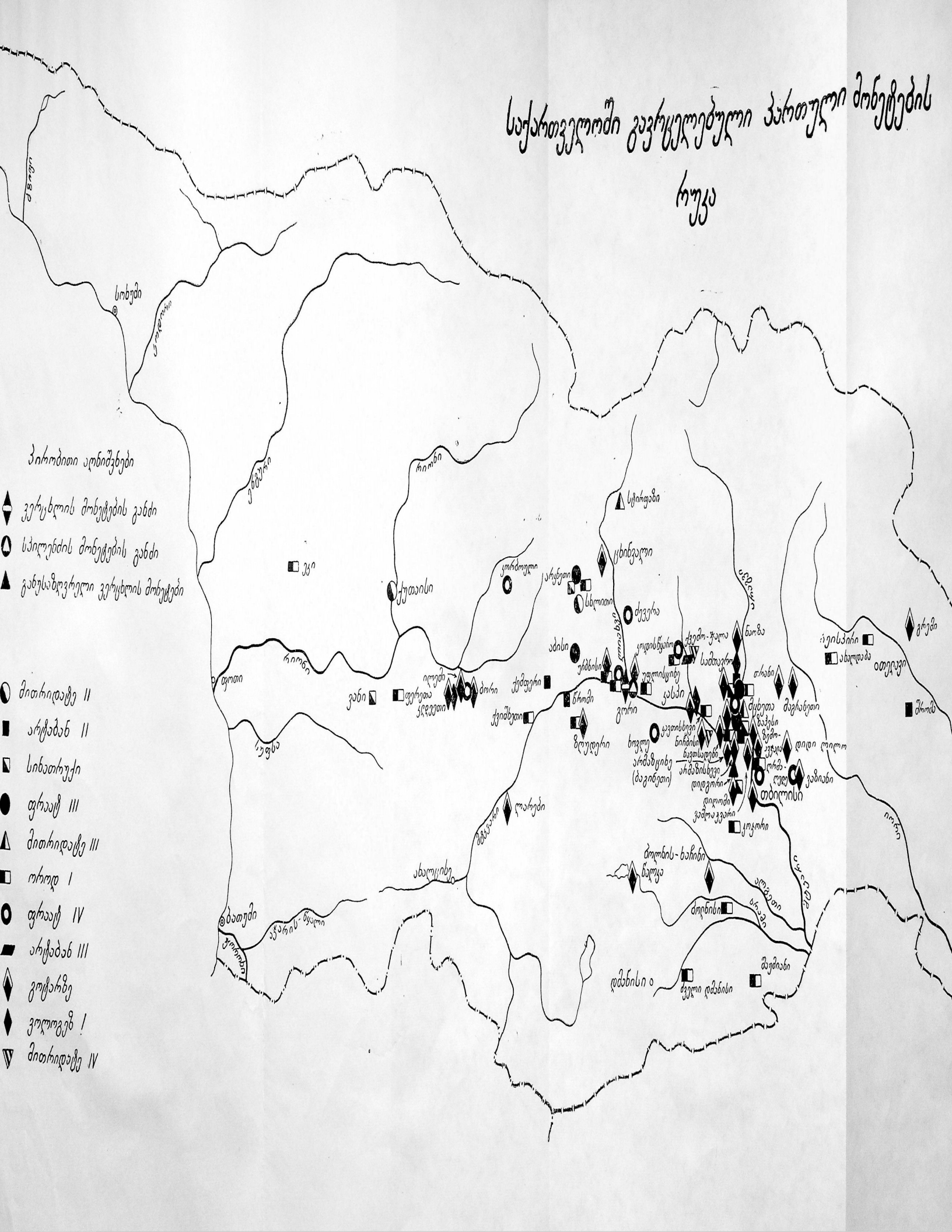
საქართველოში გავრცელებული ქვართული მონეტების რუკა
პირობითი აღნიშვნები
ვერცხლის მონეტების განძი
სპილენძის მონეტების განძი
განუსაზღვრელი ვერცხლის მონეტები
მითრიდატე II
არშაბან II
სინათრუკი
ფრაატ III
მითრიდატე III
ოროდ I
ფრაატ IV
არშაბან III
გოთარზე
ვოლოგეზ I
მითრიდატე IV
სოხუმი
ქ. სოხუმი
ქ. ოქუმი
ქ. ტყიბული
ქ. ტყვარჩელი
ქ. გაგრა
ქ. გუდაუთა
ქ. გალი
ქ. ოჩამჩირე
ქ. გუდაუთა
ქ. ტყვარჩელი
ქ. ოჩამჩირე
ქ. გალი
ქ. ტყიბული
ქ. სოხუმი
ქ. ოქუმი
ქ. გაგრა
ქ. ტყვარჩელი
ქ. გუდაუთა
ქ. გალი
ქ. ოჩამჩირე

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				შუბი უჭირავს; ირგვლივ წერტილების რკალი მონეტაზე სიქიდან ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[497]. ტაბ. XXIV, 397.
398	ძვ. ერ. ძ. 169	1.07 10	როგორც № 396.	როგორც № 397, მხოლოდ პალმის ტოტი უჭირავს. ტაბ. XXIV, 398.
399	ძვ. ერ. ძ. 164	1.40 11/12	როგორც № 396.	როგორც № 395, მხოლოდ მარცხენა ხელში გვირგვინი უჭირავს[498]. ტაბ. XXIV, 399.
400	ძვ. ერ. ძ. 172	0.96 10	როგორც № 396.	ტიხეს ბიუსტი, მარჯვნივ; დაფანჯრული, კოშკის მსგავსი თავსაბურავი[499]; წერტილოვანი რკალი[500] სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[501].
401	ძვ. ერ. ძ. 179	1.00 12/24	როგორც № 396.	ქალის ბიუსტი (დედოფლისა, შეიძლება გოტარზეს მეუღლე იყოს); მარცხნივ მაღალი — დიადემიანი გვირგვინით[502] (თუ ტიარა) სამოსელის საყელო მოჩანს; ყველაფერ ამას წერტილების რკალი აქვს შემოვლებული[503]. ტაბ. XXIV, 401.
402	ძვ. ერ. ძ. 170	1.62 10	როგორც № 396.	მეფის ბიუსტი (შეიძლება გოტარზესი იყოს?) მარცხნივ გრძელი წვერით[504]; დიადემით, სამოსის საყელოს ორი ხაზი ირჩევა[505]. წერტილების რკალი ნაწილობრივ არის სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი[506].
403	ძვ. ერ. ძ. 173	1.47 14/15	როგორც № 396.	მარჯვნივ მიმართულ ცხენზე ამხედრებული მეფე (შეიძლება გოტარზე

[497] BMC, Parthia, გვ. 169, № 66, ტაბ. XXVII, 10.
[498] ორივე მხარე გაცვეთილია.
[499] ორივე მხარე გაცვეთილია.
[500] BMC, Parthia, გვ. 170, № 89, ტაბ. XXVII, 15, 16; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 124, ტაბ. XVIII, 17.
[501] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 617.
[502] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; ნაპირებდაკბილულია.
[503] BMC, Parthia, გვ. 172; № 102, ტაბ. XXVII, 18; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 124, № 52, ტაბ. XVIII, 19; Gardner Parthia coinage, გვ. 49, № 21, ტაბ. V, 21.
[504] BMC, Parthia, გვ. 171, № 94, ტაბ. XXVII, 17; P. Gardner, Parthia coinage, გვ. 49, № 24, ტაბ. V, 24.
[505] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ ფ. № 427.
[506] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; კიდეებდაკბილული.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
				იყოს) მარჯვნივ; დიადემიანი მუზარადით[507]; ხელში რაღაცა საგანი უჭირავს; წერტილების ოდნავ ოვალური რკალი სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[508]. ტაბ. XXIV, 403.
404	ძვ. ერ. დ. 242[509]	1.55 11	როგორც № 403.	როგორც № 403. ტაბ. XXIV, 404.
405	ძვ. ერ. ძ. 426	1.39 11	როგორც № 396.	მეფის (შეიძლება გოტარზე? იყოს) გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ (თავი სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი არაა)[510]; მარჯვენა მხარეს, ზემოთ, დიადემის მხოლოდ ბოლოები ირჩევა, წელქვემოთ გაშლილი გრძელი სამოსელით; მარჯვენა ხელში უჭირავს საკურთხეველზე დადგმული მათარა; მარცხენა ხელში არსებული საგანი ვერ ირკვევა; ირგვლივ წერტილების რკალი ნაწილობრივ ჩანს[511]. ტაბ. XXIV, 405.
406	ძვ. ერ. ძ. 194	1.02 12	როგორც № 396.	ადამიანის (მეფე? თუ წმინდანი?) გამოსახულება პირდაპირ თითქოს მარჯვნივ მიიჩქარის. ორივე ხელი დაკავებული აქვს რაღაც საგნებით. წერტილოვანი რკალი ოვალურია[512]. ტაბ. XXIV, 406.
407	ძვ. ერ. ძ. 188	1.13 13/17	როგორც № 396.	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; თავზე მუზარადით[513]; შემოსილია სამეფო სამოსელით; გაწვდილ ხელში უჭირავს მშვილდ-ისარი; ყველაფერი ეს ჩასმულია წერტილების[514] ოთხკუთხედ ჩარჩოში[515]. ტაბ. XXIV, 407.

[507] BMC, Parthia, გვ. 172, ტაბ. XXVII, 19, 20; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 121, ტაბ. XVIII, 6.
[508] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; კიდეებდაკბილული, შემომტვრეული.
[509] ასეთია ძვ. ერ. დ. ფ. № 241.
[510] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია.
[511] BMC. Parthia, გვ. 172, № 111, ტაბ. XXVII, 21; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 115, № 17, ტაბ. XVIII, 10.
[512] ასეთივე უნდა იყოს ძვ. ერ. ძ. ფ. № 182, მხოლოდ მეორე მხარე ძლიერ გაცვეთილია.
[513] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; ნაპირები დაკბილულია.
[514] BMC, Parthia, გვ. 173; № 114, ტაბ. XXVII, 22; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 122, № 30, ტაბ. XVIII, 7.
[515] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 186.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
408	ძვ. ერ. ძ. 166	2.09 10/12	როგორც № 396.	როგორც № 407, მხოლოდ არშაკს მარჯვენა ხელში პალმის ტოტი უჭირავს[516] და ჩასმულია წერტილების ოთხკუთხედ ჩარჩოში[517]. ტაბ. XXIV, 408.
409	ძვ. ერ. ძ. 174	0.97 9	როგორც № 396.	როგორც № 408, მხოლოდ მონეტის არეზე სიქიდან, პალმის ტოტი და ჩარჩო ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[518]. ტაბ. XXIV, 409.
410	ძვ. ერ. ძ. 184	0.99 9	როგორც № 409.	როგორ № 408.
411	ძვ. ერ. ძ. 428	1.30 11/12	როგორც № 396.	ფრთებგაშლილი არწივი მარცხნივ; ნისკარტში რაღაც საგანი უჭირავს[519]; მარჯვენა ფეხთან გვირგვინი უნდა იყოს[520]; წერტილების რკალის ნაწილია სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი[521]. ტაბ. XXIV, 411[522].
412	ძვ. ერ. ძ. 167	1.67 11	როგორც № 396.	გრიფონის(?) (ზღაპრული ცხოველის თავი) მარცხნივ[523]; ირგვლივ წერტილოვანი რკალი[524]. ტაბ. XXIV, 412[525].
413	ძვ. ერ. დ. 243	0.91 9	როგორც № 396, მხოლოდ სიქიდან მონეტის არეზე ქვედა ყბა არ არის მოხვედრილი.	ოთხკუთხედ ჩარჩოში მარჯვნივ მიმართული ცხენის თავია ჩასმული[526].
414	ძვ. ერ. დ. 240	1.19 9/12	როგორც № 396.	როგორც № 413.
415	ძვ. ერ. ძ. 572	1.27 12/13	როგორც № 396, მხოლოდ სიქიდან მონეტის არეზე სახე და რკალი ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[527].	ამფორა, წერტილების ოვალურ ჩარჩოში ჩასმული[528]. ტაბ. XXIV, 415.

516 უსწორმასწორო ნაპირები, ორგან ამოგლეჯილი.

517 BMC, Parthia, გვ. 173, № 121, ტაბ. XXVII, 23; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 122, № 32, ტაბ. XVIII, 8.

518 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

519 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

520 BMC, Parthia, გვ. 174, № 130, ტაბ. XXVIII, 1.

521 დაახლოებით ასეთი უნდა იყოს გ. ფ. № 730.

522 ტაბულაზე მხოლოდ ზურგის ფოტორეპროდუქციაა.

523 ორივე მხარე გაცვეთილია.

524 BMC, Parthia, გვ. 175, № 138, ტაბ. XXVIII, 3; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 125, № 62, ტაბ. XVIII, 23.

525 ტაბულაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა.

526 BMC, Parthia, გვ. 175, № 147, ტაბ. XXVIII, 5.

527 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

528 BMC, Parthia, გვ. 176, № 151, ტაბ. XXVIII, 6; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 126, № 72, ტაბ. XVIII, 28; ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 175, 185, 187, 193, დ. ფ. № 238, 239, 277.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
416	ძვ. ერ. ძ. 445	1.46 13	როგორც № 396.	როგორც № 415.
417	ძვ. ერ. ძ. 166	2.09 10/12	როგორც № 396.	ხელში უკავია ჰერკულესის კვერთხი (კადუცეუსი)[529]; წერტილების ოვალურ ჩარჩოში ჩასმული[530]. ტაბ. XXIV, 417[531].
418	ძვ. ერ. ძ. 181	0.91 12/13	როგორც № 396.	იგივე როგორც № 417, მხოლოდ ოთხკუთხედ ჩარჩოშია ჩასმული[532]. ტაბ. XXV, 418.
419	ძვ. ერ. ძ. 180	1.29 12	როგორც № 396.	სიუხვის ყანწი[533], ჩასმულია წერტილების ოვალურ[534] ჩარჩოში[535].
420	ძე. ერ. ძ. 171	1.04 11	როგორც № 419.	როგორც № 419
421	ძვ. ერ. ძ. 183	1.12 11	გაცვეთილია.	ბროწეული თუ სხვა რაღაცა ნაყოფი[536], წერტილების მრგვალ ჩარჩოშია ჩასმული[537].
422	ძვ. ერ. ძ. 189	1.53 8	როგორც № 396.	როგორც № 421.
423	ძვ. ერ. ძ. 194[538]	1.02 12	როგორც № 396.	გვირგვინი, დაფნისა უნდა იყოს[539]. ტაბ. XXV, 423[540].
424	ძვ. ერ. ძ. 191	0.87 8/10	როგორც № 396.	როგორც № 423.

ვოლოგეზ I (51—77/78)

ვერცხლი, ტეტრადრაქმა

425	ძვ. ერ. ძ. 418	13.96 26/27	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს უმშვენებს მოკლე, წერტილებით შედგენილი წვერი; პატარ-პატარა ხაზებით წარმოდგენილი გრძელი კულულები კისრამდეა დაფენილი; ორწყება ყელსაბამით; შემოსილია კირასით, რომლის	მეფე ზის სამეფო ტახტზე მარცხნივ, დიადემით; გრძელი სამოსით; მის წინ მდგომი ტიხე შემოსილია ქიტონითა და პეპლოსით; თავზე ადგია კოშკის მაგვარი თავსაბურავი; მარჯვენა ხელში პალმის ტოტი უჭირავს და მეფეს აწვდის;

[529] BMC, Parthia, გვ. 176, № 157, ტაბ. XXVIII, 7; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 125, № 69, ტაბ. XVIII, 27.
[530] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 192; დ. ფ. № 397.
[531] ტაბულაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა მოცემული.
[532] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[533] BMC, Parthia, გვ. 177, № 163; XXVIII, 8; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 125, ტაბ. XVIII, 26.
[534] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია; ნაპირამოგლეჯილი.
[535] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 177, 504.
[536] ორივე მხარე გაცვეთილია, უფრო მეტად წინა პირი.
[537] BMC, Parthia, გვ. 177, № 166, ტაბ. XXVIII, 10; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 125, № 64, ტაბ. XVIII, 24
[538] ორივე მხარე გაცვეთილია, უფრო მეტად წინა პირი.
[539] BMC, Parthia, გვ. 177, № 173, ტაბ. XVIII, 11; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 125, № 66, ტაბ. XVIII, 25.
[540] ტაბულაზე მხოლოდ ზურგის ფოტორეპროდუქციაა.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			საყელო და მხარი მოჩანს; რკალი ნაწილობრივ ჩანს[541].	ზემოთ, მათ შორის HOT[542] — 378, ე. ი. 66/67, შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ | ΣΥΕΡΓΕΤΟΥ; ქვემოთ ასოთა კიდურებიღა ჩანს; მარცხნივ უნდა იყოს — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XXV, 425.
			ვერცხლი, დრაჭმა	
426	ძვ. ერ. ძ. 444	3.74 19/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; (კისრამდეა გამოკვეთილი); სახეს უმშვენებს პარალელური ხაზებით შედგენილი და სამკუთხედად დალაგებული წვერი; გრძელი, მეტ-ნაკლებად ტალღოვანი და ბოლოში სწორედ შემოკვერცხილი თმა კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, რომელიც თავის უკან არის გამონასკული და სამი ბოლო დაბლა ეშვება; თმის ქვეშ მარცხენა ლოყასთან საყურე მოჩანს; ყელსაბამით; თანაბარი სიდიდის, ერთმანეთზე მიჯრილი წერტილების რკალი ნახევრად არის შემონახული.	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს; არშაკის წინ მონოგრამა Ā ზედწერილი[543] არშაკის ოთხივე მხარეს არის განლაგებული[544]: ზემოთ—ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. ტაბ. XXV, 426.
427	ძვ. ერ. ძ. 489	3.61 19/22	როგორც № 426.	როგორც № 426. ტაბ. XXV, 427.
428	გ. 9307[545]	3.70 19/21	როგორც № 426, მხოლოდ ოდნავ მოგრძო წვერით[546].	როგორც № 426. ტაბ. XXV, 428.
429	გ. 9313[547]	3.41 18/20	როგორც № 428.	როგორც № 426; მხოლოდ ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΙΑΝΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[548]. ტაბ. XXV, 429.

[541] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირგახეთქილი, დაკბილულია.
[542] BMC, Parthia, გვ. 185, № 60, ტაბ. XXIX, 5, მხოლოდ ჩვენს მონეტაზე თარიღი HOT- 378 არის.
[543] ზედწერილის ზოგი ასო დამახინჯებულია.
[544] BMC, Parthia, გვ. 186, № 66, ტაბ. XXIX, 6; Gardner, Arsaciden..., გვ. 50, № 28, ტაბ. V, 28.
[545] 1942 წ. სოფ. კლდეეთშია აღმოჩენილი; გ. ლომთათიძე, კლდეეთი..., გვ. 94.
[546] ნაპირებდაკბილულია.
[547] 1942 წ. კლდეეთში მეოთხე სამარხშია აღმოჩენილი.
[548] ნაპირებდაკბილულია.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
430	გ. 10014[549]	2.79 20/23	როგორც № 426.	როგორც № 426. ტაბ. XXV, 430.
431	გ. 10015[550]	2.95 18/20	როგორც № 426, მხოლოდ ოდნავ მოკლე წვერი განსხვავებულად არის დალაგებული[551].	როგორც № 426. ტაბ. XXV, 431.
432	ძვ. ერ. ძ. 91	3.59 19	როგორც № 426, მხოლოდ უფრო გრძელი წვერით[552].	როგორც № 426. ტაბ. XXV, 432.
433	ძვ. ერ. ძ. 93[553]	3.45 18	როგორც № 432, მხოლოდ წვერი უფრო გრძელი.	როგორც № 432. ტაბ. XXV, 433.
434	ძვ. ერ. ძ. 94[554]	3.51 19	როგორც № 432.	როგორც № 433. ტაბ. XXV, 434.
435	ძვ. ერ. ძ. 685	3.70 17	როგორც № 432.	როგორც № 432, მხოლოდ არშაკი ძლიერ სქემატურად არის წარმოდგენილი; მშვილდის ტართან ახალმთვარისმაგვარი ნიშანი თუ მშვილდის ტარის გაგრძელებაა[555]. ზედწერილი: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΙΑΝ...; ...ΙΧΛΙΟΥ; ... ΠΙΦΑΝΟ. ტაბ. XXV, 435.
436	ძვ. ერ. ძ. 686[556]	3.30 16	როგორც № 435.	როგორც № 426. ტაბ. XXV, 436.
			სპილენძის მონეტები	
437	ძვ. ერ. ძ. 198	0.78 8/10	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი, კისრამდე დაფენილი ხვეული თმა; დიადემით; გაცვეთილი წერტილების რკალი სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[557].	ცხენის თავი მარჯვნივ; წინ — Α წერტილების რკალი სიქიდან მონეტის არეზე პატარა ნაწილი მოხვედრილა[558].
438	ძვ. ერ. ძ. 197	1.05 10	როგორც № 437.	როგორც № 437, მხოლოდ მონოგრამის ზედა ჯიდურებიღა ირჩევა[559].

[549] 1939 წ. მცხეთაში, სამთავროს № 159 კრამიტსამარხშია აღმოჩენილი.
[550] 1939 წ. მცხეთაში იმავე სამარხშია აღმოჩენილი.
[551] ორივე მხარე გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია.
[552] BMC, Parthia, გვ. 187, № 72, ტაბ. XXIX, 7.
[553] ნაპირებდაკბილულია.
[554] ნაპირებდაკბილულია; ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 90; 92; დ. ფ. № 180, 181.
[555] ორივე მხარე, ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირამოგლეჯილია.
[556] ორივე მხარე გაცვეთილი, იქნებ ყალბია.
[557] BMC, Parthia..., გვ. 184, № 51, ტაბ. XXIX, 4; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 129, № 12, ტაბ. XIX, 5.
[558] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[559] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

№№ ოქრო	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
439	ძვ. ერ. ძ. 687	1.27 9	როგორც № 437.	ათინას (?) გამოსახულება მუხლებზევით პირდაპირ იყურება მარჯვნივ; მარჯვენა ხელში შუბი უნდა ეჭიროს, მარცხენაში კი ფარი; ორივე, სიქიდან მონეტის არეზე ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[560]; ყველაფერი ეს ჩასმულია ოთკუთხა ჩარჩოში[561].
440	ძვ. ერ. ძ. 196	1.37 10	როგორც № 437.	ჰერკულესის კვერთხი[562] (კადუცეუსი) ფრთებით (?) ოვალურ ჩარჩოშია ჩასმული[563].

ვარდან II (55)

ᲕᲔᲠᲪᲮᲚᲘ, ᲓᲠᲐᲯᲛᲐ

441	ძვ. ერ. ძ. 490	3.69 19/22	მეფის ბიუსტი პირდაპირ; სახეს უმშვენებს გრძელი ულვაში და მოკლე წვერი[564], შუბლზე მეშეჭი; სამწყება ყელსაბამით; დიადემიანი მუზარადი, რომელიც რქის მსგავსი ორნამენტით არის შემკული; სამოსის მხოლოდ სამხრეები ჩანს; თავის აქეთ-იქით თითო ექვსქიმიანი ვარსკვლავი; მსხვილი წერტილების რკალი სანახევროდ არის შერჩენილი[565].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს; წინ, მშვილდის ქვემოთ — Ā შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა ქველმოქმედისა თუ კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XXVI, 441.
442	ძვ. ერ. ძ. 95	3.82 18/20	როგორც № 441.	როგორც № 441, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული, თუ გადაჭედილია[566]. ტაბ. XXVI, 442.
443	ძვ. ერ. ძ. 96	3.69 19/20	როგორც № 441, მხოლოდ მუზარადს მონეტის რკალი ეხება[567].	როგორც № 441. ტაბ. XXVI, 443.

560 BMC, Parthia, გვ. 187, № 73, ტაბ. XXIX, 8.
561 ორივე მხარე გაცვეთილია.
562 BMC, Parthia, გვ. 189, № 92, ტაბ. XXIX, 14.
563 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, უფრო მეტად წინა პირი.
564 Gardner, ... Parthia coinage, გვ. 51, № 3, ტაბ. VI, 3; BMC, Parthia, გვ. 190, № 2, ტაბ. XXIX, 16; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 131, № 7, ტაბ. XIX, 10.
565 ნაპირებდაკბილულია.
566 ნაპირი ერთგან ამოგლეჯილია.
567 ერთგან გახვრეტილია.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
444	ძვ. ერ. ძ. 97	3.79 18/20	როგორც № 443, მხოლოდ მუზარადი ოდნავ უფრო მაღალია[568].	როგორც № 441. ტაბ. XXVI, 444.
445	ძვ. ერ. ძ. 552	3.41 19/22	როგორც № 441, მხოლოდ ვარსკვლავები მხრებთან არის ამოკვეთილი[569].	როგორც № 441. ტაბ. XXVI, 445.
446	ძვ. ერ. ძ. 563[570]	3.53 21/22	როგორც № 441.	როგორც № 441, მხოლოდ შტამპი ორჯერ უნდა ჰქონდეს დაკრული[571]. ტაბ. XXVI, 446.
			სპილენძის მონეტები	
447	ძვ. ერ. ძ. 204	1.30 10/11	მეფის ბიუსტი პირდაპირ დიადემიანი მუზარადით, რომლისაგანაც აქეთ-იქით ყურებთან საფარებია დაშვებული; ორწყება ყელსაბამით; თავის აქეთ-იქით თითო ვარსკვლავი; სამეფო სამოსის საყელო ირჩევა[572].	შიშველი ადამიანის (შეიძლება ზევსი იყოს) ქანდაკება მარჯვნივ, მარცხენა ხელში არწივი უჭირავს სამსხვერპლოს სვეტზე ხელდაყრდნობით; ყველაფერი ეს ჩასმულია ოთხკუთხა ჩარჩოში[573]. ტაბ. XXVI, 447.
448	ძვ. ერ. ძ 206	1.73 10/12	როგორც № 447.	როგორც № 447, მხოლოდ ოვალურ ჩარჩოში ჩასმული სანახევროდ არის შენახული[574]. ტაბ. XXVI, 448.
449	ძვ. ერ. ძ. 205[575]	0.82 9/10	როგორც № 448.	როგორც № 448.
450	ძვ. ერ. ძ. 207[576]	1.43 9/10	როგორც № 448.	როგორც № 448. ტაბ. XXVI, 450.
451	ძვ. ერ. ძ. 202[577]	1.85 11/13	როგორც № 447.	როგორც № 447.
452	ძვ. ერ. ძ. 203[578]	1.11 9/12	როგორც № 447.	როგორც № 447.
			ჰაკორ II (77/78—109/10?)	
			სპილენძის მონეტა	
453	ძვ. ერ. ძ. 208[579]	1.25 12	გაცვეთილი.	ტიქეს თავი მარჯვნივ; მაღალი ქონგურებიანი თავსაბურავით[580].

[568] წინა პირი ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[569] ნაპირები დაკბილული და ამოგლეჯილი.
[570] ნაპირებდახეთქილი, დაკბილულია.
[571] ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 98; დ. ფ. № 182, 183. (183 პერანგის მაჯების დასამაგრებლად არის გამოყენებული).
[572] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; ნაპირები უსწორმასწორო, დაკბილულია.
[573] BMC, Parthia..., გვ. 191, № 10, ტაბ. XXIX, 17; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 131—132, № 8, ტაბ. XIX, 11.
[574] გაცვეთილი, ნაპირები დაკბილულია.
[575] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, უსწორმასწორო ნაპირებით.
[576] უსწორმასწორო ნაპირები.
[577] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი; ნაპირები დაკბილული, უსწორმასწოროა.
[578] ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია; ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ № 199, 200, 204; დ. ფ. № 244.
[579] ორივე მხარე გაცვეთილია, უფრო მეტად შუბლი, ამის გამო მონეტის ფოტორეპროდუქციის დამზადება ვერ მოხერხდა.
[580] BMC, Parthia, გვ. 196, № 24, ტაბ. XXX, 6.

№№ ოქრო	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ოსრო (106/07 ან 109/10—130?)	
			ვერცხლი, დრაჭმა[581]	
454	ძვ. ერ. ძ. 99	3.21 19	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს უმშვენებს პარალელური ხაზებით შედგენილი გრძელი წვერი; თმა ზევით და მარჯვენა ყურთან ვარდულის მსგავსად არის დალაგებული; დიადემა, რომლის ორი ტოტი თავის უკან ჰაერში ფრიალებს, სამი კი დაბლაა დაშვებული, სამწყება ყელსაბამით; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს[582].	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს; მშვილდის ქვემოთ Ⱥ შემოწერილია: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ[583], ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა, კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XXVI, 454.
			სპილენძის მონეტა	
455	ძვ. ერ. ძ. 209[584]	1.27 10/11	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი წვერით; თმა თავზე და მარჯვენა ყურთან ვარდულის მსგავსად არის დალაგებული; დიადემით; (?) მსხვილი წერტილების რკალის პატარა ნაწილია შერჩენილი[585].	ფრთოსანი გრიფონი მარჯვნივ, თითქოს გადასახტომად არის მომზადებული; წერტილების რკალის ზემოთა ნაწილი ირჩევა[586].
			ვოლოგეზ II (77/78—146/47)	
			ვერცხლი, დრაჭმა	
456	ძვ. ერ. ძ. 100	3.75 20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახეს უმშვენებს მოკლე პარალელური ხაზებით შედგენილი და ოდნავ სამკუთხად დალაგებული წვერი[587]; საყურითა და სამწყება ყელსაბამით; თავზე ადგია დიადემითა და პატარა თავმოხრილი (კაუჭა) ორნამენტით შემკული მუზარადი (ერთი ასეთი ორნამენტი მარჯვენა	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს, მშვილდის ქვემოთ — Ⱥ ზედწერილი: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΒΑΣΙΛΕΩΝ; მარჯვნივ — ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛ-

[581] ოსროს ტეტრადრაქმა ცნობილი არ არის.

[582] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ერთგან გახვრეტილია.

[583] Gardner, დასახ. ნაშრომი, გვ. 54, № 21, ტაბ. VI, 21; BMC, Parthia, გვ. 205, № 3, ტაბ. XXXI, 8; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ 153, № 25, ტაბ. XXII, 4.

[584] ორივე მხარე გაცვეთილია, ნაპირები დაკბილული.

[585] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 283.

[586] BMC, Parthia, გვ. 208, № 25, ტაბ. XXXII, 5; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 152, № 21, ტაბ. XXII, 1.

[587] BMC, Parthia, გვ. 213, № 32, ტაბ. XXXII, 11; ასეთივე მონეტას ა. პეტროვიჩი (დასახ.ნაშრ., გვ. 140, № 31, ტაბ. XX, 11); ბ. გარდნერი (დასახ. ნაშრ., გვ. 56, № 5, ტაბ. VII, 5) ვოლოგეზ III მიაკუთვნებენ.

№№ ზე რიგ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			ყურთან არის გამოსული) წერტილების რკალის ზემო ნახევარია სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი.	ΑΠΝΟΣ, ე. ი. მეფეთა მეფისა, არშაკისა კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XXVI, 456.
457	ძვ. ერ. ძ. 101[588]	3.60 20	როგორც № 455.	როგორც № 456. ტაბ. XXVI, 457.
458	ძვ. ერ. ძ. 419[589]	3.64 19/22	როგორც № 456.	როგორც № 456. ტაბ. XXVI, 458.
			სპილენძის მონეტები	
459	ძვ. ერ. ძ. 210	1.45 10	მეფის თავი მარცხნივ; წვერ-ულვაშით. თავზე დიადემიანი მუზარადი, რომელიც მონეტის არეზე სიქიდან ნაწილობრივ არის მოხვედრილი[590].	ფრთებგაშლილი არწივი დგას მარცხნივ; ნისკარტში გვირგვინი უნდა ეჭიროს; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შემონახული[591].
460	ძვ. ერ. ძ. 211[592]	1.37 10	როგორც № 459.	როგორც № 459, მხოლოდ არწივს ნისკარტი თავისუფალი აქვს[593].
			ვოლოგეს II ?	
			სპილენძის მონეტა	
461	ძვ. ერ. ძ. 453	3.73 15/16	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, პარალელურ ხაზებად დალაგებული გრძელი წვერით; დიადემითა და ორნამენტით შემკული მუზარადით; საყურით[594].	ტიხეს ბიუსტი მარჯვნივ; თავზე მაღალი მუზარადი ადგია, სამოსელის საყელოს ზოლები მოჩანს; წერტილების რკალი სანახევროდ არის შერჩენილი[595]. ტაბ. XXVI, 461.
			მითრიდატე IV (130—147)	
			ვერცხლი, დრაჰმა. ბერძნულ-ფალაური ზედწერილით	
462	გ. 9126[596]	2.99 18/20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახე შემოსილია წერტილებით შედგენილი ულვაშითა და გრძელ პარალელურ ხაზებად დალაგებული წვერით[597]; მეტ-ნაკლებად ტალღოვანი და ბოლო სწო-	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ[598]; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს; წინ, მშვილდის ქვემოთ — Ā დამახინჯებული ზედწერილი[599].

588 ნაპირებდაკბილული.
589 ნაპირებდაკბილული.
590 ორივე მხარე გაცვეთილი, ნაპირები დაკბილული და უსწორმასწოროა.
591 BMC, Parthia, გვ. 214, № 40, ტაბ. XXXII 13, 14.
592 ორივე მხარე გაცვეთილია.
593 ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 497 მხოლოდ ზურგის გამოსახულება კარგად ვერ ირჩევა.
594 ორივე მხარე გაცვეთილი, ნაპირები დაკბილულია.
595 BMC, Parthia, გვ. 216, № 49, ტაბ. XXXIII, 3.
596 1936 წ. სოფ. ნიჩბისში აღმოჩენილ სამარხიდან არის.
597 წვერზე ხაზები წვრილი ღარებით დაუდის - თუ დასერილია.
598 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირებდაკბილულია.
599 BMC, Parthia, გვ. 217, № 1, ტაბ. XXXIII, 6.

№№ ნიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			რად მოკვეთილი თმა, კისრამდეა დაფენილი; დიადემით, რომლიდანაც თავის უკან სამი ბოლო დაბლა ეშვება; თანაბარი სიდიდის ერთმანეთზე მჭიდროდ მიჯრილი წერტილების რკალი სანახევროდ არის შერჩენილი.	ოთხივე მხარეს არის შემოწერილი: ზევით — ფალაურათ მეფე მითრიდატე; მარჯვნივ ⊐ΛΠΛ⊢ΛΕ; ქვემოთ — ⊐ΛΠ⊢ΛΝ; მარცხნივ—ΛΠΛΝ⊐Γ უნდა იყვეს ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, ე. ი. მეფეთა მეფისა არშაკისა, კეთილმოქმედისა, სამართლიანისა, დამხმარისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XXVI, 462.
463	ძვ. ერ. ძ. 550	3.62 21/23	როგორც № 462, მხოლოდ საყურით; წვერი ხუთი შვეული ხაზით არის შედგენილი; ორწყება ყელსაბამით; წერტილების რკალის ქვედა ნაწილი სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი არ არის[600].	როგორც № 462, მხოლოდ ΒΑΣΙΛΕΩ... | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΙΑΝΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ...ΗΧΟ...[601]. ტაბ. XXVI, 463.
464	ძვ. ერ. ძ. 492	3.43 19/20	როგორც № 463.	როგორც № 463.
465	ძვ. ერ. ძ. 104	2.99 18	როგორც № 463.	როგორც № 463.
466	ძვ. ერ. ძ. 103	3.48 19	როგორც № 462.	ისეთივე, როგორც № 462, მხოლოდ, თითქოს უფრო მეტად სტილიზებულია[602]. ტაბ. XXVI, 466.
467	ძვ. ერ. ძ. 102	3.53 17	როგორც № 466.	როგორც № 466, მხოლოდ არშაკის სახის წინ ახალი მთვარის მსგავსი ნიშანი[603]. ტაბ. XXVII, 467.
			ფალაური წარწერით	
468	ძვ. ერ. ძ. 420[604]	3.52 17/19	როგორც № 463, მხოლოდ სამწყება ყელსაბამით.	არშაკის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 463, მხოლოდ მეფის სახელი ფალაურით, ეპიტეტი კი ძლიერ დამახინჯებული ბერძნულით[605]. ტაბ. XXVII, 468.

[600] BMC, Parthia, გვ. 218, № 8, ტაბ. XXXIII, 8.

[601] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 184, 212.

[602] P. Gardner, Parthia coinage, გვ. 55, № 25, ტაბ. VI, 25; BMC, Parthia, გვ. 219, № 20, ტაბ. XXXIII, 10.

[603] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

[604] ნაპირებდაკბილულია.

[605] Gardner, Parthia coinage, გვ. 55, № 22, ტაბ. VI, 22. BMC, Parthia, გვ. 219, № 25, ტაბ. XXXIII, 11; A. Petrowicz, Arsaciden..., გვ. 155, № 11, ტაბ. XXII, 9, 10.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			სპილენძის მონეტები	
469	ძვ. ერ. ძ. 212	0.77 10/11	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელ წვერულვაშიანი; თვლებით შემკული დიადემით; სამოსის საყელო ირჩევა; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შემორჩენილი[606].	რქოსანი ცხვარი (?) წევს მარჯვნივ; მარცხნივ ზემოთ Ⱥ წერტილოვანი რკალის პატარა ნაწილი ჩანს[607].
470	ძვ. ერ. ძ. 214	1.37 10/11	როგორც № 469.	მარჯვნივ მიმართული მწოლიარე რქოსანი ცხოველი — ცხვარი (?) წინ Ⱥ, უკან რაღაცა საგანი თუ ნიშანია. ტაბ. XXVII, 470.
			ვოლოგეზ III (147/48—191) ვერცხლი, დრაჰმა	
471	ძვ. ერ. ძ. 105[608]	3.74 20	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; სახე შემკულია გრძელი წვერ-ულვაშით (ულვაში წერტილებით, ხოლო წვერი შვეულად დალაგებული ხაზებით არის წარმოდგენილი); თავზე ადგია თვლებითა და დიადემით შემკული მუზარადი; დიადემა უკან არის განასკული და სამი ბოლო დაბლა ეშვება; საყურით; სამწყება ყელსაბამით; რკალი მძივისებრ ასხმული წერტილებისა.	არშაკი ზის სამეფო ტახტზე მარჯვნივ[609]; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი უჭირავს[610]; არშაკის წინ, მშვილდის ქვემოთ Ⱥ ზედწერილი ფალაურითა და ძლიერ დამახინჯებული ბერძნულით; პირველი სტრიქონი ფალაურათ მეფე ვოლოგეზი; ბერძნულად უნდა იყოს: ზემოთ — ΒΑΣΙΛΕΩΝ[611]; მარჯვნივ ΑΡΣΑΚΟΥ; ქვემოთ — ΕΥ-ΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; მარცხნივ — ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ, ე. ი მეფისა არშაკისა, ქველმოქმედისა სამართლიანისა, გამოჩენილისა, ბერძენთა მოყვარულისა. ტაბ. XXVII, 471.
472	ძვ. ერ. ძ. 107	3.75 19	როგორც № 470, მხოლოდ წვერი მონეტის კიდით თითქოს გადაკვეთილია[612].	როგორც № 471, მხოლოდ ზედწერილი ძლიერ დამახინჯებულია. ტაბ. XXVII, 472.

606 ორივე მხარე გაცვეთილია; უსწორმასწორო ნაპირებით.
607 BMC, Parthia, გვ. 223, № 60, ტაბ. XXXIII, 22, 23.
608 ნაპირები დახეთქილი (3).
609 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 188.
610 BMC, Parthia, გვ. 231, № 60, ტაბ. XXIV, 7.
611 ასოები წერტილებისა და ხაზებისაა, დამახინჯებულია.
612 ნაპირები დაკბილულია.

№	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
473	ძვ. ერ. ძ. 109	3.76 10/17	როგორც № 471, მხოლოდ მუზარადის სამკაულის თვლებში თითქოს ძაფია გაყრილი.	როგორც № 471, მხოლოდ ზედწერილი ძლიერ დამახინჯებულია[613]. ტაბ. XXVII, 473.
474	ძვ. ერ. ძ. 110	3.77 18	როგორც № 471.	როგორც № 473, მხოლოდ როგორც გამოსახულება, ისე ზედწერილი ძლიერ სტილიზებულია[614]. ტაბ. XXVII, 474.
475	ძვ. ერ. ძ. 106[615]	3.77 17	როგორც № 471.	როგორც № 472. ტაბ. XXVII, 475.
476	ძვ. ერ. ძ. 491[616]	3.64 19	როგორც № 471.	როგორც № 471. ტაბ. XXVII, 476.
477	ძვ. ერ. ძ. 619[617]	3.72 18/10	როგორც № 471.	როგორც № 471. ტაბ. XXVII, 477.
478	ძვ. ერ. ძ. 553[618]	3.82 20/23	როგორც № 478.	როგორც № 473. ტაბ. XXVII, 478.
479	ძვ. ერ. ძ. 573[619]	3.70 18/19	როგორც № 471.	როგორც № 471, მხოლოდ არშაკის სტილიზებული გამოსახულება განსხვავებულია[620]. ტაბ. XXVII, 479.
480	ძვ. ერ. ძ. 618[621]	3.80 19.20	როგორც № 472.	როგორც № 472. ტაბ. XXVII, 480.
481	ძვ. ერ. ძ. 421	3.60 19/20	როგორც № 471.	როგორც № 471. ტაბ. XXVII, 481.
482	ძვ. ერ. ძ. 108[622]	3.64 19	როგორც № 471.	როგორც № 471. ტაბ. XXVIII, 482.

სპილენძის მონეტა

483	ძვ. ერ. ძ. 213	4.12 15	მეფის ბიუსტი მარცხნივ, გრძელ წვერულვაშიანი; თავზე ფრთით შემ-	ქალაქის მფარველის (?) ბიუსტი მარჯვნივ; მაღალი დაფანჯრული (კოშ-

[613] გადაჭედილია თუ ორჯერ არის შტამპი დაკრული.
[614] ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[615] ნაპირები დაკბილულია.
[616] ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირებდახეთქილია.
[617] ნაპირები დაკბილულია.
[618] ნაპირებდაკბილული, ორგან ამოგლეჯილია.
[619] გადაჭედილია თუ ორჯერ არის შტამპი დაკრული; ნაპირებდაზიანებული, კიდე გახეთქილია.
[620] ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199.
[621] ნაპირებდაკბილული, ოთხგან ამოგლეჯილია.
[622] ნაპირებდახეთქილი; ბეჭედი ორჯერ არის დაკრული; ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 201.

№№ ნუმ.	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			კული მუზარადი ადგია; ყელსაბამით; სახის წინ თარიღი[623] ΕΟΥ-475 ე. ი. 167/168 წწ.; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შემონახული[624].	კის მსგავსი) მუზარადით; სახის წინ Λ ტაბ. XXVIII, 483.

ვოლოგეზ IV (191—207/08?)

ვერცხლი, ტეტრადრაქმა[625]

484	ძვ. ერ. ძ. 495	14.34 25	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელ წვერულვაშიანი; თმა წერტილებით არის წარმოდგენილი, ყურთან ვარდულის მსგავსად დალაგებული; დიადემით, რომლის სამი ბოლო თმის ვარცხნილობის ქვეშ გამოდის და დაბლა ეშვება; ორწყება ყელსაბამით; მოოქვილი საყელოს ერთი ზოლი ირჩევა; წერტილების რკალის პატარა ნაწილია სიქიდან მონეტის არეზე მოხვედრილი[626].	მეფე ზის მარცხნივ, მის წინ მდგომი ქალაქის მფარველი (ტიხე) აწვდის დიადემას? მეფე მუზარადით განიერი შარვლითა და ტუნიკით; ხმალი უნდა ეპიროს, ქალაქის მფარველი (ტიხე) შემოსილია ქიტონითა და პეპლოსით; თავზე ადგია მუზარადი(?); მარჯვენა ხელში დიადემა უჭირავს, მარცხენაში — სკიპტრა; ზემოთ მათ შორის — Ι(?)Φ[627] — 510, ე. ი. 198/199 წწ. ზედწერილიდან ირჩევა ...ΔΠΤ(?)... ΠΚΑ... და ზოგი ასოს კიდურები. ტაბ. XXVIII, 484.
485	ძვ. ერ. ძ. 215[627ა]	13.32 24/29	როგორც № 484.	როგორც № 484.

ვოლოგეზ V (207/08—221/22)

ვერცხლი, დრაქმა

486	ძვ. ერ. ძ. 114[628]	3.72 18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; პარალელური ხაზებით შედგენილი, სამკუთხად დალაგებული გრძელი წვერ-ულვაში; დიადემითა და თვლებით შემკული მუზარადით; ორი წყება ყელსაბამით, თავის უკან ფალაურით: ვოლოგეზ; ყველაფერს შემოვლებული აქვს მსხვილი წერტილების რკალი, რომელიც ერთგან წვერის ბოლოთია გადაკვეთილი[629].	არშაკის სქემატური გამოსახულება, ზის ტახტზე მარჯვნივ[630]; გაწვდილ ხელში მშვილდ-ისარი აქვს მომარჯვებული, არშაკის წინ მშვილდის ქვემოთ Λ ფალაურათ მეფე ვოლოგეზ, ბერძნულად კი უნდა იყოს ΒΑΕΙΛΕΩΝ | ΑΡΣΑΚΟΥ. ტაბ. XXVIII, 486.

623 BMC, Parthia, გვ. 233, № 73, ტაბ. XXXIV, 10.
624 ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირები უსწორმასწოროა.
625 ყალბია.
626 ორივე მხარე გაცვეთილია; უსწორმასწორო ნაპირებით.
627 BMC, Parthia, გვ. 238, № 11.
627ა დავერცხლილი სპილენძი ყალბია?
628 ნაპირი ერთგან გახეთქილია.
629 ასეთივეა ძვ. ერ. ძ. ფ. № 574; დ. ფ. № 200, 202.
630 BMC, Parthia, გვ. 243, № 20, ტაბ. XXXVI, 3.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
487	ძვ. ერ. ძ. 86[631]	3.69 20	როგორც № 486.	როგორც № 486. ტაბ. XXVIII, 487.
488	ძვ. ერ. ძ. 112	3.41 19/20	როგორც № 486, მხოლოდ სიქიდან მონეტის არეზე წერტილოვანი რკალის ქვედა ნაწილი არაა მოხვედრილი.	როგორც № 486, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული[632]. ტაბ. XXVIII, 488.
489	ძვ. ერ. ძ. 111	3.28 18/20	როგორც № 488, მხოლოდ რკალის ნაწილი აკლია.	როგორც № 486, მხოლოდ ზედწერილის ზოგი ასოს კიდურებიღა ირჩევა[633]. ტაბ. XXVIII, 489.
490	ძვ. ერ. ძ. 113	3.81 18/19	როგორც № 486, მხოლოდ წვერი მონეტის კიდით არის გადაკვეთილი; ყელსაბამი სამწყებაა[634].	როგორც № 486. ტაბ. XXVIII, 490.
491	ძვ. ერ. ძ. 422	3.60 20/21	როგორც № 486, მხოლოდ ყელსაბამი სამხაზოვანია[635].	როგორც № 486. ტაბ. XXVIII, 491.
492	ძვ. ერ. ძ. 493[636]	3.35 18	როგორც № 486.	როგორც № 486. ტაბ. XXVIII, 492.
493	ძვ. ერ. ძ. 494[637]	3.75 18	როგორც № 489.	როგორც № 489. ტაბ. XXVIII, 493.
494	ძვ. ერ. ძ. 620[638]	3.59 18/19	როგორც № 486.	როგორც № 486. ტაბ. XXVIII, 494.
495	ძვ. ერ. ძ. 621[639]	3.65 20	როგორც № 486, მხოლოდ თავის უკან ამოკვეთილ ნიშნებში სხვაობა შეიმჩნევა.	როგორც № 493, მხოლოდ არშაკი რამდენიმე ხაზით არის გადმოცემული; დამახინჯებული ზედწერილი წერტილებით არის შესრულებული[640]. ტაბ. XXVIII, 495.
			სპილენძის მონეტა	
496	ძვ. ერ. ძ. 216	0.80 9	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი წვერით; დიადემიანი მუზარადით[641].	ფრთებგაშლილი არწივი მარცხნივ[642].

631 ნაპირებდაზიანებული, დახეთქილი, წერტილების რკალი შიგადაშიგ ნაკლოვანია.
632 ზურგი გაცვეთილია, ნაპირები უსწორმასწორო.
633 ნაწალობრივ გაცვეთილი, ნაპირებამოგლეჯილია.
634 კიდეები დაკბილულია.
635 კიდეებამოგლეჯილი, ზედწერილი დამახინჯებულია.
636 ყალბი უნდა იყოს(?).
637 კიდეებდაკბილულია.
638 კიდეებდახეთქილი; ზურგზე ჭობოსანის მსგავსი იარაღის კვალი ირჩევა.
639 კიდეებდაკბილულია.
640 BMC, Parthia, გვ. 244, № 32, ტაბ. XXXVI, 4.
641 გაცვეთილია.
642 BMC, Parthia, გვ. 245, № 39, ტაბ. XXXVI, 6.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			არტაბან V (213—227)	
			ვერცხლი, დრაჰმა	
497	ძვ. ერ. ძ. 116[643]	3.55 18	მეფის ბიუსტი მარცხნივ; გრძელი სამკუთხედად დალაგებული წვერი, პარალელური ხაზებით არის შესრულებული; თავზე დიადემითა და თვლებით შემკული მუზარადი ადგია; სპირალური ყელსაბამით; წვრილი წერტილების რკალი ნაწილობრივ გაცვეთილია[644].	ძლიერ სქემატურად, სულ ორი ხაზით წარმოდგენილი არშაკი ზის ტახტზე მარჯვნივ; გაწვდილ ხელში მშვილდისარი უჭირავს; არშაკის წინ, მშვილდის ქვევით A-ს ნაცვლად[645] Λ ძლიერ დამახინჯებული ზოგიერთი ასოს კიდური ირჩევა. ტაბ. XXIX, 497.
498	ძვ. ერ. ძ. 117[646]	3.75 19	როგორც № 497.	როგორც № 497. ტაბ. XXIX, 298.
499	ძვ. ერ. ძ. 118	3.69 19	როგორც № 497.	როგორც № 497, მხოლოდ შტამპი თითქოს ორჯერ არის დაკრული[647]. ტაბ. XXIX, 499.
500	ძვ. ერ. ძ. 119[648]	3.19 18	როგორც № 497.	როგორც № 497. ტაბ. XXIX, 500.
501	ძვ. ერ. ძ. 423[649]	3.82 18	როგორც № 497.	როგორც № 497. ტაბ. XXIX, 501.
502	ძვ. ერ. ძ. 576	3.51 18	როგორც № 497.	როგორც № 501, მხოლოდ ზედწერილის პირველ პწკარის ასოთა კონტურებიღა ჩანს[650]. ტაბ. XXIX, 502.
503	ძვ. ერ. ძ. 622	3.16 18/20	როგორც № 497.	როგორც № 497, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული[651]. ტაბ. XXIX, 503.

643 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილი, ნაპირები დაკბილულია.

644 BMC, Parthia, გვ. 247, № 1, ტაბ. XXXVI, 8; P. Gardner, Parthia coinage, გვ. 59, № 19, ტაბ. VII, 19.

645 ასეთივეა ძვ. ერ. დ. ფ. № 204, 205, 213.

646 ნაპირებდახეთქილია.

647 უსწორმასწორო ნაპირები, დახეთქილი; ერთგან გახვრეტილი; ზედწერილის ზოგი ასო თითქოს გაჭყლეტილია.

648 ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, კიდეები დახეთქილი, ზურგზე ნაკაწრები, შტამპი ორჯერ უნდა იყოს დაკრული.

649 ნაპირებდახეთქილია.

650 კიდეებდაზიანებული, ზურგზე იარაღის კვალი ირჩევა.

651 ნაპირები დახეთქილი და დაკბილულია.

№№ ნიმუშის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			სპილენძის მონეტები	
504	ძვ. ერ. ძ. 430	1. 46 9, 10	მეფის გამოსახულება მარცხნივ; წვერიანი; დიადემიანი მუზარადით[652].	მწოლიარე, რჩოსანი ცხოველი (შეიძლება ცხვარი იყოს) მარცხნივ; გარშემო წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ირჩევა[653]. ტაბ. XXIX, 504.
505	ძვ. ერ. ძ. 245	1. 91 10	როგორც № 504, მხოლოდ უფრო გრძელი წვერით[654].	როგორც № 504, მხოლოდ ოვალურ ჩარჩოშია ჩასმული.

[652] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.
[653] BMC, Parthia, გვ. 249, № 21, ტაბ.: XXXVI, 11.
[654] ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ბართული მონეტების ტოპოგრაფია[1]

1. 1850-იან წლებში გორის მიდამოებში აღმოჩნდა ძვ. წ. III ს. II ნახევრისა და II ს. დასაწყისის ბართული მონეტების განძი. მპოვნელს განძი ვაჭრისათვის მიუყიდია, ხოლო ამ უკანასკნელთან 1853 წ. ი. ბართლომეის 30 ცალი უნახავს და თავისი კოლექციისათვის რამდენიმე მონეტა შეუძენია[2].

2. დაახლოებით 1925 წ. გარდაბნის[3] რ-ის სოფ. დიღომთან, დიდგორის მთის ძირას, სამარხში აღმოჩნდა ბართული მონეტა[4].

მითრიდატე I (171—138)

3. გორის მიდამოებში აღმოჩენილი (დრო და პირობები ცნობილი არაა) მითრიდატე I-ის დრაქმა დაცულია გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, № 8065/1.

მითრიდატე II (123—88)

4. გორის მიდამოებში აღმოჩენილი (დრო და გარემოება ცნობილი არ არის) მითრიდატე II-ის დრაქმა დაცულია გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, № 8052/10.

5. 1925 წ. ნოემბერში, ჭუთაისის მიდამოებში აღმოჩენილი მითრიდატე II-ის დრაქმა დაცულია აკად. ნ. ბერძენიშვილის სახელობის ჭუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, № 4398.

6. 1951 წ. ზნაურის რ-ის სოფ. სხლითში აღმოჩენილი მითრიდატე II-ის დრაქმა დაცულია გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში.

7. 1967 წ. იანვარში, მცხეთაში, მიწის სამუშაოების შესრულებისას № 5 ქვევრსამარხში აღმოჩენილია მითრიდატე II-ის დრაქმა. დაცულია მცხეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში, № 9411.

არტაბან II (88—77)

8. 1938 წ. ნოემბერში, მცხეთაში საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ (აკად. ივ. ჯავახიშვილის საერთო ხელმძღვანელობით), სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე (ხელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი მ. ივაშჩენკო), № 5 თხრილიდან ამოყრილ მიწაში იპოვა არტაბან II-ის დრაქმა[5]. მონეტა დაცულია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების განძებისა და ცალკეულ აღმოჩენათა ფონდში[6], № 9960.

---

[1] ქრონოლოგიას ვიცავთ მეფობისა და მონეტათა მოპოვების მიხედვით.

[2] I. Bartholomaei, Lettres numismatiques et archeologiq. SPB, 1859, გვ. 23. Е. А. Пахомов, Монетные клады Азербайджана и других республик краев и областей Кавказа, вып. II, Баку, 1938, № 328; შემდეგ ყველგან Пахомов; А. Н. Зограф, Распространение находок античных монет на Кавказе, ТОНГЭ, I, Ленинград, 1945, стр. 64/65. № 80.

[3] აქ და შემდეგში 1966 წლის 15 იანვრისათვის მიღებული საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის მიხედვითაა მითითებული.

[4] Р. Р. Фасмер, Список монетных находок, Сообщение ГАИМК, I. Ленинград, 1926, стр. 288, № 6. Газета Рабочая Правда, Тбилиси, I—IV,1925, и Молот (Ростов Н/Д) 14. V. 1925 г.

[5] დ. კაპანაძე, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937—1951 წწ. ნუმიზმატიკური მონაპოვარი; მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. I, თბილისი, 1955; გვ. 85; ცხრ. III; Мисиве, Монетные находки Мцхетской экспедиции, ВДИ, № 1, 1955, стр. 165, таб. III; Пахомов, VII, 1742.

[6] საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების განძებისა და ცალკეულ აღმოჩენათა ფონდი — შემდეგში, ტექსტშიაც და სქოლიოშიაც აღნიშნული იქნება — სმგ.

9. 1940 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე, კულტურულ ფენაში აღმოჩენილია არტაბან II-ის დრაქმა[7].

10. 1951 წ. ივნისში, მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად, აღმოსავლეთით გათხრილ აკლდამაში, სხვა ძვირფას ინვენტართან და ნუმიზმატიკურ მასალასთან (ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის ქართული მინაბაძი, ერთი ოქროს ფირფიტა — ნამზადი?; რომაული აურეუსები და დენარები; ბოსფორის მონეტა და პართული დრაქმები) ერთად, აღმოჩენილი არტაბან II-ის ორი დრაქმა[8] დაცულია სმგ № 9219, 9266.

11. 1955 თუ 1956 წწ. ხაშურის რ-ის სოფ. ქემფერში, გოგოლასწყაროს შიდა მიდამოებში, მიწის გადაბრუნებისას, კოლმეურნე ალექსანდრე თევდორეს ძე ლომსაძემ 69/80 st სიღრმეზე აღმოაჩინა არტაბან II-ის დრაქმა, რომელიც გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს გადაეცა, საინვენტარო $№\frac{7552}{9}$.

12. 1958 წ. ხაშურის რ-ის სოფ. წრომში ნაპოვნი არტაბან II-ის დრაქმა გადაეცა გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს, საინვენტარო $№\frac{7613}{5}$.

13. 1969 წ. ნოემბერში, გურჯაანის რ-ის სოფ. შრომაში (ვაჩნაძიანი) აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის, კახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვ. ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი კ. ფიცხელაური) № 15 სამარხში აღმოჩენილი არტაბან II-ის დრაქმა, დაცულია გურჯაანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

სინათრუქი (77—70)

14. დაახლოებით 1924 წ. გარდაბნის რ-ის სოფ. დიღომში, მიკვლეულ სამარხში აღმოჩენილი სინათრუქის დრაქმა[9] დაცულია სმგ № 9348.

15. 1940 წ. სექტემბერში მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 209 ქვევრსამარხში, ინვენტართან ერთად, აღმოაჩინა სინათრუქის დრაქმა[10] დაცულია სმგ № 10030.

16. 1951 წ. ივნისში, მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად, აკლდამაში, ინვენტართან და მონეტებთან ერთად (№ 10), აღმოჩნდა სინათრუქის დრაქმა[11], დაცულია სმგ № 9220.

17. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის და სამხრეთ-ოსეთის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის ერთობლივი არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვ. პროფ. ო. ჯაფარიძე), 1951 წ. ზნაურის რ-ის სოფ. არკნეთში, ვასასწყაროს სამაროვანზე № 2 ორმოსამარხში, სხვა ინვენტართან და პართულ მონეტებთან ერთად აღმოჩენილი სინათრუქის 2 დრაქმა[12], ინახება სმგ. № 10075, 10076.

18. 1958 წ. ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნ. კანდიდატი ნ. ხოშტარია) მოპოვებული სინათრუქის დრაქმა დაცულია სმგ № 11126.

ფრაატ III (70—57)

19. 1934 წ. ქარელის რ-ის სოფ. აბისის მახლობლად მიწაში ნაპოვნი ფრაატ III-ის[13] დრაქმა დაცულია სმგ № 10586.

20. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის ჩრდილო უბანზე (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნიერებათა დოქტორი ალ. კალანდაძე), № 7 კრამიტსამარხში სხვა

---

[7] დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 85, ცხრ. III; П а х о м о в, VII, 1743.

[8] გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე, და ი. ც ი ც ი შ ვ ი ლ ი, ახალაღმოჩენილი აკლდამა მცხეთაში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XII, № 10, 1951, გვ. 646; დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 83; П а х о м о в, VII, 1738. დასახელებულ ავტორებს არტაბან II-ის მხოლოდ ერთი დრაქმა აქვთ მოხსენებული. მონეტების დაწვრილებით შესწავლის შემდეგ გამოირკვა, რომ აკლდამაში არტაბან II-ის ორი დრაქმა ყოფილა.

[9] ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, 1920-1924 წწ. საქართველოში აღმოჩენილი ზოგიერთი ნეკროპოლის დათარიღებისათვის, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, IV, 1928, გვ. 167.

[10] П а х о м о в, IV, 1940; დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, 29.

[11] გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე, და ი. ც ი ც ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 646; დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, დასახ. ნაშრ., გვ. 83; П а х о м о в, VII, 1738.

[12] ო. ჯ ა ფ ა რ ი ძ ე, არქეოლოგიური გათხრები სოფ. არკნეთში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 63, 1956, გვ. 197; П а х о м о в, IX, 2082.

[13] ა. ზ ო გ რ ა ფ მ ა (დასახ. ნაშრ., გვ. 64/65, № 85) გაიმეორა პახომოვის განსაზღვრა (იხ. П а х о м о в, III, 761) და მონეტა მანაც მითრიდატე II-სად მიიჩნია.

ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი ფრაატ III-ის დრაქმა[14], დაცულია სმგ № 9964.

21. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, სამთავროს სამაროვნის ჩრდილო უბანზე № 10 ქვევრსამარხში, სხვა ინვენტართან ერთად, აღმოაჩინა ფრაატ III-ის დრაქმა[15], რომელიც ინახება სმგ № 9965.

22. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 110 ქვევრსამარხში, ინვენტართან ერთად აღმოაჩინა ფრაატ III-ის დრაქმა[16]. მონეტა დაცულია სმგ № 9978.

23. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, სამთავროს სამაროვნის ჩრდილო უბანზე № 120 ორმოსამარხში, ინვენტართან ერთად აღმოაჩინა ფრაატ III-ის დრაქმა[17], რომელიც დაცულია სმგ № 9989.

24. 1951 წ. ივნისში, მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად, აკლდამაში, ინვენტართან და მონეტებთან ერთად აღმოჩენილი (№ 10) ფრაატ III-ის დრაქმა[18] ინახება სმგ № 9221.

25. 1951 წ. სამხრეთ-ოსეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის (№ 17) მიერ აღმოჩენილი ფრაატ III-ის დრაქმა[19] დაცულია სმგ № 10074.

მითრიდატე III (57—54)

26. 1951 წ. მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად, აკლდამაში (№ 10), აღმოჩნდა მითრიდატე III-ის 3 დრაქმა, ინახება სმგ № 9229, 9232, 9247.

27. 1955 წ. ივლისში, ჯავის რ-ის სოფ. სტირფაზში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის და სამხრეთ-ოსეთის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის ერთობლივი დაზვერვითი არქეოლოგიური სამუშაოების დროს, № 6 სამარხში სხვა ინვენტართან და მონეტებთან (ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის მინაბაძი, ავგუსტის დენარი) ერთად, აღმოჩნდა მითრიდატე III-ის დრაქმა[20].

ოროდ I (57—37)

28. კასპის რ-ნის სოფ. კოდისწყაროში ნაპოვნია (პოვნის დრო და გარემოება ცნობილი არაა) ოროდ I-ის დრაქმა[21].

29. 1900-იან წლებში, გორის მიდამოებში, სამხედრო დანიშნულებისათვის მიწის თხრის დროს აღმოჩენილ განძში, სხვა ინვენტართან ერთად, ნაპოვნი იყო ოროდ I-ის დრაქმა[22].

30. 1935 წ. გარდაბნის რ-ის სოფ. კოჯრის მახლობლად, ჭოროღლის ციხის ნანგრევებში ნაპოვნი ოროდ I-ის დრაქმა[23], ი. თოფურიამ 1937 წ. შემოწირა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს, დაცულია სმგ № 1864.

31. 1938 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის ჩრდილო უბანზე, № 6 ქვევრსამარხში, სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი ოროდ I-ის ორი დრაქმა[24] დაცულია სმგ № 9941, 9942.

32. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის ჩრდილო უბანზე, № 120 ორმოსამარხში, აღმოაჩინა ოროდ I-ის დრაქმა[25], რომელიც დაცულია სმგ № 9988.

33. 1939 წ. კასპის რ-ის სოფ. კავთისხევის მიდამოებში, თვალადის ხევთან, სახლის საძირკვლის ჩადგმის დროს წასწყდომიან სამარხს, რომელშიც აღმოჩენილა ოროდ I-ის ორი დრაქმა[26]. დაცულია სმგ № 10160, 10161.

---

[14] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ., ნაშრომი, ცხრ. I, № 9.

[15] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 10.

[16] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 17.

[17] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 20.

[18] გ. ლომთათიძე, ირ. ციციშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 646; Пахомов, VII, 1738; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 83.

[19] ო. ჯაფარიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 197; Пахомов, IX, 2082.

[20] ო. ლორთქიფანიძე, ანტიკური სამყარო და ქართლის სამეფო (იბერია), თბილისი, 1968, გვ. 57, სქ. 194; Б. В. Техов, О монетах античной эпохи Известия Юго-Осетинского научно-исследовательского института, вып. X, 1960.

[21] ბუნდოვანი ცნობით, თითქოს, განძი უნდა ყოფილიყო.

[22] Р. Р. Фасмер, Список монетных находок, II, Сообщения, ГАИМК, II, Ленинград, 1929, стр. 284, № 28; Пахомов, I, 40.

[23] А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 66/67, № 98, ფრაატ IV-ის მონეტად თვლის; Пахомов, IV, 1020.

[24] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 2.

[25] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 20.

[26] Пахомов IV, 1022.

34. 1940 წ. ხაშურის რ-ის სოფ. ქვიშხეთში, ძველი კოშკის ნანგრევებთან მიწის ზედაპირზე ნ. სულაბერიძის მიერ ნაპოვნი ოროდ I-ის დრაქმა[27] ინახება სმგ № 4805.

35. 1948 წ. აპრილში, ახმეტის რ-ის სოფ. ახალდაბაში, შემთხვევით აღმოჩენილ ორმოსამარხში ნაპოვნი ოროდ I-ის დრაქმა დაცულია სმგ № 11483.

36. 1950-იან წლებში, გორში ადმინისტრაციული სახლის მშენებლობის დროს აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა ინახება გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, საინვ. № 2867.

37. 1950-იან წლებში, თბილისში, ს. კიროვის სახელობის დაზგათმშენებელი ქარხნის ეზოში (მაგნიტოგორსკის ქუჩა), ორმოების თხრისას აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა ინახება ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში.

38. 1951 წ. ივნისში, მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად, აკლდამაში, ინვენტართან და მონეტებთან ერთად (№ 10) აღმოჩენილი ოროდ I-ის 43 დრაქმა[28] დაცულია სმგ № 9222—9228; 9230—9231; 9233—9246; 9248—9265; 9267—9268.

39. 1951 წ. სამხრეთ-ოსეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სოფ. არკნეთში ვასასწყაროს სამაროვანზე № 2 ორმოსამარხში, სხვა ინვენტართან და მონეტებთან ერთად (№ 17) აღმოაჩინა ოროდ I-ის 2 დრაქმა[29]. დაცულია სმგ № 10077, 10078.

40. 1953 წ. ივლისში, დმანისის რ-ის სოფ. ძველ დმანისში, ნასახლარების დათვალიერებისას მიწის ზედაპირზე ნაპოვნი ოროდ I-ის დრაქმა მპოვნელმა განსაზღვრისათვის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილებაში მოიტანა. მონეტა მასთანვე დარჩა.

41. 1954 წ. ივლისში, ბოლნისის მახლობლად, ბაღში მუშაობის დროს მიწის ზედაპირზე ნაპოვნი ოროდ I-ის დრაქმა[30], მპოვნელმა ზ. ზამთარაძემ, ბოტანიკის ინსტიტუტის მეცნიერ თანამშრომლის გიორგი ზამთარაძის მეშვეობით, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილებას შემოწირა, დაცულია სმგ № 9089.

42. 1954 წ. სექტემბერში, კასპის რ-ის სოფ. კავთისხევში, თვალადის უბანზე ბულდოზერით მიწის მოსწორების დროს ამოგდებულ ქვევრსამარხში, ადამიანის ჩონჩხთან და სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა, მწერალმა გიორგი შატბერაშვილმა ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტს გადასცა.

43. 1955 წ. მაისში, ვანის რ-ის სოფ. ფერეთაში, ჩიკვაიძის ეზოში, მასწავლებელ ლაჩყებიანის მიერ მიკვლეულ სამარხში, სხვა ინვენტართან (ბრინჯაოს სამაჯურის ნატეხები, მძივები, ვერცხლის ჯურჭლის ნატეხი, საკინძე) ერთად, აღმოჩენილია ოროდ I-ის დრაქმა. მპოვნელმა აღმოჩენილი მასალა მთლიანად ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს გადასცა.

44. 1958 წ. ივნისში, თბილისში, სახლის ასაშენებლად საძირკვლის გათხრისას, ერთი თუ ორი მეტრის სიღრმეზე, სამარხში აღმოჩნდა ოროდ I-ის ორი დრაქმა. ამ აღმოჩენის შესახებ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს არქეოლოგმა იოსებ გძელიშვილმა აცნობა.

45. 1960 წ. ქარელის რ-ის სოფ. ურბნისში, აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ისტორიულ-არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (საერთო ხელმძღვანელი აკად. ნ. ბერძენიშვილი; ადგილზე — ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი გ. ლომთათიძე და პროფ. პ. ზაქარაია) აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა დაცულია სმგ № 11046.

46. 1963 წ. გორის რ-ის სოფ. უფლისციხეში (ადგილი ბამბებში), ქართული ხელოვნების მუზეუმის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნ. დოქტორი დ. ხახუტაიშვილი) № 6 და № 8 ორმოსამარხში აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა (№ 6 ორმოსამარხში — 1 ცალი, № 8-ში — 3 ცალი), დ. ხახუტაიშვილმა საქართველოს მუზეუმში გასაწმენდად და გასასაზღვ-

---

[27] П а х о м о в, IV, 1021.

[28] გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე, და ი. ც ი ც ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 646; П а х о м о в, VII, 1738. აქ 45 ცალია; დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, დასახ. ნაშრ., გვ. 83, აქ ოროდ I 47 ცალია. მოხსენებული მონეტების დეტალური შესწავლით გამოირკვა, რომ ოროდ I მხოლოდ 43 ცალია.

[29] ო. ჯ ა ფ ა რ ი ძ ე, დასახ. ნაშრ., გვ. 197; П а х о м о в, IX, 2082.

[30] П а х о м о в, VIII, 1925.

რად მოიტანა, შემოწმებისა და გაწმენდის შემდეგ მონეტები უკანვე წაიღო. დაცულია იქვე.

47. 1964 წ. სექტემბერში ქარელის რ-ის სოფ. ზღუდერში, ურბნისის (№ 45) ისტორიულ-არქეოლოგიური ექსპედიციის ზღუდრის რაზმის მიერ (რაზმის ხელმძღვანელი გ. ნემსაძე), კულტურული ფენიდან მიწის გადაყრის დროს, № 1 და № 10 (საველე ნუმერაცია) ორმოსამარხებს შორის გადანაყარში აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა, დაცულია სმგ № 11786.

48. 1965 წ. ივლისში, მარნეულის რ-ნის დაბა შაუმიანიდან ჩრდილოეთით 9 კილომეტრზე მდებარე ენეოლითურ ნამოსახლარ გორაკ „აზნიკში“ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმისა და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გაერთიანებული ქვემო ქართლის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი — ისტ. მეცნ. დოქტორი ოთ. ჯაფარიძე, ხელმძღვანელის მოადგილე — ისტ. მეცნ. კანდ. ალ. ჯავახიშვილი) ყორღანში ჩაშვებულ № 2 წყვილად სამარხში აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა, დაცულია სმგ № 11646.

49. 1967 წ. ნოემბერში, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ქალაქის ძველ კარიბჭესთან, № 1 სამარხში, მიცვალებულის პირში აღმოჩენილი ოროდ I-ის ორი დრაქმა, დაცულია მცხეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში, № 3942[1], 3942[2](3).

50. 1968 წ. მარტში, მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ქალაქის ძველ კარიბჭესთან, № 2 კრამიტსამარხში, ნაშალში აღმოაჩინა ოროდ I-ის ორი დრაქმა. დაცულია მცხეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში, № 4307, 4308.

51. 1971 წ. იანვარში, ცხაკაიას რ-ის სოფ. ეკში, საკარმიდამო ნაკვეთის ბულდოზერით მოსწორებისას, რომაულ მონეტების განძთან ერთად აღმოჩნდა ოროდ I-ის დრაქმა[31].

52. 1971 წ. თელავის რ-ის სოფ. რუისპირში აღმოჩენილი ოროდ I-ის დრაქმა დაცულია ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში.

ფრაატ IV (38/37—3/2)

53. 1902 წ. ორჯონიკიძის რ-ის სოფ. ბორში, მიწის გადაბრუნებისას, სხვადასხვა ინვენტართან და ნუმიზმატიკურ მასალასთან (კოლხური, ოლვიური, ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის მინაბაძი, რომაული მონეტები და პართული დრაქმა) ერთად, აღმოჩნდა ფრაატ IV-ის დრაქმა[32].

54. 1928 წ. საჩხერის რ-ის სოფ. კორბოულის მიდამოებში ნაპოვნი ფრაატ IV-ის დრაქმა[33] დაცულია სმგ № 3063.

55. 1939 წ. მცხეთის რ-ის სოფ. ვაზიანთან, გორისაკენ გზის გაყვანისას, სამარხში სხვა ინვენტართან და მონეტებთან (ავგუსტის დენარი, გოტარზეს დრაქმა) ერთად, აღმოჩნდა ფრაატ IV-ის დრაქმა[34].

56. 1940-იან წლებში გორის რ-ის სოფ. ძევერას მიდამოებში აღმოჩენილი მონეტებიდან, ფრაატ IV-ის 1 დრაქმა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის IV კურსის მაშინდელმა სტუდენტმა პეტრე ანდრიას ძე მამისაშვილმა უნივერსიტეტის არქეოლოგიურ კაბინეტს გადასცა, ფრაატ IV-ის დრაქმა ინახება იქვე.

57. 1951 წ. ივნისში, მცხეთის რკინიგზის სადგურის მახლობლად, აკლდამაში, სხვა ინვენტართან და მონეტებთან (№ 10) ერთად აღმოჩენილი ფრაატ IV-ის დრაქმა[35] დაცულია სმგ № 9269.

58. 1951 წ. იანვარში, გორში, ჭავჭავაძის ქუჩაზე მიკვლეულ სამარხში, სხვა ინვენტართან და მონეტებთან (კოლხური სტატერი და ავგუსტის დენარი) ერთად აღმოჩენილი ფრაატ IV-ის დრაქმა გადაეცა გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს, საინვ. № $\frac{6431}{1-2}$.

---

[31] ცნობისათვის გ. დუნდუას მადლობას მოვახსენებთ,

[32] Е. Придик, Новые кавказские клады, Петербург, 1914, 4, სქოლიო C; Пахомов. II, 337; ა. აფაქიძე, ახალი არქეოლოგიური მასალები ბორიდან, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი მოამბე, XII—B, 1945, გვ. 441—446; А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 66/67, № 101; К. В. Голенко, Денежное обращение Колхиды в Римское время, Ленинград, 1964, стр. 83. 87, 88, № 69. 85, 86.

[33] Пахомов, IV, 1023; К. В. Голенко. დასახ. ნაშრ., გვ. 87, № 83.

[34] Пахомов, IV, 1024. მისივე ცნობით ეს მონეტები საქართველოს მუზეუმშია შემოსული. მუზეუმში მონეტები არა ჩანს.

[35] გ. ლომთათიძე, და ი. ციციშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 646; გაზ. «Заря Востока», № 183, 1, VIII, 1951, № 183; Пахомов, VII, 1738.

59. 1956 წ. ივნისში, კასპის რ-ის სოფ. ხოვლეში აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი გ. ცქიტიშვილი), ე. წ. „გაღმა ხევში“ (ადგილის სახელია) შემთხვევით მიკვლეულ ქვასამარხში აღმოჩენილ ფრაატ IV-ის დრაქმა ინახება იქვე ინსტიტუტში, ექსპედიციის საველე № 3.

60. 1958 წ. თებერვალში, თბილისში, კიროვის სახ. დაზგათმშენებელი ქარხნის ეზოში ორმოების თხრის დროს, სამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი მონეტა მუშებმა დაამტვრიეს. აქედან ერთი ნატეხი აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგმა რ. რამიშვილმა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილებაში მოიტანა. შემოწმების შემდეგ გამოირკვა, რომ ეს იყო ფრაატ IV-ის დრაქმის ნატეხი, რომელიც ინახება იმავე ინსტიტუტში.

61. 1962 წ. იანვარში, თბილისში, კიროვის სახ. დაზგათმშენებელი ქარხნის ეზოში მიწის სამუშაოებისას მიკვლეულ სამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი ფრაატ IV-ის დრაქმა დაცულია ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში.

62. კასპის რ-ის სოფ. კოდისწყაროში აღმოჩნდა (დრო და პირობები ფიქსირებული არაა) ფრაატ IV-ის დრაქმა.

არტაბან III (10/11—40)

63. კასპის რ-ის სოფ. კოდისწყაროში აღმოჩენილია (დრო და პირობები ცნობილი არაა) არტაბან III-ის დრაქმა.

გოტარზე (40/41—51)

64. 1870-იან წლებში, მცხეთაში ბაიერნის მიერ წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების დროს სამთავროს სამაროვანზე აღმოჩენილა გოტარზეს ერთი დრაქმა[36].

65. 1900-იან წ. გორის მიდამოებში სამხედრო დანიშნულების მშენებლობის დროს (№ 29), აღმოჩნდა გოტარზეს 2 დრაქმა[37].

66. 1902 წ. ორჯონიკიძის რ-ის სოფ. ბორში, მიწის გადაბრუნებისას აღმოჩენილი ნივთებით დაინტერესებულმა მიწის მფლობელმა, 1903 წ., შემდეგ 1907-1908 წწ. გათხრები ჩაატარა და აღმოჩენილი ნივთების ნაწილი ერმიტაჟს მიჰყიდა: ოჯახში დარჩენილ სხვა ნივთებთან ერთად, 1943 წ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმმა გოტარზეს ორი დრაქმა[38] შეიძინა, დაცულია სმგ № 4878, 4879.

67. 1907 წ. ორჯონიკიძის რ-ის სოფ. ბორში, ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ წარმოებული არქეოლოგიური თხრის დროს სხვა ინვენტართან და ავგუსტის დენართან ერთად, აღმოჩენილა გოტარზეს სამი დრაქმა[39], მათგან ერთი ცალი დაცულია სმგ № 3064.

68. 1912 წ. ართვინში ნაპოვნი გოტარზეს დრაქმა[40] დაცულია სმგ № 1660.

69. 1923 წ. ზემო ავჭალაში ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობისას, არხის გაყვანის დროს, არხის სათავეში მტკვრის მარცხენა ნაპირზე აგურის ფილების აკლდამაში (სამარხში) სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[41] ინახება სმგ № 9356.

70. 1924 წ. ავჭალაში, ზაჰესის სადგურის მიდამოებში, აგურის ფილების სამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[42] ინახება სმგ № 3056—3057.

---

[36] Bayern, Untersuchungen über die älteren graber. . . u Schatzfun de in Kaukasien стр. 30; Пахомов, I, 41. А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 66/67, № 95.

[37] Пахомов, I, 40; А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 66/67, № 95.

[38] ა. აფაქიძე, ახალი არქეოლოგიური მასალები ბორიდან, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XII-B, 1945, გვ. 441—448.

[39] Пахомов, I, 33, Р. Р. Фасмер, დასახ. ნაშრ., გვ. 284, № 20; А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 66/67. 104. К. В. Голенко, დასახ. ნაშრ., გვ. 88, № 86.

[40] А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 66/67, № 105.

[41] ს. მაკალათია, 1920—1924 წწ. საქართველოში აღმოჩენილი ზოგიერთი ნეკროპოლის დათარიღებისათვის, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, ტ. IV, თბილისი, 1928, გვ. 173.

[42] ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრ., გვ. 173—174; А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ.68/69, № 109; Пахомов, IV, 1026.

71. 1924 წ. გარდაბნის რ-ის სოფ. დიღმის გაღმა, დიდგორის წინ „სქელჯაგების ჩახრამულში“ აღმოჩენილ სამარხში სხვა ინვენტართან და ავგუსტის დენართან ერთად ნაპოვნი გოტარზეს დრაქმა[43], დაცულია სმგ № 9350.

72. გორის მიდამოებში აღმოჩენილი მონეტებიდან (დრო და პირობები ცნობილი არ არის) 1925 წ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ნუმიზმატიკის კაბინეტს გოტარზეს სპილენძის ერთი მონეტა შეუძენია. უნივერსიტეტმა ეს მონეტა სხვა ნუმიზმატიკურ მასალასთან ერთად, გადასცა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს, დაცულია იქვე — სმგ № 730.

73. წალკის მიდამოებში ნაპოვნია (დრო და გარემოება ფიქსირებული არ არის) გოტარზეს დრაქმა[44].

74. გარდაბნის რ-ის სოფ. დიდ ლილოში სამარხში აღმოჩენილი (დრო და გარემოება ფიქსირებული არაა) გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 10124.

75. სადგურ ზაჰესის მიდამოებში ნაპოვნი (დრო ფიქსირებული არაა) გოტარზეს დრაქმა ინახება სმგ № 11797.

76. 1928 წ. მარტში, კასპის მახლობლად, პირველი მისასვლელი გზის გაყვანისას, აკლდამაში (ქვასამარხი), სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილა გოტარზეს დრაქმა[45], რომელიც მიცვალებულის თავის ქალას მახლობლად დებულა, ალბათ, პირში თუ ჰქონდა. მონეტა დაცულია სმგ. № 11791.

77. 1934 წ. მცხეთის მახლობლად ნავთსადენის ტერიტორიაზე ქვასამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[46] დაცულია სმგ № 9344.

78. 1936 წ.[47] მცხეთის რ-ის სოფ. ნიჩბისში, მიწის გადაბრუნების დროს, კოლმეურნე ხუციშვილის მიერ ძველ სამარხში სხვა ინვენტართან და ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 6 დრაქმა[48] ინახება სმგ № 9127—9132.

79. 1938 წ. ნოემბერში, მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 30 კრამიტსამარხში, სხვა ინვენტართან და ავგუსტის დენართან ერთად, აღმოაჩინა გოტარზეს 5 დრაქმა[49]. დაცულია სმგ № 9944—9948.

80. 1938 წ. ნოემბერში, მცხეთაში, არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 32 კრამიტსამარხში სხვა ინვენტართან და ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 2 დრაქმა[50] დაცულია სმგ № 9954—9955.

81. 1938 წ. დეკემბერში მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 63 კრამიტსამარხში, სხვა ინვენტართან და ტიბერიოსის დენართან ერთად, აღმოაჩინა გოტარზეს 1 დრაქმა[51]. დაცულია სმგ № 9956.

82. 1938 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე, გადანაყარ მიწაში ნაპოვნია გოტარზეს დრაქმა.

83. 1938 წ. გორში, ჰავჰავაძის ქუჩაზე წყალსადენის გაყვანის დროს, სამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[52] გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმს გადაეცა

84. 1938 წ. ყვარლის რ-ის სოფ. გრემის მონასტრის მახლობლად ნაპოვნი გოტარზეს დრაქმა[53] დაცულია სმგ № 3559.

85. 1938 წ. ზესტაფონის რ-ის სოფ. ილემში, შემთხვევით მიკვლეულ სამარხში, სხვა ინვენტართან და ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის მი-

---

[43] ს. მაკალათია, დასახ. ნაშრ., გვ. 167/168; А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 68/69, № 111. Пахомов, IV, 1038.

[44] А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 68/69, № 108; Пахомов, V, 1384.

[45] Пахомов, II, 334; А. Н. Зограф, დასახ. ნაშრ., გვ. 68/69, № 115

[46] ა. აფაქიძე, გ. გობეჯიშვილი, ა. კალანდაძე, გ. ლომთათიძე, მცხეთა, არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები, არმაზისხევის არქეოლოგიური ძეგლები, თბილისი, 1955, (შემდეგში მცხეთა I) გვ. 4.

[47] ე. პახომოვი, 1936 წ. ნაცვლად 1937 წ. მიუთითებს Пахомов, IV, 1032.

[48] ამ მონაპოვრის ნაწილი დაცულია რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

[49] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 4.

[50] Пахомов, IV, 1940; დ. გ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 5.

[51] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 6.

[52] Пахомов, IV, 1028.

[53] იქვე, IV, 1029.

ნაბაძთან[54] ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[55] დაცულია სმგ № 2227 ა.

86. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე, № 83 ქვასამარხში, სხვა ინვენტართან და ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 3 დრაქმა[56] დაცულია სმგ № 9967—9969.

87. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამხრეთ უბანზე № 84 ორმოსამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[57] ინახება სმგ № 9971.

88. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე, № 116 კრამიტსამარხში, ავგუსტის დენარებთან ერთად, აღმოაჩინა გოტარზეს ორი დრაქმა[58]. დაცულია სმგ № 9979, 9980.

89. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე, № 120 კრამიტსამარხში, ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 2 დრაქმა[59] ინახება სმგ № 9986, 9987.

90. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე, № 121 ორმოსამარხში სხვა ინვენტართან ერთად, აღმოაჩინა გოტარზეს 3 დრაქმა[60], დაცულია სმგ № 9990, 9991, 9992.

91. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამხრეთ უბანზე, № 140 ორფერდსახურავიან ქვასამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს 3 დრაქმა[61] ინახება სმგ № 9999—10001.

92. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამხრეთ უბანზე № 144 ქვასამარხში, სხვა ინვენტართან და მონეტებთან ერთად აღმოაჩინა გოტარზეს 3 დრაქმა[62]. დაცულია სმგ № 10002—10004.

93. 1939 წ. მცხეთის რ-ის სოფ. ვაზიანთან, გორისაკენ გზის გაყვანის დროს, სამარხში სხვა ინვენტართან და მონეტებთან ერთად აღმოჩენილია გოტარზეს დრაქმა[63].

94. 1939 წ. გორი-ცხინვალის რკინიგზის გაყვანის დროს, სადგურ ცხინვალის მიდამოებში, სამარხში სხვა ინვენტართან და მონეტებთან (ავგუსტის დენარი, ნუმერიანის ოქროს აურეუსის უხეში მინაბაძი) ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 1 დრაქმა დაცულია სმგ № 9338.

95. 1939 წ. სიღნაღის რ-ის სოფ. ყარაღაჯის მახლობლად, ყოლოთოში, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი სტეფანე მენთეშაშვილი) III თხრილის № 13 ორმოსამარხში, სხვა ინვენტართან და შაბურ I სასანიანის დრაქმასთან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[64] დაცულია სმგ № 10237.

96. 1940 წ. ბოლნისის რ-ის სოფ. ხაჩინში (ბოლნის-ხაჩინი) ნაპოვნი გოტარზეს დრაქმა[65], ვინმე ინჟინერ ა. კაზანჯიანს შეუძენია. ამ უკანასკნელმა კი მონეტა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში შესამოწმებლად მოიტანა, მონეტა მას დარჩა.

97. 1940 წ. 26 აგვისტოს, მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 177 კრამიტსამარხში, ინვენტართან ერთად აღმოაჩინა გოტარზეს ორი დრაქმა[66]. დაცულია სმგ № 10026, 10027.

98. 1940 წ. 30 აგვისტოს, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 182 კრამიტსამარხში, ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[67] დაცულია სმგ № 10028.

---

[54] ორივე მონეტა ყუნწიანია.

[55] Д. Г. Кананадзе, С древнейших золотых монет Грузии ВДИ, 1949, стр. 168, № 18; Пахомов, IV, 1014. К. В. Голенко, დასახ. ნაშრ., გვ. 88, № 87.

[56] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 12.

[57] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 13.

[58] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, იქვე, № 18.

[59] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, იქვე, № 19.

[60] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, იქვე, №21.

[61] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, იქვე, № 23.

[62] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, იქვე, № 24.

[63] Пахомов, IV, 1024

[64] Пахомов, IV, 1030.

[65] Пахомов, IV, 1030.

[66] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 27.

[67] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 28.

99. 1940 წ. სექტემბერს, მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 212 ორფერდსახურავიან ქვასამარხში, ავგუსტის დენართან ერთად აღმოაჩინა გოტარზეს 9 დრაქმა[68]. დაცულია სმგ № 10031—10039.

100. 1940 წ. 25 სექტემბერს, მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 228 ორმოსამარხში, სხვა ინვენტართან ერთად აღმოაჩინა გოტარზეს დრაქმა[69]. დაცულია სმგ № 10048.

101. 1940 წ. ოქტომბერში, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 242 კრამიტსამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[70] დაცულია სმგ № 10049.

102. 1940 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ არმაზისხევის უბანზე ბერსუმა ერისთავის № 3 აკლდამაში ძვირფას ინვენტართან და მონეტებთან ერთად აღმოაჩინა გოტარზეს დრაქმა[71], დაცულია სმგ № 9162.

103. 1940 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არმაზისხევის უბანზე № 6 აკლდამაში, ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 11 დრაქმა[72] დაცულია სმგ № 9168—9178.

104. 1940 წ. ცხინვალში შემთხვევით აღმოჩენილ ქვასამარხში ნუმერიანის აურეუსის მინაბაძთან და ავგუსტის დენართან ერთად, ნაპოვნია გოტარზეს დრაქმა.

105. 1940 წ. მარტში, გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის შენობის წინ, ჭავჭავაძის ქუჩაზე, კანალიზაციის თხრილის გაყვანის დროს, 2,10 მეტრის სიღრმეზე, მუშებმა სამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოაჩინეს გოტარზეს დრაქმა[73].

106. 1940 წ. აპრილში, გორში, ჭავჭავაძის ქუჩაზე სტუდენტთა საერთო საცხოვრებელთან, 2 მეტრის სიღრმეზე ორმოსამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩნდა გოტარზეს დრაქმა[74].

107. 1941 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის ჩრდილო უბანზე, კულტურულ ფენაში, აღმოაჩინა გოტარზეს დრაქმა.

108. 1941 წ. მცხეთის რ-ის სოფ. ნაოზაში, არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ № 1 სამარხში ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს[75] დრაქმა ინახება სმგ № 10056.

109. 1941 წ. გარდაბნის რ-ის სოფ. დიდ ლილოში ნაპოვნი ავგუსტის დენარი და გოტარზეს დრაქმა მპოვნელმა განსაზღვრისათვის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მოიტანა. მონეტები მპოვნელს დარჩა.

110. 1941 წ. თებერვალში, ბორჯომ-ახალციხის რკინიგზის გაყვანის დროს, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, სოფ. ლარების მახლობლად № 80 პიკეტთან 1.80 მეტრის სიღრმეზე, ძველ ნივთებთან[76] ერთად აღმოჩნდა გოტარზეს დრაქმა[77]. მონეტა გადაეცა ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს.

111. 1942 წ. ზესტაფონის რ-ის სოფ. კლდეეთში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის განყოფილების ერთიანი არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, № 2 და 4 სამარხში სხვა ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს 9 დრაქმა[78] დაცულია სმგ № 9306, 9308—9312; 9314—9316.

112. 1946 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ბაგინეთის უბანზე (ხელმძღვანელი პროფ. ა. აფაქიძე) სვეტებიანი დარბაზის დასავლეთით,

---

[68] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 30.

[69] Пахомов, IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 32.

[70] Пахомов IV, 1040; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 33.

[71] მცხეთა I, გვ. 59, № 74. ტაბ. XI, 4; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. II.

[72] მცხეთა I, გვ. 74, № 181, ა. გ. ტაბ. XI, 8—17; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. II.

[73] ს. მაკალათია, გორში აღმოჩენილი ნეკროპოლის დათარიღებისათვის, ბარათაშვილის სახ. გორის სახელმწიფო პედინსტიტუტის შრომები, II, 1947, გვ. 99.

[74] იქვე, გვ. 100.

[75] Пахомов, IV, 1034.

[76] ალბათ, მუშაობის დროს შეუმჩნევლად სამარხი თუ დაზიანდა.

[77] Пахомов, IV, 1031.

[78] Пахомов, IV, 1012, 1013; გ. ლომთათიძე, კლდეეთის სამაროვანი ახალი წელთაღრიცხვის II საუკ., თბილისი, 1957; В. В. Кропоткин, Клады римских монет на территории СССР, Москва, 1961, № 1595; К. Голенко, დასახ. ნაშრ., გვ. 84, 85, № 73, 73ა განმეორებით აქვს, გვ. 88, 89, № 88, 88ა, პახომოვსა და გოლენკოს გოტარზეს 11 დრაქმა აქვთ მითითებული, სინამდვილეში მათ შორის ორი ვოლოგეზ I-ისაა.

კულტურულ ფენაში აღმოაჩინა გოტარზეს 4 დრაქმა[79].

113. 1947 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის ბაგინეთის უბანზე კულტურულ ფენაში აღმოჩნდა გოტარზეს დრაქმა[80].

114. 1947 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ბაგინეთის უბანზე № 3 კრამიტსამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 11002.

115. 1948 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამთავროს ჩრდილო უბანზე № 3 კრამიტსამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 10069.

116. 1949 წ. წალკის მიდამოებში ნაპოვნი იყო გოტარზეს დრაქმა, რომელიც მპოვნელმა დაიტოვა.

117. 1951 წ. მაისში მცხეთაში, ჯაფარიძის ქ. № 9 სახლის სარდაფში შემთხვევით გათხრილ აკლდამაში სხვა ინვენტართან და მონეტებთან (ავგუსტის სამი დენარი და ალექსანდრე მაკედონელის ერთი სტატერი)[81] ერთად, აღმოჩნდა გოტარზეს ერთი დრაქმა[82], დაცულია სმგ № 7802.

118. 1958 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ № 1 ქვასამარხში სხვა ინვენტართან (სპილენძის გაურკვეველი მონეტის ფრაგმენტი და ავგუსტის დენარი) ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 11012.

119. 1958 წ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ № 6 კრამიტსამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს 3 დრაქმა დაცულია სმგ № 11005—11007.

120. 1959 წ. გარდაბნის რ-ნის სოფ. ვაშლაჯვარასთან ნამოსახლარ სამაროვნის მიდამოებში საქართველოს სამხედრო გზის გაფართოებისას აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 10082.

121. 1960 წ. თბილისში, კიროვის სახელობის ჩარხმშენებელი ქარხნის ტერიტორიაზე ნაპოვნი გოტარზეს 2 დრაქმა დაცულია სმგ № 10521, 10522.

122. 1960 წ. ქარელის რ-ის სოფ. ურბნისში აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ისტორიულ-არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ XVI უბნის III სამარხში მიცვალებულის ქვედა ყბასთან აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა[83] დაცულია სმგ № 11048.

123. 1961 წ. ივნისში ურბნისის ისტორიულ-არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ XXV უბანზე № 215 სამარხში, მიცვალებულის პირის არეში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 11049.

124. 1961 წ. ზაფხულში, ურბნისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ XXV უბანზე კულტურულ ფენაში აღმოჩენილი გოტარზეს 3 დრაქმა დაცულია სმგ № 11050—11052.

125. 1964 წ. აპრილში, ქარელის რ-ის სოფ. ზღუდერში, „გოჩაანთ კარზე“ შემთხვევით გამოჩენილ სამარხში, ამავე სოფლის მცხოვრების თეიმურაზ ბედოშვილის მიერ აღმოჩენილი ინვენტარის კომპლექსი საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმმა შეიძინა. კომპლექსიდან მონეტები (კომოდის 1 აურეუსი, კარაკალას 4 აურეუსი, ავგუსტის დენარი გოტერზის დრაქმის 2 მთელი და 5 ნატეხი)[84] ნუმიზმატიკის განყოფილებას გადაეცა და დაცულია სმგ № 11477—11481[85].

126. 1964 წ. მაისში, ქარელის რ-ის სოფ. ზღუდერში, ურბნისის ისტორიულ-არქეოლოგიურ ექსპედიციის ზღუდრის რაზმის მიერ (რაზმის ხელმძღვანელი მეცნიერი თანამშრომ. გ. ნემსაძე) „გოჩაანთა კართან“, სამარხებში, ძვირფას ინვენტართან ერთად აღმოჩენილი გოტარზეს ორი დრაქმა დაცულია სმგ № 11579, 11580.

127. 1964 წ. შემოდგომაზე ურბნისის არქეოლოგიური ექსპედიციის ზღუდრის რაზმმა, სამარხში, სხვა ძვირფას ინვენტართან ერთად, აღმოაჩინა გოტარზეს 5 დრაქმა. დაცულია სმგ № 11553—11557.

128. 1966 წ. თიანეთის რ-ის სოფ. თრანში, აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არ-

---

[79] Пахомов, V, 1382, განმეორებით VII, 1745; დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 86.

[80] დ. კაპანაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 86; Пахомов, VII, 1746.

[81] ამ აღმოჩენებიდან ე. პახომოვმა ალექსანდრე მაკედონელის სტატერი ცალკე გამოყო დროის გამო. Пахомов, VIII, 1909, 1918.

[82] Капанадзе, Грузинская нумизматика, М., 1955, стр. 148., примечание 43.

[83] ლევან ჭილაშვილი, ნაქალაქარი ურბნისი, თბილისი, 1964, გვ. 52.

[84] К. В. Голенко, Д. Г. Капанадзе. Монеты найденные в сел. Згудери (Грузинская ССР) в 1964—1965, ВДИ, № 1, 1968, გვ. 160, 166. გოტარზეს ნაცვლად ვოლოგეზ I აქვთ მითითებული.

[85] ინვენტარის ნომრები აქა და ყველგან მხოლოდ პართული მონეტებისაა.

ქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი რ. რამიშვილი) № 2 სამარხში, სხვა ინვენტართან ერთად, აღმოჩენილი გოტარზეს 2 დრაქმა დაცულია სმგ № 12183, 12187.

129. 1966 წ. ნოემბერში, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ლენინისა და არაგვის ქუჩის შესაყართან № 15 სამარხში აღმოჩენილი ავგუსტის დენარი და გოტარზეს დრაქმა გადაეცა მცხეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს.

130. 1966 წ. თიანეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სოფ. თრანში № 3 სამარხში აღმოჩენილი გოტარზეს 5 დრაქმა დაცულია სმგ № 12189—12193.

131. 1967 წ. თიანეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სოფ. მაგრანეთთან, ერწოს ველზე, ქუშანაანთ გორაზე, II სამაროვნის ტერიტორიაზე № 14 სამარხში აღმოაჩინა გოტარზეს დრაქმა. მონეტა დაცულია სმგ № 12166.

132. 1967 წ. მაგრანეთში, თიანეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ II სამაროვანთან გადანაყარ მიწაში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია სმგ № 12164.

133. 1967 წ. მაგრანეთთან, თიანეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ II სამაროვანზე № 20ა სამარხში აღმოაჩინა გოტარზეს 4 დრაქმა. დაცულია სმგ № 12171, 12172, 12175, 12176.

134. 1967 წ. 25 ნოემბერს, მცხეთაში, სტალინის ქ. № 102 სახლის ეზოში, მიწის სამუშაოებისას შემთხვევით აღმოჩენილ კრამიტსამარხში, მიცვალებულის ფეხთან ნაპოვნი გოტარზის ორი დრაქმა დაცულია მცხეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში № 2722, 2723.

135. 1967 წ. 27 ნოემბერს, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ქალაქის ძველ კარიბჭესთან № 1 სამარხში, მიცვალებულის გულმკერდის არეში აღმოჩენილი გოტარზეს დრაქმა დაცულია მცხეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში № 3942[3](1).

136. 1969 წ. მაისში, გარდაბნის რ-ის სოფ. დიღომში, ექსკავატორით დანგრეულ სამარხში, ავგუსტის დენართან ერთად აღმოჩნდა გოტარზის დრაქმა[86].

ვოლოგეზ I (51—77/78)

137. 1939 წ. მცხეთის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამთავროს სამაროვნის სამხრეთ უბანზე № 159 კრამიტსამარხში, სხვა ინვენტართან ერთად აღმოაჩინა ვოლოგეზ I-ის ორი დრაქმა[87], მონეტები დაცულია სმგ № 10014, 10015.

138. 1942 წ. ზესტაფონის რ-ის სოფ. კლდეეთში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის ერთიანი არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ სამარხში, სხვა ინვენტართან ერთად, აღმოჩენილი ვოლოგეზ I-ის ორი დრაქმა[88], დაცულია სმგ № 9307, 9313.

139. 1959 წ. 14 მაისს კასპში „რუხის უბანში" აღმოჩნდა ვოლოგეზ I-ის დრაქმა. დაცულია სმგ № 10177.

მითრიდატე IV (130—147)

140. 1936 წ. მცხეთის რ-ის სოფ. ნიჩბისში, მიწის გადაბრუნებისას სამარხში, სხვა ინვენტართან და გოტარზეს მონეტასთან ერთად, აღმოჩენილი მითრიდატე IV-ის დრაქმა, დაცულია სმგ № 9126.

141. კასპის რ-ის სოფ. ქვემოჭალაში ნაპოვნია (დრო და გარემოება ფიქსირებული არ არის) მითრიდატე IV-ის ერთი დრაქმა[89].

---

[86] ცნობის მოწოდებისათვის ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატს, ნუმიზმატ გ. დუნდუას მადლობას ვუხდით.

[87] П а х о м о в. Монетные, клады..., IV, 1040; დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, დასახ. ნაშრ., ცხრ. I, № 25.

[88] გ. ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე, დასახ. ნაშრომი.

[89] ცნობის მოწოდებისათვის ნუმიზმატ გ. დუნდუას მადლობას ვუხდით.

РЕЗЮМЕ

Парфянские, или т. н. аршакидские монеты занимают особое место среди иноземных монет, поступавших и распространявшихся на территории Грузии.

Исторические, политические и торгово-экономические взаимоотношения, а также торгово-транзитная магистраль, проходившая через Грузию и связывающая между собой страны Востока и Запада, создавали нужные условия для проникновения в Грузию монет разных стран. Поступавшие этим путем монеты, участвовали в торговом обороте и при наличии соответствующих условий превращались и в клады.

Нашей целью является изучение парфянских монет и по мере возможности и выявление путей их поступления и распространения на территории Грузии.

К сожалению, еще мало изучен сам вопрос происхождения Парфянского царство, а также парфянской нумизматики. Монеты Аршакидов чеканились лишь из серебра и меди, золотых монет не было[1]. Мы попытаемся на основании имеющихся в нашем распоряжении нумизматических фактов представить более или менее полную картину ареала распространения аршакидских монет в Грузии.

В данной работе рассмотрены все парфянские монеты, хранящиеся в Государственном музее Грузии, а также в других музеях Грузии.

Частые находки на территории Грузии парфянских монет увеличили ареал распространения этих монет, но по сей день находки их в основном относятся к Восточной Грузии — к Иберии, а меньшая часть к Западной Грузии—к Колхиде; однако следует подчеркнуть то, что некоторые места Восточной Колхиды в то время входили в состав Иберии, представляли ее крайнюю западную часть. Большая часть парфянских монет в Иберии появляется в Мцхета и ее окрестностях.

Многолетние археологические исследования и поиски, проводимые в Мцхета, обогатили историческую науку, наряду с весьма важными памятниками, и нумизматическим материалом.

Добытый археологическими раскопками нумизматический материал, безусловно, представляет большую ценность; при помощи монет производится датировка утвари и погребений (иногда же, наоборот, раскопочный материал дает возможность датировать неизвестную анонимную монету); монеты часто помогают решению тех или иных вопросов и показывают ясную картину того, что Грузия имела интенсивную торговую связь с иноземными странами. И, действительно, можно сказать, что достоверным и прямым показателем торговых связей являются обнаруженные в Мцхета монеты[2].

По данным археологии бесспорно устанавливается обилие иноземных монет в Мцхета, но основными и ведущими, как это отмечает проф. А. М. Апакидзе, являются — римские ауреусы, денары и парфянские драхмы[3] (Готарза и Орода I). В Мцхета обнаружены также единичные монеты и других царей.

С III века до нашей эры начинается распад большого государства селевкидов. От

[1] Золотые монеты чеканились лишь для ознаменования важнейших явлений в виде памятных монет.

[2] А. М. Апакидзе, Мцхета, Древняя столица Картлийского царства, Тбилиси, 1959, стр. 104.

[3] Там же.

него отошли многие страны и, на их основе, возникли государства эллинистического типа, а с середины III века до н. э. от него отпали Бактрия и Парфия; эта последняя первоначально представляла область, расположенную на юго-востоке Каспийского моря, но вскоре, имея во главе представителя местного знатного рода, парфяне восстали против греко-македонского государства и в 247 году до н. э. вождь восставших объявил себя царем, принял имя Аршака, от которого впоследствии произошла царская династия Аршакидов[4].

К концу II века до н. э. Парфия превратилась в мощное государство Передней Азии. В эпоху могущества Парфии при Аршакидской династии, границы государства простирались от реки Евфрата до реки Индуса[5], и его цари получили титул царя-царей[6].

Селевкиды не раз пытались восстановить свою власть, но с II века до н. э. они постепенно ослабевают, а государство Парфии усиливается. Селевкидам не давало покоя и усиливающееся Римское государство — победа осталась за Парфянским государством и оно устояло в борьбе против Рима в продолжение несколько веков. В III веке н. э. Сасаниды стали во главе и Парфянского царства.

Царство Парфии находилось под сильным влиянием эллинистической культуры и идеологии. Цари Парфии считали себя «эллинофилами» — друзьями греков, и этот титул, как и другие подобные титулы, имеются на монетах, чеканенных ими.

Царство Парфии все больше расширяло свое военное могущество, так что его агрессии подверглись и народы Кавказа.

Вышедший в это же время на мировую арену Рим с юго-запада приближается к этим же странам.

В Передней Азии главным противником Рима экономически и политически является могучая Парфия[7].

Борьба за первенство между Римом и Парфией, в основном, происходила в Армении и частично — в Грузии.

Армения стала ареной борьбы между Римом и Парфией, Иберия же, как союзница Рима, выступала в роли вспомогательной силы. Рим старался использовать Иберию для осуществления своих политических целей. Результатом римской политики было вторжение царя Иберии Фарсмана I в Армению, где он возвел на престол своего брата Митридата.

Глубокие экономические и политические причины были основой вражды Рима и Парфии. В первую очередь следует отметить, что через Иран проходил важнейший для того времени торговый путь, т. н. «шелковый путь». Он связывал Рим со странами Востока (с Китаем, Индией и Средней Азией), этим путем шли ценные товары, и потому владетели этого пути имели большие экономические доходы[8].

Парфия являлась посредником между странами Востока и Запада и «монополия торговли шелком была в руках Парфянского царства», причем маршруты «шелкового пути» держались в тайне[9].

Путь, проходивший через Грузию, в основном, примыкал к ущелью р. Мтквари (Куры); следует также отметить, что парфянские монеты обнаружены: в с. Греми, Кварельского района, в с. Шрома, Гурджаанского района, в с. Карагаджи, Сигнагского района.

---

[4] Г. А. Меликишвили, К истории древней Грузии, Тбилиси, 1959, стр. 298.

[5] История Грузии, Тбилиси, 1958, стр. 58.

[6] М. Е. Массон, Некоторые моменты политической жизни Парфянского государства в связи с историей Южного Туркменистана, Труды ЮТАКЭ, том V, Ашхабад, 1955, с. 13. Н. В. Пигулевская, и др. История Ирана с древнейших времен до конца XVIII века, 1958, стр. 29.

[7] С. Н. Джанашиа, Труды, II, Тбилиси, 1952, стр. 177 (на груз. яз.).

[8] Л.-Н. Джанашиа, Сведения Лазара Фарпеца о Грузии, Тбилиси, 1962, стр. 73. (на груз. яз.).

[9] В. Н. Габашвили, Сасанидское государство Ирана. Очерки по истории Ближнего Востока; Тбилиси, 1957, стр. 19 (на груз. яз.).

Рим и Парфия одинаково были заинтересованы Закавказьем и всякое изменение политической ситуации старались использовать для своих целей.

Грузия находилась в сфере интересов этих двух враждующих государств и они старались завладеть ею.

Первое вооруженное столкновение между Римской империей и Парфией произошло в 65 г. до н. э. Это было началом долгих войн между этими государствами. «Апогея успехов своего оружия Парфия достигла в середине I в. до н. э. при Ороде I (57—38/37)»[10].

Иберия со своей стороны старалась избавиться от обоих захватчиков и в благоприятные моменты с оружием выступала с целью изгнания врага.

Активность Картли в I в. н. э. в международных торгово-экономических связях была обусловлена близостью торговых путей. В попытках Картли в I—II веках вмешательства во внутренние дела Армении безусловно большую роль сыграла значительная торговая магистраль Ближнего Востока, проходившая через Армению — около г. Арташата; поэтому, стремления царей Иберии, распространить свою власть, имели в виду также завладение контролем над этим путем[11]. Одна ветвь этого пути доходила до Мцхеты, и по всей вероятности, продолжалась далее к северу; По-видимому, парфянские монеты могли этим путем попасть в Ничбиси, Цхинвали и его периферии, а также с. Магранети и с. Трани Тианетского района.

Поступление и распространение в Грузии парфянских, а параллельно с ними римских монет, были следствием как борьбы этих двух государств, так и торговых связей с Грузией. Как уже отмечалось выше, торгово-экономические связи между Грузией и Парфией осуществлялись благодаря торговому пути, который проходил через Закавказье и в частности через территорию Грузии, связывая эти страны с Средней Азией и Индией[12].

Можно предположить, что путь поступления парфянских монет следовал по течению р. Мтквари, вдоль которой были расположены города и населенные пункты: Тбилиси, Авчала, Мцхета, Самтавро, Армазцихе, Армазисхеви, Каспи, Уплисцихе, Кавтисхеви, Гори, Урбниси, Эгудери и др.; затем, за Сурамским перевалом по Квирило-Рионской магистрали — Бори, Кдеети, Кутаиси, Вани и др.; именно в этих частях обнаружены парфянские монеты. Судя по нумизматическому материалу, обнаруженному в этих местах, можно предположить, что связи между Грузией и Парфией не были постоянными и долгими.

По сегодняшний день обнаруженные в Грузии парфянские драхмы относятся лишь к двенадцати представителям Аршакидской династии; эти монеты обнаружены либо в результате археологических раскопок, либо при земляных работах.

Обнаруженные на территории Грузии парфянские монеты, принадлежат следующим царям:

Митридату I	(171—138)	1 драхма
Митридату II	(123— 88)	4 драхмы
Артабану II	(88—77)	7 »
Синатруку	(77—70)	6 »
Фраату III	(70—57)	7 »
Митридату III	(57—54)	4 »
Ороду I	(57—37)	76 »
Фраату IV	(37— 2)	10 »
Артабану III	(10—40)	1 »
Готарзу	(40/41—51)	151[13] »
Вологезу I	(51—77)	5 »
Митридату IV	(130—147)	2 »

Парфянские монеты, обнаруженные на территории Грузии, представлены по векам следующим образом:

II века до н. э.	— 5 монет
I века до н. э.	— 110 монет
I века н. э.	— 157 монет
II века н. э.	— 2 монеты

[10] М. Е. Массон, Некоторые моменты..., стр. 13.
[11] Г. А. Меликишвили, К истории..., стр. 444.
[12] О. Д. Лордкипанидзе, Античный мир и древняя Иберия, Тбилиси, 1968, стр. 54, (на груз. яз.).
[13] Помимо них 1 монета медная.

По имеющимся в нашем распоряжении данным, всего зафиксировано 55 случаев находки монет с общим обнаружением 141 факта.

Из них в Восточной Грузии 46 случаев с находкой 129 фактов:

Из погребений — 86, во время земляных работ — 41, клады — 2.

В Западной же Грузии зафиксировано 9 мест находок и 12 случаев, из коих 8 в погребениях, а 3 во время земляных работ, 1 клад.

Изученные и описанные парфянские монеты в основном хранятся в Государственном музее Грузии.

При изучении парфянских монет нами было уделено соответствующее внимание парфянским монетам, которые хранятся в музеях Грузии, но неизвестны обстоятельства их находки — им отведено место при описании монет.

Следует отметить, что поступление парфянских монет происходит с систематической последовательностью с Митридата I (171—138) вплоть до Фраата IV (37—2); затем поступление этих драхм на некоторое время прерывается, а потом вновь начинают поступать драхмы Артабана III (10—40), Готарза (40—51) и Вологеза I (51—77); затем, после 70-летнего перерыва, опять появляются драхмы аршакидов — Митридата IV (130—147), но после этого находки на территории Грузии монет остальных царей Парфии пока неизвестны.

Нумизматический материал указывает на интенсивную торговую связь во времена Орода I и Готарза.

Следует отметить, что на территории Грузии часты совместные находки парфянских драхм и римских денариев (Августа и Готарза).

Одновременное обращение монет Августа и Готарза, дает право говорить об одновременной экспансии Рима и Парфии в Грузии, особенно в Иберии.

По нашим наблюдениям, соперничества между монетами Готарза и Августа, не наблюдается, хотя Д. Г. Капанадзе считает, что монеты этих двух стран соперничают между собой[14]. Одновременный оборот не означает соперничества, так как нет никаких следов изгнания одними монетами других, наоборот, они одновременно находятся в обращении, что подтверждается и данными археологических раскопок. В Мцхета наблюдается обилие иноземных монет, но основными и ведущими, как это отмечает А. М. Апакидзе, являются римские ауреусы и денары и парфянские драхмы[15] (Орода и Готарза).

Таким образом, ясно, что Грузия имела интенсивную торговую связь с этими двумя странами Востока и Запада. По мнению А. М. Апакидзе, монеты преимущественно являются атрибутами погребений богатых, «за некоторым исключением так обстоит дело с ауреусами»[16]. Это соображение, как отмечает А. М. Апакидзе, не распространяется на римские денары и парфянские драхмы, так как эти последние встречаются и в небогатых погребениях.

Для изучения взаимосвязей Грузии с упомянутыми странами, неоценимое значение имеют также письменные памятники (греческие и арамейские надписи), обнаруженные в Мцхета, благодаря которым «более ясно представляется нам роль столицы Картли на внешнем поприще»[17].

О парфянских медных монетах Е. А. Пахомов пишет: «Медных мелких монет аршакидского времени, битых как от имени самих аршакидов, так и подчиненных им мелких государств, здесь не встречается вовсе»[18]. О

---

[14] Д. Г. Капанадзе, Нумизматические находки Мцхетской археологической экспедиции за 1937 и 1951 гг., Материалы по археологии Грузии и Кавказа, т. I, Тбилиси, 1955, стр. 80.

[15] А. М. Апакидзе, Мцхета, Древняя столица..., стр. 104, Его же, Монетные находки Мцхетской экспедиции, ВДИ, № 1, 1955, (на груз. яз.).

[16] А. М. Апакидзе, Мцхета, Древняя столица..., стр. 104.

[17] Там же, стр. 105; Его же, Города и городская жизнь в древней Грузии, I, Тбилиси, 1963, стр. 237.

[18] Е. А. Пахомов, Монеты Азербайджана, вып. I, Баку, 1959, стр. 7.

парфянских медных монетах также пишет К. В. Голенко: «Парфянская медь в Закавказье отсутствует»[19]. Против этих соображений Е. А. Пахомова и К. В. Голенко имеется один случай обнаружения в Гори медной монеты[20]. Действительно, медные монеты представлены не обильно, но все-таки они известны и хранятся в тех фондах отдела нумизматики Государственного музея Грузии, которые не имеют никаких сведений об обнаружении. Думается, что эти монеты относятся к местным находкам, так как известно, что медная монета не уходит далеко от места находки[21].

Заключение Е. А. Пахомова об отсутствии парфянских медных монет в Закавказье опровергается также обнаружением парфянских медных монет и в Армении.

Здесь же следует отметить, что хотя в Грузии не известны находки парфянских тетрадрахм, но в тех фондах Государственного музея Грузии, которые не снабжены сведениями об нахождении монет хранятся 4 парфянские тетрадрахмы[22].

Итак, по имеющимся сведениям, предположение будто эти монеты не были в Грузии в обращении, лишено реального основания.

Реальнее предположить, что широко развернутые археологические раскопки дадут положительный ответ об обращении на территории Грузии всех видов парфянских монет, конечно, в соответствии с историческими обстоятельствами.

Что касается «субаршакидских» монет, которые хранятся в основных фондах отдела нумизматики Государственного музея Грузии, хотя их находка на территории Грузии пока не зафиксирована, они будут рассмотрены особо; пока даем фоторепродукции.

Внешние войны и внутренние распри поставили династию Аршакидов в весьма тяжелое положение.

Нескончаемые войны привели государство Парфии к упадку и распаду.

В 20-х годах III века, а именно в 224 году, вместо государства Аршакидов на историческую арену выходит более сильное и организованное государство Сасанидов[23].

Ставший на путь феодализма, Иран отверг эллинистические стремления Аршакидов, вернул государственное значение огнепоклонству[24]. На монетах последних царей Парфии уже заметно влияние Сасанидов — сильно искажены греческие надписи, а имя царя отчеканено уже на пехлевийском.

---

[19] К. В. Голенко, Денежное обращение..., стр. 52, выноска 3.

[20] Обнаруженные в Гори парфянские медные монеты по недостоверным сведениям будто бы были кладом; оттуда же единственная монета, хранящаяся в фондах музея Грузии под инвентарным № 730. Эта единственная медная монета столь стерта, что трудно достоверно приписать ее какому-либо из парфянских царей, но по некоторым сохранившимся деталям она больше всего приближается к медным монетам Готарза.

[21] Т. Н. Ломоури, Деньги эпохи Шота Руставели, Материальная культура эпохи Руставели, под редакцией И. А. Джавахишвили, Тбилиси, 1938, стр. 300, по-моему, это соображение подойдет к интересующему нас периоду.

[22] Основной фонд древнего Ирана — № 77, 418, 488. 495.

[23] Г. А. Меликишвили, К истории древней Грузии. . ., стр. 391.

[24] История Грузии, 1958, стр. 87.

ОПИСАНИЕ
ПАРФЯНСКИХ МОНЕТ ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ ГРУЗИИ

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			Фраат I (176—171)*	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА**	
1	Др. Ир. осн.[1] 450	4.21 20/21	Бюст царя влево в шлеме; частично сохранился точечный ободок.	Сидящий вправо Аршак на омфале; в протянутой руке лук; легенда[2]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ. Таб. I, 1[3].
			Описанному № 1 аналогичны № 2—5[4], см. таб. 1[5].	
			Митридат I (171—138)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
6	Др. Ир. осн. 3[6]	3.77 20	Бюст бородатого царя в диадеме влево; сзади диадемы лента, ободок линейный, между линиями по две точки. Возможно, лавровый венок.	Сидящий вправо Аршак на омфале; в вытянутой руке лук[7]; легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ. Табл. 1, 6.
			Описанному № 6 аналогичны № 7—9, см. табл. I	
			ОБОЛ	
10	Др. Ир. осн. 452[8]	0.59 10/12	Бюст бородатого царя в диадеме вправо.	Бородатый царь в шлеме, башлыкообразном головном уборе

* Цифры в скобках рядом с именем царя обозначают годы царствования.

** Драхма—основная единица парфянской монетной системы.

[1] Др. Ир. осн. Здесь и далее вместо основного фонда Древнего Ирана отдела нумизматики Государственного музея Грузии.

[2] W. W r o t h, Catalogue of the coins of Parthia, London, 1903 (затем везде BMC, Parthia), стр. 3, № 13, таб. I, 8; A. Petrowicz, Arsaciden-Münzen, Catalog. Wien, 1904, стр. 18, таб. I, 5; Г. А. К о ш е л е н к о, Некоторые вопросы истории ранней Парфии, ВДИ, № 1, 1968, таб. I, 8. При определении монет, в основном, опирались на W. Wroth.

[3] Номера фоторепродукций, помещенных на таблицах, соответствуют номерам описи.

[4] Аналогичные монеты указаны порядковыми номерами.

[5] По техническим причинам в русском тексте дается описание лишь одной монеты, остальные подобные по лицевой стороне, но отличающиеся по оборотной стороне монеты, указываются в конце описания с приведением № таблиц и изображений.

[6] В одном месте пробита, на лицевой стороне царапины, оборотная слегка углублена.

[7] BMC, Parthia, стр. 6, № 2, таб. II, 2, Г. А. К о ш е л е н к о, Монетное дело Парфии при Митридате I, Нумизматика и эпиграфика, том X, 1972, таб. I, 5.

[8] Стертая

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
				вправо; из надписи читается: ΑΡΣΑΚΟΥ и окончание некоторых букв[9]. Таб. I, 10.
			Фраат II (138—128/127)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
11	Др. Ир. осн. 5[10]	4.29 19	Бюст бородатого царя в диадеме вправо; сзади диадемы лента; ободок точечный.	Сидящий вправо Аршак на омфале, держит лук; надпись расположена по обе стороны[11] ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ | ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ. Таб. I, 11.
			Описанному № 11 аналогичны № 12—16, но № 12, 15 на л. с. ΤΑΜ, а № 13 ΤΑ; № 16 ΝΙ (?) см. табл. I, II	
			Артабан I (128/127—123)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
17	Др. Ир. осн. 412	2.82 18/19	Бюст бородатого царя в диадеме влево.	Сидящий вправо Аршак на омфале, в вытянутой руке лук[12]; легенда: [ΒΑ]ΣΙΛΕΩΣ | [Μ]ΕΓΑΛΟΥ, ΑΡΣΑΚΟΥ | ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΥ. Таб. II, 17.
18	Др. Ир. осн. 10	3.10 18	Как № 17.	Как № 17. Таб. II, 18.
			Митридат II (123—88)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
19	Др. Ир. осн. 15	4.19 20	Бюст царя в диадеме влево; сзади диадемы лента; ободок из мелких точек[13].	Сидящий вправо Аршак на омфале; в вытянутой руке лук, легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. Таб. II, 19.
			Описанному № 19 аналогичны № 20—22, см. таб. II	

[9] B M C, Parthia, стр. 7, № 3, таб. II, 3; Georges Le Rider, Suse sous les Séleucides et les Parthes, Paris, 1965, стр. 342, таб. XIX, 9; Г. К. Кошеленко, Монетное дело Парфии при Митридате I, Нумизаматика и эпиграфика, X, Москва, 1972, стр. 102, таб. I, 15.

[10] Обе стороны несколько стерты.

[11] B M C, Parthia, стр. 16, № 5, таб. IV, 3.

[12] B M C, Parthia, стр. 21, № 4, таб. V, 4.

[13] B M C, Parthia, стр. 26, № 12, таб. VI, 6, 7.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
23	Др. Ир. осн. 12	3.80 20	Бюст бородатого царя в диадеме влево; сзади диадемы лента.	Сидящий вправо Аршак на троне, в вытянутой руке лук; легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ[14]. Таб. II, 23.
	Описанному № 23 аналогичны № 24—32, см. таб. II, III			
	МЕДНЫЕ МОНЕТЫ			
33	Др. Ир. осн. 122[15]	7.70 21	Бюст бородатого царя в диадеме влево.	Идущий вправо конь, легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. Таб. III, 33.
	Описанному № 33 аналогичны № 34—45, см. таб. III, IV			
	СЕРЕБРО, ДРАХМА			
46	Др. Ир. осн. 446	4.01 19/20	Бюст бородатого царя с шлемом и диадемой влево.	Сидящий вправо Аршак на троне, в вытянутой руке лук[16]; легенда[17]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. Таб. IV, 46.
	Описанному № 46 аналогичны № 47—53, см. таб. IV			
	МЕДНЫЕ МОНЕТЫ			
54	Др. Ир. осн. 133[18]	1.20 12	Бюст бородатого царя с шлемом и диадемой влево.	Ника идущая вправо, в правой руке держит венок, в левой—пальмовую ветвь[19], легенда: ...ΛΕΩ...; ΒΑΣΙΛ...; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. Таб. V, 54.
	Описанному № 54 аналогичны № 55, 56, см. таб. V			
	Артабан II (88—77)			
	СЕРЕБРО, ДРАХМА			
58	К[20] 9960[21]	3.74 19/21	Бюст царя в диадеме влево, сзади диадемы лента[22].	Сидящий вправо Аршак на троне, в протянутой руке лук[23], ле-

[14] B M C, Parthia, стр. 26, № 21, таб. VI, 8.
[15] Обе стороны несколько стерты.
[16] B M C, Parthia, стр. 34, № 106, таб. VIII, 2.
[17] Таков же осн. фонд Др. Ир. № 22, 472, а д. № 11, 17, 19, 20.
[18] Обе стороны несколько стерты.
[19] B M C, Parthia, стр. 36, № 121, таб. VIII, 6.
[20] Здесь и далее вместо фонда клада отдела нумизматики музея Грузии — К.
[21] Найдено в 1938 г. Мцхетской археологической экспедицией на южном участке раскопок погребений Самтавро; Д. Г. Капанадзе, Нумизматические находки Мцхетской археологической экспедиции за 1937—1951 гг. Материалы по археологии Грузии и Кавказа, т. I, 1955, стр. 85, таб. III (на груз. яз.), Е г о ж е, Монетные находки Мцхетской экспедиции, ВДИ, № 1, 1955, стр. 165, таб. III; Пахомов, VII, 1742.
[22] Обе стороны несколько стерты.
[23] B M C, Parthia, стр. 39, № 8, таб. IX, 2.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
				генда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΘΕΟΠΑΤΟΡΟΣ | ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ. Таб. V, 58.
			Описанному № 58 аналогичны № 59—66, см. таб. V	
			Синатрук (77—70)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
67	Др. Ир. осн. 27[24]	4.01 20	Бюст царя в шлеме с диадемой влево, сзади диадемы лента.	Аршак сидит на троне вправо, в руке вытянутый лук[25], легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ|ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. V, 67.
			Описанному № 67 аналогичны № 68—79, см. таб. V, VI	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
80	Др. Ир. осн. 653[26]	3.57 17	Бюст царя в тиаре влево.	Лошадь вправо, будто прыгает[27]. Таб. VI, 80.
			Фраат III (70—57)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
83	К 10 588[28]	3.58 18/19	Бюст царя в диадеме влево, сзади диадемы лента[29].	Сидящий вправо Аршак на троне, в вытянутой руке лук; под луком[30] ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. VI, 83.
			Описанному № 83 аналогичны № 84—88, на №№ 84, 86, 87, 88 различные монограммы, см. таб. VI	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
89	Др. Ир. осн. 137	3.99 16	Бюст царя влево, в тиаре.	Конь вправо, легенда[31]: ΒΑΣΙΛΕΩ...; ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ... Таб. VI, 89.

[24] Частично рассечена, края неровные, оббитые.
[25] B M C, Parthia, стр. 42, № 1, таб. X, 2; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 45, таб. VII, 5; G. Rider, Ук. соч. стр. 95.
[26] Обе стороны рассечены.
[27] B M C, Parthia, стр. 43, № 16, таб. X, 5.
[28] Найдено в Карельском районе, неподалеку от селения Абиси.
[29] Обе стороны несколько рассечены.
[30] B M C, Parthia, стр. 45, № 2, таб. X, 9; Rider, Ук. соч., стр. 97.
[31] B M C, Parthia, стр. 51, № 49, таб. XI, 6.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
91	Др. Ир. осн. 655	4.14 19	Бюст бородатого царя вправо; с тиарой с диадемой, сзади диадемы лента[32].	Сидящий вправо Аршак на троне; в руках натянутый лук; под луком Α легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. VII, 91.
			Описанному № 91 аналогичны № 92—110, но на № 94, 95 различные монограммы, см. таб. VII, VIII	
			Митридат III (57—54)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
120	Др. Ир. осн. 44[33]	3.25 19	Бюст бородатого царя влево, в диадеме[34].	Аршак сидящий на троне вправо, в правой руке натянутый лук; под луком Α легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΜΕΓΑΛΟΥ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΔΙΚΑΙΟΥ | ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ; ΘΕΟΥΕΥΠΑΤΟΡΟΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. IX, 120.
			Описанному № 120 аналогичны № 121—126, 128—133, но на №№ 121, 122, 124 различные монограммы, см. таб. IX, X	
			Ород I (57 – 37)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
135	Др. Ир. осн. 441	3.67 18/19	Бюст царя в диадеме влево; сзади диадемы лента, у ноздри бородавка[35].	Сидящий вправо Аршак на царском троне, в руках натянутый лук; под луком Α надпись: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. X, 135.
			Описанному № 135 аналогичны № 136—171, но на № 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 154, 156, 160, 161, 164, 165, 166 различные монограммы, см. таб. X, XI	

[32] B M C, Parthia, стр. 48, № 27, таб. XI, 2.
[33] Стертая.
[34] B M C, Parthia, стр. 61, № 1, таб. XIII, 1.
[35] B M C, Parthia, стр. 74, № 39, таб. XV, 3.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
172	Др. Ир. осн. 139[36]	1.51 16/71	Бюст царя в диадеме влево.	Крылатый конь (Пегас) справа[37]. Таб. XII, 172.
			Описанному № 172 аналогичны № 173—180, оборотная сторона различна, см. таб. XII	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
181	К 923б[38]	2.95 18,20	Бюст бородатого царя в диадеме влево; за головой полумесяц[39].	Сидящий вправо Аршак на троне, в вытянутой руке лук, под луком легенда[40]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙ-ΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ;... ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XII, 181.
			Описанному № 181 аналогичны № 182—198, см. таб. XII, XIII	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
199	Др. Ир. осн. 144	1.31 13	Голова царя в диадеме, влево; за головой какие-то неразборчивые знаки или полумесяц (?).	Птица влево, в клюве держит венок. Таб. XIII, 199.
200	Др. Ир. д 272	1 53 11/12	Как № 199, только за головой полумесяц.	Колчан. Таб. XIII, 200[41].
201	Др. Ир. д.[42] 228	1.51 11	Как № 199, только перед лицом полумесяц или звезда (?)[43].	Бюст Тихе справо. Таб. XIII, 201[44].
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
202	Др. Ир. осн. 662	3.54 20	Голова царя в диадеме влево; перед головой шестиконечная звезда, а позади полумесяц[45].	Сидящий Аршак на троне вправо; в вытянутой руке лук; под луком А; легенда[46]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙ-ΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛ-ΛΗΝΟΣ. Таб. XIII, 202.
			Описанному № 202 аналогичны № 203—218, 223—233, см. таб. XIII, XIV, XV	

[36] Перечеканена, или штамп сделан дважды?
[37] Таков же № 143, осн. ф. Ир. н. № 222, д. ф.
[38] Найдено в 1951 г. неподалеку от Мцхетской станции.
[39] Обе стороны несколько стерты.
[40] B M C, Parthia, стр. 79, № 93, таб. XVI, 1.
[41] На таблице дана фоторепродукция оборотной стороны.
[42] Здесь и далее вместо дублетного фонда отдел нумизматики музея Грузии.
[43] B M C, Parthia, стр. 93, № 210, таб. XVIII, 2.
[44] На таблице дана фоторепродукция оборотной стороны.
[45] B M C, Parthia, стр. 82, № 123, таб. XVI, 10.
[46] Штамп поставлен дважды.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
219	Др. Ир. осн. 140	1.25 10	Голова царя в диадеме влево, перед головой звезда, точечный ободок виден частично.	Орёл с распростертыми крыльями направо; впереди А[47]. Таб. XIV, 219.
220	Др. Ир. д 227	1.09 9	Как № 219.	Колчан со стрелами. Таб. XIV, 220.
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
234	Др. Ир. осн. 544	4.04 21/22	Бюст бородатого царя в диадеме влево; на лбу бородавка; перед головой звезда, а позади полумесяц и звезда.	Аршак на троне вправо; в руках держит лук, под луком Λ позади Аршака, якорь[48]; легенда ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ|ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑ-ΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XV, 234.
			Описанному № 234 аналогичны № 235—244, см. таб. XV, XVI	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
245	Др. Ир. д 270	0.95 11/12	Голова царя с бородой, в диадеме влево; перед головой звезда, позади—полумесяц и звезда.	Орёл справо. Таб. XVI, 245.
246	Др. Ир. осн. 145	1.54 10	Как предыдущая.	Две высокие башни, по сторонам низкие башни—городская крепость. Таб. XVI, 246.
			СЕРЕБРО, ОБОЛ	
247	Др. Ир. осн. 451	0.56 9/10	Бюст бородатого царя в диадеме влево; на лбу бородавка.	Сидящий Аршак вправо на троне, с натянутым луком, под луком[49] А ΒΑΣΙΛΕ...; ΑΡΣ... Таб. XVI, 247.
			Фраат IV (38/7—3/2)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
248	Др. Ир. осн. 64	3.33 18	Бюст бородатого царя в диадеме вправо; у виска бородавка, поза-	Сидящий Аршак на троне вправо; в вытянутой руке лук, под луком

[47] B M C, Parthia, стр. 93, № 214, таб. XVIII, 3.
[48] B M C, Parthia, стр. 90, № 189, таб. XVII, 10.
[49] B M C, Parthia, стр. 96, № 240, таб. XVIII, 9; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 73, № 119, таб. XI, 24.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			ди орёл с распростертыми крыльями, в клюве венок, которым венчает царя[50].	 легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XVI, 248.
			Описанному № 248 аналогичны № 249—272, но на 263, 264, 269, 272 различные монограммы, см. таб. XVI—XVIII	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
273	Др. Ир. осн. 151[51]	1.41 8/10	Бюст царя в диадеме влево; за головой—орёл, в клюве венок; орёл венчает царя.	Женское (?) изображение прямо; смотрит влево; протянутой правой рукой опирается на какой-то предмет[52], перед лицом Таб. XVIII, 273.
			Описанному № 273 аналогичны № 274—282, оборотная сторона различна, см. таб. XVIII	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
283	Др. Ир. осн. 482	3.24 19/21	Бюст бородатого царя в диадеме влево; на лбу бородавка; перед головой звезда.	Аршак на троне вправо, одна рука вытянута, в ней лук[53], под луком за головой звезда; ΒΑΣΙΛ...; ΒΑΣΙΛ..., ...ΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XVIII, 283.
			Описанному № 283 аналогичны № 284—286, см. таб. XVIII	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
287	Др. Ир. осн. 157[54]	1.17 9	Бюст бородатого царя в диадеме влево; перед головой звезда.	В центре рыба[55], направленная вправо. Таб. XVIII, 287.
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
288	Др. Ир. осн. 68[56]	3.65 19	Бюст бородатого царя в диадеме влево, на лбу бородавка; перед	Аршак на троне вправо; в вытянутой руке лук; перед Аршаком

[50] B M C, Parthia, стр. 110, № 57, таб. XX, 4. G. Rider, Ук. соч. стр. 104, таб. LVI—LX.

[51] Слегка стертая, края обломаны.

[52] B M C, Parthia, стр. 115, № 106, таб. XXI, 8.

[53] B M C, Parthia, стр. 122, № 191, таб. XXII, 1; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 94, № 102, таб. XIV, 6.

[54] Обе стороны несколько стерты.

[55] BMC, Parthia, стр. 125, № 213, таб. XXII, 8; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 95, № 111, таб. XIV, 9.

[56] Несколько стертая.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			лицом звезда и полумесяц; за головой орел.	Ā легенда[57]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XVIII, 288.
			Описанному № 288 аналогичны № 289—302, см. таб. XVIII, XIX	
			Фраатес (Фраат V) 3/2 до н. э. 4 г. н. э.	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
304	Др. Ир. осн. 647[58]	3.98 20/22	Бюст бородатого царя влево с диадемой; перед лицом и за головой Ника; в обеих руках держит венок и венчает царя[59].	Аршак на троне вправо; в вытянутой руке лук, под луком Ā надпись: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XIX, 304.
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
305	Др. Ир. осн. 495[60]	3.32 15/18	Бюст бородатого царя влево, с диадемой; перед лицом и за головой Ника; венком венчает царя.	Аршак на троне вправо; в вытянутой руке лук; впереди П; по плоскости монеты рассыпаны неопределенные знаки[61]. Таб. XIX. 305.
			Фраатес (Фраат—V) и Муза (3/2—4)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
307	Др. Ир. осн. 650[62]	3.71 19/20	Бюст царя в диадеме влево; сзади диадемы лента; перед лицом и за головой Ника, в обеих руках венок и венчает царя.	Бюст Музы влево; на голове тиара с диадемой; перед лицом[63] Ā легенда: ΘΕΑΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ; ΜΟΥΣΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ. Таб. XX, 307.
			Вонон I (8/9—11/12)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
308	Др. Ир. осн. 551	3.68 19/20	Бюст бородатого царя в диадеме влево; сзади диадемы лента, надпись: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΝΩΝΗΣ.	Ника идущая вправо; в правой руке держит пальмовую ветвь, в

[57] B M C, Parthia, стр. 126, № 219, таб. XXII, 10.
[58] Края зубчатые.
[59] B M C, Parthia, стр. 137, № 9, таб. XXIII, 12.
[60] Стертая.
[61] B M C, Parthia, стр. 138, № 15, таб. XXIII, 13.
[62] В одном месте пробита и один край треснут.
[63] Gardner, The Parthian coinage, стр. 45, № 27, таб. IV, 28; BMC, Parthia, 140, № 25, таб. XXIV, 2.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
				левой диадему. Впереди легенда[64]: ΒΑΣΙΛΕΥΣ; ΟΝΩΝΗΣ; ΝΕΙΚΗΣΑΣ; ΑΡΤΑΒΑΝΟΝ. Таб. XX, 308.

Описанному № 308 аналогичны № 309—311, см. таб. XX

Артабан III (10/11—40)

СЕРЕБРО, ДРАХМА

312	Др. Ир. осн. 75[65]	3.69 19	Бюст бородатого царя в диадеме влево, сзади диадемы лента.	Аршак сидящий на троне вправо, в руке натянутый лук; под луком — легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ... ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ|ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XX, 312.

Описанному № 312 аналогичны № 313—314, см. таб. XX

Вардан I (41/42—45)

СЕРЕБРО, ДРАХМА

317	Др. Ир. осн. 79[66]	3.62 21/20	Бюст бородатого царя в диадеме влево; на лбу, повидимому, бородавка.	Аршак сидящий на троне вправо, в руке натянутый лук, под луком[67] — легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ|ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ, ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ|ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XX, 317.

Описанному № 317 аналогичны № 318—320, см. таб. XX

МЕДНЫЕ МОНЕТЫ

322	Др. Ир. осн. 162	1.28 9	Голова царя с длинными волосами, в диадеме влево.	В четырехугольной раме Ника вправо, в правой руке она, повидимому, держит диадему[68]. Таб. XX, 322.

[64] BMC, Parthia, стр. 144, № 6, таб. XXIV, 7.
[65] B M C, Parthia, стр. 150, № 33, таб. XXV, 7.
[66] Края неровные, в одном месте надтреснута.
[67] B M C, Parthia, стр. 156, № 30, таб. XXVI, № 3; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 114, № 9, таб. XVII, 8.
[68] B M C, Parthia, стр. 158, № 41, таб. XXVI, 9.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
324	Др. Ир. осн. 160[69]	0.92 10	Как № 322.	В четырехугольной рамке мужчина прямо, смотрит влево; в правой руке, поднятой вверх, неопределенный предмет, а в левой—рог изобилия[70]. Таб. XX, 324.
325	Др. Ир. осн. 684	0.88 7/8	Как № 324.	Как № 324. Таб. XXI, 325.
326	Др. Ир. осн. 429[71]	1.89 9/11	Как № 324.	Внутри четырехугольной рамы орёл, голова повернута вправо, в клюве венок, впереди как-будто пальмовая ветвь[72]. Таб. XXI, 326.

Готарзе (40/41—51)

СЕРЕБРО, ТЕТРАДРАХМА

327	Др. Ир. осн. 77[73]	8.02 25/27	Бюст царя с короткой бородой, в диадеме влево.	Сидящий вправо царь на троне, перед ним лицом к лицу стоит Тихе, в правой руке держит диадему, которую подает царю, а в левой—рог изобилия, между ними[74], вверху HNT-358, т. е. 46/47 гг. Легенда:... ΑΣΙΛΕ...; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ, ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. Таб. XXI, 327.
328	Др. Ир. осн. 488[75]	11.97 27	Как № 327.	Как № 327, только Тихе подает царю пальмовую ветвь. Таб. XXI, 328.

СЕРЕБРО, ДРАХМА

329	Др. Ир. осн. 484	3.60 19/22	Бюст царя с длинной бородой, в диадеме влево; сзади диадемы лента[76].	Сидящий вправо Аршак на троне, в правой руке натянутый лук, перед Аршаком[77]. А легенда: ВА-

[69] Несколько стертая, край в одном месте выломан.

[70] B M C, Parthia, стр. 159, № 52, таб. XXVI. 10; A. Petrowicz, Arsaciden. . ., стр. 116, № 19, таб. XVII, 11.

[71] Края неровные, несколько стертые.

[72] P. G a r d n e r..., Parthian coinage, стр. 48, № 17, таб. V; BMC, Parthia, стр. 160, № 57, таб. XXVI, 11.

[73] Края монеты неровные, стертые, в одном месте поломанные, на лицевой стороне царапины.

[74] B M C, Parthia, 163, № 12.

[75] Стерта лицевая сторона.

[76] P. Gardner.., Parthian coinage, стр. 49, № 20, таб. V, 20; B M C, Parthia, стр. 166, № 38, таб. XXVII, 3; A. P e t r o w i c z, Arsaciden..., стр. 120, № 16, таб. XVII, 16.

[77] Таков же № 80, осн. ф. и № 147, 162, 171 д. ф. Др. Ир.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
				ΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ, ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXI, 329.

Описанному № 328 аналогичны № 330—393, см. таб. XXI—XXIV

МЕДНЫЕ МОНЕТЫ

395	Др. Ир. осн. 487[78]	3.70 15/17	Бюст бородатого царя влево; на голове, повидимому, диадема.	Сидящий Аршак на троне вправо; в протянутой руке лук, перед ногой Аршака Π и за спиной, какие-то неопределенные знаки[79]. Таб. XXIV, 395.

№ 396—424 лицевая сторона приблизительно такая же как № 395, а на оборотной стороне различные изображения, см. таб. XXIV—XXV

Вологез I (51—77/78)

СЕРЕБРО, ТЕТРАДРАХМА

425	Др. Ир. осн. 418[80]	13.96 26/27	Бюст царя с короткой бородой, влево.	Царь на троне в диадеме влево; перед ним стоит Тихе — головной убор ее типа башни, в правой руке пальмовая ветвь, которую протягивает царю; вверху между ними — НОТ[81] — 378, т. е. 66/67. Легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ; ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ | ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ; ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXV, 425.

ДРАХМА

426	Др. Ир. осн. 444	3.74 19/20	Бюст царя в диадеме влево.	Аршак на троне влево, в руке лук[82], под луком — A легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXV, 426.

Описанному № 426 аналогичны № 427—436, см. таб. XXV

[78] Стертая, края зубчатые.
[79] B M C, Parthia, стр. 167, № 55, таб. XXVII, 7; у В. Росса, монета такого типа из серебра.
[80] Обе стороны несколько стерты, края обломаны, зазубрены.
[81] B M C, Parthia, стр. 185, № 60, таб. XXIX, 5, только на нашей монете видна дата НОТ—378.
[82] P. Gardner, Parthian Coinage.., стр. 50, № 28, таб. V, 28; BMC, Parthia, стр. 186, № 66, таб. XXIX, 6.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			Вардан II (55)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
441	Др. Ир. осн. 490[83]	3.69 19/22	Бюст царя в шлеме с диадемой анфас, на лбу бородавка; по сторонам бюста по шестиконечной звезде[84].	Аршак сидящий на троне, вправо; в протянутой руке лук, под луком — Α легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ|ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ|ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXVI, 441.
			Описанному № 441 аналогичны № 442—446, см. таб. XXVI	
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
447	Др. Ир. осн. 204[85]	1.30 10/11	Бюст царя в шлеме с диадемой прямо, по сторонам головы по звезде.	Статуя обнаженного человека (возможно Зевса) вправо, в левой руке орёл, Зевс опирается на жертвенный столб, все помещено в четырехугольную раму[86]. Таб. XXVI, 447.
			Описанному № 447 аналогичны № 448—452, см. таб. XXVI	
			Осро (106/107 или 109/110—130?)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА[87]	
454	Др. Ир. осн. 99[88]	3.21 19	Бюст бородатого царя в диадеме влево.	Сидящий вправо Аршак на троне, в протянутой руке лук, под луком Α легенда[89]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ|ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ|ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ|ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXVI, 454.
			Вологез II (77/78—147/47)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
456	Др. Ир. осн. 100	3.75 20	Бюст царя в шлеме с диадемой, влево[90].	Сидящий Аршак на троне вправо; в протянутой руке лук, под лу-

[83] Края зазубрены.

[84] P. Gardner, Parthian..., стр. 51, № 3, таб. VI, 3; BMC, Parthia, стр. 190, № 2, таб. XXIX, 16; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 131, № 7, таб. XIX, 10.

[85] Обе стороны частично стерты, края неровно зазубрены.

[86] BMC, Parthia, стр. 191, № 10, таб. XXIX, 17; A. Petrowicz, Arsaciden..., стр. 101—102, № 8, таб. XIX, 11.

[87] Тетрадрахма Осроя неизвестна.

[88] Обе стороны частично стерты, в одном месте пробита.

[89] Gardner,—Parthian..., стр. 54, № 21, таб. VI, 21; BMC, Parthia, стр. 205, № 3, таб. XXXI, 8.

[90] BMC, Parthia, стр. 213, № 32, таб. XXXII, 11,

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
				ком — 𐡀 легенда: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ (ΑΡ)ΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXVI, 456.

Описанному № 456 аналогичны № 457, 458 см. таб. XXVI

Митридат IV (130—147)

СЕРЕБРО, ДРАХМА

462	К 9126[91]	2.99 18/20	Бюст царя с длинной бородой в диадеме влево[92].	Аршак сидит на троне вправо, в протянутой руке лук; под луком — 𐡀 искаженная надпись: по моему мнению, надпись должна читаться так[93]: ΒΑΣΙΛΕΩΣ | ΒΑΣΙΛΕΩΝ; ΑΡΣΑΚΟΥ; ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ | ΔΙΚΑΙΟΥ; ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ | ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ. Таб. XXVI, 462.

Описанному № 462 аналогичны № 463—468, см. таб. XXVI, XXVII

МЕДНЫЕ МОНЕТЫ

470	Др. Ир. осн. 214	1.37 10/11	Бюст бородатого царя в диадеме влево.	Лежащее рогатое животное—овца (?), спереди какой-то предмет или знак; слева А. Таб. XXVII, 470.

Вологез III (147/48—191)

СЕРЕБРО, ДРАХМА

471	Др. Ир. осн. 105[94]	3.74 20	Бюст бородатого царя в шлеме с диадемой влево[95].	Сидящий Аршак на троне вправо, в протянутой руке лук; под луком — 𐡀 надпись пехлевийская и очень искаженная греческая, (первая строка пехлевийская)[96]. Таб. XXVII, 471.

Описанному № 471 аналогичны № 472—482, см. таб. XXVII, XXVIII

[91] Найдена во время обработки земли в 1936 г. в сел. Ничбиси (Мцхетский район).
[92] Обе стороны частично стерты, края зазубрены.
[93] B M C, Parthia, стр. 217, № 1, таб. XXXIII, 6.
[94] Края треснуты.
[95] Такова же № 188, д. ф. Др. Ир.
[96] B M C, Parthia, стр. 231, № 60, таб. XXXIV, 7.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
			МЕДНЫЕ МОНЕТЫ	
483	Др. Ир. осн. 213	4.12 15	Бюст бородатого царя в шлеме влево, перед лицом дата ΘΟΥ-479. т. е. 167/168 гг.[97].	Бюст покровителя города вправо, в шлеме; перед лицом[98] Таб. XXVIII, 483.
			Вологез IV (191—207/08?)	
			СЕРЕБРО, ТЕТРАДРАХМА[99]	
484	Др. Ир. осн. 495	14.34 25	Бюст бородатого царя в диадеме влево.	Царь на троне влево, напротив Тихе с диадемой в руках. Царь в шлеме держит скипетр или меч; (?), у Тихе на голове шлем (?); вверху между ними дата — I (?) Ф-510 т. е. 198—199 гг.[100]. Справа + и фрагменты букв слева ΔΠΤ (?) КА. Таб. XXVIII, 484.
			Вологез V (207/208—221/22)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
486	Др. Ир. осн. 114[101]	3.72 18	Бюст бородатого царя в шлеме с диадемой влево, за головой пехлевийская надпись Вологез[102].	Схематическое изображение Аршака на троне вправо; в протянутой руке лук; под луком [103]. Таб. XXVIII, 486.
			Описанному № 486 аналогичны № 487—495, см. таб. XXVIII	
			Артабан V (213—227)	
			СЕРЕБРО, ДРАХМА	
497	Др. Ир. осн. 116[104]	3.55 18	Бюст бородатого царя в шлеме, с диадемой влево[105].	Очень схематично, всего двумя линиями представлен Аршак

[97] B M C, Parthia, стр. 233, № 73, таб. XXXIV,10, только наша монета датирована.
[98] Частично стертая, края неровные.
[99] Фальшивая.
[100] Обе стороны частично стерты, края неровные.
[101] Край же в одном месте треснут.
[102] Такая же № 574 осн. ф. и № 200, 202, 203 д. ф.
[103] B M C, Parthia, стр. 243, № 20, таб. XXXVI, 3.
[104] Обе стороны частично стерты, края зазубрены.
[105] B M C, Parthia, стр. 247, № 1, таб. XXXVI, 8; P. Gardner, Parthian coinage..., стр. 59, № 19, таб. VII, 19.

№№ п.п.	Фонд и номер	Вес, размер	Лицевая сторона	Оборотная сторона
				на троне вправо, в протянутой руке лук, под луком вместо-А, Λ [106]. Таб. XXIX, 497.

Описанному № 497, аналогичны № 498—503, см. таб. XXIX

МЕДНЫЕ МОНЕТЫ

504	Др. Ир. осн. 430	1.46 9/10	Изображение царя такое-же, как предыдущее.	Лежащее рогатое животное влево, возможно овца, ободок из точек[107]. Таб. XXIX, 504.

[106] Такие же № 204, 205, 213 дублетного фонда Древнего Ирана отдела нумизматики Государственного музея Грузии.

[107] BMC, Parthia, стр. 249, № 21, таб. XXXVI, 11.

ТОПОГРАФИЯ ПАРФЯНСКИХ МОНЕТ, ОБНАРУЖЕННЫХ НА ТЕРРИТОРИИ ГРУЗИИ[1]

1. В 1850-х годах в окрестностях г. Гори (Груз. ССР) были найдены парфянские монеты II половины III в. и начала II в. до н. э., проданные находчиком торговцу, у которого И. Бартоломей в 1853 г. видел их в количестве 30 экземпляров, и приобрел для своей коллекции несколько монет[2].

2. Приблизительно в 1925 г. около с. Дигоми, Гардабанского р-на[3], у подножия горы Дидгори в погребении была обнаружена парфянская монета[4].

Митридат I (171 — 138)

3. В окрестностях г. Гори, Горийского р-на, найдена (время и обстоятельства находки не известны), драхма Митридата I, хранится в Горийском историко-этнографическом музее, инв. № 8065/1.

Митридат II (123 — 88)

4. В окрестностях г. Гори найдена (время и обстоятельства не известны) драхма Митридата II, хранится в Горийском историко-этнографическом музее, инв. № 8052/10.

5. В ноябре 1925 г., в окрестностях г. Кутаиси, найдена драхма Миртидата II, передана Кутаисскому гос. историко-этнографическому музею им. акад. Н. А. Бердзенишвили, инв. № 4398.

6. В 1951 г. в сел. Схлити, Знаурского р-на, найдена драхма Митридата II, передана Горийскому гос. историко-этнографическому музею.

7. В январе 1967 г. в г. Мцхета, Мцхетского р-на, в обнаруженном при земляных работах кувшинном погребении № 5, найдена драхма Митридата II, передана Мцхетскому краеведческому музею, инв. № 9411.

Артабан II (88 — 77)

8. В ноябре 1938 г. в г. Мцхета, Мцхетского р-на, археологической экспедицией Государственного музея Грузии (под общим руководством акад. И. А. Джавахишвили) в южной части Самтаврского некрополя (руководитель части М. М. Иващенко) в земле, выкопанной из канавы № 5, была найдена драхма Артабана II[5], которая хранится в фондах кладов отдела нумизматики Государственного музея Грузии[6], инвент. № 9960.

9. В 1940 г. в Мцхета археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя, в культурном слое обнаружена драхма Артабана II[7].

---

[1] Хронологическое распределение дано в соответствии с годами царствования и находок монет.

[2] I. Bartholomaei, Lettres numismatiques et archeologiques, SPB, 1859, стр. 23; Пахомов, II, 328; А. Н. Зограф, Распространение находок античных монет на Кавказе, ТОНГЭ, I, Ленинград, 1945, стр. 64/65, № 80.

[3] Здесь и везде сведения даются согласно административно-территориальному делению Грузии, принятому, 1966 г. 15 января.

[4] Р. Р. Фасмер, Список монетных находок, Сообщения, ГАИМК, I, Ленинград, 1926, стр. 288, № 6.

[5] Д. Г. Капанадзе, Монетные находки мцхетской экспедиции (1937—1948 и 1951 гг.), ВДИ, I, 1955, таб. III; Пахомов, VII, 1742.

[6] Фонды кладов и отдельных находок Отдела нумизматики Госуд. музея Грузии впредь в тексте и в сносках обозначены — КМГ.

[7] Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. III; Пахомов, VII, 1743.

10. В июне 1951 г. в гробнице, обнаруженной близ железнодорожной станции Мцхета, Мцхетского р-на правобережье р. Куры, вместе с другим инвентарем и монетами (с грузинским подражанием статеру Александра Македонского, с золотой пластинкой, с римскими ауреусами и денарами, с боспорской монетой и с парфянскими драхмами) найдены две драхмы Артабана II[8], хранятся в КМГ № 9219, 9266.

11. В 1955 или 1956 гг. в с. Кемпери, Хашурского р-на, у источника Гоголас-цкаро, при земляных работах колхозником Александром Феодоровичем Ломсадзе на глубине 69-80 см., обнаружена драхма Артабана II, передана Горийскому Государственному историко-этнографическому музею, инвентарный № 7552/9.

12. В 1958 году в с. Цроми, Хашурского р-на, найдена драхма Артабана II, передана Горийскому Государственному историко-этнографическому музею, инвентарный № 7613/5.

13. В ноябре 1969 г. в с. Шрома, Гурджаанского р-на, экспедицией Института истории археологии и этнографии имени академика И. А. Джавахишвили, работавшей в Кахетии (Руководитель доктор исторических наук К. Н. Пицхелаури), в погребении № 15 была обнаружена драхма Артабана II, хранится в Гурджаанском краеведческом музее.

Синатрук (77—70)

14. Приблизительно в 1924 г. в с. Дигоми, Гардабанского р-на, в обнаруженном погребении была найдена драхма Синатрука[9]. Хранится в КМГ № 9348.

15. В сентябре 1949 г. Мцхетская археологическая экспедиция в южной части Самтаврского некрополя, в кувшинном погребении № 209, вместе с другими предметами обнаружила одну драхму Синатрука[10]. Хранится в КМГ № 10030.

16. В июне 1951 г. в обнаруженной близ Мцхетской железнодорожной станции гробнице, вместе с другим инвентарем и монетами (№ 10), найдена драхма Синатрука[11]. Хранится в КМГ № 9220.

17. Совместной экспедицией Института истории, археологии и этнографии и Юго-Осетинского научно-исследовательского института (руководитель проф. О. М. Джапаридзе), в 1951 г. в с. Аркнети Знаурского р-на, в грунтовом погребении № 2, Васасцкаройского некрополя, вместе с другим инвентарем и парфянскими монетами, были обнаружены две драхмы Синатрука[12]. Хранятся в КМГ № 10075, 10076.

18. В 1958 г. Ванской археологической экспедицией (руководитель кандидат исторических наук Н. Б. Хоштария) найдена драхма Синатрука. Хранится в КМГ № 11126.

Фраат III (70—57)

19. В 1934 г. близ с. Абиси, Карельского р-на, найдена в земле драхма Фраата III[13]. Хранится в КМГ № 10586.

20. В 1939 г. Мцхетской археологической экспедицией в северной части Самтаврского некрополя (руководитель доктор исторических наук А. Н. Каландадзе), в черепичном могильнике № 7, вместе с другим инвентарем

---

[8] Г. А. Ломтатидзе и И. Н. Цицишвили, Обнаруженная во Мцхета пещера, Сообщения АН ГССР, т. XII, № 10, 1951, стр. 646; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. III; Пахомов, VII, 1738. Эти авторы называют лишь одну драхму Артабана II. После изучения монет, выяснилось, что в пещере были обнаружены две драхмы.

[9] С. И. Макалатия, 1920—1924 гг. К датировке в Грузии некоторых некрополей, Вестник музея Грузии, IV, 1928, стр. 167.

[10] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч, таб. I, №29.

[11] Г. А. Ломтатидзе и И. Н. Цицишвили, Ук.соч., стр. 646; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., стр. 172; Пахомов, VII, 1738.

[12] О. М. Джапаридзе, Археологические раскопки в Аркнети, Труды Тбилисского Госуд. Университета, 63, 1956, стр. 197, Пахомов, IX, 2082.

[13] По определению Е. А. Пахомова, Митридат II (III, 761); А. Н. Зограф, Ук. соч., 64/65 повторил определение Пахомова и монету принял за Митридат II.

была обнаружена одна драхма Фраата III[14]. Хранится в КМГ № 9964.

21. В 1939 г. Мцхетская археологическая экспедиция в северной части Самтаврского некрополя в кувшинном погребении № 10, вместе с другим инвентарем, обнаружила одну драхму Фраата III[15]. Хранится в КМГ № 9965.

22. В 1939 г. Мцхетской археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя, в кувшинном погребении № 110, вместе с другим инвентарем, была найдена одна драхма Фраата III[16]. Хранится в КМГ № 9978.

23. В 1939 г. Мцхетская археологическая экспедиция в северной части Самтаврского могильника, в грунтовом погребении № 120, вместе с другим инвентарем, обнаружила драхму Фраата III[17]. Хранится в КМГ № 9989.

24. В июне 1951 г. в обнаруженной близ железнодорожной станции г. Мцхета гробнице, вместе с другим инвентарем и монетами (№ 10), найдена одна драхма Фраата III[18]. Хранится в КМГ № 9221.

25. В 1951 г. Юго-Осетинской археологической экспедицией (№ 17) обнаружена драхма Фраата III[19]. Хранится в КМГ № 10074.

Митридат III (57 — 54)

26. В июне 1951 г. в гробнице, обнаруженной около Мцхетской железнодорожной станции (№ 10), найдены три драхмы Митридата III. Хранятся в КМГ № 9229, 9232, 9247.

27. В июле 1955 г. в с. Стирфази, Джавского р-на, совместной экспедицией Института истории, археологии и этнографии имени И. А. Джавахишвили и Юго-Осетинского научно-исследовательского института, во время поисковых археологических работ, в погребении № 6 вместе с другим инвентарем и монетами (подражание статеру Александра Македонского, денарии Августа Цезаря) найдена драхма Митридата III[20].

Ород I (57 — 37)

28. В с. Кодисцкаро, Каспского р-на, найдена (время находки не известно) одна драхма Орода I[21].

29. В 1900 г. в окрестностях г. Гори, Горийского р-на, при земляных работах военного значения вместе с обнаруженным кладом (узда и другой инвентарь), найдена одна драхма Орода I[22].

30. В 1935 г. близ сел. Коджори, Гардабанского р-на, около развалин крепости Кожрис-цихе найдена одна драхма Орода I[23], монета Н. И. Топурия пожертвована Государственному музею Грузии. Хранится в КМГ № 1864.

31. В 1938 г. Мцхетская археологическая экспедиция в северной части Самтаврского некрополя, в кувшинном погребении № 6, вместе с другим инвентарем, обнаружила две драхмы Орода I[24]. Хранятся в КМГ № 9941, 9942.

32. В 1939 г. Мцхетская археологическая экспедиция в северной части Самтаврского некрополя, в грунтовом погребении № 120,

---

[14] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 9.

[15] Пахомов, IV, № 1040, Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 10.

[16] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 17.

[17] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 20.

[18] Г. А. Ломтатидзе, И. Н. Цицишвили, Ук. соч., стр. 646; Е. А. Пахомов, VII, 1738; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., стр. 172.

[19] О. М. Джапаридзе, Ук. соч., стр. 197; Пахомов, IX, 2082.

[20] О. Д. Лордкипанидзе, Античный мир и царство Картли (Иберия), Тбилиси, 1968, стр. 57, выноска, 194; Б. В. Техов, О монетах античной эпохи, Известия Юго-Осетинского научно-исследовательского института, вып. X, 1960.

[21] По имеющимся смутным сведениям, будто это был клад.

[22] Р. Р. Фасмер, Список монетных находок. Сообщения ГАИМК, II, Ленинград, 1929, стр. 284, № 28; Пахомов, I, 40.

[23] А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 66/67, № 98, считает монетой Фраата IV; Пахомов, IV, 1020.

[24] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, № 2.

обнаружила одну драхму Ородa I[25]. Хранится в КМГ № 9988.

33. В 1939 г. в окрестностях сел. Кавтисхеви, Каспского р-на, около Сваладис-хеви, при закладке фундамента дома, обнаружено погребение, в котором найдены две драхмы Ородa I[26]. Хранятся в КМГ № 10160, 10161.

34. В 1940 г. в сел. Квишхети, Хашурского р-на, около развалин старинной башни, Н. Сулаберидзе обнаружена одна драхма Ородa I[27]. Хранится в КМГ № 4805.

35. В апреле 1948 г. в с. Ахалдаба, Ахметского р-на, в случайно обнаруженном грунтовом погребении найдена драхма Ородa I. Хранится в КМГ № 11483.

36. В 1950 г. в Гори, во время строительства административного дома, найдена драхма Ородa I. Хранится в Горийском Государственном историко-этнографическом музее, инвент. № 2867.

37. В 1950 г. в Тбилиси на Магнитогорской улице, во время копания была найдена драхма Ородa I. Хранится в Институте истории, археологии и этнографии имени акад. И. А. Джавахишвили.

38. В июне 1951 г. в гробнице близ Мцхетской железнодорожной станции, вместе (№ 10) с другим инвентарем и монетами, найдены 43 драхмы[28] Ородa I. Хранятся в КМГ № 9222, 9228, 9230, 9231, 9233—9246, 9248—9265, 9267, 9268.

39. В 1951 г. Юго-Осетинская археологическая экспедиция в сел. Аркнети, в Васасцкаройском могильнике в грунтовом погребении, вместе с другим инвентарем и монетами (№ 17), обнаружила две драхмы Ородa I[29]. Хранятся в КМГ № 10077, 10078.

40. В июне 1953 г. в сел. Дзвели-Дманиси, Дманисского р-на, при осмотре развалин старого поселения, на поверхности земли обнаружена драхма Ородa I и доставлена в нумизматический отдел Государственного музея Грузии для определения; монета осталась у находчика.

41. В июле 1954 г. около Болниси, Болнисского р-на, во время работ в саду на поверхности гр. Т. Замтарадзе нашла драхму Ородa I[30]; монета передана отделу нумизматики Государственного музея Грузии. Хранится в КМГ № 9089.

42. В сентябре 1954 г. в сел. Кавтисхеви, Каспского р-на, на участке Твалади, во время земляных работ бульдозером вскрыто кувшинное погребение со скелетом человека; вместе с другим инвентарем обнаружена драхма Ородa I. Писатель Георгий Шатберашвили передал монету Институту истории, археологии и этнографии имени акад. И. А. Джавахишвили.

43. В мае 1955 г. в сел. Перета, Ванского р-на, во дворе гр. Чикваидзе в обнаруженном учителем Лакчебиани погребении, вместе с другим инвентарем (обломки бронзового браслета, бусы, обломок серебряного сосуда, застежки), была найдена одна драхма Ородa I. Материалы полностью переданы Ванскому Краеведческому музею.

44. В июне 1958 г. в Тбилиси, при закладке фундамента дома, на глубине одного-двух метров было вскрыто погребение, в котором были обнаружены две драхмы Ородa I. Об этом Государственному музею Грузии сообщил археолог Иосиф Гзелишвили.

45. В 1960 г. в сел. Урбниси, Карельского р-на, экспедицией Государственного музея Грузии имени акад. С. Н. Джанашиа (общий руководитель акад. Н. А. Бердзенишвили, на месте раскопок — Г. А. Ломтатидзе и П. П. Закарая), обнаружена драхма Ородa I. Хранится в КМГ № 11046.

---

[25] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. 20.

[26] Пахомов, IV, 1022.

[27] Пахомов, IV, 1021.

[28] Г. А. Ломтатидзе и И. Н. Цицишвили, Ук. соч., ст. 646; Е. А. Пахомов, VII, 1738. Здесь отмечено 45 экз. монет, Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., стр. 172. Здесь Ородa I — 47 экз. монет. Детальным изучением монет выяснилось, что только 43 монеты Ородa I.

[29] О. М. Джапаридзе, Ук. соч., стр. 197; Пахомов, IX, 2082.

[30] Пахомов, VIII, 1925.

46. В 1963 г. в сел. Уплисцихе (местность Бамбеби), Горийского р-на, археологической экспедицией Гос. музея искусств Груз. ССР (руководитель доктор исторических наук Д. А. Хахутайшвили), в грунтовом погребении найдены четыре драхмы Орода I. (В грунтовом погребении № 6—1 экз., а в № 8—3 экз.). Монеты для определения и очистки Д. Хахутайшвили доставил в Гос. музей Грузии. Хранятся в музее искусств Груз. ССР.

47. В сентябре 1964 г. в сел. Згудери, Карельского р-на, згудерским отрядом историко-археологической экспедиции Государственного музея Грузии (руководитель отряда Г. М. Немсадзе), в земле, выброшенной из культурного слоя между грунтовыми погребениями № 1 и № 10 (полевая нумерация), найдена одна драхма Орода I. Хранится в КМГ № 11786.

48. В июле 1965 г. в 9 километрах к северу от местечка Шаумяни, Марнеульского р-на, близ энеолитического поселения на холме «Азник», объединенной нижнекартлийской археологической экспедицией Государственного музея Грузии и Тбилисского Государственного Университета (Руководитель проф. О. М. Джапаридзе, заместитель руководителя А. И. Джавахишвили), в погребении № 2 найдена одна драхма Орода I. Хранится в КМГ № 11646.

49. В ноябре 1967 г. в Мцхета, в открытой археологической экспедицией у древних городских врат могиле № 1, во рту? покойника были найдены две драхмы Орода I, переданы Мцхетскому краеведческому музею, № 3942[1], 3942[2] ([3]).

50. В марте 1968 г. в Мцхета, той же экспедицией в открытых у древних городских врат остатках черепичной могилы № 2, в северному ее углу найдены две драхмы Орода I, переданы Мцхетскому краеведческому музею, инв. № 4307, 4308.

51. В январе 1971 г. в сел. Эки, Цхакаевского р-на, во время земляных работ, в сломанном глиняном кувшине, замеченном гр. Т. Нинуа, вместе с римскими монетами была обнаружена также драхма Орода I[31].

52. В 1971 г. сел. Руиспири, Телавского р-на, была найдена одна драхма Орода I, хранится в Институте истории, археологии и этнографии им. И. А. Джавахишвили.

Фраат IV (38/37 — 3/2)

53. В 1902 г. в сел. Бори, Орджоникидзевского р-на, при земляных работах вместе с другим инвентарем и монетами (колхидской, ольвийской, подражанием статеру Александра Македонского, римскими монетами и драхмой Готарза) обнаружена драхма Фраата IV[32].

54. В 1928 г. в сел. Корбоули, Сачхерского р-на, найдена драхма Фраата IV[33]. Хранится в КМГ № 3063.

55. В 1939 г. около сел. Вазиани, Мцхетского р-на, при проведении дороги по направлению к Гори, обнаружено погребение, в котором вместе с другим инвентарем и монетами (денарий Аугуста, драхма Готарза) найдена драхма Фраата IV[34].

56. В 1940 г. в числе обнаруженных в окрестностях с. Дзевера, Горийского р-на, монет Петром Андревичем Мамисашвили оказалась одна драхма Фраата IV, передана археологическому кабинету Университета.

57. В 1951 г. в обнаруженной около Мцхетской железнодорожной станции гробнице вместе с другим инвентарем и монетами (№ 10) найдена драхма Фраата IV[35]. Хранится в КМГ 9269.

---

[31] За сообщение сведения приношу благодарность Г. Дундуа; наличие в кладе римских монет II века драхмы, Орода I—факт, заслуживающий большого внимания.

[32] Е. Придик, Новые Кавказские клады, Петербург, 1914, 4, выноска, с; Пахомов, II, 337; А. М. Апакидзе, Новые археологические материалы из Бори, Вест. Гос. музея Грузии, XII—В, 1945, стр. 446; А. Н. Зограф, Ук. соч, стр. 66,67, № 101; К. В. Голенко, Аршакидское серебро, Денежное обращение Колхиды в Римское время, Ленинград, 1964, стр. 83,87. № 69, 85.

[33] Пахомов, IV, 1023; К. В. Голенко, Ук. соч., стр. 87, № 83.

[34] Пахомов, IV, 1024, по его данным монета поступила в музей Грузии, но ее в фондах не оказалось.

[35] Г. А. Ломтатидзе и И. Н. Цицишвили, Ук. соч., стр. 646; газ. «Заря Востока», I, VIII, 1951, № 183; Пахомов, VII, 1738.

58. В 1951 г. в Гори, в обнаруженном на улице Чавчавадзе погребении, вместе с другим инвентарем, с колхидским статером и денарием Августа, найдена драхма Фраата IV, передана Горийскому Государственному историко-этнографическому музею, инв. № 6431/1—2.

59. 14 июня 1956 г. в с. Ховле, Каспского р-на, экспедицией Института истории, археологии и этнографии (руководитель кандидат исторических наук Г. Г. Цкитишвили) в т. н. «Гагма Хеви» (название местности), в случайно обнаруженном каменном погребении найдена драхма Фраата IV. Хранится в Институте истории, археологии и этнографии им. акад. И. А. Джавахишвили.

60. В феврале 1958 г. в Тбилиси на Магнитогорской улице, во время копания ям, обнаружено погребение; найденную в нем вместе с другим инвентарем монету рабочие разбили, один кусок монеты археолог Р. М. Рамишвили принес для определения в отдел нумизматики Государственного музея Грузии, фрагмент оказался частью драхмы Фраата IV. Хранится в Институте истории, археологии и этнографии.

61. В январе 1962 г. в Тбилиси, на Магнитогорской улице обнаружено погребение, в котором вместе с другим инвентарем найдена драхма Фраата IV. Хранится в Институте истории, археологии и этнографии.

62. В с. Кодисцкаро, Каспского р-на, найдена (время находки не зафиксировано) драхма Фраата IV.

Артабан III (10 — 40)

63. В с. Кодисцкаро, Каспского р-на, была найдена (время находки не известно) драхма Артабана III.

Готарзе (40/41 — 51)

64. В 1870 г. в Мцхета во время археологических раскопок, производимых Байерном, в Самтаврском некрополе обнаружена драхма Готарза[36].

65. В 1900 г. в окрестностях Гори, при строительстве (№ 29), найдены две драхмы Готарза[37].

66. В 1902 г. в с. Бори, Орджоникидзевского р-на, во время земляных работ в винограднике, гр. Мачавариани обнаружил разные предметы; заинтересовавшись ими, он в 1903, 1907—1908 гг. произвел раскопки и часть обнаруженного инвентаря продал Эрмитажу; в 1943 году Государственный музей Грузии приобрел оставшиеся в семье Мачавариани предметы и вместе с ними две драхмы Готарза[38]. Хранятся в КМГ 4878, 4879.

67. В 1907 г. в с. Бори, Орджоникидзевского р-на, во время раскопок, производимых Е. С. Такайшвили, вместе с другим инвентарем и денарием Августа, обнаружены три драхмы Готарза[39], из них один экземпляр хранится в КМГ № 3064.

68. В 1912 году найдена в Артвини драхма Готарза[40]. Хранится в КМГ № 1660.

69. В 1923 г. в Земо-Авчала, Мцхетского р-на, при проведении канала на левом берегу р. Куры обнаружена гробница из черепичных плит, в которой вместе с другими инвентарем найдена драхма Готарза[41]. Хранится в КМГ № 9356.

---

[36] Bayern, Untersuchungen über die älteren Gräber u Schatzfunde in Kaukasien PB, 1859, стр. 30; Пахомов, I, 41, А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 66/67, № 105.

[37] Пахомов, I, 40; А. Н. Зограф, Ук. соч., 66/67, № 95.

[38] А. М. Апакидзе, Новые археологические материалы из Бори, Вестн. Гос. музея Грузии, т. XII—B, 1945, стр. 441—448.

[39] Пахомов, I, 33; Р. Р. Фасмер, Ук. соч., стр. 284. № 20; А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 66/67. 4; № 104· К. В. Голенко, Ук. соч., стр. 88, № 86.

[40] А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 66/67, № 105.

[41] С. И. Макалатия, К датировке некоторых некрополей, обнаруженных в Грузии в 1920 — 1924. Вестник муз. Грузии, т. IV, Тбилиси, 1928, стр. 173.

70. В 1924 г., в обнаруженном в Земо-Авчала погребении из черепичных плит, вместе с другим инвентарем найдены две драхмы Готарза[42]. Хранятся в КМГ № 3056, 3057.

71. В 1924 г. в с. Дигоми, Гардабанского р-на, перед Дидгори было обнаружено погребение, в котором вместе с другими инвентарем и денарием Августа найдена драхма Готарза[43]. Хранится в КМГ № 9350.

72. Из монет, обнаруженных в окрестностях Гори, Горийского р-на (время и обстоятельства находки не известны), в 1925 г. одну медную монету Готарза приобрел нумизматический кабинет Тбилисского Государственного Университета. Эту монету с другим нумизматическим материалом кабинет передал Государственному музею Грузии. Хранится в КМГ № 730.

73. В окрестностях Цалки, Цалкского р-на, обнаружена драхма Готарза[44] (время находки не зафиксировано).

74. В погребении, обнаруженном в с. Диди-Лило, Гардабанского р-на, найдена драхма Готарза. Хранится в КМГ № 10124.

75. Близ ст. Загэс, Мцхетского р-на, обнаружена (время находки не зафиксировано) драхма Готарза. Хранится в КМГ № 11797.

76. В марте 1928 г. близ Каспи, Каспского р-на, во время строительства цементного завода при проведении дороги была обнаружена гробница (каменное погребение), где вместе с другим инвентарем была найдена одна драхма Готарза[45], которая лежала близ черепа покойника, по всей вероятности, монета была у него во рту. Хранится в КМГ № 11791.

77. В 1934 г. около Мцхета, Мцхетского р-на, в каменном погребении, обнаруженном на территории нефтепровода, вместе с другим инвентарем найдена драхма Готарза[46]. Хранится в КМГ № 9344.

78. В 1936 г.[47] в с. Ничбиси, Мцхетского р-на, во время земляных работ колхозник Хуцишвили, в старом погребении вместе с другим инвентарем и денарием Августа, обнаружил шесть драхм Готарза[48]. Хранятся в КМГ № 9127—9132.

79. В ноябре 1938 г. в Мцхета археологической экспедицией, в южной части Самтаврского некрополя в черепичном погребении № 30, вместе с другим инвентарем и денариями Августа, обнаружены пять драхм Готарза[49]. Монеты хранятся в КМГ № 9944—9948.

80. В ноябре 1938 г., там же, в черепичном погребении № 32, вместе с другим инвентарем и денарием Августа, обнаружены две драхмы Готарза[50]. Хранятся в КМГ № 9954, 9955.

81. В декабре 1938 г., там же, в черепичном погребении № 63 вместе с другим инвентарем и денарием Тиберия, обнаружена одна драхма Готарза[51]. Хранится в КМГ № 9956.

82. В 1938 г., там же, в раскопанной земле найдена драхма Готарза.

83. В 1938 г. в Гори, Горийского р-на, на улице Чавчавадзе, при водопроводных работах в обнаруженном погребении вместе с другим инвентарем найдена одна драхма Готарза[52]; передана Горийскому историко-этнографическому музею.

---

[42] С. И. Макалатия, Ук. соч., стр. 173—174; А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 68/69, № 109; Пахомов IV, 1026.

[43] С. И. Макалатия, Ук. соч., стр. 167—168; А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 68/69, № 111; Пахомов V, 1038.

[44] А. Н. Зограф, Ук. соч. стр. 68/69, № 108; Пахомов, V, 1384.

[45] Пахомов, II, 334; А. Н. Зограф, Ук. соч., стр. 68/69, № 115.

[46] А. М. Апакидзе, Г. Ф. Гобеджишвили, А. Н. Каландадзе, Г. А. Ломтатидзе, Мцхета, Результаты археологических раскопок-поисков. Археологические памятники Армазисхеви, Тбилиси, 1955, стр. 4.

[47] Но Пахомов указывает 1937-ой год, IV, 1032.

[48] Часть хранится в Руставском краеведческом музее.

[49] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 4.

[50] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 5.

[51] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 6.

[52] Пахомов, IV, 1028.

84. В 1938 г. близ монастыря Греми, Кварельского р-на, найдена драхма Готарза[53]. Хранится в КМГ, 3559.

85. В 1938 г. в с. Илеми, Зестафонского р-на, в случайно обнаруженном погребении, вместе с другим инвентарем и подражанием статеру Александра Македонского[54], найдена одна драхма Готарза[55]. Хранится, в КМГ № 2227а.

86. В 1939 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией, в южной части Самтаврского некрополя в каменном погребении № 83 вместе с другим инвентарем и денарием Августа найдены три драхмы Готарза[56]. Хранятся в КМГ, № 9967—9969.

87. В 1939 г. Мцхетской археологической экспедицией, в южной части Самтаврского некрополя в грунтовом погребении № 84, найдена драхма Готарза[57]. Хранится в КМГ, № 9971.

88. В 1939 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя, в черепичном погребении № 116, вместе с денариями Августа, обнаружены две драхмы Готарза[58]. Хранятся в КМГ № 9979, 9980.

89. В 1939 г. Мцхетской археологической экспедицией, в южной части Самтаврского некрополя, в черепичном погребении № 120, вместе с денарием Августа, обнаружены две драхмы Готарза[59]. Хранятся в КМГ № 9986, 9987.

90. В 1939 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя в грунтовом погребении № 121, вместе с другим инвентарем обнаружены три драхмы Готарза[60]. Хранятся в КМГ, № 9990—9992.

91. В 1939 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя в каменном погребении № 140, с двускатной крышкой найдены три драхмы Готарза[61]. Хранятся в КМГ, 9999—10001.

92. В 1939 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя в каменном погребении № 144, вместе с другими предметами обнаружены три драхмы Готарза[62]. Хранятся в КМГ, № 10002—10004.

93. В 1939 г. близ с. Вазнани, Мцхетского р-на, в погребении, обнаруженном во время проведения дороги, вместе с другим инвентарем и монетами найдена одна драхма Готарза[63].

94. В 1939 г. в погребении, обнаруженном в окрестностях железнодорожной станции Цхинвали, Цхинвальского р-на, вместе с другим инвентарем и монетами (денарий Августа, грубое подражание золотому ауреусу Нумериана), найдена одна драхма Готарза. Хранится в КМГ, № 9338.

95. В 1939 г. близ с. Карагаджи, Сигнагского р-на, в местности Когото археологической экспедицией Государственного музея (руководитель кандидат филологических наук С. Б. Ментешашвили) в III канаве, в обнаруженном грунтовом погребении № 13, вместе с другим инвентарем и сасанидской друхмой Шабура I, найдена одна драхма Готарза[64]. Хранится в КМГ № 10237.

---

[53] Пахомов, IV, 1029.

[54] Обе монеты с ушками.

[55] Д. Г. Капанадзе, О древнейших золотых монетах Грузии, ВДИ, № 3, 1949, стр. 168, № 18; Пахомов, IV, 1014; Голенко, Ук. соч., стр. 88, № 87.

[56] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 12.

[57] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 13.

[58] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, № 18.

[59] Пахомов, IV, 1040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, № 19.

[60] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, № 21.

[61] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 23.

[62] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 24.

[63] Пахомов, IV, 1024.

[64] Пахомов, IV, 1030.

96. В 1940 г. найденную в с. Хачини (Болнис-Хачин) Болнисского р-на, драхму Готарза[65] приобрел инженер А. Казанджян, который принес монету для определения в Государственный музея Грузии. Монета осталась у него.

97. В августе с 1940 г. в Мцхета, Мцхетская археологическая экспедиция, в южной части Самтаврского некрополя в черепичном погребении № 177, вместе с другим инвентарем обнаружила две драхмы Готарза[66]. Хранятся в КМГ № 10026, 10027.

98. В августе 1940 г. в Мцхета, в той же части Самтаврского некрополя в черепичном погребении № 182, вместе с денарием Августа, найдена одна драхма Готарза[67]. Хранится в КМГ № 10028.

99. В сентябре 1940 г. в Мцхета, в той же части Самтаврского некрополя, в каменном погребении № 212, с двускатной крышей, вместе с денариями Августа, найдены девять драхм Готарза[68]. Хранятся в КМГ № 10031—10039.

100. В сентябре 1940 г. в Мцхета, археологической экспедицией в южной части Самтаврского некрополя, в грунтовом погребении № 228, вместе с другим инвентарем найдена одна драхма Готарза[69]. Хранится в КМГ, № 10048.

101. В октябре 1940 г. в Мцхета, там же, в черепичном погребении № 242, найдена одна драхма Готарза[70]. Хранится в КМГ, № 10049.

102. В 1940 г. в Мцхета, в Армазисхевском некрополе Мцхетской археологической экспедицией вместе с драгоценными предметами и монетами, обнаружена драхма Готарза[71]. Хранится в КМГ № 9162.

103. В 1940 г. в Мцхета, в Армазисхевском некрополе Мцхетской археологической экспедицией в гробнице № 6, найдены одиннадцать драхм Готарза[72]. Хранятся в КМГ № 9168—9178.

104. В 1940 г. в Цхинвали, Цхинвальского р-на, в случайно обнаруженном каменном погребении вместе с подражанием нумерианускому ауреусу и денарием Августа, найдена одна драхма Готарза.

105. В марте 1940 г. в Гори, Горийского р-на, на улице Чавчавадзе, во время канализационных работ, на глубине 2.10 м, рабочие обнаружили погребение, в котором вместе с другим инвентарем найдена одна драхма Готарза[73].

106. В апреле 1940 г. в Гори, на улице Чавчавадзе на глубине 2 м, было обнаружено грунтовое погребение, в котором вместе с другим инвентарем найдена одна драхма Готарза[74].

107. В 1941 г. в Мцхета, Мцхетская археологическая экспедиция в северной части Самтаврского некрополя, в культурном слое обнаружила одну драхму Готарза.

108. В 1941 г. в с. Наоза, Мцхетского р-на, археологической экспедицией (в погребении № 1, вместе с денарием Августа, найдена одна драхма Готарза[75]. Хранится в КМГ № 10056.

109. В 1941 г. в с. Дигоми, Гардабанского р-на, некий гражданин нашел денарий Августа и драхму Готарза, который он для определения принес в Государственный музей Грузии; монеты остались у нашедшего их.

---

[65] Пахомов, IV, 1027.
[66] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 27.
[67] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 28.
[68] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 30.
[69] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 32.
[70] Пахомов, IV, 1040; Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 33.
[71] Мцхета I, стр. 59, №74, таб. XI, 4; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. II.
[72] Мцхета I, стр. 74, № 181а, Г таб. XI, 8—17; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. II.
[73] С. И. Макалатия, К датировке некроп. обнар. в Гори. Труды Горийского Госуд. Пединститута имени Н. Бараташвили, II, 1947, стр. 99.
[74] Там же, стр. 100.
[75] Пахомов, IV, 1034.

110. В феврале 1941 г. во время строительства железной дороги Боржоми-Ахалцихе, на правом берегу р. Мтквари (Куры), близ с. Лареби Боржомского р-на, у пикета № 80 на глубине 1.80 м вместе с обнаруженными старинными предметами[76], была найдена драхма Готарза[77], которая была передана Боржомскому краеведческому музею.

111. В 1942 г. в сел. Кдеети, Зестафонского р-на, совместной археологической экспедицией Академии наук Грузинской ССР и Отдела охраны памятников культуры были обнаружены погребения (№ 2 и № 4), в которых вместе с другим инвентарем были найдены девять драхм Готарза[78]. Хранятся в КМГ № 9306, 9308—9212; 9314—9316.

112. В 1946 г. Мцхетской археологической экспедицией на участке Багинети (руководитель проф. А. М. Апакидзе) к западу от «дарбази» с колоннами, в культурном слое обнаружены четыре драхмы Готарза[79].

113. В 1947 г. Мцхетской археологической экспедицией на участке Багинети в культурном слое обнаружена одна драхма Готарза[80].

114. В 1947 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией на участке Багинети в черепичном погребении № 3 найдена драхма Готарза. Хранится в КМГ № 11002.

115. В 1948 г. Мцхетской археологической экспедицией в северной части Самтаврского некрополя в черепичном погребении № 3, обнаружена одна драхма Готарза. Хранится в КМГ № 10069.

116. В 1949 г. в окрестностях Цалки, Цалкского р-на, найдена драхма Готарза, которую оставил себе обнаруживший монету.

117. В мае 1951 г. в Мцхета в подвале дома № 9 по улице Джапаридзе, в случайно обнаруженной гробнице, вместе с другим инвентарем (с тремя денариями Августа и одним статером[81] Александра Македонского), найдена одна драхма Готарза[82]. Хранится в КМГ, № 7802.

118. В 1958 г. в обнаруженном Мцхетской археологической экспедицией каменном погребении № 1, вместе с другим инвентарем, неопределенным фрагментом медной монеты, а также с денарием Августа, найдена одна драхма Готарза. Хранится в КМГ, № 11012.

119. В 1958 г. в Мцхета археологической экспедицией в черепичном погребении № 6, найдены три драхмы Готарза. Хранятся в КМГ № 11005 — 11007.

120. В 1959 г. около с. Вашладжвара, Гардабанского р-на, в могильнике в окрестностях селища, во время расширения военно-грузинской дороги, была найдена драхма Готарза. Хранится в КМГ № 10082.

121. В 1960 г. в Тбилиси на Магнитогорской улице найдены две драхмы Готарза. Хранятся в КМГ № 10521, 10522.

122. В 1960 г. в с. Урбниси, Карельского р-на, историко-археологической экспедицией Государственного музея Грузии, в III погребении (XVI участка), в нижней челюсти покойника обнаружена одна драхма Готарза[83]. Хранится в КМГ № 11048.

123. В июне 1961 г. в с. Урбниси, Карельского р-на, историко-археологической экспедицией в погребении № 215 (XXV участка), во рту покойника была обнаружена одна драхма Готарза. Хранится в КМГ № 11049.

124. Летом 1961 г. в Урбниси археологической экспедицией в культурном слое (XXV участка), были найдены три драхмы Готарза. Хранятся в КМГ № 11050—11052.

---

[76] Вероятно, во время работы погребения нечаянно были повреждены.

[77] Пахомов, IV, 1031.

[78] Пахомов, IV, 1012, 1013; Г. А. Ломтатидзе, Некрополь II в. н. э. в Кдеети, Тбилиси, 1957, на груз. яз.; В. В. Кропоткин. Клады римских монет на территории СССР, Москва, 1961, № 1595; К. В. Голенко, Ук. соч., стр. 84, 85, № 73, 73а; повторный на стр. 88, 89, № 88, 88а; Пахомов и Голенко отмечают 11 драхм Готарза, в действительности же две из них Вологез I.

[79] Пахомов, V, 1382, повторно VII, 1745; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., стр. 165.

[80] Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., стр. 165; Пахомов, VII, 1746.

[81] Из этих находок Е. А. Пахомов статер Александра Македонского выделил особо Е. А. Пахомов, VIII, 1918.

[82] Д. Г. Капанадзе, Грузинская нумизматика, М., 1955, стр. 148, примечание 43.

[83] Л. А. Чилашвили, Городище Урбниси, Тбилиси, 1964, стр. 52. (на груз. яз.).

125. В апреле 1964 г. в с. Згудери, Карельского р-на, в местности Гачаанткаки, в случайно обнаруженном погребении, жителем села Теймуразом Бедошвили был обнаружен комплекс разных предметов с монетами (ауреус Комода 1, 4 ауреуса Каракалы, денарий Августа) и драхмы Готарза[84] (2 целых и 5 кусков); комплекс этот куплен Гос. музеем Грузии для ИМК отдела; из комплекса монеты переданы в отдел нумизматики. Хранятся в КМГ № 11477 — 11481[85].

126. В мае 1964 г. в с. Згудери Карельского р-на, Згудерским отрядом историко-археологической экспедиции Государственного музея Грузии (руководитель отряда научный сотр. музея Г. М. Немсадзе) в погребениях, обнаруженных в Гочаанткари, вместе с драгоценным инвентарем были найдены две драхмы Готарза. Хранятся в КМГ № 11579, 11580.

127. Осенью 1964 г. в с. Згудери, Карельского р-на, в обнаруженном археологической экспедицией (№ 126) погребении, вместе с другим драгоценным инвентарем найдены пять драхм Готарза. Хранятся в КМГ № 11553 — 11557.

128. В 1966 г. в с. Трани, Тианетского р-на, археологической экспедицией Института истории, археологии и этнографии им. акад. И. А. Джавахишвили (руковод. канд. ист. наук Р. М. Рамишвили) в погребении № 2, вместе с другим инвентарем найдены две драхмы Готарза. Хранятся в КМГ № 12183, 12187.

129. В ноябре 1966 г. в Мцхета, на стыке улиц Ленина и Арагви, при земляных работах, в случайно обнаруженной могиле № 15, вдоль северной ее стены, обнаружены монеты Готарза и кесаря Августа; переданы Мцхетскому краеведческому музею.

130. В 1966 г. в с. Трани, Тианетского р-на, в обнаруженном археологической экспедицией погребении № 3, найдены пять драхм Готарза. Хранятся в КМГ № 12189 — 12193.

131. В 1967 г. около с. Магранети, Тианетского р-на, в долине Эрцо, на Кушанаантгора, археологической экспедицией Института истории, археологии и этнографии им. акад. И. А. Джавахишвили (руковод. канд. ист. наук Р. М. Рамишвили) на территории II могильника в погребении № 14, найдена драхма Готарза. Хранится в КМГ № 12166.

132. В 1967 г. близ с. Магранети, Тианетского р-на, археологическая экспедиция обнаружила в земле у II погребения одну драхму Готарза. Хранится в КМГ № 12164.

133. В 1967 г. близ Магранети (№ 131) во II могильнике в погребении № 20а, найдены четыре драхмы Готарза. Хранятся в КМГ, №№ 12171, 12172, 12175, 12176.

134. В ноябре 1967 г. в Мцхета, Мцхетского р-на, во дворе дома по ул. Сталина № 102, во время земляных работ в случайно обнаруженной черепичной могиле, в ногах покойника найдены две драхмы Готарза, переданы Мцхетскому краеведческому музею, инв. №№ 2722, 2723.

135. В ноябре 1967 г. в Мцхета, Мцхетской археологической экспедицией у древних городских врат, в обнаруженной могиле № 1, в области груди покойника найдена одна драхма Готарза, передана Мцхетскому краеведческому музею, инв. № 3942[3](1).

136. В мае 1969 г. в с. Дигоми, Гардабанского р-на, в погребении, разрушенном экскаватором, вместе с денарием Августа найдена одна драхма Готарза[86].

Вологез I (51—77/78)

137. В 1939 г. в Мцхета, Мцхетская археологическая экспедиция в южной части Самтаврского некрополя, обнаружила в черепичном погребении № 159, вместе с другим инвентарем две драхмы[87] Вологеза I. Хранятся в КМГ № 10014, 10015.

---

[84] К. В. Голенко, Д. Г. Капанадзе, Монеты, найденные в сел. Згудери (Грузинская ССР) в 1964—1965 г., ВДИ, № 1, 1968, стр. 160—166.

[85] Эти инвентарные номера, везде парфянские монеты.

[86] Об этом нам сообщил кандидат исторических наук Г. Ф. Дундуа.

[87] Пахомов, IV, 19040; Д. Г. Капанадзе, Ук. соч., таб. I, 25.

138. В 1942 г. в с. Клдеети, Зестафонского р-на, в обнаруженном совместной экспедицией Академии наук Грузинской ССР и Отдела охраны памятников культуры погребении, вместе с другим инвентарем найдены две драхмы Вологеза I[88]. Хранятся в КМГ № 9307, 9313.

139. В мае 1959 г. в Каспи, Каспского р-на, на участке Руха, найдена одна драхма Готарза, хранится в КМГ № 10177.

[88] Ломтатидзе, Ук. соч.,

[89] Об этом нам сообщил нумизмат Г. Ф. Дундуа.

Митридат IV (130 — 147)

140. В 1936 г. в с. Ничбиси, Мцхетского р-на, в погребении, обнаруженном во время земляных работ, вместе с другим инвентарем и монетой Готарза, найдена одна драхма Митридата IV. Хранится в КМГ № 9126.

141. В с. Квемо-Чала, Каспского р-на, найдена одна драхма Митридата IV[89] (время находки не зафиксировано).

SUMMARY

Historical, political and trading relations maintained by Georgia with eastern and western countries, as well as the main trade route passing through her territory and connecting the aforesaid lands, favoured penetration into Georgia of the various foreign coinage. The coins were put into circulation or, in case of emergency, hoarded.

Among the foreign coins found within the Georgian territory of a particular interest are the Parthian or Arsacid coins. It was our aim to study them and to trace, as far as possible, the routes of their introduction into and spread over the Georgian territory.

Unfortunately, the origins of the Parthian kingdom itself and of the Parthian numismatics are far from being sufficiently elucidated. The Arsacid coins were struck in silver and copper. Gold pieces were issued solely in commemoration of the most important events.

All the coins preserved in the collections of the State Museum and in the other museums of Georgia have been examined, including those of uncertain provenance. Basing on numismatic evidence at our disposal, we have attempted, to give a more or less complete idea of the area of distribution of Arsacid coins within the territory of Georgia.

Frequent finds of the Parthian coins in Georgia made it possible to extend the limits of the known area of their distribution. Most of the find-spots are located in Eastern Georgia — in Iberia, and the smaller part thereof — in Western Georgia — in Colchis; however, it must be borne in mind that certain regions of the eastern Colchis constituted, at the times under consideration, parts of Iberia and represented her eastern periphery.

The large majority of the Parthian coins in Iberia came to light in Mtskheta and its environments in the course of archaeological investigations carried on during many successive years.

It is indisputable that the numismatic material accumulated during excavations is of great importance: coins help to date the inventory and the burials (occasionally, the excavated objects are of aid in dating the hitherto unknown anonymous coins), and often assist in solving one or another problem.

The abundance of foreign coinage in Mtskheta, established beyond doubt on the base of archaeological data, is a direct and reliable evidence of the extensive trading relations Georgia maintained with the foreign countries. A. M. Apakidze notes also that among the coins principal and prominent are the Roman aurei and denarii and the Parthian drachms (those of Gotarzes and of Orodes I). Single coins of the other Parthian kings have also been revealed in Mtskheta.

In the third century B. C. begins the dissolution of the powerful Seleucid empire. Many provinces seceded from it and founded states of hellenistic type. About the middle of the century the Parthians rebelled against the Greco-Macedonian state under the leadership of a member of a native noble clan who, in 247, proclaimed himself king under the name of Arsaces and founded the royal dynasty of the Arsacids.

The kingdom of Parthians was under the strong influence of the hellenistic culture and ideology. The kings of Parthia considered themselves «hellenophils» — friends of the Greeks and the coins issued by them bore this title among the other similar titles.

Towards the end of second century B. C. Parthia became a great power in the western Asia and the state, which initially occupied a region south-west of the Caspian Sea, expanded under the rule of the Arsacids, bearing now the title of king of kings, into a great empire stretching from the Euphrates to the Indus.

To extend farther her dominion Parthia strove to subjugate the peoples of the Caucasus.

Rome, emerging at the same period on the world arena, advanced from the south-west toward the same lands.

The struggle for the supremacy between Rome and the powerful Parthia — her chief economic and political rival in west Asia — developed mainly in Armenia and, partly, in Georgia. Armenia became the scene of the hostilities, while Iberia as Rome's ally, came out as an auxiliary force. Rome endeavoured to exploit Iberia to attain her own political ends. As a result of Rome's policy, the Iberian king Pharsman I invaded Armenia and enthroned there his brother Mithridates.

Among the basic economic and political reasons of the strife between Rome and Parthia foremost to be mentioned is the control over the «silk route», which traversed Iran and connected Rome with the eastern lands (China, India and the Central Asia). The most valuable goods were transported by this route and the route-holders derived great economic benefits therefrom. Parthia acted as an intermediary between the eastern and western countries and «the monopoly of the silk trade was in the hands of the Kingdom of Parthia» the itinerary of the «silk route» being kept a strict secret.

Within the Georgian territory the route led in the main along the Kura valley, although it must be noted that Parthian coins have been also found in the villages Gremi (Qvareli district), Shroma (Gurjaani district) and Qaraghaji (Sighnaghi district).

Rome and Parthia were equally interested in Transcaucasia and endeavoured to turn to their own account every change in the political situation. Iberia was involved in the sphere of the interests of the two contending states and the latter sought to establish dominion over her.

The first passage of arms between the Roman empire and Parthia took place in 65 B. C. This was the beginning of the protracted warfare between these two states. «The apogee of the successes of the Parthian arms was reached in the middle of the first century B. C., under Orodes I (57—38/37)».

Iberia, on her side, sought to get free of both the invaders taking arms at the opportune moments to drive out the enemies.

The active participation of Iberia in the world trading and economic relations during the first century A. D. was favoured by her proximity to the trade routes. The attempts to intervene in the internal affairs of Armenia made by Iberia in the first and second centuries were largely incited by the desire of the Iberian kings to gain control over an important trade route of the Near East, which traversed Armenia near the town Artaxata. One of the branches of this route reached Mtskheta and most probably continued farther northward. It may be assumed that the Parthian coins found in Nichbisi, Tskhinvali and its environments, Maghraneti (Tianeti district) and Trani came by this route.

Judging by the location of the find-spots, the introduction and spread of the Parthian coins took the direction up the Kura valley, along the banks of which the following towns and settlements were situated: Tbilisi, Avtchala, Mtskheta, Samtavro, fortress Armazi, Armaziskhevi, Kaspi, Uplistsikhe, Kavtiskhevi, Gori, Urbnisi, Zghuderi and oth.; farther, beyond the Surami pass, up the valleys of Qvirila and Rioni, via Bori, Kldeeti, Kutaisi, Vani and oth.

Among the Parthian drachms, discovered up to the present within the territory of Georgia, only those issued by the following twelve kings of the Arsacid dynasty are represented:

Mithridates I (171—138) 1 drachm
Mithridates II (123—88) 4 drachms
Artabanus II (88—77) 7 drachms
Sinatruces (77—70) 6 drachms
Phraates III (70—57) 7 drachms
Mithridates III (57—54) 4 drachms
Orodes I (57—37) 76 drachms
Phraates IV (37—2) 10 drachms

Artabanus III (10—40) 1 drachm

Gotarzes (40/41—51) 150 drachms and 1 copper coin

Volagases I (51—77) 5 drachms

Mithridates IV (130—147) 2 drachms

Chronologically they fall into the following centuries:

2 nd century B. C. — 5 coins

Ist century B. C. — 110 coins

Ist century A. D. — 157 coins

2 nd century A. D. — 2 coins

According to the data available, in all 55 find-spots have been registered: 46 of them in Eastern Georgia (burials — 86, during earth-works—41, hoards — 2), and 9 find—spots in Western Georgia (burials 8, during earth-works — 3, 1 hoard)

Judging by numismatic material, the connections between Georgia and Parthia have not been continuous and of long duration. From Mithridates I (171—138) to Phraates IV (37—2) the Parthian coins appear in an unbroken succession; then the appearance of these drachms ceases for a period to be renewed with those issued by Artabanus III (10—40), Gotarzes (40—51) and Volagases I (51—77); later, after the lapse of 70 years, Arsacid drachms make their reappearance with those of Mithridates IV (130—147). No finds of the coins of the other Parthian kings within the territory of Georgia are known.

Numismatic material is indicative of lively trading interrelations during the times of Orodes I and Gotarzes. Contemporaneous introduction and diffusion in Georgia of the Parthian and Roman currency is the result of both the struggle between these two states and their trading relation with Georgia. It is also significant that finds of the Roman (Augustian) denarii and of the Parthian (Gotharzian) drachms in close association are quite frequent within the territory of Georgia. Contemporaneous circulation of these coins corroborates the assumption that invasion of the Georgian, and in particular Iberian territory by Parthia and Rome was simultaneous. In opposition to D. G. Kapanadze's opinion, we do not find any evidence of a rivalry between the currencies of Gotharzes and Augustus. Synchronous circulation does not necessarily imply competition, there being no signs that either currency was supplanted by the other; on the contrary, they circulate simultaneously. This is also borne out by the results of archaeological excavations.

In A. M. Apakidze's opinion, the coins are mainly accessories of burials of the wealthy «with a few exceptions it is true of the aurei». He remarks also that this inference does not apply to the Roman denarii or Parthian drachms seeing that the latter occur as well in the humbler burials.

For the study of Georgia's relations with the states under consideration of immense importance are the Greek and Aramean inscriptions discovered in Mtskheta, owing to which «we have now a clearer view of the role played by the capital of Kartli in the outer world».

Regarding the Parthian copper coins E. A. Pakhomov writes: «No small copper coins of the Arsacid time struck either in the name of the Arsacids themselves or in that of the minor tributary states are encountered here». The same opinion is expressed by K. V. Golenko; «Parthian copper is absent from Transcaucasia». There is one instance of a copper coin find in Gori to testify against the assertion of these authors. Indeed, though not abundant, copper coins are known and represented in the collections of coins of obscure provenance preserved at the State Museum of Georgia. We believe the coins to have come from the local finds, because, as is known, copper coins do not wander far from the find-spot.

E. A. Pakhomov's conclusion about the absence of Parthian coins from Transcaucasia is refuted farther by their discovery in Armenia.

It must be added here, that although no finds of the Parthian tetradrachms have been registered in Georgia, four Parthian tetradrachms exist actually among the coins of uncertain provenance preserved at the State Museum of Georgia.

Thus, there seems to be no real foundation for the assertion that these coins have never been in circulation in Georgia. It is more probable that large-scale archaeological exporations will yield material corroborating the assumption that

all the kinds of the Parthian coins have circulated within the territory of Georgia, in accordance with the prevailing historical circumstances.

Although finds of the Subarsacid coins have not been recorded in Georgia, the coins in the collections of the State Museum of Georgia will serve as objects of a separate study: meanwhile we are offering their photograph.

Unceasing wars and internal dissensions put the Arsacids in a very strenous position and led to decay and dissolution of the Parthian kingdom.

In the twenties of the third century, more precisely, in the year 224 the kingdom of Arsacids was definitely supplanted by the more powerful and better organized Sassanid state.

ნუმიზმატიკის განყოფილებაში დაცული პართული მონეტების საალრიცხვო სია

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ნომინალი	საინვენტარო ნომრები	ფონდები			ლითონების მიხედვით		ჯამი
				ძირითადი	დებული	განძი	ვერცხლი	სპილენძი	
ფრაატ I, 176—171 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	449, 450, 466, 533, 579.	5			5		5
მითრიდატე I, 171—138 წწ.	„	„	3, 4, 452, 580, 581.	5			5		5
ფრაატ II, 138—128/7 წწ.	„	„	5, 6, 7, 411, 534, 535.	6			6		6
არტაბან I, 128/7—123 წწ.	„	„	8, 10, 412.	3			3		3
მითრიდატე II, 123—88 წწ.	„	„	11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 413, 446, 467, 468, 472, 473, 536, 541, 582, 646.	22					
	სპილენძი		121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 424, 434, 471, 583, 652,	20					
	ვერცხლი	დრაქმა	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21.		20				
	სპილენძი		216, 218, 221, 268, 275.		5		42	25	67
არტაბან II, 88—77 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	23, 24, 469, 470, 584, 585.	6					
	„	„	398.		1				
	„	„	9219, 9266, 9960.			3	10		10
სინათრუქი, 77—70 წწ.	„		25, 26, 27, 28, 29, 414, 474, 475, 538, 539, 586, 587, 588, 707, 708.	15					
	სპილენძი		653, 654.	2					
	ვერცხლი	დრაქმა	22, 23, 24, 26, 27, 28, 207.		7				
	სპილენძი		262.		1				
	ვერცხლი	დრაქმა	9220, 9348, 10030, 10075, 10076, 11126.			6	28	3	31
ფრაატ III, 70—57 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	9, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,37, 38, 39, 40, 415, 476, 537, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 655, 656, 709, 710.	25					
	სპილენძი		125, 136, 137.	3					
	ვერცხლი	დრაქმა	30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 206, 399,		24				
	სპილენძი		223, 224, 269.		3				
	ვერცხლი	დრაქმა	9221, 9964, 9965, 9978. 9989, 10074, 10586.			7	56	6	62
				112	61	16	155	34	189

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ნომინალი	საინვენტარო ნომრები	ფონდები			ლითონების მიხედვით		ს ე ს
				ძირითადი	დამხმარე	განძი	ვერცხლი	სპილენძი	
მითრიდატე III, 57—54 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	42, 43, 44, 45, 543, 599, 711.	7					
	სპილენძი		433.	1					
	ვერცხლი	დრაქმა	55, 56, 57, 58, 59.		5				
	სპილენძი		219, 226, 281, 282.		4				
	ვერცხლი	დრაქმა	9229, 9232, 9247.			3	15	5	20
ოროდ I, 57—37 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 69, 410, 440, 441, 451, 477, 478, 479, 480, 540, 542, 544, 545, 546, 570, 595, 596, 597, 598, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 657, 658, 659, 660,661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 712.	58					
	სპილენძი		139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 161, 224, 425, 554.	15					
	ვერცხლი	დრაქმა	60, 64, 65, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 214, 215, 400.		35				
	სპილენძი		222, 227, 228, 229. 270, 271, 272, 273, 405.		9				
	ვერცხლი	დრაქმა	1864, 4805, 9089, 9222, 9223, 9224, 9225, 9226, 9227, 9228, 9230, 9231, 9233, 9234, 9235, 9236, 9237, 9238, 9239, 9240, 9241, 9242, 9243, 9244, 9245, 9246, 9248, 9249, 9250, 9251, 9252, 9253, 9254, 9255, 9256, 9257, 9258, 9259, 9260, 9261, 9262, 9263, 9264, 9265, 9267, 9268, 9941, 9942, 9988, 10077, 10078, 10160, 10161, 11046, 11483, 11646, 11786.			57	150	24	174
ფრაატ IV, 38/37—3/2 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 416, 417, 447, 481, 482, 483, 547, 548, 549, 569, 575, 606, 607, 608, 609, 610, 649, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683.	36					
	სპილენძი		150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 678.	11			36	11	47
				128	53	60	201	40	241

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ნომინალი	საინვენტარო ნომრები	ფონდები			ლითონების მიხედვით		სულ
				ძირითადი	დუბლი	განძი	ვერცხლი	სპილენძი	
ფრაატ IV	ვერცხლი	დრაქმა	108, 109, 112, 113. 114, 115, 116. 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 403, 404.		32				
	სპილენძი		230, 231, 232,		3				
	ვერცხლი	დრაქმა	3063, 9269.			2	34	3	37
ფრაატეს (ფრაატ V), ძვ. წ. 3/2—ახ. წ. 4 წ.	ვერცხლი	დრაქმა	647.	1					
	სპილენძი		496.	1					
	„		278,		1		1	2	3
ფრაატესი და მუზა, 3/2 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	650.	1			1		1
ვონონეს I, 8—12 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	72, 73, 74, 551.	4			4		4
არტაბან III, 10/11—40 წწ.	„	„	75, 76, 611.	3					
	სპილენძი		234, 276.		2		3	2	5
ვარდან I, 40/41—45 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	78, 79, 81, 439.	4					
	სპილენძი		160, 162, 163, 429, 684.	5					
	„		235, 393.		2		4	7	11
გოტარზე, 40/41—51 წწ.	ვერცხლი	ტეტრა-დრაქმა	77, 488.	2					
	„	დრაქმა	80, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 115, 484, 485, 486, 565, 571, 612, 613, 614, 615, 616, 651, 713.	21					
	სპილენძი		164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 426, 427, 428, 445, 487, 500, 504, 572, 617.	40					
	ვერცხლი	დრაქმა	146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 209, 210, 211, 394, 395, 396.		36				
	სპილენძი		237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 277, 397,		9				
	„		730.			1	59	50	109
				82	85	3	106	64	170

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ნომინალი	საინვენტარო ნომრები	ფონდები			ლითონების მიხედვით		ჯამი
				ეროვნული	დეპოზიტი	განძი	ვერცხლი	სპილენძი	
გოტარზე, 40/41—51 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	1660, 2227ა, 3056, 3057, 3064, 3559, 4878, 4879, 7802, 9127, 9128, 9129, 9130, 9131, 9132, 9162, 9168, 9169, 9170, 9171, 9172, 9173, 9174, 9175, 9176, 9177, 9178, 9306, 9308, 9309, 9310, 9311, 9312, 9314, 9315, 9316, 9338, 9344, 9350, 9356, 9944, 9945, 9946, 9947, 9948, 9954, 9955, 9956, 9967, 9968, 9969, 9971, 9979, 9980, 9986, 9987, 9990, 9991, 9992, 9999, 10000, 10001, 10002, 10003, 10004, 10026, 10027, 10028, 10031, 10032, 10033, 10034, 10035, 10036, 10037, 10038, 10039, 10048, 10049, 10056, 10069, 10082, 10124, 10237, 10521, 10522, 11002, 11005, 11006, 11007, 11012, 11048, 11049, 11050, 11051, 11052, 11477, 11478, 11479, 11480, 11481, 11553, 11554, 11555, 11556, 11557, 11579, 11580, 11791, 11797, 12164, 12166, 12171, 12172, 12175, 12176, 12183, 12187, 12189, 12190, 12191, 12192, 12193.			123	123		123
ვოლოგეზ I, 51—77/78 წწ.	ვერცხლი	ტეტრა-დრაქმა	418.	1					
	„	დრაქმა	90, 91, 92, 93, 94, 444, 489, 685, 686,	9					
	სპილენძი		195, 196, 197, 198, 687,	5					
	ვერცხლი	დრაქმა	180, 181.		2				
	„	„	9307, 9313, 10014, 10015, 10177.			5	17	5	22
ვარდან II, 55 წ.	„	„	95, 96, 97, 98, 490, 552, 563.	7					
	სპილენძი		199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207.	9					
	ვერცხლი	დრაქმა	182, 183.		2				
	სპილენძი		244,		1		9	10	19
ვოლოგეზ II, 77/78 — 146/47 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	100, 101, 419.	3					
	სპილენძი		210, 211, 453, 497.	4			3	4	7
პაკორ II, 77/78—109/110 წწ.	სპილენძი		208.	1				1	1
				39	5	128	152	20	172

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ნომინალი	საინვენტარო ნომრები	ფონდები			ლითონების მიხედვით		ს უ ლ
				ძირითადი	დებული	განძი	ვერცხლი	სპილენძი	
ოსრო, 106—130? წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	99.	1					
	სპილენძი		209, 503.	2					
	„		283.		1		1	3	4
მითრიდატე IV, 130—147 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	102, 103, 104, 420, 492, 550, 714.	7					
	სპილენძი		212, 214.	2					
	ვერცხლი	დრაქმა	184, 212,		2				
	„	„	9126.			1	10	2	12
ვოლოგეზ III, 147/48—191 წწ.	„	„	105, 106, 107, 108, 109, 110, 421, 491, 553, 573, 618, 619.	12					
	სპილენძი		213.	1					
	ვერცხლი	დრაქმა	185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 203.		16		28	1	29
ვოლოგეზ IV, 191—207/208? წწ.	ვერცხლი	ტეტრა-დრაქმა	495.	1					
	სპილენძი		215.	1			1	1	2
ვოლოგეზ V, 207/208—221/22 წწ.	ვერცხლი	დრაქმა	86, 111, 112, 113, 114, 422, 493, 494, 574, 620, 621.	11					
	სპილენძი		216.	1					
	ვერცხლი	დრაქმა	200, 202.		2		13	1	14
არტაბან V, 213—227 წწ.	„	„	116, 117, 118, 119, 423, 576, 622, 715.	8					
	სპილენძი		217, 430.	2					
	ვერცხლი	დრაქმა	204, 205, 213.		3				
	სპილენძი		245.		1		11	3	14
უცნობი მეფე, ძვ. წ. I საუკუნე (57 წ.)	ვერცხლი	დრაქმა	41, 120.	2					
	სპილენძი		218, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 431, 498, 499, 528,	14					
	„		225, 263, 264, 265, 266, 267, 279, 280, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392.		16		2	30	32
				65	41	1	66	41	107

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ნომინალი	საინვენტარო ნომრები	ფონდები			ლითონების მიხედვით		ს უ ლ
				ძირითადი	დუბლი	განძი	ვერცხლი	სპილენძი	
სუბარშაკიანნი	სპილენძი		229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 555, 556, 557, 558, 559, 623, 624, 625, 626.	33					
	„		251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260.		10			43	43
გაურკვეველი	„		501, 502, 528.	3					
	„		246, 247, 248, 249, 250.		5			8	8
				36	15			51	51
			ს უ ლ	462	260	208	680	250	930

ამრიგად, ამ სიაში ლითონის მიხედვით აღრიცხულია 930 მონეტა, აქედან:

ლითონი	ფონდი			ჯამი
	ძირითადი	დუბლი	განძი	
ვერცხლი	286	187	207	680
სპილენძი	176	73	1	250
ს უ ლ	462	260	208	930

ამრიგად, ამ სიაში ფონდების მიხედვით აღრიცხულია 930 მონეტა, აქედან:

ფონდი	ლითონი		ს უ ლ
	ვერცხლი	სპილენძი	
ძირითადი	286	176	461
დუბლი	187	73	260
განძი	207	1	208
ს უ ლ	680	250	930

საკუთარ სახელთა საძიებელი

აბისი 34, 99
ავგუსტი 14, 17, 18, 100, 102, 104, 106—108
ავჭალა 103
ათენა 63, 80, 87
ალაზანი 14
ალბანეთი 13
ალექსანდრე მაკედონელი 99, 100, 102, 104, 107
ამაზასპი 12
ამიერკავკასია 11, 12, 14, 15, 19
ამუდარია 13
არაგვი 13
არდაშირი 20
ართვინი 16, 76, 103
არკნეთი 33, 38, 45, 58, 99, 101
არმენია 13
არტაბანი 12, 20
არტაბან I 24
არტაბან II 5, 15, 31, 98, 99
არტაბან III 10, 14, 16—19, 70, 103
არტაბან V 10, 96
არტავაზდი 10
არტაშატი 14
არშაკი 9, 11, 14, 21, 24—26, 29, 31, 32, 34, 36, 37, 39—63, 65—71, 73, 79, 80, 82, 83, 85—87, 89—96
აფაქიძე ა. 7. 17, 18, 74, 79, 102, 103, 104, 106
აღმოსავლეთ საქართველო 7, 16
ახალდაბა 14, 47, 101
ახალციხე 106
ბაიერნი 103
ბართლომეი 18, 98
ბაქტრია 8
ბედოშვილი 107
ბერსუმა 106
ბერძენიშვილი ნ. 101
ბოლნისი 56, 101, 105
ბორი 15, 16, 74, 102, 103
ბორჯომი 106
გაბაშვილი ვ. 13, 20
გაგუა მერი 6
გამყრელიძე ა. 15
გობეჯიშვილი გ. 104
გოლენკო კ. 16, 18, 106
გორი 5, 15, 18, 19, 99, 102—106
გოტარზე 7, 10, 11, 13, 16—20, 72, 81, 82, 103—108
გრემი 79, 104
გძელიშვილი ი. 101
დასავლეთ საქართველო 7, 16
დიაკონოვი მ. 9
დიდი ლილო 16, 106
დიონისე 63
დიონ კასიოსი 15
დიღომი 33, 75, 98, 99, 104, 108
დუნდუა გ. 102, 108
ევფრატი 8, 13
ევქსინი (შავი ზღვა) 13
ეკი 16, 17, 102
ეროსი 71
ერწო 108
ვაზიანი 102, 105
ვანი 15, 34, 99, 101
ვარდან I 19, 71, 72
ვარდან II 11, 87
ვაშლაჯვარა 107
ვესპასიანე 14
ვოლოგეზ I 5, 9, 12, 16, 17, 84, 106—108
ვოლოგეზ II 9, 11, 89, 90
ვოლოგეზ III 9, 10, 11, 89, 92
ვოლოგეზ IV 10, 94
ვოლოგეზ V 10, 94
ვონონეს I, ნ. ონონესი 8, 20, 69, 70
ზამთარაძე 101
ზაქარაია პ. 101
ზაჰესი, სად. 103, 104
ზევსი 88
ზემო ავჭალა 74, 76, 103
ზოგრაფი ა. 11, 13, 99
ზღუდერი 15, 17, 101, 107
თაყაიშვილი ე. 103
თბილისი 15, 101, 103, 107
თოფურია ი. 100
თრანი 14, 17, 107, 108
თულაშვილი ვ. 6
იბერია 7, 12—17
ივაშჩენკო მ. 98
ილემი 74, 104
ინაძე მ. 12, 15
ინდოეთი 12, 13, 15
ინდუსი, მდ. 8
იოსებ ფლავიუსი 12
ირანი 8, 20
კავთისხევი 15, 44, 54, 100, 101
კავკასია 11, 12

კაზანჯიანი 105
კალანდაძე ა. 99, 104
კაპანაძე დ. 17, 31, 99, 101, 104, 108
კარაკალა 107
კასპი 15, 18, 44, 54, 104, 108
კლდეეთი 15—17, 75—78, 85, 106, 108
კლეოპატრა 18
კოდისწყარო 18, 100, 103
კოლხეთი 7, 13
კომოდი 107
კორბოული 62, 102
კოტარზე ნ. გოტარზე 72
კოშელენკო გ. 8
კოჯორი 100
კროპოტკინი ვ. 17
ლაზარე ფარპეცი 12, 14
ლარები 106
ლაჩუებიანი 101
ლენინაკანი 11
ლისიმაქი 18
ლიხთიმერეთი 16
ლომთათიძე გ. 16, 33, 35, 75, 76, 85, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 108
ლომოური თ. 19
ლომოური ნ. 15
ლომსაძე ა. 99
ლორთქიფანიძე ო. 15, 100
მაგრანეთი 14, 17, 108
მაკალათია ს. 18, 33, 75, 99, 103, 104, 106
მამისაშვილი პ. 102
მასონი მ. 11
მელიქიშვილი გ. 8, 13, 15, 17, 20
მენთეშაშვილი ს. 105
მითრიდატე 12, 91
მითრიდატე პონტოელი 8
მითრიდატე I 5, 10, 11, 15, 17, 22, 98
მითრიდატე II 5, 11, 15, 24, 98, 99
მითრიდატე III 16, 19, 40, 100
მითრიდატე IV 5, 9, 11, 16, 17, 90, 108
მტკვარი 12, 14, 106
მუზა 69
მცხეთა 5, 13, 14, 16—18, 31, 33, 35, 36, 38, 41—55, 57, 66, 74—80, 86,98—107
ნაოზა 76, 106
ნემსაძე გ. 102, 107
ნესა, ქალაქი 8
ნიკე 19, 30, 42, 67, 69, 72, 80
ნიჩბისი 14, 74, 79, 90, 104, 108
ნუმერიანი 105, 106
ონონეს I 69, 70
ოროდ I 7, 10, 14, 16—19, 43, 55, 100—102
ოსრო 89,
პაკორ II 11, 88
პართია 5, 7—10, 12—15, 17, 19, 20
პახომოვი ე. 11, 18, 19, 99, 104, 106, 107
პეგასი 28, 30, 39, 43
პეტროვიჩი ა. 44, 46, 48, 52, 54, 55, 57, 89
პიგულევსკაია ნ. 20
პინაევი ი. 6
პლინიუსი 13
პონტო 12
რადამისტი 12
რამიშვილი რ. 103, 108
რიონი 15
რომი 8, 11—15
როსი ვ. 14, 21, 37, 44, 46—48, 55, 67, 80
რუისპირი 102
რუსთავი 104
სარაპანი (შორაპანი) 13
საქართველო 5—7, 11—19, 75, 99
სებასტოპოლი (სოხუმი) 12
სინათრუქი 11, 16, 32, 99
სომხეთი 8, 12, 14, 19
სტირფაზი 100
სტრაბონი 13
სხლითი 5, 98
ტაციტი 12, 13
ტიბერიოსი 104
ტიგრანი 8
ტიგროსი 13
ტირიდატე 12
ტიხე 53, 64, 68, 69, 73, 81, 84, 88, 90 94
ურბნისი 15, 45, 74, 101, 102, 107
უფლისციხე 15, 101
ფარსმანი 14
ფარსმან I 12, 15
ფარსმან II 15
ფასისი (ფოთი) 12, 13
ფერეთა 101
ფიცხელაური კ. 99
ფრაატ I 21, 114
ფრაატ II 23
ფრაატ III 10, 11, 14, 16, 34, 36, 37, 39, 99, 100
ფრაატ IV 11, 16—19, 60, 65, 68, 100, 102, 103, 120
ფრაატესი (ფრაატ V) 68, 69
ქემფერი 99
ქვემოჭალა 108
ქვიშხეთი 54, 101
ქტეზიფონი 20
ქუთაისი 15, 98
ყარაღაჯი 14, 77, 105
ყაუხჩიშვილი თ. 13, 15
ყვირილა 15
შაბურ I 103
შატბერაშვილი გ. 101
შაუმიანი, დაბა 102
შრომა 14, 99
ჩიკვაიძე 101
ჩინეთი 12, 13
ციციშვილი ი. 33, 35, 99—102
ცქიტიშვილი 16, 103
ცხინვალი 14, 105, 106
ძევერა 102
ძველი დმანისი 101

წალკა 104, 107
წერეთელი გ. 15
წრომი 99
ჭილაშვილი ლ. 107
ხაჩინი (ბოლნის-ხაჩინი) 105
ხახუტაიშვილი დ. 101
ხოვლე 103
ხოშტარია ნ. 99
ხუციშვილი 104
ჯავახიშვილი ი. 15, 19, 72, 98
ჯავახიშვილი ალ. 102
ჯანაშია ლ.—ნ. 12, 14
ჯანაშია ს. 8, 11, 12, 13
ჯაფარიძე ო. 38, 99—102
ჯიქურაშვილი ლ. 6
ჰეკატომპულო 22
ჰელცფელდი 20
ჰერკულესი 84, 87
ჰირკანი (კასპიის ზღვა) 8, 13

Абиси 117, 131
Август 111, 112, 131, 132, 134—140
Азия 110
Александр Македонский 131, 132, 134, 137, 139
Апакидзе А. М. 109, 110, 112, 134—137, 139
Аркнети 131, 133
Армения 110, 111, 113
Артабан I 115, 116
Артабан II 111, 116, 130, 131, 135, 138
Артабан III 111, 112, 123, 135
Артабан V 128
Артвини 135
Аршак 110, 114—128
Ахалдаба 133
Ахалцихе 139
Байери 135
Бактрия 110
Бартломей И. 130
Бедошвили Т. 140
Бердзенишвили Н. А. 133
Болниси 133
Борджоми 139
Бори 111, 134, 135
Вазиани 134, 137
Вани 111, 131
Вардан I 123
Вардан II 126
Вашладжвара 139
Вологез I 110, 112, 125, 139—141
Вологез II 126
Вологез III 127
Вологез IV 128
Вологез V 128
Вонон I 122
Габашвили В. Н. 110
Гзелишвили И. 133
Гобеджишвили Г. Ф. 136
Голенко К. В. 113, 134, 135, 137, 139, 140
Гори 111, 113, 130—136, 138
Готарзе 109, 111—113, 124, 130, 134—140
Греми 119, 137
Грузия 109—113, 116, 119, 130, 135
Гурджаани 110
Джава 132
Джавахишвили И. А. 130
Джавахишвили А. И. 134
Джанашиа С. Н. 110, 113, 133
Джанашиа Л.—Н. 110
Джапаридзе О. М. 131—134
Дзвели Дманиси 133
Дзевера 134
Дигоми 130, 131, 136, 138, 140
Диди Лило 136
Древний Иран 114
Дундуа Г. Ф. 134, 140, 141
Евфрат 110
Загэси 136
Закавказье 111, 113
Закарая П. П. 133
Замтарадзе Г. 133
Западная Грузия 109, 112
Згудери 111, 134, 140
Зевс 126
Земо Авчала 135, 136
Зограф А. Н. 100, 102, 130—132, 134—136
Иберия 109—112
Иващенко М. М. 130
Илеми 137
Индия 110
Индус, р. 110
Иран 110, 113
Кавтисхеви 111, 133
Казанджян А. 138
Каландадзе А. Н. 131, 136
Капанадзе Д. Г. 112, 116, 130—133, 136—140
Карагаджи 110, 137
Каракалла 140
Каспи 111, 136, 141
Кахети 131
Квемо-Чала 141
Квирила 111
Квишхети 133
Кемперси 131
Китаия 110
Клдеети 111, 139, 141
Коджори 132
Кодисцкаро 132, 135
Колхида 109
Коммод 140
Корбоули 134
Кошеленко Г. А. 114, 115
Кропоткин В. В. 139
Кура см. Мтквари 131, 135
Кутаиси 111, 130
Лазарь Фарпеци 110
Лареби 139

Лачкебиани 133
Ломоури Т. Н. 113
Ломсадзе А. Ф. 131
Ломтатидзе Г. А. 131—134, 136, 139, 141
Лорткипанидзе О. Д. 132
Магранети 111, 140
Макалатия С. И. 131, 135, 136, 138
Мамисашвили П. А. 134
Массон М. Е. 110, 111
Мачавариани 135
Меликишвили Г. А. 110, 111, 113
Ментешашвили С. Б. 137
Митридат I 110—112, 114, 130
Митридат II 111, 115, 130, 131
Митридат III 111, 118, 132
Митридат IV 111, 112, 127, 141
Мтквари (Кура) 110, 111, 139
Муза 122
Мцхета 109, 111, 112, 116, 119, 130-140
Навоза 138
Немсадзе Г. М. 134, 140
Ника 116, 122, 123
Нинуа Т. 134
Ничбиси 111, 127, 136, 141
Нумерман 137, 138
Ород I 109, 111, 112, 118, 132-134
Осро 126
Парфия 110—113
Пахомов Е. А. 110—113, 116, 130—138, 140
Перета 133
Пигулевская Н. В. 110
Пицхелаури К. Н. 131
Придик 134
Рамишвили Р. М. 135, 140
Рим 110—112
Рионн 111
Росс В. (W. Wroth) 125
Руиспири 134
Синатрук 111, 117, 131
Стирфаз 132
Сулаберидзе Н. 133
Схлити 130
Такайшвили Е. С. 135
Тбилиси 109—111, 113, 132, 133, 135, 139
Техов Б. В. 100, 132
Тиберий 136
Тихе 119, 124, 125 128
Топурия Н. И. 132
Трани 111, 140
Уплисцихе 111, 134
Урбниси 111, 133, 139
Фарсман I 110
Фасмер Р. Р. 130, 132, 135
Фраат I 114
Фраат II 115
Фраат III 111, 131, 132
Фраат IV 111, 112, 120, 134, 135
Фраатесс (Фраат V) 122
Хахутайшвили Д. А. 134
Хачини (Болнис-Хачини) 138
Ховле 135
Хоштария Н. Б. 131
Цалка 136, 139
Цицишвили И. Н. 131—134
Цкитишвили Г. Г. 135
Цроми 131
Цхинвали 111, 137, 138
Чикваидзе 133
Чилашвили Л. А. 139
Шапур I 137
Шатберашвили Г 133
Шаумиани 134
Шрома 110, 131
Эки 134
Bartholomaei I. 5, 18, 98, 130
Bauern 103, 135
Gardner P. 9, 60, 65, 69. 72, 73, 78, 81, 85, 87, 89, 91, 93, 122, 124—126, 128
Petrowicz A. 21, 32, 45, 46, 52, 54, 60, 65, 66, 70—73, 80—84, 86—89, 91, 114, 117, 120, 121, 123—126
Rider G. 23. 115, 117, 120
Wroth W. 9, 21, 114

1
2

3
4

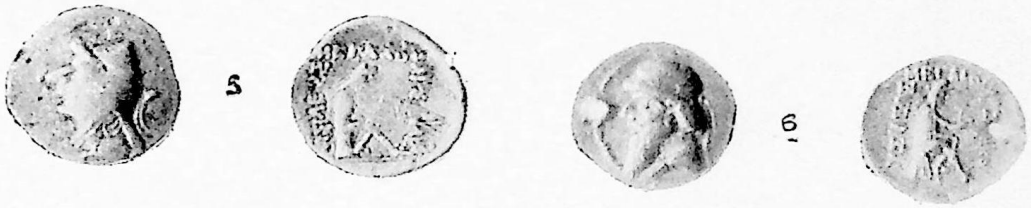
5
6

7
8

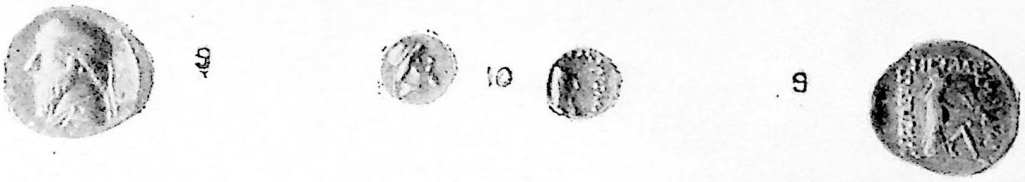
10
9

11
12

13
14

15
16

17
18

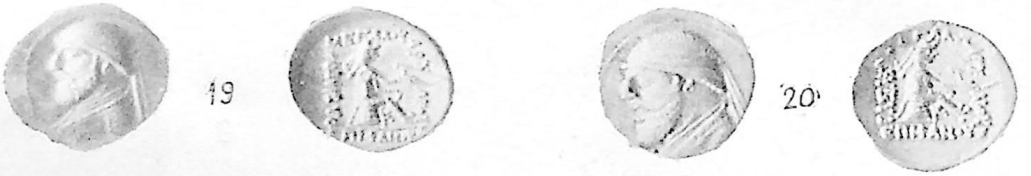
19
20

21
22

23
24

25

26

27

28

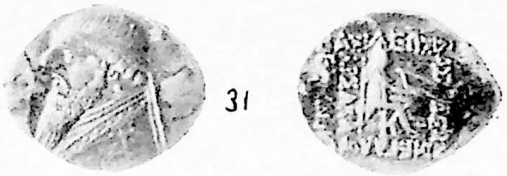

31

32

33

34

35

36

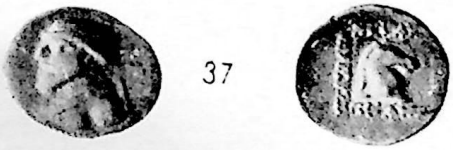

37

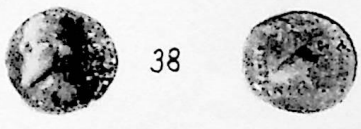

38

39

41

42

43

44

46

47

48

49

50

51

53

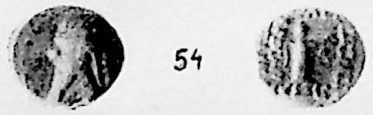
54

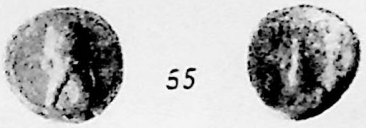
55

56

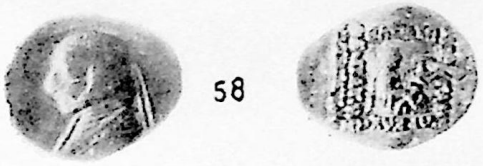
58

59

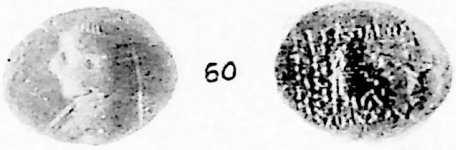
60

62

64

65

67

68

69

72

75

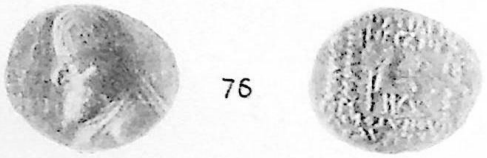
76

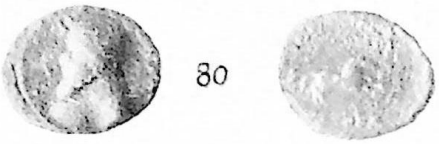
80

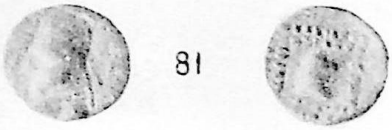
81

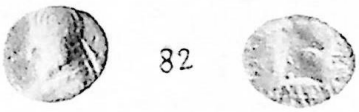
82

83

84

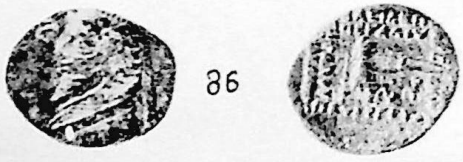
86

87

88

89

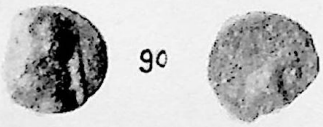
90

91

92

93

94

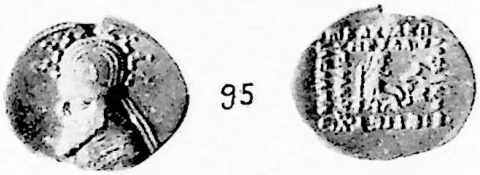
95

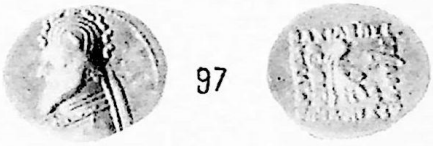
97

98

100

101

102

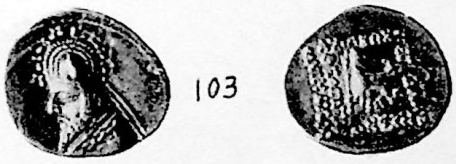
103

104

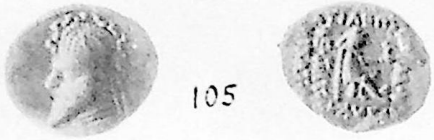

105

106

107

108

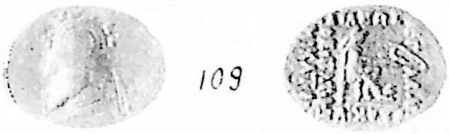

109

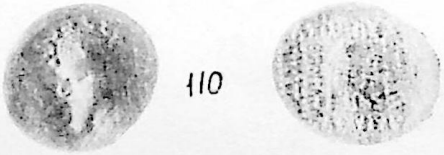

110

111

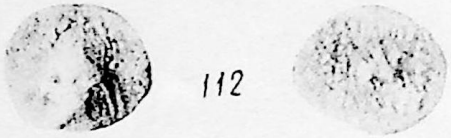

112

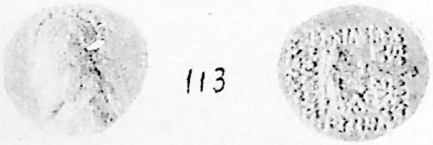

113

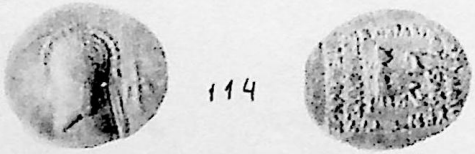

114

117

118

120

121

122

123

124

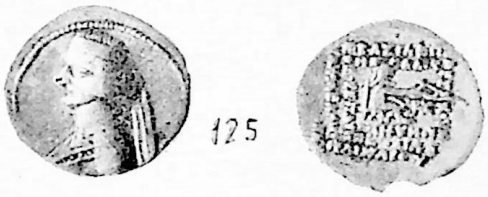

125

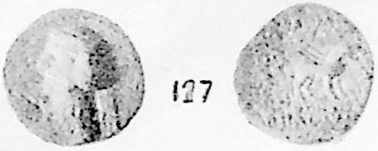

127

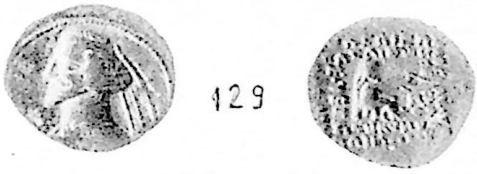

129

130

131

132

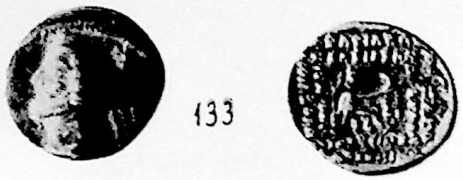
133

134

135

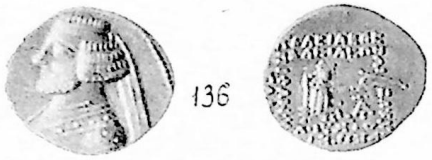
136

137

141

143

145

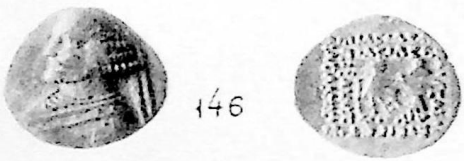
146

147

148

151

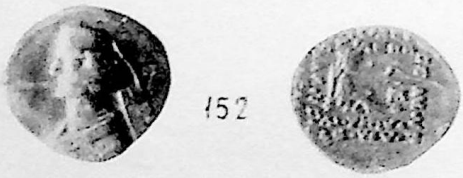
152

153

154

156

157

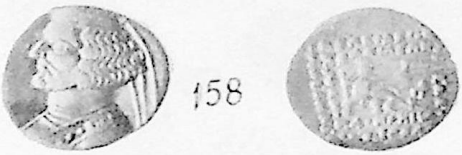
158

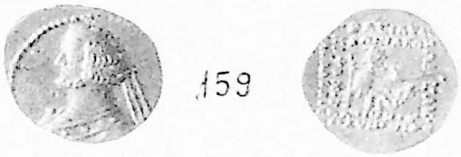
159

163

164

165

166

167

168

169

170

171

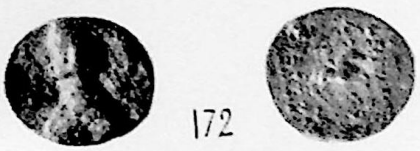

172

173

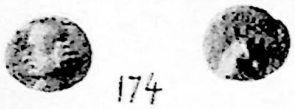

174

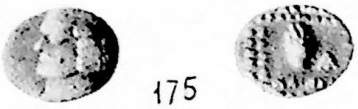

175

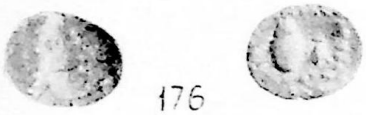

176

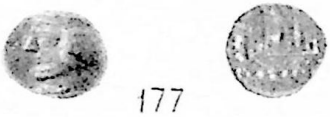

177

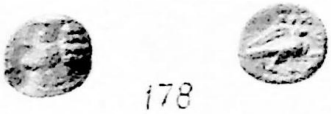

178

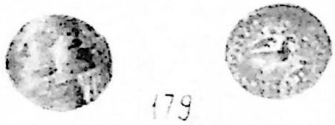

179

180

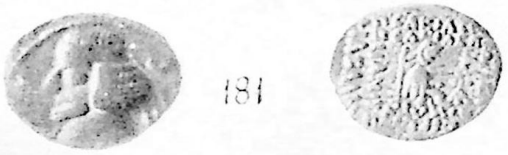

181

184

185

187

188

189

190

191

192

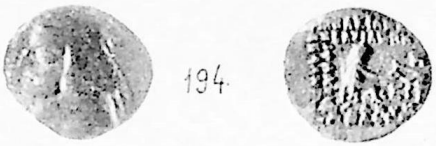

194

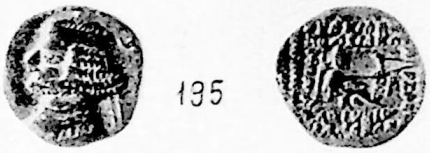

195

197

198

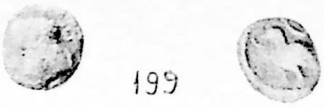

199

200

201

202

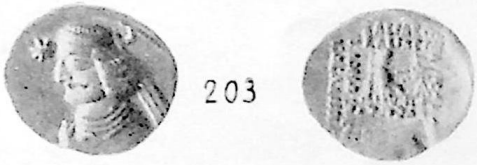

203

205

206

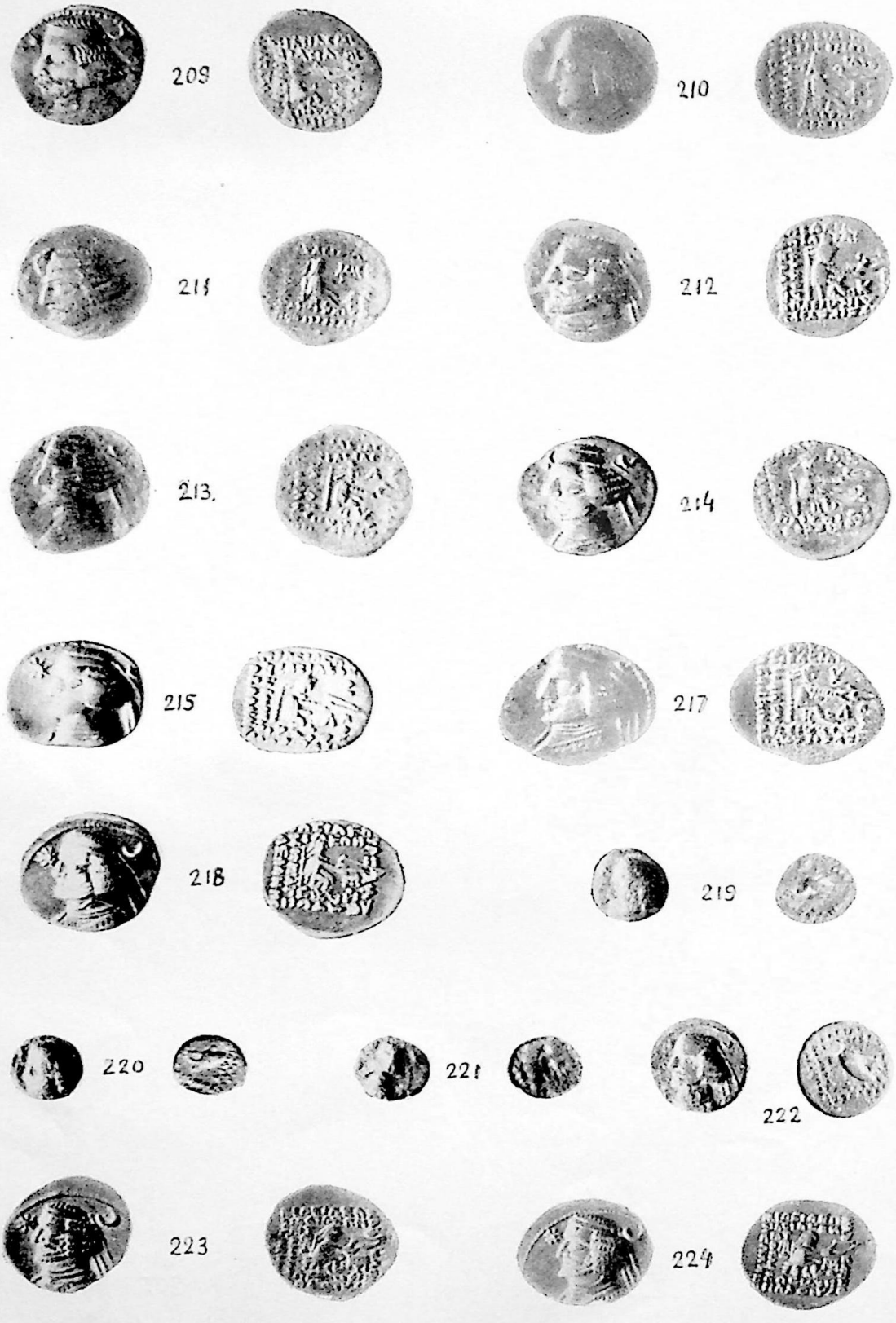
209
210
211
212
213.
214
215
217
218
219
220
221
222
223
224

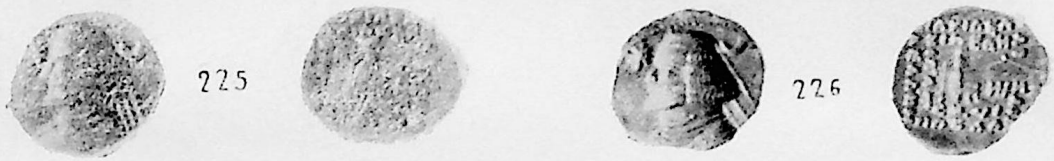
225 226

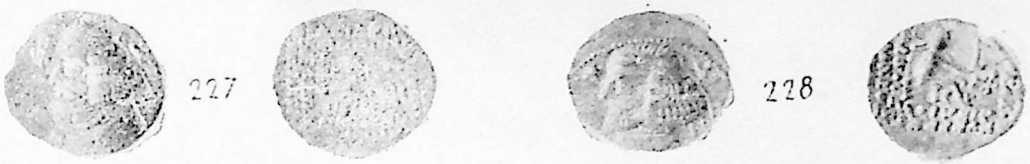
227 228

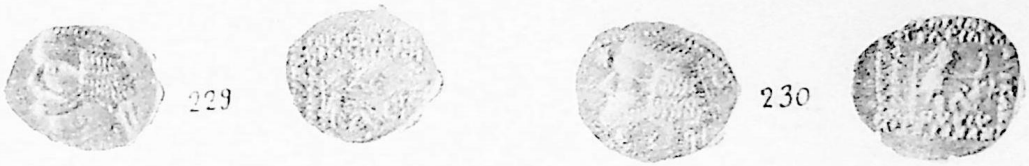
229 230

231 232

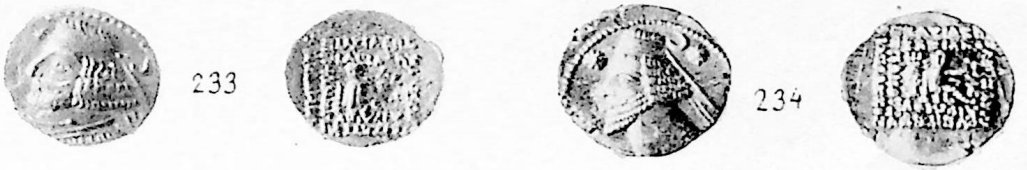
233 234

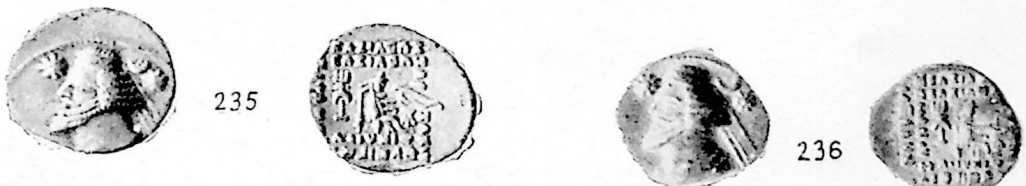
235 236

237 238

239
240

241
242

243
244

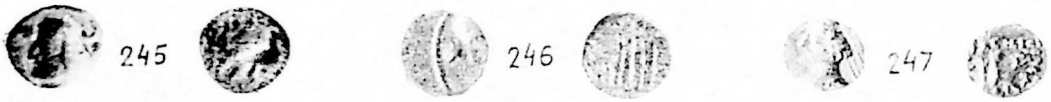
245
246
247

248
249

250
252

253
254

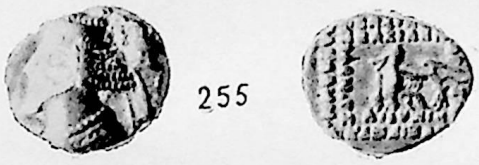
255

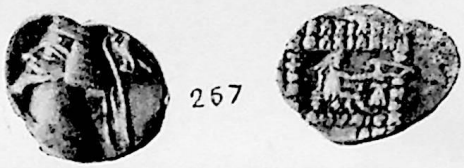
257

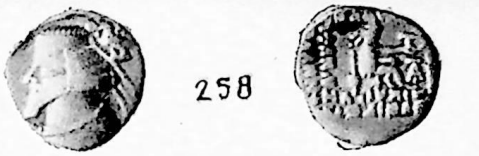
258

259

260

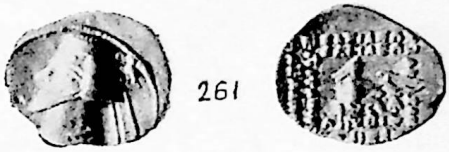
261

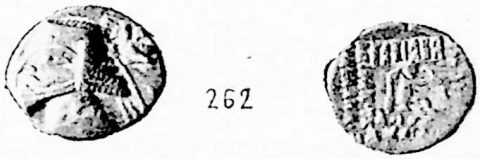
262

263

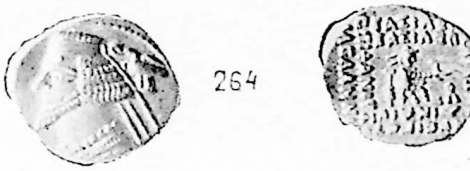
264

266

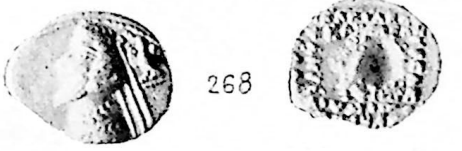
268

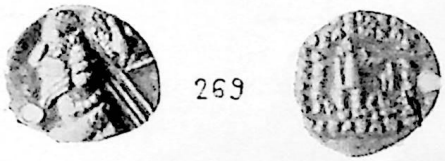
269

270

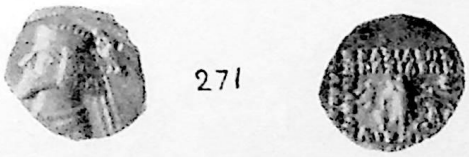
271

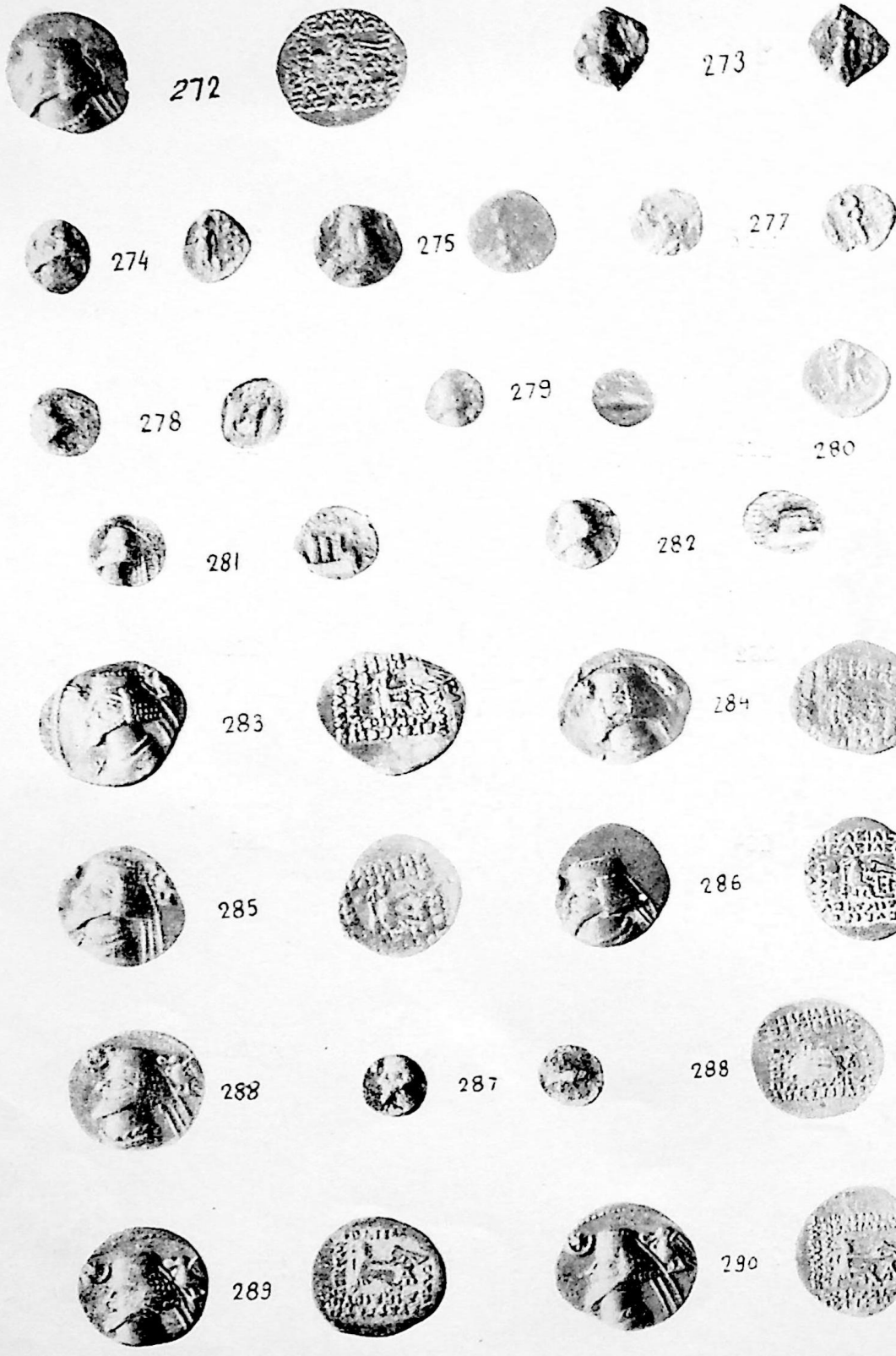
272
273
274
275
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
288
287
288
289
290

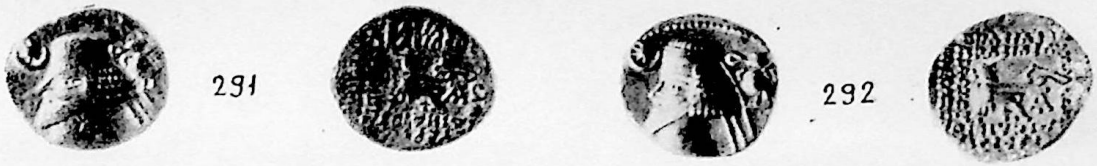
291
292

293
294

295
296

297
299

300
301

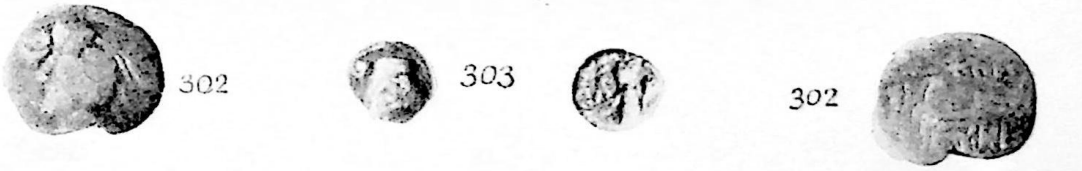
302
303
302

304
305

307
308

309
310

311
312

313
314

317
318

319
320

322
324

327

325

327

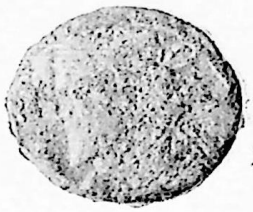

328

326

328

329

330

331

332

333

334

335

345

347

350

351

352

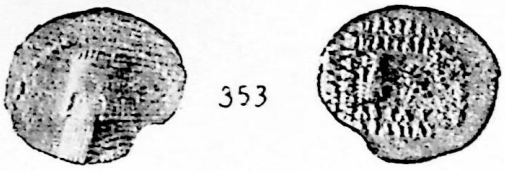

353

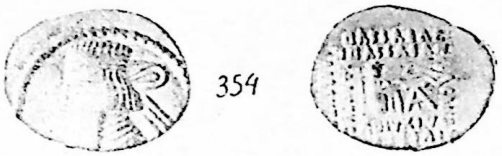

354

355

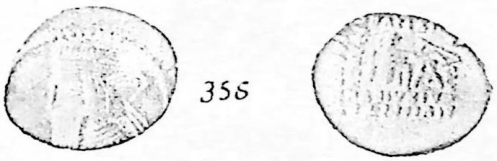

356

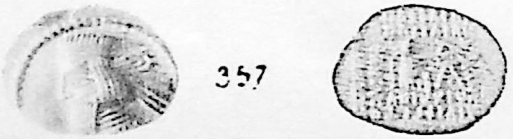

357

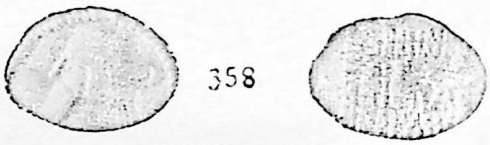

358

360

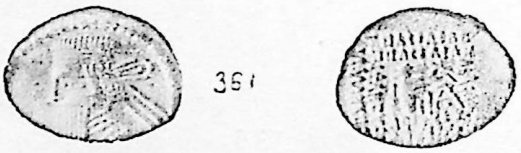

361

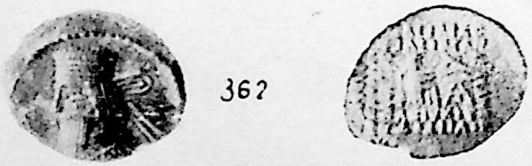

362

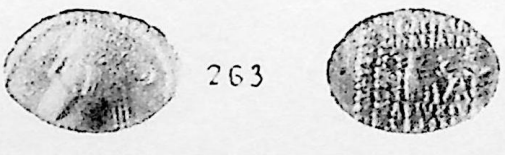

263

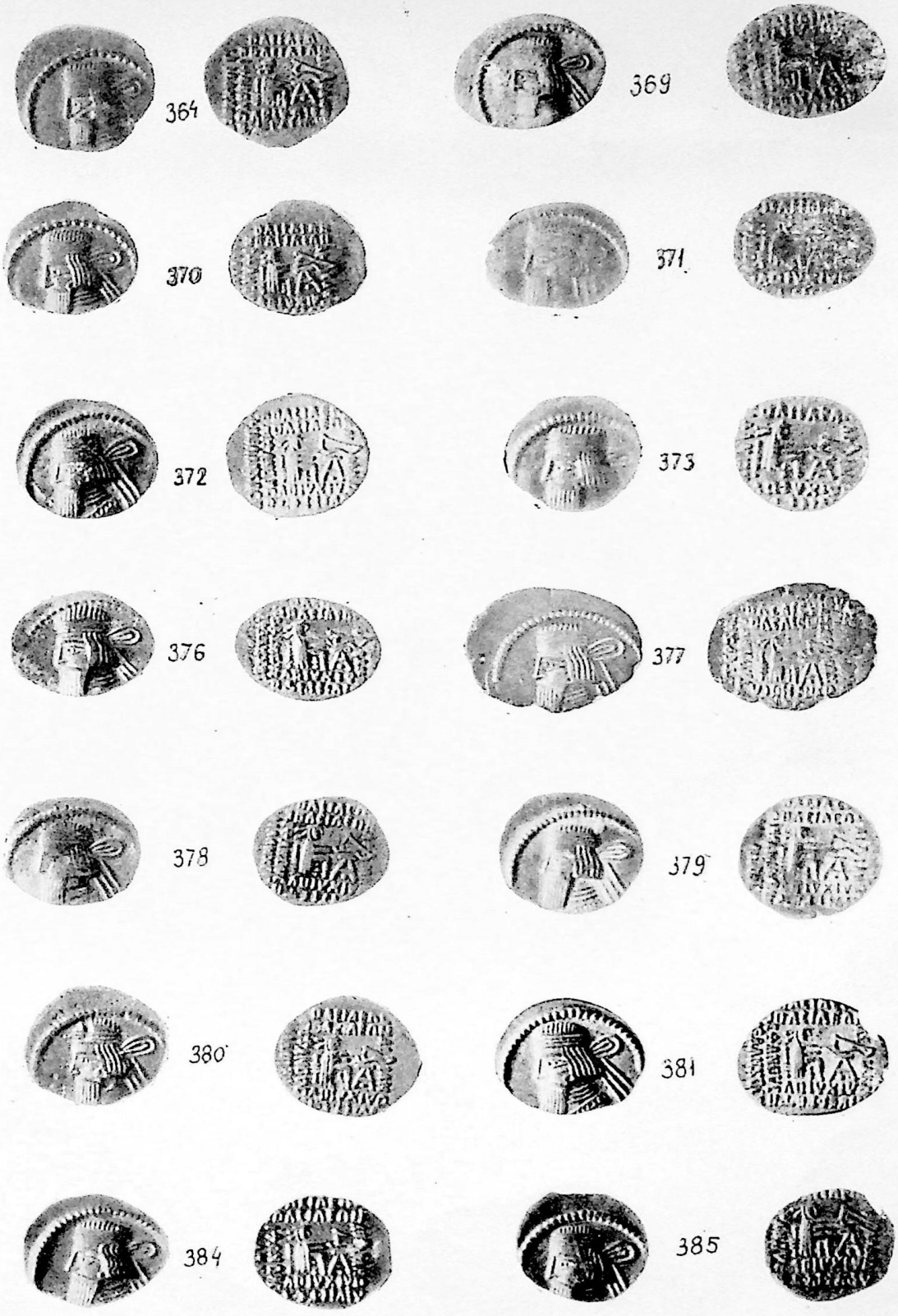
364
369
370
371
372
373
376
377
378
379
380
381
384
385

386 391

392 394

395 396

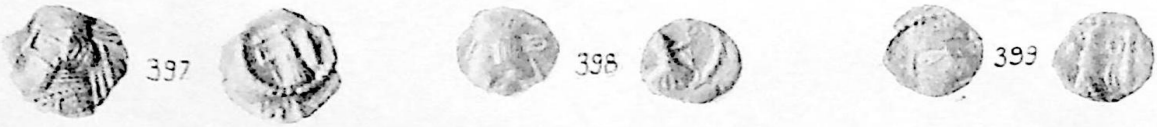
397 398 399

401 403 404

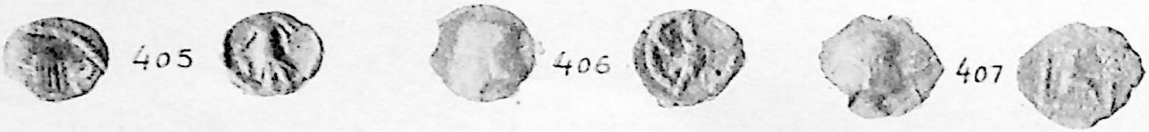
405 406 407

408 409 411

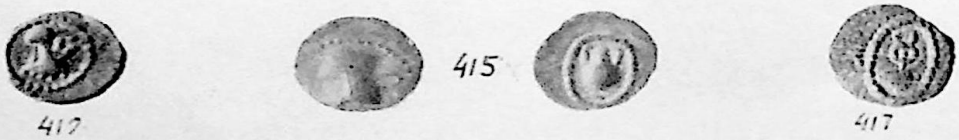
412 415 417

418

423

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

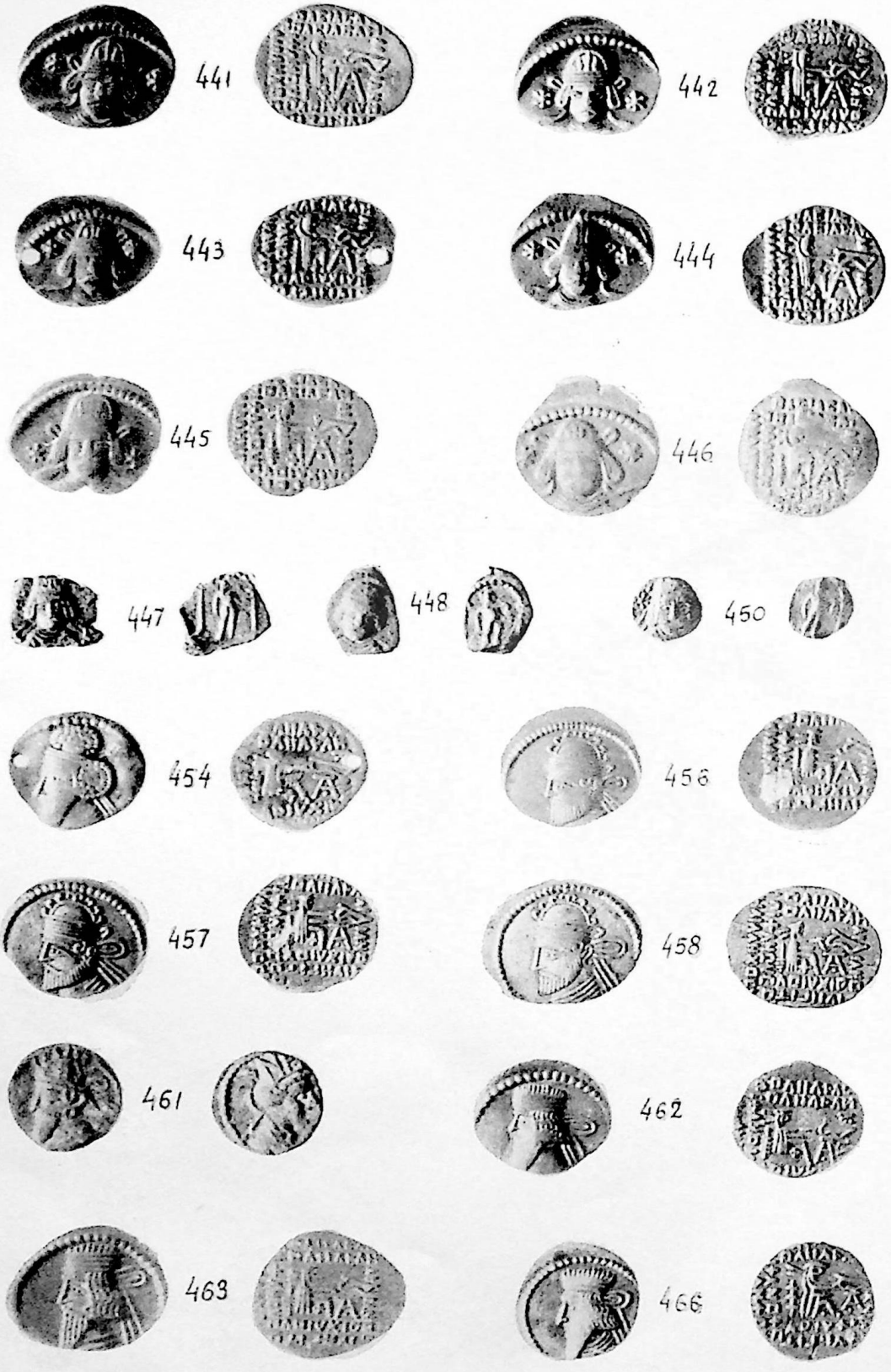
441
442
443
444
445
446
447
448
450
454
456
457
458
461
462
463
466

467

468

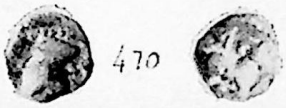
470

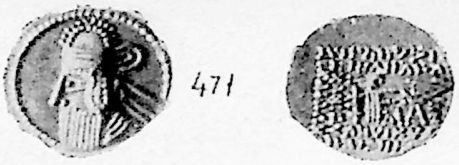
471

472

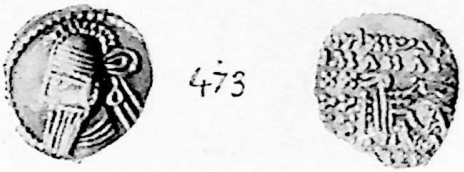
473

474

475

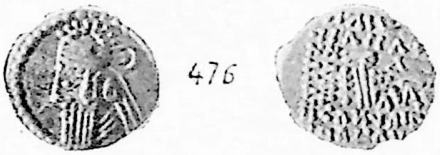
476

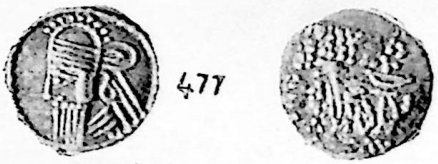
477

478

479

480

481

482

483

484

486

487

488

489

490

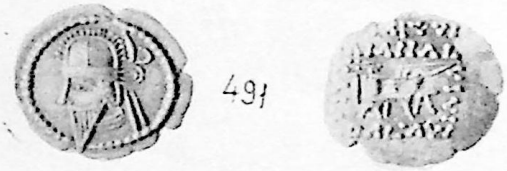
491

492

493

494

495

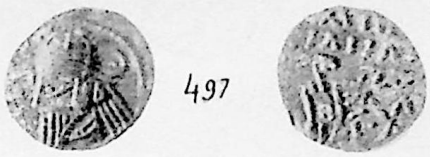
497

498

499

500

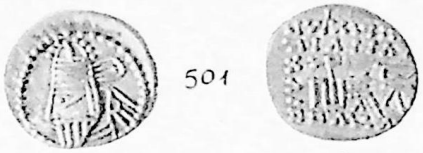
501

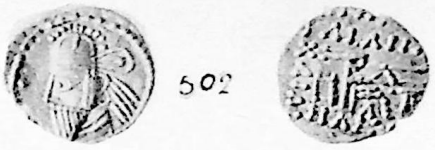
502

503

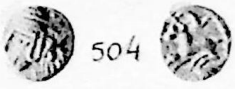
504

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

519

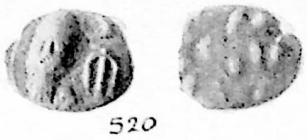

520

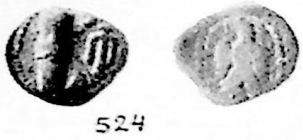

524

522

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

537

536

538

539

541

542

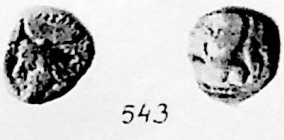

543

შინაარსი

წინასიტყვაობა 5
შესავალი 7
საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის პართული მონეტების აღწერილობა . . . 21
საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი პართული მონეტების ტოპოგრაფია . . 98
Резюме 109
Описание парфянских монет Государственного музея Грузии 114
Топография парфянских монет, обнаруженных на территории Грузии . . . 130
Summary 142
ნუმიზმატიკის განყოფილებაში დაცული პართული მონეტების სააღრიცხვო სია . . 146
საკუთარ სახელთა საძიებელი 152
ტაბულები . . . . . I—XXX

Тамара Ясоновна Абрамишвили

КАТАЛОГ ПАРФЯНСКИХ МОНЕТ ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ ГРУЗИИ

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორები: ნ. ბერძენიშვილი,
ს. ხანჯალაძე

ტექრედაქტორი ლ. ჯვებენავა

გადაეცა წარმოებას 27.3.1973; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 13.3.1974;
ქაღალდის ზომა 60×90 1/8; ქაღალდი № 1; ნაბეჭდი თაბახი 24.0;
საღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 17.40;

უე 00860; ტირაჟი 1500; შეკვეთა № 950;

ფასი 1 მან. 65 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება", თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Тип. АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

შემჩნეული შეცდომები

გვერდი	სვეტი	სტრიქონი ზემ.	სტრიქონი ქვემ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს	ვისი შეცდომაა
16	I	13		136 ც.	157 ც.	ავტ.
21	სქ. 4		10	S. Petrowicz	A. Petrowicz	ავტ.
32	სქ. 94		3	S. Petrowicz	A. Petrowicz	ავტ.
32	11	15		მარჯვნივ	*ΜΕΓΑΛΟΥ*	ავტ.
32	11	16		*ΜΕΓΑΛΟΥ*	მარჯვნივ	ავტ.
59	11	7		არშაკი	არშაკის	რედ.
68	11		13	*ΑΡΣΑΑΟΥ*	*ΑΡΣΑΚΟΥ*	რედ.
76	სქ. 442		6	651	565	ავტ.
85	11	16—17		*ΒΑΣΙΛΕΩΕ*	*ΒΑΣΙΛΕΩΣ*	რედ.
92	სქ. 610		3	ტ ბ. XXIV, 7	ტაბ. XXXIV, 7	ავტ.
94	11		12	*ΒΑΒΙΛΕΩΝ*	*ΒΑΣΙΛΕΩΝ*	რედ.
96	11	10		ტაბ. XXIX, 298	ტაბ. XXIX, 498	ავტ.
111	11	7		Эгудери	Згудери	რედ.
112	სი. 15		5	его же	Д. Г. Капанадзе	ავტ.
112	სი. 15		5	стр. 104	стр. 104 (на груз. яз.)	ავტ.
112	სი. 15		4	1955, (на груз. яз.)	1955	ავტ.
117			12	К 10 $_{588}$28	К $_{10586}$28	ავტ.
123	11		8	повидимому	по-видимому	რედ.
124	სი. 72		7	таб. V	таб. V, 17	ავტ.
126	სი. 86		5	стр. 101—102	стр. 131—132	ავტ.
128	სი. 101		5	Край же	Край	რედ.
128	სი. 102		4	№ 200, 202, 203 д. ф.	№ 200, 202 д. ф.	ავტ.
130	სი. 3		8	принятому,	принятому в	ავტ.
131	სი. 13		1	за Митридат II	за монету Митридата II	ავტ.
138	1	7		с 1940 г.	1940 г.	ავტ.
139	სი. 78		6	Вологез I	Вологеза I	ავტ.
140	1	1		Гачаантккаки	Гочаанткари	რედ.
143	1	1		of second	of the second	ავტ.
144	1		11	relation	relations	ავტ.
156	1		17	Нумерман	Нумериан	რედ.
156	11		6	Bauern	Bayern	რედ.
156	11		11	Шаумиани	Шаумяни	ავტ.

თ. აბრამიშვილი